

BJØRNSTJERNE
BJØRNSEN

MOȘTENIREA FAMILIEI KURT

NOBEL

Bjørnstjerne Bjørnson

Moștenirea familiei Kurt

Traducere din limba germană de
Corneliu Papadopol

Prefață de Andreea Răsuceanu

Editura LITERA
2012

Moștenirea familiei Kurt
Bjørnstjerne Bjørnson

Copyright © Bjørnstjerne Bjørnson
Foto autor © Matt Probert Photography
Cronologie de Bianca Burfla-Cernat

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90, 031 425 16 19, 0752 548 372;
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteti vizita pe
www.litera.ro

Copyright © 2012 Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Mona Apa
Copertă: Georgiana Enache

ISBN ePub: 978-606-8481-40-1
ISBN PDF: 978-606-8481-41-8
ISBN Print: 978-606-8481-22-7

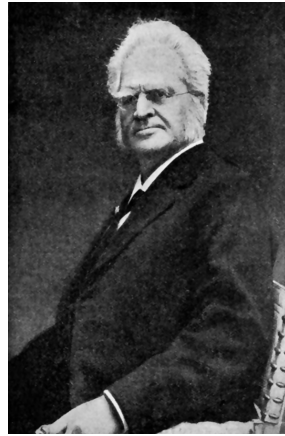
Lectura digitală protejează mediul

Versiune digitală realizată de elefant.ro

Motivația Juriului Nobel, 1913:

„Ca recunoaștere a mării, nobilei și variatei sale activități literare, distingându-se întru totul prin prospețimea inspirației și prin minunata puritate a sufletului.“

Bjørnstjerne Bjørnson (1832–1910)

Cronologie

- 1832, 8 decembrie** – Bjørnstjerne Martinius Bjørnson – unul dintre cei mai reprezentativi scriitori norvegieni, prozator, dramaturg, poet, jurnalist, orator – se naște într-un sat de munte din Norvegia, la Kvikne (Osterdalen).
Este fiul pastorului Peder Bjørnson și al lui Inger Elise Nordraach (în norvegiană, *bjørnstjerne* înseamnă „constelația Ursa Mare“, iar *bjørnson*, „fiul ursului“).
- 1836** – Familia lui Bjørnson se mută într-un sat retras, într-o zonă de fiord, în Romsdal. Viitorul scriitor își petrece copilăria printre pescari, într-o atmosferă propice narațiunilor mitice. Va citi *Poveștile populare norvegiene* culese de Asbjørnson, va fi atras de saga islandeză și de romanele lui Walter Scott. Scrie primele poeme la vârsta de unsprezece ani.
- 1848** – Debutează ca publicist cu un articol despre revoluție.
- 1849** – Se stabilește la Christiania (Oslo), unde frecventează Heltbergs Studentfabrikk (Heltberg Latin School).
- 1852** – Se înscrie la Universitatea din Christiania, pentru a studia Dreptul. În paralel, scrie asiduu publicistică. Pledează în favoarea unui teatru național norvegian.
- 1856** – La Copenhaga, scrie drama istorică într-un act *Mellem slagene* (*Între bătălii*), publicată un an mai târziu la Editura Dybwad din Christiania; i se refuză reprezentarea. Este epoca romantică a creației lui Bjørnson. Scrie poezia *Da, iubim această țară*, care, pusă pe muzica lui Nordraak, va deveni, opt ani mai târziu, textul imnului național al Norvegiei.
- 1857** – Este numit director al Teatrului Național din Bergen (urmându-i în această funcție lui Ibsen). Îi apare prima proză cu tematică țărănească, *Synnøve Solbakken*.
- 1858** – Se căsătorește cu Karoline Reimers. Publică drama în trei acte *Halte-Hulda*.
- 1859** – Bjørnson se mută în Christiania, unde conduce ziarul *Aftenbladet*. Publică o a doua proză inspirată din viața țăranilor, *Arne*.
- 1860** – Îi apare povestirea *Småstykker* (*Flăcăul vesel*).
- 1860–1863** – Obține o bursă guvernamentală grație căreia petrece trei ani în Italia și în Germania. În timpul șederii la Roma scrie dramele istorice *Kong Sverre* (*Regele Sverre*), publicată în 1861, și *Sigurd Slembe* (*Sigurd cel Rău*), apărută în 1862.
- 1864** – Prusia atacă Danemarca. Bjørnson nu va sta departe de mișcarea intelectuală panscandinavă, care urmărea unirea politică a țărilor scandinave pentru a face față pericolului prusac.

Istoricul și folcloristul Grundtvig inițiază o mișcare politică și culturală de susținere și de stimulare a culturii țărănești. Bjørnson se va arăta circumspect față de misticismul și antimodernismul unui asemenea program.

Publică *Maria Stuart i Skottland*.

1865 – Devine director al Teatrului Național din Christiania, funcție pe care o va ocupa până în 1868. Scrie comedia *De Nygifte* (*Tineri căsătoriți*), publicată în același an, prima comedie modernă norvegiană.

1866 – Bjørnson editează revista *Norsk Folksblad*.

1868 – Publică romanul *Fata pescarului* (*Fiskerjenten*).

1870 – Publică *Digte og Sange* (*Poezii și cântece*) și *Arnljot Gelline*, precum și o colecție de povestiri în două volume, *Fortællinger*.

1871 – Ține o serie conferințe universitare critice la adresa idealismului și a paseismului romanticilor germani, afirmând că scriitorul nu trebuie să întoarcă spatele realităților prezentului.

1872 – Scrie drama istorică *Sigurd Jorsalfar* (*Sigurd Cruciatul*), ulterior pusă în valoare de muzica lui Grieg.

1873 – Publică *Brude-Slaatten*.

1874 – Acest an marchează, potrivit lui Brandes, nașterea realismului în teatrul scandinav. Bjørnson finalizează piesele *Redaktøren* (*Redactorul*), apărută în anul următor, și *En fallit* (*Un faliment*), publicată în același an, scrieri în care influenței banului asupra familiei/societății i se acordă un spațiu de reflecție privilegiat. Devenit incomod prin opțiunile politice exprimate în articole, scriitorul alege să se autoexileze pentru câțiva ani în Germania.

1877 – Publică romanul *Magnhild* și piesa antimonarhică *Kongen* (*Regele*).

1878 – Publică piesa *Det ny system* (*Noul sistem*).

1879 – Apar drama socială *Leonarda*, care stârnește controverse, și piesa *Kaptein Mansana* (*Căpitanul Mansana*).

1882 – Apare povestirea *Støv* (*Praf*), de inspirație rurală.

1883 – Publică prima parte a dramei *Over ævne* (*Peste puterile noastre*).

1884 – Publică romanul cvasinaturalist *Moștenirea familiei Kurt* (*Det flager i byen og på havnen*), remarcabil prin amplexarea epică, prin portretele feminine memorabile, prin subversivitatea mesajului umanist. Piesa *Mănușa* provoacă dezaprobarea amoralistilor, fiind refuzată de directorii mai multor teatre.

1885 – Apare comedia *Geografi og kjærlighed* (*Amorul și geografia*).

1887 – Ține conferința *Monogamie și poligamie*.

1889 – Publică romanul *På Guds vej* (*Pe căile Domnului*).

1895 – Apare a doua parte a dramei *Over ævne* (*Peste puterile noastre*), una dintre cele mai importante piese ale autorului.

1898 – Publică drama în trei acte *Paul Lange og Tora Parsberg* (*Dr. Paul Lange și Tora Parsborg*), în care acuză îndepărtarea politicii de scopurile generoase ale umanității.

1901 – Bjørnson este cooptat în Comitetul Premiului Nobel pentru Pace.

1903 – După ce fusese nominalizat cu un an înainte pentru romanul *Paul Lange og Tora Parsberg*, lui Bjørnson i se acordă Premiul Nobel pentru Literatură, „ca recunoaștere a marii, nobilei și

variatei sale activități literare, distingându-se întru totul prin prospețimea inspirației și prin minunata puritate a sufletului“.

1907 – Într-o polemică purtată cu contele Apponyi (ministru al Instrucțiunii Publice în Regatul Ungar), Bjørnson acuză discriminarea de care au parte slovacii, sârbii, croații și românii din Ungaria. Mai mult chiar, scriitorul norvegian refuză să participe la un congres organizat la München, în semn de protest față de prezența la eveniment a contelui Apponyi.

1909 – Apare comedia cu caracter social *Når den ny vin blomstrer* (*Când mustul fierbe*).

1910 – Scriitorul se stinge din viață la Paris, la 26 aprilie.

1911 – Apare la Berlin volumul de corespondență *Scrisori din Aulestad*.

BIANCA BRUȚA-CERNAT

Discursul lui Bjørnstjerne Bjørnson la Banchetul Nobel de la Grand Hôtel, Stockholm, 10 decembrie 1903

Cred că Premiul Nobel pe care îl primesc astăzi va fi privit de public ca un dar de la o națiune la alta. După îndelungata dispută la care am luat parte pentru a câștiga Norvegiei un loc egal în Uniune, o dispută care a fost adesea resimțită cu amărăciune în Suedia, pot spune că această decizie este una care-i face cinste.

Mă bucur că am prilejul de a expune foarte pe scurt părerile mele despre rolul literaturii.

Permiteți-mi, pentru concizia discursului, să amintesc de o imagine pe care am avut-o în gând încă din fragedă tinerețe, referitoare la progresul umanității. Îl vedeam ca pe un drum pe care îl parcurgeau un bărbat și o femeie. Calea pe care o urmau nu era neapărat dreaptă, dar îi ducea înainte. Erau îndemnați într-acolo de către o forță irezistibilă, simțită la început prin instinct, dar apoi din ce în ce mai conștientizată. Progresul umanității nu este întotdeauna o consecință a efortului conștient și nu orice om este în stare să realizeze un asemenea efort. Există o zonă de graniță între progresul conștient și forțele subconștiente care dezvoltă imaginația. Pentru unii dintre noi, darul precunoașterii este atât de mare, încât ne îndreptățește să vedem, mult înaintea noastră, căile noi pe care se va îndrepta progresul umanității.

Nimic n-a influențat vreodată conștiința noastră atât de puternic precum înțelegerea a ceea ce este bine și ce este rău. Astfel, această

înțelegere este atât de mult o parte a conștiinței noastre, încât, în ziua de azi, nimeni nu poate să nu resimtă aceste lucruri asupra noastră înșine. De aceea sunt atât de nedumerit de ideea că noi, scriitorii, trebuie să mărturisim sensul binelui și al răului înainte de a ne lua condeiul pentru a scrie. Efectul acestei concepții ar fi să trimită gândirea noastră în spații indiferente binelui și răului, frumuseții și urâteniei deopotrivă!

Nu vreau să rămân ancorat în ideea că fiecare om modern – presupunând că este un om moral – poate zgudui o conștiință care reprezintă o moștenire de milioane de ani și care a călăuzit până în ziua de azi generațiile omenirii. Mă întreb mai degrabă dacă cei care adoptă o asemenea idee o preferă altora. Este o alegere mecanică? De ce imaginea în care se văd în mintea lor este aproape întotdeauna șocantă? Sunt siguri că nu aleg cumva deliberat o asemenea imagine?

Nu cred că este cazul să așteptăm răspunsul. În realitate, nu pot mișca ideile care coboară spre ei din secolele de moștenire morală. Diferența dintre noi și ei este că, în timp ce noi servim aceste idei, ei încearcă să se răzvrătească împotriva lor. Trebuie să mă grăbesc să adaug că lucrul acesta nu este atât de imoral precum pare. Multe idei care ne călăuzesc astăzi au fost revoluționare în trecut. Ceea ce vreau să spun este că scriitorii care resping tendențiozitatea și mesajul în opera lor sunt tocmai cei care le afirmă cu fiecare cuvânt pe care îl scriu. Aș putea să dau multe exemple din istoria literaturii pentru a arăta că scriitorul care clamează libertatea spirituală este cel a cărui operă e cea mai vădit tendențioasă. Marii poeți greci erau la fel de familiari cu muritorii, ca și cu zeii. Pieseile lui Shakespeare au fost o mare Walhalla teutonă, cu momente strălucitoare și însoțite, alteori cu furtuni cumplite. Lumea pentru el a fost un câmp de luptă, dar simțul său poetic al dreptății, încrederea sa sublimă în viață și infinitele sale resurse creatoare au condus aceste bătălii.

Putem rechema cât de des dorim din mormintele lor personajele lui Molière și Holberg, pentru a observa nimic mai mult decât o procesiune de tipuri care, în costume împodobite și cu peruci, cu gesturi afectate și grotești, își îndeplinesc menirea. Sunt pe cât de vorbărețe, pe-atât de tendențioase.

Tocmai am vorbit de o Walhalla teutonă. Nu au adus oare Goethe și Schiller ceva din Câmpiile Elizee în interiorul ei? Cerul este mai înalt și mai luminos cu ei, viața și arta, mai fericite și mai frumoase. Putem spune poate că toți cei care s-au scăldat în această lumină – tânărul Tegnér, tânărul Oehlenschläger, tânărul Wergeland, fără a-i uita pe Byron și pe Shelley – au avut în ei ceva din zeii grecilor. [...]

Trebuie să credem că viața este fundamental bună, că și după dezastre cumplite și cele mai tragice întâmplări, lumea este scăldată de o putere al cărei izvor este veșnic. Credința noastră în ea este binefăcătoare.

Din timpurile mai recente, Victor Hugo a fost eroul meu preferat. În miezul imaginației lui strălucitoare stă convingerea că viața este bună, și asta face opera sa atât de colorată. Sunt unii care vorbesc despre defectele lui și despre maniera lui teatrală. Fie și așa. Pentru mine, toate defectele lui sunt compensate de a sa *joie de vivre*. Instinctul nostru de autoapărare ne îndeamnă la asta. Orice tablou al vieții care nu îngăduie o asemenea reprezentare este un tablou greșit. E greșit să îți închipui, cum fac unii, că aspectele sumbre ale vieții sunt rele pentru noi. Nu este adevărat. [...]

O viață încărcată de sens – iată ce căutăm în artă, în micile ei picături de rouă, ca și în dezlănțuirea furtunilor ei. Suntem liniștiți atunci când o găsim și nefericiți când nu izbutim s-o găsim.

Ideile vechi despre bine și rău, atât de adânc săpate în conștiința noastră, își au rolul în fiecare parte a vieții noastre. Ele sunt parte a căutării cunoașterii și însăși setea noastră de viață. Este un scop al fiecărei arte de a răspândi aceste idei, și pentru asta milioane de exemplare nu sunt nicidecum prea multe.

Acesta este un ideal pe care am încercat să-l apăr ca un slujitor respectuos și entuziast. Nu sunt dintre cei care cred că artistul, scriitorul sunt scutiți de responsabilități. Dimpotrivă, responsabilitatea lor este mai mare decât a celorlalți oameni pentru că ei se află în capul coloanei și trebuie să arate drumul de urmat.

Sunt adânc recunoscător Academiei Suedeze pentru că mi-a recunoscut eforturile în această direcție și vreau să ridic acum paharul pentru succesul

activității sale în promovarea a ceea ce este reprezentativ și nobil în literatură.

Din *Nobel Lectures, Literature 1901-1967*, editor Horst Frenz, Elsevier Publishing Company, Amsterdam, 1969; traducere de Horia Gârbea; copyright © Nobel Foundation

Despre puterea mesajului social în literatură

Autor al unor piese de teatru și romane cu un puternic mesaj social, poet și jurnalist, Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910) primește, în 1903, Premiul Nobel pentru Literatură, fiind al treilea scriitor care se bucură de cea mai înaltă distincție literară (el este, de asemenea, vreme de mai mulți ani, și membru în comisia care acordă Premiul Nobel pentru Pace). Intellectual cu vederi progresiste, Bjørnson e preocupat de problema emancipării naționale și sociale, operele sale reflectând, de fapt, cele două tendințe majore ale epocii – pasiunea pentru idealurile naționale ale romantismului și realismul social care le va înlocui spre sfârșitul secolului – autorul nelăsându-se însă niciodată pradă inerției propriilor idei, pe care le-a supus unei continue reevaluări. Contemporan cu Ibsen (care-i este, deopotrivă, prieten și rival), Bjørnson se bucură de aceeași faimă în epocă, contribuția sa la evoluția literaturii, dar și a limbii literare norvegiene fiind decisivă. Operele sale dramatice, în care se împletesc obsesia restituirii unor figuri exemplare din trecutul Norvegiei și preocuparea pentru unele aspecte ale vieții comunităților rurale contemporane, dar mai ales romanele cu o impresionantă desfășurare epică, infuzate de mesaje umaniste, aduc o schimbare majoră în paradigma literară și vor influența ulterior stilul unor autori importanți. Printre alți mari scriitori scandinavi, Knut Hamsun și-l revendică drept model, încercând să adopte, în cea de-a doua carte a sa, stilul care-l caracterizează pe Bjørnson în perioada amplelor sale romane cu mesaj social, dintre care face parte și *Moștenirea familiei Kurt* (1884). Romanul se construiește, de fapt, ca un diptic (inegal ca întindere),

ilustrativ pentru dubla calitate a marilor saga bjørnsoniene: pe de o parte, împrumutarea unor elemente specifice literaturii populare norvegiene, pe de alta, construcția complexă, fundamentată pe o radiografiere a societății, în centrul căreia se află personaje preocupate de problema emancipării sociale (și în special a educației femeii), de o reevaluare a principiilor tradiționale ale vieții familiale, dar și de eforturile individuale întru depășirea propriilor limite. Obsesia eredității este, de fapt, resortul care angrenează mecanismele narative, romanul având în centru ideea luptei individuale cu predispozițiile genetice. Saga – ce traversează trei secole – a unui neam care-și trage rădăcinile dintr-o familie de prinți germani, cartea se constituie pe schema unui arbore genealogic care se oprește la Tomas Rendalen, ultimul descendent al Kurtilor, care, dovedind deopotrivă capacitatea asumării și a combaterii unor tare comportamentale, precum și a adoptării unui ideal umanist, se convertește într-un veritabil spirit al epocii.

Prima parte a cărții, concepută ca o cronică a unor evenimentelor ce se succed de la mijlocul secolului al XVII-lea până în a doua parte a celui de-al XIX-lea, debutează cu un episod în care se află consemnată debarcarea celui dintâi Kurt (urmat de o poveste cu ramă, desprinsă dintr-o cronică a vremii, despre frumoasa Ingeborg, cea care îi va deveni soție împotriva propriei voințe): „Cu peste două sute de ani în urmă, cam prin 1660, s-a întâmplat că un navigator, pe nume Kurt (pe atunci, Curt), a intrat pentru prima oară în port cu o corabie, pe care a dat-o la revopsit și la great, probabil ca s-o facă de nerecunoscut. Astăzi știm că înainte de asta fusese izgonit din țara lui de baștină din pricina unor samavolnicii și că se trăgea dintr-o mare familie princiară germană, care și în prezent mai poartă încă un nume vestit. N-are rost să-l pomenim aici. El își spunea numai pe numele de botez: Curt“. Sub semnul acestui portret emblematic, al primului Kurt, bănuît a fi avut un trecut tenebros și a-și fi însușit corabia prin piraterie, se va desfășura destinul a generații întregi, descendenții acestuia ajungând să piardă confruntarea cu sine și să sfârșească dramatic, înnebunind, temuți și disprețuiți de comunitate. În povestea celui dintâi Kurt și a domniței Ingeborg (printre cele mai valoroase, din punct de vedere literar, episoade ale cărții), unele imagini au rafinamentul unor miniaturi medievale, iar

rezonanța unor sintagme amintește de perfecțiunea canticelor. Captivă într-o existență nefericită, alături de crudul și neîndurătorul Curt, Ingeborg își pierde mințile și este închisă într-un turn al conacului care aparținuse cândva tatălui său, ca și ținuturile unde stăpânește acum Curt; ea își petrece vremea scrijelind pe ziduri versuri din cărțile religioase sau gânduri proprii, care, mărturisește naratorul, îi uimesc pe vizitatorii vechiului conac prin sensibilitatea și frumusețea lor. Umorul dens, amănuntul picant, burlescul, tendința moralizatoare fac din micronarațiunile care alcătuiesc „cronica“ lui Curt un fel de *Canterbury Tales* scandinave, scrieri cu un caracter parabolic, amintind deopotrivă de elementele literaturii populare norvegiene, revalorizate de Bjørnson în operele sale. În acest registru, într-o povestioară de un umor negru, grotesc, ni se dezvăluie deznodământul tiranicului Curt, castrat și aruncat în groapa de gunoi a conacului, sfârșit pus pe seama unei intervenții supranaturale, căci țăranul care îl ucide în cele din urmă este asociat figurii diavolului, din cauza dispariției sale inexplicabile după săvârșirea crimei. Cei doi fii ai lui Kurt, Adler și Max, dezvoltă în moduri diferite trăsăturile moștenite de la tatăl lor: în vreme ce mizantropul Adler se izolează de societate, refuzând treptat orice comunicare cu ceilalți, Max este, la antipodul său, un lider înnăscut, un predicator abil care, folosindu-se de hainele preoției, reușește să subjuge economic întregul oraș. În vreme ce singurul urmaș al Kurtilor de la 1830, grădinarul Konrad Kurt, este o natură mai degrabă melancolică și lipsită de voință, fiul său, John (tatăl lui Tomas Rendalen), dovedește o cruzime precoce și se apropie cel mai mult de portretul cumplitudinii Curt: căsătorindu-se cu inteligenta și întreprinzătoarea Tomasine, au împreună un fiu, pe Tomas. După moartea intempestivă a lui John, lovit de un atac de apoplexie, Tomasine distruge, printr-un gest simbolic, portretele de familie din întunecatul conac al Kurtilor și îi dă fiului său propriul ei nume.

Prototip al eroului etern frământat de problemele societății contemporane, energicul și revoltatul Tomas Rendalen devine directorul școlii înființate de mama sa, fundamentându-și întreaga existență pe idealuri legate de o revoluționare a învățământului, îndreptată împotriva cenzurii eclesiastice și care să încurajeze dreptul femeii la educație și emanciparea

acesteia. Alături de prietenul său, „cinstitul Karl Vangen“ (cei doi sunt naturi perfect opuse, un fel de Narziss și Goldmund *avant la lettre*), Tomas înființează la un moment dat o asociație, ale cărei membre principale sunt și protagonistele întâmplărilor dramatice care urmează să se petreacă: Nora, Tora, Tinka și Milla. Personalități diferite, dotate fie cu darul elocinței și erudiției (Tora), fie cu o memorie prodigioasă și inteligență (Nora) sau cu talent vocal (Tinka), fetele sunt ipostaziate prin intermediul unor portrete emblematice, dar și al unor scene memorabile, însoțite de observații de fină psihologie, precum cea în care Milla, unica fiică a consulului Engel, le dezvăluie, într-un gest simbolic, noilor prietene conținutul secret al unui dulap, de fapt, o casă de păpuși în care teaurizează, încă din copilărie, micile comori care le deschid fetelor porțile unei lumi doar visate până atunci: „Fiecare găsea câte ceva care o încânta în mod deosebit. [...] Curând se așezară toate în jurul mesei, cu păpușile printre ele. Materialele și garderoba pe care o socoteau potrivită pentru scopul cel mare – balul curții – erau întinse pe masă și opt ochi și patruzeci de degete scormoneau în ele neîncetat. Nu puteau cădea la învoială. Tora insista numai pentru un bal costumat și sporovăiala ei neîntreruptă umplea camera de imagini și de culori; mișunau domnișoarele nobile din vremea cavalerismului și doamnele rococo, cu panglici și pene la pălării. Milla era pentru prezent; urmărea cele mai noi jurnale de modă. Nora era când de partea Millei, când de partea Torei, după câte un amănunt care îi stimula imaginația. Tinka se opunea ideii în sine. Fiecare să-și împodobească păpușile cum îi convenea“. În scurtă vreme însă, jocurile copilăriei se vor converti într-o luptă acerbă cu mentalitățile învechite și cu ipocrizia unei societăți retrograde, ostile ideilor inovatoare ale lui Tomas Rendalen, a cărui intenție de a transforma școala înființată de mama sa într-un centru al emancipării și al libertății de exprimare nu va rămâne fără consecințe: lupta cu prejudecățile locale nu e însă decât o *mise-en-abyme* a unor conflicte generale ale epocii lui Bjørnson, iar strădania lui Tomas de a-și învinge detractorii nu este decât o imagine a încercărilor scriitorului de a schimba optica societății în care trăiește. Într-un fragment emblematic, Tomasine Rendalen sintetizează sensurile luptei comune, pline de obstacole și momente de îndoială, pe care

o duce cu fiul său, atât împotriva moștenirii genetice a acestuia, cât și a unei societăți obtuze, închistate în mentalități străvechi: „Ceea ce odinioară își pusese în gând, cu îndrăzneala tinereții: să poată înlătura tarele ereditare ale familiei Kurt, cu contribuția eredității ei și printr-o bună educație – și ceea ce, mai târziu, începuse cu îndrăzneală când dereticase în vechea casă a familiei și o făcuse curată și luminoasă, răsunând de râsul vesel al copiilor; munca începută cu nesiguranță, dar mult curaj, de al cărei rezultat fericit se putea bucura acum și pentru care trebuia să-i mulțumească fiului ei, totul era doar un basm?”

Pe fundalul conflictului dintre Tomas, autorități și membrii marcantă ai comunității locale se desfășoară, de fapt, drama individuală a Millei – și aceasta cu valoare de exemplu general –, silită să facă o căsătorie din interes, cu locotenentul care îi siluise prietena, pe Tora, acum mamă a unui copil nelegitim. Finalul spectaculos, cu o mare doză de teatralitate, mizează pe amănunte vizuale șocante, pe un perfect dozaj al tensiunii epice, pe gesturile simbolice și replicile exemplare, rostite emfatic, specifice operelor dramatice ale lui Bjørnson.

Autor al primelor drame istorice moderne în Norvegia, al unor saga care i-au influențat, printre alții, pe Selma Lagerlöf sau Knut Hamsun, Bjørnson rămâne, alături de Henrik Ibsen, Alexander Kielland și Jonas Lie, unul dintre cei patru autori majori (*De Fire Store*) ai Norvegiei de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

ANDREEA RĂSUCEANU

Moștenirea familiei Kurt

I

DINTR-UN DOCUMENT VECHI

1

Moșia și locuitorii ei

Probabil că moșia a luat ființă precum cele mai multe domenii mari din toate timpurile: prin dreptul celui mai puternic; poate prin căsătorii mai mult sau mai puțin silite sau prin cumpărare cinstită; dar poate și prin viclenii, înșelăciuni și alte josnicii; cine mai știe cum a fost!

Acum două sute de ani era un domeniu foarte întins. Conacul se afla pe atunci, ca și astăzi de altfel, pe coasta împădurită a muntelui, deasupra orașului. De acolo se poate vedea întreg orașul, atât cel vechi, de dincoace de port, cât și orașul nou, dincolo, pe limba de pământ care apără portul de mare. Totuși, această limbă de pământ nu este expusă de-a dreptul valurilor; acolo se mai află insule și stânci, iar printre ele s-au format două strâmtori de intrare. Toate acestea și întinsul mării se văd de la moșie. Și mai departe, în dreapta, se zărește Elvul, prăvălindu-se în mare între malurile argiloase. Odinioară, Elvul și toate acareturile de la gura lui aparțineau moșiei; tot așa și întreg teritoriul pe care s-a clădit orașul și insulele, și ambele maluri. Apoi, gospodăriile și pădurile de pe cursul inferior al râului. Așa era acum două sute de ani.

Conacul este o clădire mare, de cărămidă arsă, peste care se înalță un turn scund, greoi. În dreapta are o aripă lungă; ciudat, cea din stânga lipsește. În spatele conacului se află o mulțime de anexe vechi, din cărămidă – grajdurile de cai și de vaci, locuințele pentru slugi ș.a.m.d. De la scara principală a casei – un adevărat colos semicircular de piatră – o alee venerabilă duce până jos, în „piață“. Pe ambele părți ale aleii este ridicat câte un zid de piatră care ajunge și el până aproape de piață; căci atât se

întinde și grădina pe care o taie aleea. De ambele părți ale grădinii, precum și între acestea și oraș, este câmp deschis. Mai în sus de case, pe coastă, se întind păduri de foioase, în care totuși coniferele și-au reînceput războiul tăcut. Căci odinioară pădurea de conifere era stăpâna absolută a muntelui.

Cine a construit aceste mari așezări, aceste clădiri colosale? se întreabă cel ce vede pentru prima oară casele și grădinile moșiei.

Cu peste două sute de ani în urmă, cam prin 1660, s-a întâmplat că un navigator, pe nume Kurt (pe atunci Curt), a intrat pentru prima oară în port cu o corabie, pe care a dat-o la revopsit și la great, probabil ca s-o facă de nerecunoscut. Astăzi știm că înainte de asta fusese izgonit din țara lui de baștină din pricina unor samavolnicii și că se trăgea dintr-o mare familie princiară germană, care poartă și în prezent un nume vestit. N-are rost să-l pomenim aici. El își spunea numai pe numele de botez: Curt. Nu trecu mult de la sosirea lui acolo, că o și peți pe moștenitoarea moșiei, fără să stea prea mult pe gânduri, după cum se va vedea din cele de mai jos.

„Era preacinstita domniță Ingeborg, fiica domnului Claus.“ (Redau cuvânt cu cuvânt o cronică a orașului și în special a moșiei, scrisă la începutul veacului al optsprezecelea de un bătrân paracliser și cantor de la Sfânta Maria.) „Și ea se ascundea pe unde putea, sus în pod și jos în beci, în grajdul de vite și la armăsari, ba fugea chiar și afară pe câmp sau în pădure, de câte ori venea s-o ceară corăbierul străin Curt, cel cu puteri de uriaș: căci pe-atunci acesta era mai tot timpul beat. Preacinstitul domn Claus Matthiassohn trebuia să-i aducă bere din beciul lui și apoi să-i aștearnă pe masă tot ce-i era pe plac, iar după aceea Curt îl snopea în bătai, dacă domnul Claus nu i-o putea aduce pe domniță pentru a vorbi cu ea între patru ochi și se lua după tot ce avea viață la curte. Și Curt se jurui să sucească gâtul oricui s-ar încumeta a o lua de nevastă; tot asemenea și ei însăși, și stirpei ei, câtă vreme ar fi făcut pe voia altcuiva decât a lui. Iar pe Hans Fürst din piață – de peste drum de Sfânta Maria – despre care lumea zicea că umblă și el după pețit – Curt îl căută la el acasă dis-de-dimineată, în Vinerea Mare, când Hans mai era încă culcat în patul lui și îl bătu atât de rău, că multă vreme zăcu, prefăcut într-o grămadă sângerândă. Hans Fürst nu se încumeta să mai steie în oraș când Curt corăbierul sosea acolo cu

vasele lui, ceea ce de aici încolo se întâmplă tot mai des. La fel ca el și primarul, domnul von Klüwer, care voia să-i ceară socoteală, iar Curt îi jură veșnică dușmănie și își aduse corăbiile chiar în fața casei lui; căci acum avea două, cu tunuri și echipaj. Atunci primarul nu mai cuteză a ieși singur și a-și vedea de slujbă, ci părăsi îndată orașul și nu se mai întoarse niciodată. Și vreme de un an bun locul lui rămase slobod. Dar apoi veni primar un neamț care îi făcea pe voie în toate lui Curt. Însă cel de dinainte căpătă slujbă în altă parte.

Toată lumea zicea de Curt că își dobândise prima corabie prin piraterie în Marea Nordului. Mai târziu umbla cu două corăbii, iar lumea o ținea una și bună că și pe asta, fără doar și poate, o luase tot cu de-a sila. Însă marinarii lui își țineau gura și nimeni nu îndrăznea să-l supere.

Dar iată cum se făcu de ajunse să capete mâna nobilei domnișoare. Un ucenic de diac al Înaltei Sale Excelențe guvernatorul Ulrich Friedrich Guldennlöwe sosi cu o poruncă scrisă a preaputernicului și preamilostivului, acum preafericit odihnit întru Domnul, rege Frederik al III-lea, către nobilul Claus Matthiassohn, de la moșie, precum și către Sfat și preacinstiții cetățeni ai orașului ca să se facă în așa fel pentru corăbierul Curt, ce se trăgea dintr-un neam mare nemțesc, încât să o capete de soată pe preacinstita Ingeborg, fiica lui Claus, făgăduindu-le tuturor acestora încrederea sa regească și deosebita sa bunăvoință dacă îl vor sprijini fără zăbavă pe domnul Curt.

Și voia regelui fu împlinită. Ucenicul de diac venise însă cu iahtul lui Sören Rasmussen de la Oslo (Kristiania) și era un neamț care vorbea doar stricat limba daneză. Ceru multă îngrijire, care i se și dădu, căci fu încartiruit la primărie și rugat să rămână la nuntă, iar până atunci feluriți cetățeni încercaseră să-i intre în grații.

Nunta a fost prăznuită cu mare alai, dar printre multe lacrimi ale nobilei domnișoare precum și ale tatălui ei, Claus Matthiassohn, care prea bine înțelesesă că de-acum zilele lor bune s-au dus. Dar în ziua nunții, Curt se îmbătă și tăbări pe ucenicul de diac al regelui, îl snopi în bătaie și îl goni de la masă, căci nu era vrednic a sta laolaltă cu bărbații cinstiți și soțiile lor,

căci el nu era defel diacul guvernatorului, ci un bărbier hoinar ce fusese pădurar la cumnatul lui Curt din Pomerania.

Dar bărbierul fugi pe limba de pământ și de acolo pe ostrovul de miazănoapte, de unde strigă la o corabie ce trecea și urcă pe puntea ei. Astfel și nunta luă sfârșit, însă lui Curt nici că-i păsa; acum mireasa era a lui.

Iar înșelăciunea se făcuse astfel: corăbierul Curt fusese la Oslo și acolo nimerise un om din Holstein, Georg von Bregentwedt, care era căpitan de călărași și îl susținea pe guvernator în meșteșugul armelor. Georg von Bregentwedt și Curt se cunoșteau din Germania, și Georg acesta era un mare coțcar cu felurite scorneli hazlii și îi fu de ajutor lui Curt la șotia mai sus pomenită. Și-l puseră pe bărbier s-o facă.

Bătrânul Claus Matthiassohn se duse de-a dreptul la Copenhaga ca să se plângă regelui, unde a și fost primit în audiență de trei ori. Și de fiecare dată regele se mânie foarte tare, dar apoi trebuie că uită de plângere, luându-se cu altele. Căci Curt avea la curte compatrioți de-ai lui. Cu vremea, bănetul luat de Claus Matthiassohn pentru cheltuială se isprăvi, iar Curt apucase moșia și nu voia să-i mai trimită alți bani; și pe cei ce i-ar fi fost de ajutor îi amenința. Și cum între timp mai primi și o scrisoare de la fiica lui, trimisă pe ascuns printr-un marinar de iaht, în care spunea că este însărcinată, dar că pe moșie și în oraș Curt se ține cu alte femei, Claus chibzui că nu mai are ce căuta acasă. Și după aceea nimenea nu l-a mai văzut. Claus Matthiassohn era de obârșie daneză și om de treabă.

În vremea aceea însă, moșia era o avuție deosebit de mare, cu multe privilegii și acareturi, precum și cu drept de stăpânire pe Elv în sus, mai multe mile, pe amândouă malurile. Căci toate pădurile și gospodăriile au fost ale moșiei. Și Curt așeză pe malul apei o cărămidărie mare și chemă în țară o mulțime de olandezi. Mai rostui apoi și un șantier naval care aduse mult câștig orașului. Aduse și un preameșteșugit joagăr, cum nu se mai văzuse până atunci.

Și se duse la curte, la rege, care de această dată era preaputernicul nostru prinț moștenitor și domn, regele Christian al V-lea, acum odihnindu-se preafericit întru Domnul, ca să capete, cu sprijinul puternicilor și

nobililor săi compatrioți de acolo, favorul și bunăvoința regelui. A și fost primit în audiență de mai multe ori și l-a înveselit pe rege cu puterea lui cea mare, precum și cu întreaga lui înfățișare. Cu toată supunerea, îi arătă regelui că este o veche datină ca atunci când Măria Sa binevoiește a veni în ținut să tragă la moșie. Doi regi dormiseră acolo, preafericitul rege Christian al IV-lea, chiar de două ori. Și el aștepta oricând preasupus același favor. Și regele nu zise nu. Însă prin asta Curt urmărea să-i fie redade drepturile și privilegiile nobiliare care i se luaseră în țara lui de baștină. Și el se întoarce acasă, și în îngâmfarea lui hotărî să dărâme vechiul conac, cu toate că era o casă minunată în toate privințele, încăpătoare și scumpă, și să clădească în locul lui un palat, pentru a-l cinsti pe rege când avea să vină în țară.

Se și apucă îndată. Dar fiindcă era cu gândul la casa lui Hans Fürst, de peste drum de Sfânta Maria din piață, ca să-i fie locuință cât timp se va clădi noul palat, îl izgoni de-a dreptul pe Hans din ea, până fu isprăvit palatul. Și asta se făcu astfel: el îi opri pe marinari și pe meseriași, și pe pescari să mai cumpere orice fel de unelte de la Hans Fürst. Căci de la bun început Curt avea de partea lui pe omul de jos. Neamul destrăbălat al marinarilor și cei de teapa lor nu sunt ca oamenii de la țară, ei țin cu acela care are puterea în mână. Ei și străbunii lor s-au lăsat înjosiți dintotdeauna atât pe apă, cât și pe uscat și nu le priește câtă vreme nu li se poruncește și nu sunt suduiți și bătuți și nu pot duce viața de desfrâu a marinarului.

Însă, în aceeași vreme, Curt le dădu marinarilor și meseriașilor acestora muntele, ca să clădească pe el în voie, oricât și în orice parte ar fi găsit loc. Iar lemnul pentru case era ieftin, așa că acum este un oraș ce se poate vedea de departe, de pe orice corabie ce intră în port. Iar sus, pe culme, piloții și-au clădit un post de veghe.

Trebuie subliniat că fără această îngăduință pentru omul de jos, Curt și tot neamul lui n-ar fi ajuns niciodată să se înstăpânească și să se gospodărească așa cum se întâmplă până în ziua de azi. Și cu cât săvârșeau silnicii mai mari, cu atât se înălțau în ochii omului de jos. Căci așa este felul lui.

De aceea Curt putea săvârși atâtea fărâdelegi și nu ispășea niciodată. Ba n-a plătit chiar niciodată vreunui om ceva, cât i-au fost zilele! Pe la noi,

prin împrejurimi, mai umblă încă o zicală pe care oamenii o folosesc când careva cere despăgubire: „Din fundul meu să-ți iei despăgubirea, afurisit de țărănoi prăpădit!“ Căci cât a trăit n-a vorbit limba noastră cum se cuvine și pe oricine se mânia îl făcea „țărănoi prăpădit“. În țara lui trebuie că țăranul este privit cu mult dispreț și nu e socotit cu nimic mai presus decât o vită. N-are nici casă, nici pământ, ci muncește doar pentru stăpâni, el și tot neamul lui. Și de asta nu poate scăpa până moare; la fel ca și în Danemarca.

Cât despre Hans Fürst, acesta nu avea nimic altceva în afară de negoțul lui și de aceea a fost nevoit să se așeze de cealaltă parte a pieței, în casa cea veche a lui Siegfried Brandenburg, cea din stânga; căci avea două. Și locui acolo până ce Curt se mută în palat.

Așa cum se vede acum, palatul nu a fost clădit pe de-a-ntregul de domnul Curt. Nu el a durat aripa cea mare din dreapta, nici vastele acareturi. Nu el a pus să fie ridicat nici zidul cel mare al grădinii, de pe amândouă părțile aleii; acestea le-a făcut fiul lui. Dar clădirea cea mare, cu scara și turnul, el le-a înălțat, precum și aleea dintre cele două ziduri. Căci înainte, acolo a fost doar un drum, și acesta nu era drept, ci ducea la dreapta, împrejurul grădinii, după cum se poate vedea încă și astăzi. De asemenea, și copacii de pe amândouă părțile acestei mari alei, cu toții, au fost sădiți de domnul Curt însuși; căci pentru aceste treburi avea o mână norocoasă, ceea ce știa și el prea bine. Și cea mai mare parte a grădinii ce se vede acum de amândouă părțile moșiei tot de el este sădită și a pus chiar mulți pomi noi și scumpi și a trimis în Olanda să-i aducă cepe și flori, care erau bucuria nevestei lui bolnave la minte, când i se îngăduia să umble slobodă pe afară; căci ea era o mare iubitoare de flori.

Nici pe dinăuntru, cea mai mare parte a palatului nu se trage de la Curt; căci ceea ce rânduise el a schimbat iarăși fiul său, domnul Adler; căci așa îl numise, după marele viteaz al mărilor, Cort Adler. (Era un fel de glumă a lui Curt că întorsese numele amiralului și-l numise pe fiul lui Adler.) Patul regesc însă și celelalte mobile din odaia regelui, care se mai arată și acum, nu sunt nici acestea de la domnul Curt. Ceea ce a adus el se află acum în odaia a doua, din stânga intrării; în pat dormea domnul Adler însuși. Și mobilele se află tot acolo. Însă pentru odaia regelui, domnul Curt a cerut

numai lucruri noi din Olanda, călătorind pentru asta până acolo el însuși, cu corăbiile lui din Copenhaga, și aducându-le cu sine. Asta a fost pe vremea când a cumpărat și tapiseriile care sunt atârinate acum în odaia regelui, lângă dormitorul lui, precum și caleașca cea mare, despre care vom spune mai multe la timpul potrivit. Apoi, toate zugrăvelile în rame aurite sunt de pe vremea domnului Curt. Cele din sala cavalerilor sunt copiate după chipurile din palatul părintesc și îi înfățișează pe străbunii și pe străbunele lui.

Am uitat cu totul să amintesc despre turnul ce n-a fost isprăvit, precum și din a cui pricină. Cel ce a dirigit zidirea de la bun început era un meșter din orașul Lübeck. Și lui i se făcea lehamite de treabă ori de câte ori trebuia să ceară bani. Așa că plecă de acolo pe furiș. Domnul Curt se luă după el pe o corabie iute a unui danez, ce tocmai se afla în port. Însă nu-l mai prinse. Cel de-al doilea era din Holstein sau de prin împrejurimi. Pe atunci Curt se ținea cu o muiere frumoasă foarte. Era nevasta unui corăbier flamand, pe care Curt o ademenise la el și nu-i mai dăduse drumul, așa că acela n-a avut decât să plece mai departe fără ea. Meșterul prinse o mare dragoste pentru ea, și ea pentru el. Atunci domnul Curt îi schingiui pe amândoi într-un fel îngrozitor și puse să fie goniți în pielea goală, până jos în piață. Dar apoi ei fugiră cu o barcă. Meșterul era snopit în bătaie. Nu știu ce s-a mai ales de ei.

Atunci Curt lăsă baltă turnul, căci era foarte greu de clădit. Dar umbla vorba că regele avea de gând să vină la vară și atunci el puse să se facă deasupra acoperișul cel lat și să fie învelit cu țiglă. Așa a rămas turnul până în zilele noastre, căci de atunci nimeni nu s-a mai atins de el.

Domnul Curt se băgase la cheltuieli fără măsură pentru marea cinste de a-l vedea pe rege sub acoperișul lui. Pe atunci moșia era încă întreagă. Coastele de pe amândouă malurile râului, cât și valea erau acoperite cât vedeai cu ochii de codrii de brad și de molift. Tot la fel și insulele. Mai târziu, când neguțătorii au zălogit pădurile, n-a mai fost așa. Dar zălogirea asta a început încă de pe vremea când Curt trăia.

Acum mai rămâne de arătat și care i-a fost viața până la sfârșit. Mai întâi că nevasta lui, de timpuriu, își pierduse mințile. Dânsa era o făptură gingașă din cale afară și nu putea suferi purtările lui. Atunci el a închis-o.

Până și astăzi, în odaia din stânga, se pot vedea urmele de picioare și semnele de la ușa ei, când voia să iasă, dar nu putea.

De asemenea și semnele de pe drugii de fier de la fereastră, pe care Curt i-a pus după ce ea a sărit odată în grădină și s-a vătămat foarte tare. Atunci când, după ce domnul Curt a murit și fiii lui au plecat prin străinătăți, palatul era deschis tuturor, am putut vedea și noi tot ce scrisese ea pe pereți, de jur împrejur. Căci Curt nu le luase în seamă și nici ceilalți ce au gospodărit moșia, câtă vreme băieții erau tineri și oricum lipseau. Însă fiii au pus să se șteargă urmele. Am văzut și eu cele scrise când am sosit în oraș, ca învățăcel. Erau mai ales stihuri din cărți de rugăciuni, dar și tânguiri și alte gânduri cuminți care m-au tulburat prin curățenia lor. Astfel, o cugetare despre o tufă de zmeură ce înghețase: „Este cea mai încântătoare priveliște din natură“, scria dânsa, și mai târziu, adesea mi-a venit să mă gândesc la asta. Mai ales când se pune gheața la rădăcină și apoi se topește, este de mare încântare.

Dar mai trebuie să povestesc o istorie ce s-a petrecut pe când era sănătoasă și ședea la masă cu Sieur van Geelmuyden, prieten de vază al domnului Curt și un domn șugubăț. Deodată o apucă iar nebunia și azvârli cu cuțitul după Curt, zicând că cineva spusese astăzi despre el că are o sută de copii răspândiți prin tot orașul. Atunci Sieur van Geelmuyden zise glumeț:

– Preacinstită doamnă Ingeborg, din ceea ce spun gurile rele să nu crezi niciodată mai mult de jumătate.

Atunci Curt și toți oaspeții lui râseră peste măsură, și pentru vorba asta domnul Curt îi dăruie lui Sieur van Geelmuyden, în care de altfel avea multă încredere, casa de la Bommen, cea cu catul al doilea ieșit cu aproape doi coți peste cel de jos, alături de casa primarului. În amintirea acestei vorbe de duh, casa fu numită *Bon mot*, din care prostimea a făcut Bommen, și acum toată strada a rămas cu numele acesta.

Într-adevăr, niciodată când se goleau gropile de gunoi de la moșie nu se întâmpla să nu se găsească în ele leșuri de copii lepădați. Căci el ducea o viață de dezmăț cu slujnicele lui și cu alte muieri, pe care le ademenea la el în casă. Când răposatul întru Domnul, episcopul de Christiansund,

Preasfinția Sa magistrul Jersin, în vizita lui, cu puțin înainte de moartea lui Curt, dori să vadă orașul, și asta ajunse la urechile lui Curt, el ceru episcopului favorul de a-l găzdui și a-l ospăta pe timpul popasului său în aceste locuri, ceea ce episcopul primi cu îngăduință. Atunci Curt îi ieși în întâmpinare pe una dintre corăbiile sale ce tocmai se afla acasă, luând cu el pe paroh și sfatul orașului și mulți slujitori de credință ai regelui și alți cetățeni de vază și pregăti pe punte un mare ospăț în cinstea episcopului. Și toți ajunseră pe uscat într-așa un hal că a fost o mare panoramă. Curt îl însoți pe episcop, iar când ajunseră la marea scară a palatului și voia să urce, episcopul se întoarse și zise atât de tare, ca să audă toți, că asta era cea mai mare scară pe care o văzuse aici în țară. La acestea, Curt răspunse:

– Scara aceasta, Preasfinția Voastră, mai are încă și o altă însușire: anume, că pe ea au urcat mai multe fecioare decât au coborât. Asta o știu de la unul ce era încă tânăr pe vremea aceea și aștepta pe scară cu berea de bun venit, ca să i-o înmâneze domnului Curt, care închină pentru episcop și apoi îi trecu cana. Însă cel care stătea pe scară era consilierul comunal de mai târziu, Niels Ingelberchtsohn, care pe atunci era diac la Curt; acesta a povestit-o.

Și acum câte ceva despre moartea lui Curt. Iată cum s-a întâmplat: în oraș venise un țăran cu femeia și fiica lui, dar cu toate că pe atunci erau o mulțime de țărani în oraș, nimeni nu mai văzuse niște muieri așa de frumoase, și despre asta se povesti cu prilejul unui ospăț de la moșie. Mai cu seamă fiica era foarte lăudată. Și în ziua următoare se făcu așa că țăranul, împreună cu femeia și fiica lui, sosiră la moșie ca oaspeți poftiți de Curt. Și acolo fură tratați ca oameni subțiri și plimbați prin toate încăperile. Dar la sfârșit, feluriți oameni de ai lui Curt veniră și despărțiră fiica de tată și aceasta fu siluită.

Ea se necăji peste măsură și îi spuse tatălui să ceară o despăgubire mare. Și tatăl așa făcu. Dar Curt nu se sinchisi defel. Atunci făcu plângere la intendentul regelui care îl sfătui să se lase păgubaș, deoarece nici un om nu căpătase despăgubire de la Curt, căci acesta avea de partea lui mărimile cele mai înalte, bisericești, militare și lumești, precum și mulți susținători la

curtea regelui. Pe lângă asta, Curt se putea bizui cu toată tăria pe omul de jos, de aici, din oraș.

Dar țăranul se duse sus la Curt de unul singur și îl nimeri în curte, între grajdul cailor și cel al vacilor. Și acolo îi ceru din nou despăgubire.

– Din fundul meu să-ți iei despăgubirea, afurisit de țăranoi prăpădit, răspunse Curt.

Așa zicea el de obicei. Atunci țăranul îl înșfăcă pe Curt și îl ridică de la pământ ca pe un copil și îi descheie pantalonii pe-ndelete și își luă despăgubirea de acolo de unde domnul Curt îl îndrumase să și-o ia; sau cel puțin de primprejur. Și și-o luă cu cuțitul. Iar la curte nu era nimeni, decât vreo câteva muieri și un grăjdar bătrân care stăteau și se zgâiau. Curt și ce fusese al lui a aruncat la grămada de gunoi. Acolo și-a găsit sfârșitul.

La început lumea nu voi să creadă și veni sus la moșie. Până atunci Curt nu pierduse încă din fața nimănui, și de data asta fusese înșfăcat ca un copil neputincios. Și apoi umblă vorba că Ucigă-l Crucea însuși venise în oraș și i-o plătise. Și că după asta țăranul nu mai era de găsit și nimeni nu știa să-i spună pe nume, căci nici unul dintre țăranii care erau pe atunci în oraș nu-l cunoștea. Însă țăranii știu să tacă, așa că asta n-are nici un temei.

Oricine o fi fost, aici se dezvăluie mâna lui Dumnezeu, Cel Atotputernic. Căci fără voia lui nici un pui de vrabie nu cade din cuib! Căile Lui sunt dinainte însemnate și de aceea păcătosul cel mare a trebuit să-și sfârșească viața acolo, la grămada de gunoi, lângă toate leșurile copiilor lepădați. Lăudat fie numele Domnului în vecii vecilor. Amin!“

2

Ce s-a mai întâmplat după aceea

În vremea aceea, fiii lui Curt erau la Copenhaga, la magistrul Owe Gude. Împreună cu el au și călătorit uneori în străinătăți și au stat chiar mai multă vreme la rudele de neam ale lui Curt. Într-un târziu, Adler s-a întors acasă pentru a lua în stăpânire moșia. Max rămase însă în străinătate și, având un mare dar al vorbirii, își închină viața învățaturii lui Dumnezeu.

Domnul Adler se lăsa foarte rar văzut în oraș și nu se preumbla niciodată altfel decât purtat într-o *portechaise*¹, însoțit de servitori în mare ținută. La fel și la palat; aici servitorii se împiedicau unul de altul și toți umblau îmbrăcați întotdeauna ca la o serbare princiară. Domnul Adler trăia cu totul singuratic și fără vreo legătură cu cetățenii de seamă ai orașului, pe care îi disprețuia. Încetul cu încetul, domnul Adler se îngrășă peste măsură și căpătă tot felul de mofturi și de obiceiuri ciudate. Astfel, nu vorbea cu oamenii niciodată, ci doar asculta.

După ce petrecu câțiva ani aici la moșie și se căpătui de pe urma nenumăratelor îndeletniciri privegheate cu destoinicie de Thorbjörn Christoffersen, domnul Adler plecă din nou la Copenhaga. Căci pe atunci Christian al V-lea, preafericită fie-i amintirea, se săvârșise dintre cei vii, și la tron urmasese fiul lui, preamilostivul nostru prinț moștenitor și domn, Frederik al IV-lea (gătească-l și împodobească-l Domnul cu toate virtuțile!). Și în fața acestuia domnul Adler îngenunche cu multă greutate și îl imploră să binevoiască a împlini preamilostiva făgăduială făcută răposatului său tată de răposatul tată al acestuia, și anume de a învrednici orașul nostru cu vizita sa și atunci să binevoiască a dormi sub umilul lui acoperiș, când va vizita pentru prima oară Norvegia, unde toți îl așteaptă. Iar gândul ascuns legat de aceasta era – după cum regele luă bine seama – ca domnul Adler să recâștige înaltele titluri de noblețe pierdute odinioară, în tinerețe, de tatăl lui. Și regele preamilostiv binevoi să asculte această rugămintă.

Atunci domnul Adler călători fără zăbavă în Olanda; căci nimic din ceea ce făcuse tatăl lui nu era destul de bun. Și din această călătorie se întoarse cu caleașca cea mare, cum pentru prima oară se putea vedea în aceste locuri. Iar comisarul de război, domnul von Synnestvedt, se gândi că nu se cuvenea ca domnul Adler să umble într-o caleașcă, câtă vreme nu era om de condiție bună. Și făcu plângere. Și atunci pentru prima dată se făcu înștiințare de la Copenhaga că neamul lui Curt făcea parte din nobilimea foarte înaltă. De atunci n-a mai ieșit niciodată fără călăreți înaintași și vânători, pe lângă vizitiu și cei doi lachei de sus, din spate. De aceea trebuia să înhame și patru cai, urcușurile fiind repezi. Dar orașul socotea că este o cinste să aibă în mijlocul lui un om cu astfel de drepturi.

Însă la Copenhaga domnul Adler luase seama că acolo, în palatul unde locuia regele, nu mai locuia nici unul dintre servitorii lui, ci, așa cum este drept și se cade, numai el și înalta lui familie. Dimpotrivă, servitorimea regelui locuia într-o aripă. De aceea, domnul Adler puse să se adauge la casa nouă aripa cea mare din dreapta, care se poate vedea și astăzi. Acolo aveau să poposească slujitorii și servitorimea crăiască, de asemenea și domnul Adler cu slugile sale, când avea să vină regele. Dar Torbjörn Christoffersen, omul lui de credință, se împotrivi cu hotărâre să mai clădească și aripa stângă, amenințând că-l părăsește. De aceea casa are doar aripa dreaptă. Nici să termine turnul nu-i reuși domnului Adler. Căci de dragul acestei măreții, mai multe ipoteci fuseseră puse asupra moșiei, și Torbjörn Christoffersen nu avea cum să plătească dobânzile, astfel că o parte dintre pământurile cele mai bune trebuiră vândute în mare pierdere. De asemenea, și locurile de case din oraș fură vândute oricui putea să plătească. Atunci a început fărâmițarea moșiei.

Fratele mai mic al domnului Adler, cuviosul domn Max, preotul, era un om tare priceput în tot felul de negustorii și de aceea îi lua partea domnului Torbjörn Christoffersen. Și când mă încumet a-l zugrăvi pe domnul Max, mă rog lui Dumnezeu să mă ferească de a-l judeca cu pizmă pe cel răposat, care m-a făcut să sufăr în multe privințe. Căci în același an ajunsesem paracliser și cantor, aici în oraș, la Sfânta Maria; nu vreau însă acum să umplu hârtia cea scumpă cu sfada noastră din pricina urciorului ce a fost cumpărat la licitație după moartea domnului Curt și a intrat în stăpânirea mea ca moștenire; sau cu cearta ce s-a iscat când, de pe urma unui chef, nu eram în stare, dar am vrut să citesc predica din cartea doctorului Martinus, iar domnul Max a venit în amvon și m-a fugărit de acolo. Toate acestea, cu atât mai mult cu cât acum se odihnește în pământ, fie din partea mea acoperite de vălul uitării. Deci nu din aceste pricini se face că scriu adevărul despre el. Ci pentru ca spițele viitoare să afle cât de minunate au fost căile Domnului pentru neamul acesta. Și încă, pentru a se ști cum orașul acesta a fost în paza lui Dumnezeu înaintea tuturor celorlalte, de vreme ce l-a ocrotit atât de vădit, pedepsindu-i pe găzii lui.

Din ziua când domnul Max a sosit aici, l-a supus și l-a diriguit pe fratele lui și pe cei toți de la moșie și de la biserică, precum și pe toți ce țineau de ele și tot orașul. Era mai rău decât tatăl lui, domnul Curt, căci era învățat și se pricepea să învărtească și să sucească cu mare istețime și îndemânare oamenii și lucrurile. Și ca predicator era plin de tărie. Când s-a întâmplat groaznica nenorocire de a ars până în temelii biserica Sfânta Maria, aprinsă de fulgerul din cer, fie-ne tuturor spre veșnică pomenire, precum se arată în alt loc din acest manuscris, domnul Max a predicat vara întreagă în piață, de pe o ridicătură de pământ. Și se auzea prin tot orașul, până în partea cealaltă; aici afară, în port, se îngrămădeau în bărci, cât și dincolo, pe limba de pământ, lumea îl asculta la ferestre, chiar dacă nu-i putea desluși cuvintele. Ba însuși căpitanul unei corăbii ce a fost remorcată spre port mi-a povestit cum îl auzeau cu toții, afară, în strâmtoarea de miazănoapte și cum li se zvonea din oraș ca un țipăt de femeie în durerile facerii și nu înțelegeau ce înseamnă. Căci la mare depărtare, glasul de bărbat sună ca glasul de femeie. De aceea, spre lauda și slava domnului Max, trebuie să spunem că în vremea lui toți căpătaseră frica lui Dumnezeu și se duceau la biserică, iar el nici că răbda ca vreunul să lipsească. Îl căuta cu privirea, de sus, din amvon, sau se ducea după el acasă. Mai cu seamă oamenii de jos erau de partea lui, așa cum fuseseră mai înainte și de partea tatălui lui. Căci el se cobora adesea luând parte la nunțile și la înmormântările lor, gustând din berea lor, precum și dându-le sfaturi folositoare în toate treburile lor. Era totuși foarte înțelegător și îi știa pe toți pe nume, bărbați ori femei. Și încetul cu încetul își supuse tot orașul, astfel că nimeni nu putea avea vreun câștig fără să dea din el și preotului. Nici să se taie sau să se facă bere nu era îngăduit fără să i se facă și lui parte. Și dacă săracul n-avea altceva, îi dădea cel puțin pește. Iar, în vremea aceea nimeni dintre cei de sus sau cei de jos nu-și putea mărita fiica sau schimba în vreun fel starea lui, fără să meargă și să ceară mai întâi încuviințarea domnului Max. Și dacă puteai aduce daruri bogate și alte soiuri de cinstiri tănuite, atunci prin domnul Max puteai dobândi ceea ce pe alte căi nu se putea. Pe acestea le știi; căci povestesc numai ceea ce știi și nu ceea ce nu știi. Însă pe cel ce se împotriva voinței lui îl putea urmări și chinui zi și

noapte, fără încetare: pe el și casa lui și neamul lui, atât prin ocârmuire, cea lumească și cea a oștirii, cât și prin prieteni și prietenii prietenilor lui, până jos, la Copenhaga.²

Însă câteodată acestea erau și în folosul orașului. Astfel, în vremea aceea, nimeni nu putea face proces, ci trebuia să-și înfățișeze pricina domnului Max, care o dezlega. De asemenea, când să se clădească o biserică nouă în locul Sfintei Maria, numită acum îndeobște Sfânta Cruce, domnul Max se alătură în toate privințele, așa că el este adevăratul ctitor al bisericii, și astfel această minunată lucrare dăinuie spre mândria orașului și veșnica lui pomenire. O groază de bani a costat și toți au intrat în buzunarele fratelui său; căci moșia dădea cărămizi și bușteni, precum și toate cele de trebuință, însă numai cu plată. Iar domnul Max strângea banii și o făcea de parcă orașul era copleșit de dușmani și dat pradă flăcărilor. Dacă socotesc tot ce a trebuit să dau numai eu singur, atunci nu mă pot lămuri cum de m-am descurcat. Căci era un om îngrozitor. Lua seama la fiecare corabie, și în fiecare dimineață cel dintâi drum al lui ducea la han, ca să cerceteze, adesea chiar și de mai multe ori pe zi, iar oamenii trebuiau să plătească. Orice călător, fie bărbat, fie femeie, trebuia să-și dea obolul pentru biserică.

Însă odată, la hanul văduvei Sara Andersen, care ținea un adăpost pentru marinari, era cât p-aci să-i meargă rău. Căci ea îi înștiință pe oaspeți când îl văzu venind și atunci ei se ascunseră în pod și în beci. Căci nimeni nu era în stare să țină piept stăruințelor și amenințărilor lui. Tot așa și bogătașul Heinrich Arendt din Lübeck. Acesta venise în oraș din pricina corabiei ce i se luase tâlhărește și fusese vândută aici. El îl cunoștea pe domnul Max foarte bine de dinainte și se cățără în pod. Însă domnul Max era învățat cu astfel de tertipuri și se urcă după el. Numai că, foarte greu fiind, scara se rupse sub el și alunecă și rămase înțepenit între două trepte. Dar apoi asupra Sarei se abătu o strașnică furtună și trebui să dea o sumă foarte mare, în locul bogătașului Heinrich Arendt. Acesta însă nu voia să i-o înapoieze, ci o duse doar, așa, cu vorba și ea nu mai primi înapoi nimic, după cum îmi spunea adesea, plângând amar.

De altfel, pomenita văduvă Sara Andersen muri în aceeași zi, ba chiar în același ceas cu domnul Max. Adesea am cugetat căutând să gădesc aici, ca și în multe alte lucruri, tâlcul cel adânc al vrerii dumnezeiești. Însă n-ar fi bine dacă noi, oamenii, le-am putea înțelege chiar pe toate. Iar moartea domnului Max s-a petrecut astfel. La început, după sosirea lui aici, putea să bea orice și oricât, nu însă și mai spre sfârșitul vieții lui. Și dacă se întrecea cu băutura, era primejdios pentru femei și ele trebuiau să se ferească din calea lui. Odată s-a întâmplat la palat, când îl silise pe fratele lui să dea un mare ospăț, așa cum îl silea de obicei să facă de două ori pe an, de Anul Nou și de Sfântul Ioan. Și asta era de Sfântul Ioan. Dar mai înainte de a povesti ce s-a petrecut atunci, trebuie să spun că, la moșie, în gangul cel mare, este foarte întuneric când amândouă ușile duble sunt închise. Și în acel moment erau închise din pricina unei ploii vijelioase, așa cum bântuie adesea pe țărmul nostru. Și de aceea domnul Max o încurcă pe Nille, fata lui Mons, consilier la sfat, cu Anna, fata lui Trül, căci amândouă purtau rochii de stambă roșie. Era beznă. Și cine le cunoștea pe amândouă poate înțelege. Însă fătuca consilierului municipal nu înțelese de glumă, ba se încumetă chiar să dea țipăt mare și atunci se iscă multă zarvă și tulburare. Consilierul se duse la stăpânul casei, iar acesta veni și îi spuse fratelui său că aceste purtări de la palat nu-i sunt pe plac și că domnul Max nu se lasă până nu-i duce de răpă pe toți. Nimeni nu mai auzise atâtea cuvinte deodată din gura domnului Adler. Însă domnului Max nu-i veniră la socoteală, căci era îmbrăcat în haine preotești. Și atunci se năpusti asupra fratelui său. Iar domnul Adler, peste măsură de greu, se prăbuși și se izbi mai întâi de perete și apoi de pământ, lovindu-se de amândouă dățile tare la cap. Iar de atunci domnul Adler își pierdu mințile și nu mult după aceea muri.

Apoi domnul Max luă în stăpânire moșia, pentru el și moștenitorii lui. Însă din clipa când se mută în palat, parcă era apucat. Se credea prigonit de duhuri. Zicea că este duhul fratelui său, precum și al tatălui său și al mamei sale și încă felurite alte duhuri și din pricina lor nu putea dormi și se muta din odaie în odaie, prin toată casa, și striga și predica împotriva lor cu multă tărie. Nici să se închidă ferestrele nu suferea; căci prin ele trebuiau să iasă duhurile. Însă la fereastră era pusă o strajă, ca să nu cadă afară el însuși. Iar

de jos, lumea din oraș putea să-l audă predicând: și se auzea de parcă s-ar fi sfădit cu cineva. Atunci ieși vorba că domnul Max se luptă cu Diavolul și că acesta asmuțea asupra lui toate duhurile rele. Ba, lumea zicea că domnul Max fusese slujit de Diavol în toate treburile norocoase. Și că acum îi cerea sufletul ca plată, căci venise sorocul. Însă domnul Max voia să-l înșele cu puterea cea mare a darului vorbirii sale și cu tot felul de meșteșuguri popești. Așadar, luptau din răputeri, zi și noapte; căci domnul Max trebuia să fie tot timpul cu ochii în patru, ca să nu fie păcălit. Și tot orașul ieșea în piață și urca pe alee, ca să asculte. Și toți parcă erau înlemniți de frică. Însă nici un preot nu era de găsit, cu toate că se dăduse zvon pretutindeni și zi de zi. Parcă intraseră în pământ. Așa că n-a fost nimeni care să-l ajute pe domnul Max cu puterea cuvântului dumnezeiesc împotriva Necuratului și a lucrărilor sale.

Dar într-o seară, toate ferestrele de acolo, de sus, precum și toată casa străluceau într-o lumină mare, ca de foc. Anders de la primărie, zis și Anders Nas-Roșu, tocmai venea din oraș, mergând pe alee. Și el îl auzi pe bietul om strigând cu glas răgușit și văzu casa toată aprinsă, într-o mare vâlvătaie, iar în mijlocul ei, pe Necuratul, așezat de-a curmezișul acoperișului, chiar deasupra ferestrei domnului Max, și tunând: „Și acum, hai cu mine, Max“.

Atunci Anders nu merse mai departe, ci se întoarse fugind în oraș. Și când ajunse jos, în piață, povesti strigând ce a văzut și ce a auzit. Și era la fel de apucat ca și domnul Max și trebuia să-l închidă și să-l lege.

Și atunci lumea se lămuri cine a câștigat până la urmă. Și toți așteptară deznodământul. Într-adevăr, în ziua următoare domnul Max își dădu sufletul, însă liniștit și în toate mințile, ceea ce pentru mulți era de mirare. Ba, el dădu chiar de înțeles prin semne că vrea să moară în odaia mamei sale și abia după ce îl duseră acolo sosi pe neașteptate și preotul Tomasius și se rugă pentru domnul Max și îl îngriji. Și atunci domnul Max putu să se roage și el, însă numai în șoaptă. Apoi muri, în același pat în care odinioară se sfârșise răposata lui mamă.

Cei de față luară seama că în aceeași clipă începură să bată și clopotele bisericii pe care o înălțase el însuși. Astfel că rămâne îndoielnic cine a

câștigat până la urmă, el ori diavolul.

Mi-aș fi dorit să am un mare dar într-ale scrisului ca să-l pot înfățișa pe omul acesta, așa cum a fost, în toate privințele. Căci nimeni nu-și poate închipui cum era cu adevărat, dacă nu a trăit în preajma lui, vreo câțiva ani, așa ca mine. Și astăzi mi se mai întâmplă să-l visez noaptea. Și atunci nevastă-mea se trezește de frica mea cea mare și mă scoală ca să mă încredințeze că e mort. Dar atunci sunt aproape întotdeauna scăldat în sudori.

De trei ori a fost însurat și când a murit tocmai voia să-și ia nevastă pentru a patra oară. Și eu am vorbit cu toate trei nevestele, căci slujba mea îmi dădea adesea de lucru la el în casă. Și atunci mi se plângeau de necazurile lor. Căci el le cerea să le facă pe toate deodată. Aici n-am decât să folosesc vorbele Aadelei, fata lui Knut, care i-a fost cea de-a doua nevastă. Ea a răposat de ziua intrării în biserică.

Însă cu puțin înainte a șezut în jilțul cel mare din odaia verde și m-a chemat înăuntru; căci m-a auzit în bucătărie. Era foarte slăbită și mâinile îi tremurau. Am întrebat-o ce-i trebuie. Ea a zis: „Așa îi trebuie, că el, soțul meu de drept, m-a chinuit și m-a năpăstuit toată viața și acum îmi dau sfârșitul. Dumnezeu știe cine o fi nevasta următoare. Dar poate că el o și știe“. Așa a zis. Și puțin după aceea a murit.

Însă următoarea a fost Brigitta, fata spițerului Mogen. Și nunta se făcu a treia lună după ce răposata Aadel se odihnea în pământ. Cu toate că Brigitta era o muiere mare și voinică, atât de tare s-a înfricoșat când a auzit că avea să fie soția lui, că de atunci a început să bea băuturi tari, din cele pe care le vindea tatăl ei, spițerul, dacă putea face rost de ele. Ea însăși mi-a povestit de ce s-a apucat de băutură și aceasta era adevărata pricină. Însă când era beată, se bătea cu el, și sfârși punându-și capăt zilelor cu otravă.

Asta mi-a povestit-o mai târziu doctorul Mogens Mauritius. Ea n-a murit de băutură, cum se spunea pe vremea aceea. A fost căsătorită trei ani și a avut cu el doi fii. În total el avea treisprezece copii, cu toate că la moartea lui nici unul nu era încă bărbat în toată firea. Pe cel mai mare, Adler, îl surzise lovindu-l peste amândouă urechile, de umbla apoi ca în vis.

Și chiar de aș putea să arăt cu slabele-mi daruri cum se purta cu nevestele și slugile și copiii lui, când îl apuca mânia, până la urmă m-aș lăsa păgubaș. Căci am văzut atunci când i-a venit sfârșitul că Dumnezeu, în nesfârșita-i milă (cu adevărat mare mai este ea!), l-a iertat. De ce să nu facem la fel și noi, oamenii, față de care nici pe departe n-a păcătuit atât de mult? Așa cum a spus și episcopul în neasemuita lui cuvântare de îngropăciune. Căci înhumarea s-a prăznuit cu mare alai și strălucire, cum nici n-am mai văzut vreodată. Multe foi aș putea umple de-aș încerca să număr toată lumea sus-pusă care a luat parte și să arăt tot ce s-a spus, s-a mâncat și s-a băut acolo, vreme de trei zile. Cât a trăit, a fost mai puternic decât oricare alt om de aici, din acest oraș. Nimănui, în afară numai de rege însuși, nu îi era îngăduit să aibă ceva a zice, câtă vreme el era încă în toate mințile și în putere. Și asta tocmai pentru că îi ajuta pe oameni în treburile lor cele mai grele, cu precădere în socotelile despre clădiri. De biserică am spus; dar am uitat să povestesc că era mare meșter și la făcut corăbii. La acestea se pricepea deoarece încă de mic copil lucrase în docuri și mai târziu, pe ostrov, la Copenhaga, și învățase toate câte țineau de acest meșteșug și prin alte țări. Asta am auzit-o chiar de la el. Corăbiile ce se lucrau aici, în docul fratelui său, toate de el erau făcute, iar multe dintre ele au fost vândute în străinătăți cu mare faimă și câștig. Dar acum cred că este de ajuns despre domnul Max.

Din această istorie am cunoscut limpede și deslușit căile Domnului, anume că domnul Curt și-a făcut de rușine pe tatăl și pe mamă-sa și pe el însuși și că și-a dus la pieire fratele și nevasta, iar domnul Max, atât pe fratele lui, cât și pe sine însuși și în parte chiar și pe fiul lui mai mare. Prea puțin s-au bucurat de tot ce au jefuit de la Claus Matthiassohn și încă de la mulți alții. Nici puterea trupească nu le-a folosit decât spre stricăciune. După aceea trebuie să ne mai amintim că numele înalt și sfânt al regelui a fost folosit mișelește pentru apucarea moșiei, care, drept pedeapsă, s-a împărțit din nou întru același nume binecuvântat.

Mulți sunt aceia care, în afară de mine, nevrednic paracliser și cantor, au luat seama la acestea. Căci atunci când mai sus pomenitul consilier comunal Niels Ingelbrechtsohn a fost la Copenhaga, i-a spus-o

duhovnicului regelui, pe care îl cunoștea. Și când Niels a cerut audiență la rege, duhovnicul l-a urmat și l-a pus să povestească fără teamă în fața regelui tot ce îi spusese lui. Iar când regele a înțeles cu adevărat cum s-a făcut de a ajuns moșia în mâinile lui Curt și cum pieirea i s-a tras de la numele sfințit al regelui, ce slujise pe neștiute ca naș, atunci regele preamilostiv binevoi a pleca urechea la cele arătate și a spune dus pe gânduri: „Bunul Dumnezeu este mai viclean decât toți mișei la un loc“.

Și această vorbă a regelui preasupus mi-o însușesc încheind aici povestea lui Curt și îndreptându-mă către alte tărâmurii.

Prin anul 1830, moșia mai cuprindea încă următoarele: „muntele“, cu pădurea de foioase, în care coniferele se făceau din nou simțite, clădirile mari, dărăpănate, grădinile nemăsurate și zidurile ce străjuiesc aleea, precum și câteva terenuri agricole între grădini și oraș. În afară de acestea mai țineau încă de moșie și vreo câteva petice răzlețe de pădure.

Proprietarul de atunci, un bărbat înalt, negricios, care purta un șorț lung, verde, făcea grădinărit pe bucata lui de pământ. Și asta, precum și câteva vaci erau singurele lui surse de câștig.

De altfel, era singurul urmaș al întregului neam Kurt, aici în țară, și era necăsătorit.

¹ „Lectică“ (în limba franceză în original)

² Așa cum a pățit-o Carl Brandenburg, din piață. Acesta avea o fiică, Cristiana, mândră din fire, dar frumoasă. Deoarece prima soție a domnului Max murise, o ceru îndată pe Cristiana de nevastă. Însă ea nu voia și tatăl i se potrivea în această privință, cu toate că îl încerca o frică mare. Atunci Carl Brandenburg fu pârât pentru fărâdelegi; apoi că folosește măsuri și greutăți măsluite și până la urmă că ar fi hulit împotriva lui Dumnezeu. De ultima învinuire l-a izbăvit moartea. Apoi fiul lui se întoarse acasă din Franța; acesta fu luat în armată și după aceea nimeni n-a mai auzit de el. Când ocârmuirea s-a pornit împotriva lui Carl Brandenburg, acesta era omul cel mai bogat din oraș. Dar când a murit, fiica lui mai rămăsese doar cu atât cât să se poată adăposti cu chirie într-un sat, la niște țărani. Acolo mai trăiește și în ziua de azi. S-au mai întâmplat și alte lucruri asemănătoare, așa că nimeni nu îndrăznește să i se împotrivească domnului Max.

II

JOHN KURT

1

Singurătate

Konrad Kurt fugise de acasă pe când era băiat de cincisprezece ani. Mai mult n-a putut suporta să-și vadă maltratată mama. Deoarece această particularitate a familiei devenise ereditară. Fugise pe o corabie la Hull, unde trăia un frate din partea mamei. Totuși Konrad Kurt a fost crescut la țară; cheltuielile le-a suportat unchiul lui. Deoarece doctorul spusese că băiatul nu stătea prea bine cu sistemul nervos. Ca să iasă un om folositor, trebuia să trăiască în aer liber, ca grădinar, sau ceva asemănător. Dintotdeauna în neamul Kurt existase dragostea pentru grădinărit, astfel că aceasta deveni și profesia lui.

Când îi muri tatăl și se întoarse acasă pentru a se îngriji el însuși de biata lui mamă, nu se pricepea la altceva. Amabilul lui tată tocmai terminase ultimele despăduriri, vânduse ultimele participații navale, ultimele șoproane de pe țărm și în cele din urmă și cărămidăria, iar din banii

luați își făcuse o rentă viageră. Cu alte cuvinte mai rămăseseră doar casele, grădinile și puțin pământ; în rest prăpădise oarecum totul în jurul lui.

Iar fiul putea începe și el vânzând terenurile. Acestea se învecinau nemijlocit cu orașul și erau excelente locuri de casă; la fel și părțile de jos ale ambelor grădini. Konrad Kurt socoti însă că se vânduse destul din moșie, așa că luă un împrumut pe care îl folosi pentru drenarea terenurilor și grădinilor și pentru întreținerea caselor, atât cât să nu se dărâme. Pe lângă acestea, extinse sera și după aceea mai construi încă una; pe scurt, dovedi lumii că mai putea trăi încă de pe urma proprietății, ba chiar că își putea asigura un câștig însemnat.

La început trimitea toate produsele artei sale de grădinar cu corăbiile, în afară; dar treptat s-a schimbat și asta. El dormea, mânca și scria în aceeași cameră, aflată pe stânga, imediat lângă intrare, în care locuise primul Curt și, după el, toți cei ce stăpâniseră moșia. Camera alăturată o folosiseră ca dormitor, dar pe aceasta Conrad o lăsă mamei lui. Ea își trăia acum zilele cele mai fericite. Servitorii și lucrătorii se gospodăreau în bucătărie, de partea cealaltă a coridorului lat care străbătea toată casa, tăind-o în două. În rest, clădirea principală era goală. Numai toamna, dacă era nevoie, Konrad Kurt își întindea adesea la uscat produsele din grădină în diferite camere și săli.

Era un om irascibil, uneori zgârcit la vorbă, alteori gălăgios, dar avea o inimă bună. Argații și lucrătorii îi erau devotați, pentru că și el se îngrijea de ei. Marinarilor și pescarilor de pe munte le dădea semințe și îi învăța cum să-și cultive grădina și cum pot să-și valorifice produsele. Și astfel, cu vremea, pe lângă fiecare casă apărură câte o grădiniță pentru care oamenii puteau să-și ia pământ de la Kurt, dacă voiau să înnobileze solul sălbatic, amestecându-l cu altul mai bun. Cei de pe munte nici nu visaseră că într-o zi vor căra pământ, acolo sus, că își vor petrece timpul cu asta, ba chiar că s-ar fi putut să le și placă! În fiecare duminică din timpul primăverii și verii, Conrad Kurt se ducea pe la oameni și dădea o mână de ajutor. Și toată viața a rămas credincios acestui obicei. Dar aproape numai atunci putea fi văzut în afara grădinilor, casei și pivnițelor lui.

Primăvara și vara, când bătea de patru dimineața, era deja afară, iar toamna și iarna, de îndată ce începea să se lumineze. Vara purta pantaloni din piele englezească, o haină de pânză cenușie, un șorț verde, care îi ajungea până la glezne, și o șapcă cu cozoroc lat; iarna, aceiași pantaloni de piele, o haină marinărească încheiată la toți nasturii și același șorț lung, dar atunci purta pe cap o căciulă de blană cu clape late, tot timpul lăsate în jos, astfel că marginile libere îi fluturau pe lângă obraji. Niciodată lumea nu l-a văzut îmbrăcat altfel, cu excepția duminicilor. Atunci apărea bărbierit, cu guler tare la cămașă și fără șorț.

Nu avea fruntea lată, arogantă, a celor din neamul Kurt; dimpotrivă, a lui era destul de înaltă și părea surprinzător de albă, poate numai pentru că era atât de ars de soare în rest. Dar ochii neliniștiți, sălbatici, ai neamului, îi avea și el. Fața îi era mai lungă decât la ceilalți și destul de slabă, iar nasul, cam lat.

Gospodinele și copiii se lămuriseră curând că era mai avantajos să se ducă sus, la omul repezit, adesea gălăgios, și să târguiască de acolo, decât de la dugheana lui din piață; fiindcă era binevoitor în relațiile negustorești, iubea copiii și nu era zgârcit. Însă nu trebuia să alegi prea mult și în primul rând să nu te tocmești. Avea obiceiul să privească țintă înaintea lui, cu totul pe neașteptate, ca și cum ar fi chibzuit profund și apoi să-și revină cu un: „Mda, mda, mdada“ repezit și la urmă cu un: „Mdaaa!“ prelung.

Îi mergea bine; vacile și grădinile îi asigurau un trai tot mai bun. Dar după câțiva ani se răspândi zvonul că de la moartea mamei lui stă singur seară de seară și bea whisky până se îmbată. Cine voia să știe dacă este adevărat n-avea decât să se ducă sus, cu puțin înainte de nouă, căci atunci se culca, negreșit. Unii au și făcut-o. Și într-adevăr: exact la opt și jumătate era beat turtă. Atunci îi era greu să mai vorbească, în schimb izbucnea cu ușurință în plâns.

Asta ajunsese la urechile „bătrânului“ pastor Green; acestuia i se spunea încă de pe atunci, când era tânăr, „bătrânul“, pentru că încăruntise de pe urma unei întâmplări îngrozitoare. Pastorul Green era dintre cei care se ridicaseră de mai mult timp împotriva beției în Norvegia – dintre cei ce-și consacraseră viața acestei cauze.

Principiul lui de bază era că nu folosește la nimic să predici împotriva beției, ci că în cazul acesta trebuie să acționezi și că nu te poți gândi să-l îndrepti pe băutorul solitar, dacă nu știi din ce cauză s-a apucat de băut; întotdeauna există o cauză precisă; și numai dacă nu provine dintr-o țară de familie sau dintr-o obișnuință prea adânc înrădăcinată, beția poate fi vindecată.

El se duse, deci, la Konrad Kurt și îi vorbi atât de prietenește încât află că acesta avusese o legătură de dragoste cu nevasta grădinarului la care își făcuse ucenicia în Anglia. Avea un copil cu ea. Femeia murise cam în același timp când el își pierduse mama. O iubise la nebunie. Pentru amândoi fusese îngrozitor să-l înșele pe bărbatul ei. Dar n-au putut altfel. Și apoi începu să plângă... Și băiatul pe care-l avea – of, pe lume nu exista ceva mai minunat! Și omul beat suspina de dor și se jeluia și își blestema zilele.

Pastorul Green încercă să-l convingă să-și mărturisească păcatul grădinarului, să-i ceară iertare și să ia copilul la el; dar Konrad Kurt era prea laș ca s-o facă. Și atunci nu mai rămase decât ca pastorul Green să se adreseze altora. Și într-o seară de vară veni sus la moșie cu un băiat înalt, de vreo doisprezece ani, cu plete negre buclate, și-l căută pe Kurt care își mai făcea de lucru prin grădină. Să-l fi văzut pe Konrad Kurt cum s-a ridicat de lângă un răsad peste care stătea aplecat și săpa și cum a început să-și curețe pământul de pe mâini – și apoi cum deodată a încetat să se mai ocupe de asta, s-a uitat țintă ba la pastorul Green, ba la flăcăul înalt, cu părul negru, și cum, în sfârșit, a recunoscut ochii vioi, sălbatici, încă și mai mari decât ai lui, și nasul lung și cam lat, pe fața slabă! Și fără să vrea, a început să vorbească englezește:

– *I beg your pardon; but... this lad...?*³ Mai mult n-a putut spune... Atunci pastorul Green a trebuit să ia cuvântul; da, era fiul lui.

În seara aceea, Kurt a uitat să mai scoată sticla de whisky. Și când a vrut să mai pună mâna pe ea data următoare, băiatul a luat sticla și a azvârlit-o afară pe fereastra deschisă, drept într-o piatră. A fost o aruncare excelentă! Au urmat paharul și zaharnița și lingurița de ceai – toate au zburat pe fereastră, aruncate potrivit tuturor regulilor artei.

Pastorul Green îl rugase pe băiat să observe când tatăl umblă la sticla de whisky și să i-o ia cu binișorul. Băiatul îndeplinise misiunea întocmai.

Tatăl rămase înlemnit și își privi fiul țintă... apoi izbucni într-un râs nestăvilit.

2

Un geniu

Nimeni n-a fost vreodată mai ferm convins decât Konrad Kurt că are un fiu genial. Fără discuție că băiatul era un botanist desăvârșit și era inițiat în toate secretele grădinăritului –, nu mișca nimic pe moșie, din grajd și până în bucătărie, fără ca el să afle. Se vedea că fusese crescut printre grădinari, slugi de la bucătărie și de prin curte, însă totodată prinsese și o învățătură temeinică.

Bineînțeles că acum trebuia să mai iasă și pe apă, cu bărcile, ca să se deprindă cu ele; până atunci nu fusese niciodată într-un port.

Și cum a învățat norvegiana! În câteva săptămâni! Înainte de toate, să înjure. Tatăl se strâmba de râs auzind mulțimea de înjurături pe care băiatul le pronunța cu un accent nemaipomenit de caraghios! Și cum mai știa să povestească! Chiar înainte de a ști să vorbească bine, le stârnise lucrătorilor un interes de-a dreptul uimitor pentru poveștile lui. De aceea își putea permite toate șotiile posibile; era cât se poate de nostim. Și după ce, în sfârșit, se descurcă ceva mai ușor cu vorbitul, câte nu știa să le îndrume oamenilor!

Nimic nu-i plăcea mai mult tatălui său decât să se furișeze pe după câte unul dintre gardurile înalte și să-l asculte. Băiatul le povestea lucrătorilor cum mergeau treburile la curtea regală a Angliei, unde fusese paj. El și încă vreo câțiva camarazi de-ai lui mergeau întotdeauna înaintea reginei frumoase și tinere; în urma ei mergeau toate mărimile, cu peruci. Probabil că văzuse așa ceva la teatru sau în vreun tablou. Și înfricoșătoarele fapte de arme la care luase parte în India, pe când se afla acolo într-o călătorie de plăcere, în suita reginei Angliei! Tatăl stătea în ascunzătoarea lui uimit de culoarea veridică pe care băiatul o dădea povestirii, cu toate că nu dispunea

de multe cuvinte norvegiene. Și aceste povestiri ale fiului său îl atraseră pe ascuns și pe tată către aventură. De atunci Konrad Kurt n-a mai băut deloc whisky; se îmbăta cu aventurile fiului său. Ce geniu! O, ce geniu!...

O pacoste deosebită pentru grădină erau pisicile, care mișunau întruna, venind din orașul apropiat, la vânătoare de păsări. Într-o zi John – așa se numea cel mai tânăr domn Kurt – pusese mâna pe unul dintre cei mai înrăiți prinzători de păsări și hotărî să-l răstignească de viu pe ucigaș. Deoarece nimeni dintre lucrătorii mai tineri nu voia să-l ajute, închise deocamdată motanul și îi dădu să mănânce zdravăn, iar el se duse să cheme vreo câțiva ștrengari care hoinăreau jos, în port.

Curând tatăl auzi o veselie atât de neobișnuită încât se duse să vadă ce se întâmplă, tocmai când printre chiote începuseră să se audă și accente de disperare. Și îi văzu pe micii călăi executând un dans indian în fața celui răstignit, un biet motan însângerat, pironit pe ușa grajdului. În tumultul bucuriei, fiul nu-și observă defel tatăl. De astă dată însă primul gând al acestuia n-a fost tocmai că fiul lui este un geniu. Și totuși... când se gândi la asta mai târziu, trebui să admită că, în orice caz, era o idee remarcabilă. Și pe lângă asta, afurisit de bine executată. Căci și ca faptă în sine, nu e chiar așa de ușor să răstignești o pisică vie.

Dar într-o zi când tatăl nu-i dădu voie băiatului să coboare în port deoarece vremea era mult prea primejdioasă, ca despăgubire pentru această îngrădire a libertății, John se duse la cel mai de soi măr al tatălui său – un vlăstar tânăr care rodise pentru prima oară –, îi tăie conștiincios rădăcinile cu fierăstrăul, una câte una, și le acoperi la loc cu pământ. Tatăl n-a mai fost cuprins de încântare pentru treaba bine făcută, fără a mai pomeni de idee în sine. Uită chiar și că băiatul lui era un geniu – uită în așa măsură că îl așteptă în camera lui ținând în mână o nua de mestecăn, proaspăt tăiată și bine descojită.

Băiatul nu bănuia și nu-i venea a crede nicicum că tatăl lui voia să-l bată. Cu toate acestea, când ceea ce era cu totul imposibil și de neconceput se întâmplă – el se repezi fulgerător spre ușă, cu o expresie de frică nebună întipărită pe chip. Dar tatăl lui, nu mai puțin ager și mlădios, se repezi la el ca un tigru scăpăător. Îl trânti la podea pe ștrengar și îl bătu cu o adevărată

plăcere sălbatică. Băiatul țipă, se rugă, imploră, cerși; se aruncă în genunchi, se ghemui și se rostogoli, sări în picioare și se trânti iar. Ochii îi ieșiseră din cap; țipătul se prefăcu într-un urlet monoton, înăbușit, fără înțeles; fața i se învinețise de tot. Toate servitoarele și argații și lucrătorii veniră în goană și deschiseră ușile. Tatăl însă, mâniat la culme că fusese tulburat, se repezi la una dintre uși și îi lovi pe cei care stăteau în prag; apoi se duse și la cealaltă lovind la nimereală – era la fel de ieșit din minți ca și băiatul. Dar între timp acesta ștersese putina...

O oră mai târziu era afară, printre grădinari. Și acolo nu exista alt ucenic mai ascultător, mai harnic și mai voios decât John Kurt. Ba îi ajuta unuia, ba altuia, sporovăind neîncetat vorbe lingușitoare, încântătoare. Și apoi începu să povestească despre maimuțele de pe culmea cea mai înaltă a Gibraltarului; oh, pe-acolo chiar mișună maimuțele; stau pe stânca din mare și se zgâiesc dincolo, la Africa. Și le imita apucăturile, rânjea și scuipa, era furios, obraznic, fricos, îndrăzneț, dezgustător – aidoma unei maimuțe. Că văzuse maimuțe era sigur, chiar dacă nu în Gibraltar.

Auzind veselia aceea, tatăl lui, care tocmai trecea, se ascunse, ca de obicei. Se chină și se holba – se holba și se chină. Seara, tatăl și fiul avură o discuție în vechea cameră a Kurților. Și ultimii doi membri ai familiei Kurt plânseră și se îmbrățișară. Fiul făgădui solemn că va fi foarte, foarte cuminte, iar tatăl îi făgădui că nu-l va mai bate niciodată. Niciodată!...

La scurt timp după aceea, un băiat care făcea drumurile de curier căpătă în dar o elegantă haină nouă de duminică. Fratele lui, care era cârmaci, o cumpărase pe nimica toată, de la o femeie, pe stradă, într-un port englezesc. Băiatul era convins că în tot orașul nu mai există o haină ca a lui; și toți erau de aceeași părere. Așadar, duminica viitoare, când vru s-o îmbrace, o găsi tăiată în fâșiute subțiri, dar cu atâta îndemânare, că, atârnată în cui, părea încă întreagă; dar nu mai erau decât niște zdrențe de nefolosit. Firește, prima oară se gândiseră cu toții la John! În acel moment el era jos, în port, și vâslea. Pentru că ultima oară fusese pedepsit atât de aspru și le era atât de drag tuturor, se codiră să-i spună cele întâmplate tatălui său. Dar băiatul de grădinar – îl chema Anders Berg – nu avea nimic mai scump decât haina

cea frumoasă; asta era toată fericirea lui; și de aceea nu-și putu stăpâni lacrimile, încât, până la urmă, observă și bătrânul Kurt. Băiatul trebui să vorbească. Ar putea să pară de neînțeles că John nu se gândise la ce va urma; cum de nu se lămurise că după poznele cu pisica și cu vlăstarul de măr, toți vor da imediat vina pe el? Sau poate crezuse că asta nu-i privea decât pe el și pe micul Anders? Sau poate se întâmplase pentru că tatăl lui îi făgăduise că n-o să-l mai bată niciodată?

John se întoarse din port plin de voie bună. Chiar de la portița grădinii începu să se laude cu isprăvile din ziua aceea. Tatăl îl strigă de la fereastră. Băiatul răspunse cu un „da” sonor și urcă scara cea mare într-o clipă.

Când văzu jacheta pe masă și alături de ea o vargă nouă, frumos curățată, se făcu alb ca varul de pe perete și se pierdu de tot cu firea. Se învârtea pe loc și spunea cu glas răgușit, parcă gata să se înăbușe:

– N-am făcut-o eu! N-am făcut-o eu! N-am făcut-o eu! Dar când văzu că tatăl apucă nuiaua, strigă fulgerător, de data aceasta cu glasul lui obișnuit: Da! Eu am făcut-o! Da! Eu am făcut-o! Eu am făcut-o!

– Îți ceri iertare?

– Da! Da! Da! Da! Și căzu în genunchi cu mâinile încrucișate deasupra capului, strigând: Iertare! Iertare! Iertare! Iertare!

– Și ai să-l rogi pe băiat să te ierte?

– Da! Da! Unde e? Unde e? Să mergem la el!

Și îndată a fost iar în picioare la ușă, cătând întruna țintă spre tatăl lui, cu ochii plini de groază. Acesta îl urma cu nuiaua în mână, dar nu se îndura să-l lovească.

În fața băiețelului, John căzu din nou în genunchi, își scoase jacheta și vesta și i le dădu. Nimeni nu-i ceruse să o facă. În buzunarul vestei avusese o monedă de aur englezească și câțiva bani de argint norvegieni care se împrăștiară pe jos. Îi dădu băiatului și banii.

Atunci tatăl, mișcat, plecă.

Curând după aceea, când lucrătorii ședeau la masa de prânz, John le dădu încă o reprezentație cu maimuțele din Gibraltar. Apoi veni plin de curaj la tatăl lui și îl întrebă dacă nu-i îngăduie să dea acasă lucrătorilor câte ceva din ceea ce recoltaseră în ziua respectivă. Tatăl încuviință și John

merse cu ei și le ajută la cărat. Konrad Kurt privea în urma lui, de la fereastră.

Următoarea pozna a lui John se petrecu pe apă. Probabil că acum căpătase experiență și știa cât erau de primejdioase anumite lucruri pe uscat. Rămânea, deci, de încercat dacă nu cumva marea era un domeniu mai favorabil.

Plecă într-o barcă, împreună cu un băiețel pe care voia să-l arunce în apă, ca să-l poată salva. Poate că citise vreodată ceva asemănător; poate voia să se amuze pe seama fricii băiatului. Și asta i-a fost dat să vadă, peste orice așteptări. Micuțul nu știa să înoate și credea că, văzându-i frica, celălalt va renunța la intențiile lui. Nici gând! Spaima băiatului creșu; strigă din răsuputeri ca să simtă John ceva din frica lui. Zadarnic! Atunci copilul se agăță cu amândouă mâinile de hainele lui John. Fusesse desprins; se prinse de barcă; fusese smuls și de acolo. Atunci – disperat – se apucă de o vâslă; dar a fost împins în apă. John, imediat după el. Îl prinse chiar în clipa când era gata să se scufunde și-l țină deasupra apei. Dar i-a fost foarte greu să-l urce din nou în barcă, pentru că pe băiat îl apucaseră cârceii. De pretutindeni veniră oameni vâslind; credeau că se săvârșește o crimă.

În seara aceea John n-a mai ajuns acasă. A fost căutat mai multe zile, mai întâi de oamenii de la moșie, apoi de poliție; în sfârșit de o mulțime de oameni din oraș cărora le era milă de tatăl lui.

În sfârșit, îl găsiră într-un adăpost, pe munte. El se trânti lat, pe burtă, și începu să țipe ca din gură de șarpe; nu voia să se întoarcă acasă, dacă nu i se promitea solemn că nu va fi bătut...

Această ultimă ispravă îl făcu cunoscut în tot orașul. În avantajul lui sau nu, toți erau acum de acord că nu este ca toți ceilalți copii, adică nu este zdravăn la minte. De aceea s-a bucurat de indulgență și mai târziu, la școală, nu din partea colegilor – tineretul nu știe de milă –, ci a profesorilor. A comis faptele cele mai îngrozitoare; mai ales o necuviință, la vremea când ajunsese om în toată firea, care depășește orice posibilități de descriere.

Dar tatăl lui a venit la școală și l-a susținut. Toți profesorii îl compătimeau pe bătrân, care lupta atât de cinstit cu viața, și de aceea i s-a

trecut cu vederea și asta.

3

Pieptul omului este ca marea

Examenul de absolvire l-a trecut cu brio. Apoi i-a venit cheful să devină cadet, ceea ce tatăl lui a încuviințat imediat; fiindcă în școala militară avea să învețe ordinea și disciplina. Dar dacă prin disciplină se înțelege supunerea la ordine – pe asta nu trebuia s-o învețe, iar dezordonat nu fusese niciodată. În cazul lui era vorba de cu totul alte lucruri și nu numai o dată fu cât pe-aici să fie dat afară și din școala militară. Față de profesori se purta întotdeauna lingușitor, și asta era norocul lui. Trecu și aici examenul cu bine și se arăta plin de entuziasm pentru profesia lui. Se dovedea mai ales un excelent instructor. Oriunde apărea el domnea numai vioiciune și veselie! Și cum le mai pipera pe toate cu anecdote și înjurături! Mai ales înjurăturile deveniseră din ce în ce mai mult specialitatea lui. Toți ofițerii regimentului la un loc nu înjurau într-un an nici pe jumătate cât înjura el într-o săptămână. Când compania era aliniată în front, putea să înceapă cu o înjurătură dintr-un flanc și s-o țină așa până ajungea în flancul celălalt. Cu fantezia pe care o risipea pe înjurături, ca pictor ar fi umplut un întreg muzeu, iar ca scriitor sau compozitor ar fi umplut duzini de rafturi cu cărți. Aceste înjurături nu pot fi redată cu ușurință; majoritatea erau exclusiv pentru uz particular, între bărbați. Pentru uzul general și public avea la dispoziție garnitura tradițională; numai că dispunea de un mod plin de virtuozitate în a le trata. Pentru a arăta caracterul celor din prima categorie – mă gândesc la cele inventate – vreau să dau un exemplu într-o câțva îndulcit. Într-o duminică dimineața, când compania era la rugăciune și preotul o plictisise cu o predică nesfârșit de lungă, pe care de altfel John susținea că o citise într-o carte veche de rugăciuni, el îl binecuvântă pe preot cu următoarele cuvinte: „Dracu’ să-i lumineze mațele popii cu cărți de rugăciuni aprinse!”

Provizia lui de anecdote era inepuizabilă. Le servea cu un sos clototitor de imagini și înjurături. Dar, de altfel, ele aveau particularitatea că în nici un

caz nu le credeau toți.

John Kurt era înalt, slab și osos, dar mlădios ca o nuia de salcie. Purta o barbă blondă, care nu prea voia să crească cum se cuvine; era încâlcită și cu locuri golașe, parcă roasă de molii. Asta dădea feței lui un aspect chinuit. Și când i se aprindeau ochii sălbatici, arăta de-a dreptul urât. Dar avea o voce limpede și pielea frunții neobișnuit de albă; puteai vedea literalmente cum o străbat fulgerele când era în momente bune și atunci nu mai arăta deloc urât.

Îl caracteriza o mare forță de a crea atmosferă și avea darul de a o transmite celorlalți. Bineînțeles că singurul lucru cu adevărat serios pentru un om bine-crescut era să fie ofițer, soldat. Susținea sus și tare față de toată lumea că nu poți fi om adevărat dacă nu știi ce-i muștrului. Muștrului și spiritul de disciplină (folosea de preferință expresii populare; limba literară era prea incoloră pentru el). Și cea mai mare lipsă a femeilor este că au o fire nedisciplinată și fără tact, „turma de scroafe“! Toată țara ar trebui transformată într-o școală de muștrului. Atunci n-ar mai exista atâtea bolnavi și schilozi! Atunci – crucea și dumnezeii ei de treabă! – s-ar face ordine și toate chestiile ar avea rezon! Toată șleahta, până la ultimul om, trebuie scoasă la câmp și muștruluită. Până atunci, tot rahatul ăsta n-are nici un înțeles! Și regele – lua l-ar gaia! – ar trebui muștruluit! D-aia merg toate ca într-o cocină unde râtanii mai obraznici îi dau pur și simplu la o parte de la troacă pe ceilalți. Înainte de toate e nevoie de cineva care să se pună cu parul pe ei.

Cu atât mai greu de descris a fost însă uimirea camarazilor și a cunoscuților, dar în primul rând a tatălui său, când, într-o bună zi, au aflat că locotenentul John Kurt și-a cerut retragerea din armată, ba că s-a și binevoit a i se aproba!

S-a întors acasă iute ca vântul. Dacă cineva îl întreba care a fost motivul, răspundea: „Toată milităria – prăji-m-ar dracu! – este cea mai josnică maimuțareală; nici un om serios nu se poate preta la așa ceva. Ofițerii nu-s decât niște maimuțe umflate și dresate, care îi prefac pe flăcăii buni și zdraveni în maimuțe, și generali, cu panașurile lor, sunt niște maimuțoi, iar regele este maimuțoiul suprem!“

Ce voia să se facă? Scurmător – la fel ca și tatăl lui! Mama Terra! „Agricultura este singura ocupație pentru care merită să trăiești. Singura care are valoare și dă valoare tuturor celorlalte lucruri. Să dezgropi din pământ aromele cele mai fine este – pe toți dracii! – munca cea mai nobilă pe care o poate accepta un om liber.“

Și se îmbracă cu niște haine de lucrător cu ziua și scurmă în grădină de parcă i-ar fi fost viața în joc. Toată vara a fost un adevărat exemplu pentru toți ceilalți.

Da, așa a fost pe timpul verii. Dar nici nu trecuse toamna când – lua-o-ar dracu’! – se sătură și de grădinărit. Găsea că nu e decât gunoi... Fel de fel de gunoi – gunoi lichid – și gunoi „din ăla“... nimic altceva. Și până la urmă găsea că lumea întreagă nu-i decât o grămadă mare de gunoi. Cine are grămada mai mare stă mai bine. Ce dracu’ era războiul dacă nu un măcel reciproc pentru grămada de gunoi a celuilalt? Și poezia? Muștele de primăvară, când începe să putrezească gunoiul. Și plecă cu o corabie spre mările Sudului. Mai mulți ani, nimeni n-a putut afla pe unde ajunsese și ce făcea, până când, în sfârșit, într-o frumoasă zi de primăvară, se întoarse din nou acasă.

Dacă era să-i dai crezare, colindase toate cele cinci continente. Nu puteai numi nici o țară, nici un popor, nici o mare, nici o curiozitate a naturii pe care să n-o fi văzut și nu puteai pomeni nici o celebritate care să nu-i fie prieten intim sau măcar cunoscut.

Nu erau toate numai pură născocire, căci poseda multe cunoștințe și unele de așa natură că nu se puteau dobândi decât la fața locului. Ba avea chiar și niște relații remarcabile, asta o dovedea corespondența lui. Pe la sfârșitul verii îl vizită un lord englez, împreună cu prietenii lui, ca să-l ia cu ei în nord, la vânătoare de urși.

De ce se întorsese din nou acasă? Ca să-i închidă ochii bătrânului său tată, susținea el. Dar, în treacăt fie zis, tatăl lui era încă bine, sănătos, și în ziua când John plecase, fusese aproape la fel de vesel ca și în ziua când se reîntorsese. Totuși fiul susținea – pe Dumnezeu! – că n-a mai putut suporta gândul că tatăl lui s-ar putea să-și dea sfârșitul fără ca el să-i fie alături. Și de când se întorsese era tot numai dragoste și atenție pentru tatăl lui. Acesta

îmbătrânise și îl lăsa să facă cu el tot ce-i trecea prin minte. Unele erau lucruri de-a dreptul ciudate. De pildă, pe neașteptate, el îi ceru tatălui său să nu mai mănânce. Altă dată îi veni ideea să-i facă băi calde și apoi dușuri reci. Iar altă dată își băgă tatăl, fără ca acesta să simtă câtuși de puțin nevoia, într-o pilotă mare de puf, ca să transpire. Bătrânul își urmărea adesea fiul cu o căutătură piezișă. Era o privire care spunea multe, deși nu vădea nici îngrijorare, nici încredere, și cu atât mai puțin bună dispoziție. În ea era doar o ciudată curiozitate rece, ca și cum s-ar fi întrebat: „Să fie într-adevăr acesta fiul meu, John?”

4

Pânze la orizont

În toamna anului când John revenise din călătoria lui în jurul lumii, se întorsese acasă și o tânără fată care ajunsese îndată subiect de discuție în tot orașul. Și asta din două motive. Se numea Tomasine Rendalen și era fiica profesorului secundar Rendalen, care purta acest nume deoarece tatăl lui emigrase din regiunea Rendalen. Profesorul Rendalen era un bărbat înalt, bine făcut, care își îndeplinea cu calm și răbdare obligațiile pedagogice destul de grele. După moartea soției sale renunțase la orice distracție în societate; școala și cercul de lectură al orașului îl absorbeau în întregime. Nu avea relații cu nimeni, iar copiii lui și bătrâna Marianne, menajera, erau stăpâni absoluți în casă.

Tomasine era cel mai mare dintre copii. Avea un talent extraordinar pentru învățarea limbilor străine și moștenise firea hotărâtă a mamei sale. La șaisprezece ani împrumută o mică sumă, se duse într-un institut pedagogic din Anglia și învăță temeinic engleza. Schimbă apoi acest institut cu altul din Franța, unde preda limba engleză și învăța ea însăși franțuzește. După aceea găsi un post într-un pension german unde preda franceza și engleza și învăța nemțește. Fusesse plecată aproape cinci ani și în acest timp devenise o profesoară deosebit de experimentată și de capabilă, astfel că îndată după reîntoarcere începu să predea lecții băieților și fetelor din oraș ca să-și plătească datoria. Asta stârni o admirație unanimă. Dar în primul

rând toți o salutară ca pe o bună prietenă. O admirație nu mai puțin unanimă o stârnea și înfățișarea ei. La asta contribuiau mai multe. Un chip frumos este întotdeauna admirat pentru că nu poate fi niciodată complet denaturat; o siluetă frumoasă, dimpotrivă, nu este neapărat admirată. Dar ea era înaltă și puternică și se îmbrăca după ultima modă. Ca mai toate fetele tinere sănătoase, simțise nevoia să-și oțelească mușchii, încă de când era copilă, și găsisese întotdeauna ocazia s-o facă. În Anglia se apucase imediat de gimnastică și o practicasă fără întrerupere. Era pasiunea ei. De aceea nici o fată din oraș nu avea un corp mai frumos.

Admirația pe care o stârnea silueta ei nu era cu nimic știrbită de faptul că avea nasul cam turtit și părul atât de blond încât de la distanță părea cheală. De sprâncene nici măcar nu putea fi vorba. Ochii, la rândul lor, erau cenușii, iar gura, mult prea mare. Însă dinții erau regulați și atât de sănătoși, de parcă neamul ei mai trăia încă în Rendalen și mesteca numai pâine neagră. Dacă o priveai din spate și apoi se întorcea pe neașteptate, te simțeai dezamăgit. Se făcuse chiar încercarea să fie poreclită „Decepția“, dar fără succes. Silueta o ridica deasupra oricăror rezerve.

Mioapă fiind, purta uneori ochelari – și era singura fată tânără cu ochelari din tot orașul. (Pe atunci pince-nez-ul nu era încă la modă.) Și asta îi dădea un aer deosebit. Întreaga ei înfățișare radia de-a dreptul forță și inteligență.

În iarna aceea deveni regina necontestată a tuturor balurilor. Bucuria că era iar acasă și se putea mișca nestingherită în mijlocul unui tineret vesel, format din băieți și fete care erau cu toții extrem de prietenoși, și că îi mergea bine i se putea citi limpede pe chip. Ea o și spunea adesea, fără ocolișuri. De aceea nu trezea deloc invidie. Poate mai trebuie pus la socoteală și faptul că știa că nu este chiar o frumusețe.

Iarna aceea a fost o adevărată iarnă a balurilor, iar ea a luat parte la toate. Pentru ea nu exista ceva mai frumos decât dansul.

Spre sfârșitul iernii începu și John Kurt să joace rolul de cavaler. Dar numai din pricina ei, după cum îi spunea deschis. Ei nu i se părea ciudat, deoarece în cazul lui nu se aplicau regulile generale de conduită; întotdeauna i se acorda libertatea de exprimare a bufonului.

Ea îl găsea nou și extrem de original. Dar când era de față, se comporta la fel ca și cu toți ceilalți; nu fugea de el, nici nu leșina când folosea în prezența ei expresii tari – pe toți dracii! Să fie fiert și fript, și făcut chisăliță dacă în tot „tărăboiul“ dansului ea nu era ca o iapă scăpată, nechezând în pustiu, sau ca un întreg concert sonor de păsărele într-o pădure! Avea brațele și gâtul cu piele fragedă și caldă ca un delicios purceluș de lapte turcesc. Și știa să danseze – Dumnezeu! – așa cum calcă apa un lup de mare! Când dansa cu ea – pe fericirea lui! –, parcă ar fi gonit pe coaste de munte într-o zi senină de toamnă, cu flinta în mână și haita de câini lătrând în urma lui. „Semnalele de trompetă“ pe care i le cânta la ureche după fiecare tur de dans nu făceau decât să mărească veselia. Ceilalți râdeau, și ea împreună cu ei. Nu se pricepea la oameni de nici o culoare. Astfel de cunoștințe nu se capătă când treci dintr-un institut pedagogic într-altul, fie ele chiar și din țări diferite.

Foarte curând el o vizită și acasă. Știa când are ore libere și când își face plimbările – și o urmărea peste tot. Ea avea grijă să nu fie niciodată singură, dar, altfel, vizitele lui îi făceau chiar plăcere. John le povestea ei și prietenelor ei pățanii amuzante și uneori emoționante. De pildă, cum o dată adunase unul câte unul niște pui de potârniche rățăciți, care alergau pe câmp ca niște ghemulețe de puf, îi pusese în șapcă și îi dusesse acasă. Povestise asta cu o prospețime, s-ar putea spune câmpenească, atât de autentică, încât fetelor li se umpluseră ochii de lacrimi. Asta îl inspira. În mijlocul istoriei celei mai cumplite intercala pe neașteptate un episod extrem de gingaș, de emoționant.

Le cucerea pe fete și cu felul în care vorbea despre tatăl lui, folosind un amestec de expresii peste măsură de caraghioase și în același timp mișcătoare, care se mențineau mereu la granița dintre râs și plâns. Fetele se obișnuiseră cu imaginile lui crude, cu graiul lui succulent; ba, nici nu se mai puteau lipsi de el. Istorisirile lui aveau o culoare cu totul particulară care adesea le speria, dar întotdeauna le încânta...

Tomasine simțea, mai mult decât celelalte – ceea ce era și cazul –, că tot ce spunea John avea unicul scop de a o distra pe ea.

Într-o bună zi, când din întâmplare rămaseră singuri, îi spuse povestea văduvei unui pilot pentru care tocmai strângea bani cu cea mai mare sârguință. Văzând că asta îi face o impresie bună Tomasinei, îi spuse, fără ocolișuri, că ea, domnișoara Tomasine Rendalen, este pentru el ceea ce pentru o caravană din deșert înseamnă apariția unui oraș. Ei bine, dacă ea râde de spusel lui, o face numai pentru că nu știe ce înseamnă să te târăști obosit, însetat și flămând zile, săptămâni și luni în șir, prin același nisip și în aceeași arșiță. Atunci omul este cu totul altfel impresionat când de departe sclipesc ademenitoare acoperișurile unui oraș! Ea era pentru el minaretul și platanii, și fântâna arteziană, și vinul oprit, și acoperișul primitiv al cortului, și dansul, și sunetul de ceteră, și aroma de carne friptă. Ce-ar fi dacă și-ar construi împreună un cort al lor? Ar vinde atunci toate vechiturile de aici și s-ar duce în cea mai splendidă țară din lume, s-ar întinde pe spate sub cortul cerului și i-ar pune pe ceilalți să le dea de mâncat și de băut, mură-n gură! Sau ar putea rămâne și aici să destelenească pământul sălbatic și moșia din jur și să transforme totul în grădini. Câte n-ar putea crește pe o astfel de coastă însorită! Apoi s-ar ascunde colo sus, pe deal, ca doi bursuci, și s-ar îmbogăți...

Dar pe măsură ce vorbea, vedea cum ea se sperie tot mai rău. Și fără să se întrerupă, trecu la un elogiu impetuos al tatălui său. Nu era nimic altceva decât o idee a tatălui său; i-ar fi plăcut atât de mult să-și vadă fiul însurat. Iarna, când se lăsa frigul pe neașteptate, tatăl lui era în stare să se scoale chiar și în miezul nopții ca să învelească pomii cu rogojini și zdrențe de lână, ca pe niște copii golași. Dacă tatăl lui voia să taie un tufiș, lua mai întâi cuiburile de păsări și le ducea, ținându-le în palme, în alt tufiș. De aceea nu trebuie să se mire că tatăl lui se gândește și la el, dar în ceea ce-l privește, el mai poate aștepta. Este fericit și cât se poate de mulțumit în starea de acum. După asta începu o poveste despre două vaci care nu voiau să pască iarba pentru că era prea veștedă, dar el le pusese niște ochelari mari, verzi, și atunci iarba arăta proaspătă de tot, și ele – ca un făcut! – păscuseră.

Ea înțelese totuși că John Kurt se simțea dezamăgit. I se făcu frică; nu știa bine de ce... Totuși, își aminti: în aceeași zi auzise câte ceva despre

felul lui de viață revoltător de imoral.

După aceea se întâmplă ciudătenia. În vizită veni o prietenă a răposatei ei mame care, după o introducere banală, începu să vorbească în favoarea lui John. După un timp, mai veni încă o prietenă a scumpei ei mame și apoi încă una! Bineînțeles, el nu era ca toți ceilalți, dar ar fi devenit un soț excepțional; de asta, toată lumea era convinsă. Iar în ceea ce privește moralitatea lui – păi, bineînțeles, situația nu era prea bună; dar nu mai rea decât a altor băieți; chiar și bărbații căsătoriți din oraș se comportau de-a dreptul urât. Singura deosebire era că el nu o ascundea. Spusele celor trei doamne se asemănau în mod evident, iar Tomasinei nu-i scăpă că este vorba de o înțelegere. John Kurt se ținu un timp la distanță, numai că, ori de câte ori se ducea sau se întorcea din oraș – și asta o făcea destul de des –, trecea întotdeauna pe lângă casa profesorului, cu toate că era cam lăaturalnică. Și de fiecare dată saluta, chiar dacă la fereastră nu ședea decât o pisică.

Pe lângă asta, în fiecare dimineață îi trimitea un buchet; ziua și buchetul. Florile soseau tot atât de sigur ca și ziua. Bătrâna Marianne, care-l lua în primire, avea întotdeauna de adăugat și câte o vorbă ce-i scăpase despre Tomasine. De pildă: „Salutări gropiței de la ceafă“ etc.

După prietenele intime ale mamei, la Tomasine veniră, ca să susțină cauza lui John, și prietenele ei intime. Mai înainte, unele dintre ele se străduiseră în sens contrar; îi pronunțaseră numele aproape numai cu dezgust: „Poveștile lui mincinoase“ și „vorba grosolană“ le erau la fel de antipatice ca și el însuși: „era odios“. Abia acum începuseră să înțeleagă că avea totuși ceva interesant, oarecum demonic – fascinant, puternic, impunător.

Firește că el le ceruse să spună asta. În primul rând fetei care știa că-l simpatizează cel mai puțin. Îi spuse că are multă dreptate și de aceea o respectă. Fără îndoială că este un mizerabil, demn de dispreț. Dar chiar de aceea a venit. Pentru că ea este cea mai respectabilă și mai pătrunzătoare minte a orașului; în privința asta toți sunt de acord. Trebuie să-l ajute. Nu-i cunoaște povestea vieții, asta e problema. De aceea nici nu poate ști de ce încă din copilărie a fost greșit înțeles și a trebuit să devină un solitar. Da, de

fapt nici măcar nu mai trebuia să-i povestească viața lui, căci ea vedea atât de adânc în sufletele oamenilor!

Pe celelalte le ameți literalmente cu torentul de vorbe, până deveniră speriate sau mișcate. Totuși nu-și pierdură luciditatea; înțelesesă foarte bine că nu totul era marfă veritabilă, natură autentică. Dar tocmai asta îi servea drept scuză. Nu făcea nici un efort ca să se ascundă. Majoritatea bărbaților erau lingușitori și amabili când voiau să obțină ceva!

Dar iată că, într-o zi, de la un capăt la altul al orașului răsună un hohot de râs nestăpânit. Pentru că, la începutul primăverii, o mică și zburdalnică cusătoreasă îl declară tatăl copilului ei; și el recunoscuse copilul în fața tuturor și îl duse la biserică cu mare alai, botezându-l cu numele... Tomasine.

La scurt timp după aceea răsună o nouă salvă de râs. Pentru că atunci când oamenii îl întrebau cum Dumnezeu de i-a venit tocmai ideea asta, el răspundea: dacă ar sta în puterea lui, toți copiii ar trebui să se numească Tomas sau Tomasine. Era înduioșător.

În acest timp, îi muri și tatăl, în împrejurări neobișnuite. Bătrânul o rugase pe Tomasine să fie atât de amabilă și, la următoarea ei plimbare, să treacă pe la el, fiindcă nu se simțea bine. Erau cunoștințe vechi. Când era doar o copilă, el îi umplea adesea buzunarele cu cireșe pentru că avea o înfățișare atât de robustă și de sănătoasă; un vechi grădinar ca el avea ochiul deosebit de sensibil pentru asta.

Tomasine se duse la el și-l găsi în camera din stânga intrării. Călca acolo pentru prima oară. Pereții erau acoperiți cu un material tare, de culoare închisă, probabil piele, care odinioară fusese pictată și aurită. În colț, lângă fereastră, era un dulap mare, o mobilă splendidă, veche de cel puțin două sute de ani, sculptată artistic. Chiar în fața ferestrei se afla o masă greoaie, din lemn brut, plină cu tot felul de hârtii, probe de semințe, ziare și resturi de mâncare. La masa asta ședea Konrad Kurt însuși, într-un fotoliu demodat, cu spătar scund și lat, de piele. Se ridică și îi oferă un scaun. Purta haina de pânză cenușie, șorțul cel lung și niște papuci scâlțiați. Pe cap avea șapca cu cozoroc lat, în jurul gâtului era înfășurat un fular gros. Era cam răgușit și nu se simțea bine deloc; primăvara fusese atât de aspră în

acel an! Omul înalt, slab începu să umble între masa de la fereastră și pat. Și umbla de colo-colo pe lângă soba cea mare, cu chipurile celor doi regi danezi din casa Oldenburg – amândouă cu niște peruci îngrozitoare. Umbla în ritmul pendulei vechi, atârdate pe peretele din fața sobei; cu mare zgomot și hârâieli, tocmai bătut de șapte. Patul era nou, din lemn de mesteacăn lustruit; în schimb, pe lângă pereți se găseau scaune vechi, șchioape, cu unul sau două picioare noi, parte din ele și cu câte o jumătate de spetează nouă. Pereții erau acoperiți cu picturi pe care se mai puteau recunoaște doar câte un braț cărămiziu sau o rochie cafenie-roșcată; restul se pierdea pe fundalul întunecat. Ramele aveau mai multe urme de muște decât de aur.

Iar cuvântarea zgomotoasă a lui Konrad Kurt, în timp ce mășăluia de colo până colo, semăna oarecum cu camera; o amestecătură de lucruri vechi și noi despre familie; totuși, mai mult vechi; și spuse nu fără emfază. Vorbea fără înjurăturile și imaginile fiului său, totuși având o anumită forță. Aidoma lui John, într-un moment zeflemisea, ca în următorul să exagereze grozav, însă sensul întregului rămânea totuși că vestitul neam se stinge; tulpina era uscată. Ca să fie salvat, împreună cu ultimele proprietăți ale familiei, trebuia altoit. Era nevoie de un pom nou, puternic.

Tomasine a stat și l-a ascultat aproape două ceasuri. A pierdut orele de la cursul seral și cina. Nu voia s-o lase să plece. O fată deschisese ușa dinspre gang ca să întrebe dacă poate să pună masa, dar a fost dată afară...

În timp ce Tomasine se întorcea acasă pe aleea inundată de șuvoaie repezi de ploaie și printre copacii bătrâni în care vâjâia furtuna sălbatică, avu sentimentul că a ieșit dintr-un cavou locuit de un om solitar care își îngrijea morții. Nu avea nici cea mai vagă intenție să se mute și ea acolo. Involuntar se întoarse și se uită înapoi la casa mare și murdară, cu ferestre mici, și își spuse cu voce tare: „Nu, nu!“...

A doua zi când intră în sufragerie, buchetul obișnuit de la John Kurt nu sosise. Simți un junghi în inimă; nu știa nici ea de ce. Era tocmai ceea ce își dorise... Sau poate că nu? Abia începuse să se gândească la asta, când tatăl ei se întoarse de la plimbarea de dimineață. Îi spuse că bătrânul Kurt murise noaptea trecută. Fusese găsit de dimineață mort, în fotoliul lui, la masă.

Îndată după asta veni John Kurt. Fără să spună o vorbă, se trânti pe un scaun și începu să plângă. Plânse de îi sperie pe amândoi. Și ce de acuze își aducea!

Apoi veni din nou, zi de zi, și își descărcă inima față de ei, tot mai mișcător. Nu se mai ducea nicăieri, nu mai vorbea cu nimeni altcineva. Doar cu ei și cu oamenii lui. Lucra zi și noapte; înălțau un templu din flori pe scara cea mare – de acolo bătrânul Kurt urma să fie dus la odihna veșnică. Iar acest templu de flori era minunat. Peste tot se vorbea numai despre el, și în seara dinaintea înmormântării, multă lume veni să-l vadă. Chiar și Tomasine cu tatăl ei. Curând, pe alee apăru și prietenul răposatului, pastorul Green, urmat de jumătate din „munte”; copii și vârstnici, toți veniți să vadă templul de flori și să-și ia rămas-bun de la răposat. Bătrânul preot urcă treptele și ținu o cuvântare despre prietenul florilor, care din primăvara pământească trecuse în cea veșnică. Emoție generală; John era copleșit.

A doua zi, John se duse la profesorul Rendalen. Dar n-o găsi pe Tomasine. Era atât de profund mâhnit și dezamăgit încât mult timp rămase tăcut și apoi spuse că nu mai are pe nimeni, nu, pe nimeni în toată lumea asta! Și că își dorește și el să fie îngropat cât mai curând. Vede bine că nu este decât o povară, chiar și pentru cei dragi. Apoi plecă. La auzul acestor cuvinte, bătrâna Marianne se înduioșă. Și când, în sfârșit, Tomasine sosi acasă, bătrâna servitoare i le repetă și atunci se înduioșă și ea. Plecase de acasă pentru că se temea de el. Nu avea curajul să fie martora agitației lui, care putea să ia o întorsătură ciudată.

Acum regreta. Își scoase ochelarii și îi șterse, și-i puse iar și se privi în oglindă. Nu era destul de zdravănă și de voinică încât să îndrăznească? Parcă se măsură.

Pe atunci fetele purtau de preferință un pieptăraș încrețit, cu cordon și crinolină. Cu mâinile ei puternice, își împinse cordonul ceva mai jos. Mânecile albe, separate, le scosese când intrase; cele ale rochiei erau mult deschiate, astfel că încheieturile mâinilor și antebrățelele se reliefau avantajos pe fondul negru. Era încântată de robustețea ei. Dar, involuntar, ochii căutară fața, punctul cel mai slab. Era incredibil de urâtă! Nasul ăsta turtit, gura asta mare și părul ăsta, de aceeași culoare cu fruntea! Aproape

invizibil! Și sprâncenele astea – niște țepi scurte, blonde, și atât de subțiri că rămâneau de-a dreptul imperceptibile... Ah, nu, nu era nevoie să se dichisească, John Kurt o iubea cu adevărat... Și era nefericit... Singur cuc pe lume și nefericit... Iar tatăl lui o așezase chiar el pe propriu-i scaun. O jumătate de oră mai târziu, bătrâna Marianne mergea cât putea de repede pe alee. Totuși se opri de câteva ori și scoase dintr-o foaie de ziar o scrisorică foarte, foarte elegantă; simțea mereu nevoia s-o admire!

Când i-o înmână lui John Kurt, acesta o deschise la repezeală și scoase o carte poștală groasă, englezească, cu un porumbel pe ea. Era făcută dintr-o hârtie neobișnuit de tare, iar porumbelul, foarte bine desenat. Și citi următoarele cuvinte, scrise în grabă, de o mână exersată:

Sunt gata!

Tomasine

John Kurt se întoarse spre Marianne:

– Nu zău, strigă el, strașnic om a fost bietul tata, Dumnezeu să-l ierte! Dacă nu și-ar fi luat tălpășița la timp, naiba știe dacă mai puneam mâna pe ea!

Voia să se însoare chiar a doua zi. Spre marea lui uimire însă, ea se opuse acestei propuneri; nici măcar săptămâna viitoare. Renunță la toate elevele ca să aibă totuși puțin timp să învețe câte ceva din ceea ce trebuia să știe în noua ei situație; nu se pricepea deloc la gospodărie; numai să-și țină în ordine lucrurile ei; din copilărie se ocupase numai de cărți.

John Kurt se arătă cât se poate de încântat când află de aceste lipsuri ale ei! El se pricepea la toate. Se mai îndoia cineva și de asta? Știa să spele și să frece dușumelele din bucătărie și din camere, mai bine decât orice servitoare norvegiană. Și o dădu îndată la o parte pe bătrâna Marianne, dovedind prin fapte tot ce știa. Și pe toate le făcea așa de repede și de bine, de parcă toată viața ar fi fost cel mai stilat servitor. Mai știa să pregătească și toate felurile de mâncare posibile, pe care mulți nici nu știau cum să le numească; să fiarbă, să frigă, să prăjească, la toate se pricepea; și să împletească, să coasă, să cârpească; ba chiar și să scrobească și să calce rufe!... El, și nimeni altul, trebuia să o învețe pe Tomasine... De ce să nu înceapă imediat?

Zis și făcut. El însuși făcea toate cumpărăturile și invita musafirii în casa logodnicei sale. Erau cele mai vesele zile pe care le pomenise vreodată familia Rendalen. Și tot orașul vorbea despre viața veselă ce domnea acolo; și prietenele, și prietenii prietenelor puteau veni să se convingă personal. Ce senzație! Și apoi toate istorioarele și anecdotele pe care le spunea! Unde și cum le învățase pe toate! De pildă, printre căutătorii de aur din Australia, într-un veșnic pericol de moarte. Apoi pe Nil, în iahtul unor bogătași englezi, unde bucătarul fusese tot timpul și cârmaci. Sau în Brazilia, într-un hotel pentru negri. Apoi, departe, în minele din America de Sud. Și, pe negândite, în Haiti, pe un vas mare cu aburi!... Nu economisea culoarea locală, nici pe celelalte; și ororile, și înjurăturile cele mai îngrozitoare cădeau din cer ca niște trăsnete peste toate aceste țări și popoare. Dar, în tot acest timp, treaba mergea strună.

Tomasine era ucenică în bucătărie, la spălat, călcat și cusut! Și la asta tot el se pricepea mai bine. Iar John muncea la fel de repede și cu aceeași râvnă cum și povestea. Se întrerupea când ea făcea vreo greșală, pentru că nu era îndemânată. Și astfel el cucerise toate inimile, fără excepție.

Dar tot atât de bine, ba chiar și mai bine, toată această instruire și activitate veselă ar fi putut continua sus, la moșie!... Până la urmă toți ajunseră la aceeași concluzie – și Tomasine cedă.

5

Căsnicia

Cununia avu loc, cu toată discreția, acasă, într-o după-amiază. Nu luară parte decât rudele cele mai apropiate, și îndată după banchet mirii se retraseră braț la braț. Ardeau de nerăbdare – amândoi –, asta nu se putea ascunde, ba se observa cu atât mai limpede, cu cât voiau să dea impresia că nu-i mare lucru.

În casă nu se schimbaseră aproape nimic; asta urma să se facă încetul cu încetul. Prima cameră din stânga servea drept sufragerie și cameră de zi, tot ca și înainte; cea din spate, ca dormitor. Aici strânseseră mobilele și paturile cele mai bune, în parte vechi piese de valoare, moștenite. Tapetele de piele

fură spălate, fără ca prin asta să capete un aspect cu mult mai plăcut. Doar sculpturile masive în lemn, de pe grinzile tavanului, arătau mai bine. Tablourile fură și ele temeinic spălate, dar nu întotdeauna cu succes. Deoarece ramele fuseseră din nou aurite, contrastul era îngrozitor. (Cam asta ar fi toată enumerarea.) Îndată după reîntoarcerea lui John, lângă dormitor fusese amenajată o cameră de baie. Aceasta fu împărțită în așa fel încât acum exista și un fel de cameră de toaletă. Bucătăria de pe cealaltă parte a culoarului, care împărțea casa în două, semăna cu o imensă sală de dans. Instalară o nouă mașină de gătit, comandată din Anglia; doar aici aveau de gând tinerii căsătoriți să-și petreacă o bună parte din timpul lor.

Câteva zile rămaseră singuri. Nici după aceea nu ieșeau; însă prietenele erau invitate separat – și curând la moșie domni aceeași voie bună ca și mai înainte, în casa profesorului. În zilele din preajma cununiei, Tomasine era pur și simplu îndrăgostită – ba chiar nebună după John Kurt; era cu totul și cu totul subjugată de John al ei și nemărginit de fericită, necuviincios de fericită...

Numai că nu-i stătea în fire să exagereze; n-o prindea. Părea agitată, aproape zăpăcită. Își dădea seama de asta din felul cum o priveau prietenele, dar o descoperise și ea însăși, uitându-se în oglindă. Își făcu unele gânduri, dar apoi le respinse. Totuși, din când în când, o cuprindea un fel de spaimă ascunsă. Firește, încercă să o înăbușe, dar atunci deveni tocmai cum nu trebuia să fie. Prietenele își șopteau la ureche că s-a făcut atât de antipatică; ea, care fusese atât de plăcută, tocmai prin firea ei deschisă și senină, era acum ori ciudat de absentă, ori impulsivă.

O anumită particularitate, aparent neînsemnată, atrăgea atenția în mod deosebit: nici una dintre prietene nu trecea de sufragerie și de bucătărie; în rest, totul era încuiat cu grijă. Își spiona literalmente prietenele să vadă dacă ele nu o spionează pe ea.

Dar curând altcineva le spiona pe toate. Nimeni nu mai putea rămâne singur cu Tomasine fără ca John Kurt să nu-și bage pe neașteptate capul pe vreuna dintre uși. Nu îl auzeau niciodată înainte de a apărea. Toate broaștele fuseseră verificate și unse; ușile se închideau fără zgomot. Dacă se plimbau pe aleile largi ale grădinii, răsărea pe neașteptate din spatele vreunui tufiș.

Dacă șușoteau în apropierea lui, devenea neliniștit, ursuz, irascibil, începea să înjure – nu direct, la adresa musafirilor, totuși în așa fel încât nu mai încăpea nici o îndoială în ceea ce privește motivul. De regulă atunci se dezlănțuia o furtună din pricina „dezordinii” Tomasinei.

Prietenele credeau ori că venirea lor este inoportună, ori că în atmosferă plutește ceva de care era mai bine să se ferească. Și, una câte una, începură să vină tot mai rar. Tomasine a fost ultima care a observat neliniștea soțului ei. La început crezuse că vrea numai să o sperie cu apariția lui neașteptată. Reproșurile în privința dezordinii erau îndreptățite. De fapt, ordinea trebuia mai întâi învățată. După câțva timp, când nu mai încăpea nici o îndoială, ea se întrebă dacă nu cumva era gelos pe cele care o vizitau. În cazul ăsta ar fi fost așa și atunci, pe vremea când prietenele veneau mai des.

Se temea cumva? De ce să se teamă? Că vorbesc despre el? Ce puteau vorbi despre el?

În sfârșit află...

John tocmai ieșise; avea, deci, timp să chibzuiască, să examineze situația cu sânge rece. Nu-i stătea în fire să ia hotărâri pripite și nu era încă lămurită încotro s-o apuce și care erau drepturile ei în această conviețuire. Nu vorbise niciodată cu nimeni, nici nu citise nimic despre asta. Mâhnită, parcă se pierdea tot mai mult în meditații. Își relua activitatea și încercă să se comporte ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

John Kurt observă însă imediat că ea își schimbase purtarea. Apoi, întâmplător, văzu că plânse. Și după aceea, de câte ori venea acasă, întreba dacă primise vreo vizită. Nu! O dată îl auzi cum îl întreabă pe grădinar dacă doamna primise vreo vizită cât fusese el plecat. Devenise timid și prudent față de ea, aproape nesigur. Dar mult nu putea răbda, brusc devenea nerăbdător și de-a dreptul grosolan, însă apoi regreta amarnic și își cerea iertare de cel puțin douăzeci de ori pe zi. Și una, și alta se repetau. Tomasine nu era nervoasă; prima comportare n-o speria, iar a doua n-o putea hotărî să-și schimbe atitudinea. Era politicoasă, dar tot timpul reținută. Apoi se apropie o furtună mare, o simțiră amândoi. Tregerile de la rece la cald erau tot mai bruște; rafalele premergătoare, tot mai violente,

acalmia și zăpușeala care urmau, tot mai amenințătoare. Și între toate aceste stări primejdioase, putea fi din nou incredibil de drăguț, de o veselie atât de spontană și atât de atent, încât atunci ea uita toate semnele rău prevestitoare și se lăsa în voia speranței că, fără vreo discuție pregătită anume, numai prin dezaprobarea ei tăcută, pe care el o înțelegea până în nuanțele cele mai fine, conviețuirea lor va deveni ceea ce își închipuia ea că este o căsnicie fericită, în toată puterea cuvântului...

Într-o după-amiază, John se întoarse pe neașteptate din grădină, unde lucrase toată ziua. Voia să-și schimbe hainele, pentru că era invitat în oraș, la o mare petrecere între bărbați. Se duse în dormitor, își scoase haina și vesta, reveni în cameră și mormăi ceva despre „o baie”; făcu vreo câțiva pași în sus și în jos, ca și cum s-ar fi gândit la ceva. Ea simți că atmosfera este încărcată. Și Tomasine se îmbrăcase de plecare, fiindcă voia să-i facă o vizită unei prietene. John trecu pe lângă ea măsurând-o din cap până în picioare. Atunci ea se gândi că cel mai bine ar fi să plece.

Când o văzu că vrea să iasă din cameră, îi propuse să mai stea puțin; ar putea pleca împreună. Ea se scuză spunând că este așteptată. Dar oricum ajungea destul de devreme la „taifasul de muieri”; mai bine să-i dea puțin ajutor.

„Cu ce?” întrebă ea. Asta îl supără. N-avea dreptul să întrebe. Nu era deloc ascultătoare; nu învățase ce înseamnă supunerea. Ar fi trebuit să știe pur și simplu că el este stăpânul și că trebuie să i se supună în „toate”. Așa scria și în Biblie... În loc de răspuns, ea își puse pălăria; era pregătită pe masă – lângă umbrela de soare și pelerină. Atunci el se înfurie și întrebă dacă își închipuie că nu-i ghicește gândurile! Se crede poate mai bună decât el și de aceea îl supraveghează întruna? Oricum, ea n-a avut ocazia să ducă viața pe care a dus-o el. Dar asta era singura deosebire. În fond, era la fel ca el, exact la fel. De aceea n-avea nici un sens să mai joace teatru.

Tomasine fu atât de surprinsă încât îi strigă: „Vagabondule!” Apoi își luă lucrurile și dădu să iasă. Ușa dinspre culoar era chiar în spatele ei. El îi tăie calea, răsuci cheia și o vârî în buzunar. Apoi se duse la celelalte două uși, le încuie și pe acestea și vârî cheile tot în buzunar. Apoi închise și ferestrele.

– Ce vrei? Ce ai de gând? întrebă ea, albă ca varul, și își scoase ochelarii; pălăria uită să și-o scoată.

– Vreau să-ți arăt o dată pentru totdeauna cine ești în realitate, răspunse el.

Și, spre indignarea ei, o insultă cu cel mai josnic nume care poate fi dat unei femei.

În același timp se apropie mult de fața ei; respirația lui îi atingea buzele. Și spunea lucruri care o ardeau ca jăraticul... Pe ce mână de ticălos se dăduse!

Însă lui apropierea și parfumul rochiei de plimbare îi dădu o idee. Îi trecu ca fulgerul prin minte că a sosit momentul să o înngenuncheze. Prea stătea încrezută în fața lui, cu statura ei impozantă. Îndrăzneala să se creadă cineva. Era a *lui*; lucrul *lui*. Putea să facă ce-i place cu ea.

Dar ea luă poziție de apărare. Mai întâi o avertiză. Ce își închipuia? Poate voia să-l constrângă? Pe el? Ea!?

– Nu mă sperii de ochii tăi pisicești! strigă el deodată.

Și lupta se dezlănțui în vechea casă Kurt. Între un Kurt și femeia lui, cu toate puterile pe care le au doi oameni – pe de o parte cu toată brutalitatea pe care o dau setea de dominație ce este contrariată și ambiția bărbătească rănită, pe de alta cu puterea aproape bărbătească pe care o avea tânăra, cu tăria dată de disperare. Singuri, cu ușile și ferestrele închise și fără să scoată o vorbă. Masa se răsturnă și tot ce fusese pe ea se sparse sau se împrăștie pe dușumea. Și scaunele fură răsturnate, iar sofaua cea nouă, împinsă în mijlocul camerei. Ei înșiși căzură și se ridicară din nou. Astfel ajunseră în partea cealaltă a camerei, se loviră de pendula grea care se clătină și se prăbuși lovindu-l pe el la umăr și la cap, încât trebui să se întrerupă ca să se dezmeticească. Acum ea ar fi avut timp să ajungă la una dintre uși sau să-și schimbe locul. Dar n-o făcu. Își cercetă îmbrăcămintea; nu mai avea pe ea nici un lucru întreg. Părul, pe jumătate smuls, îi atârna în dezordine, iar capul o durea îngrozitor. Se eliberă de crinolina făcută fâșii. O azvârli de pe ea; rămase agățată de picioarele mesei. Simțea că sângerează. El o apucase o dată de gură și de nas și urmele unghiilor lui o ardeau.

Apoi continuară. De data asta, el o trânti de la început la podea; dar cu asta nu câștigă mare lucru. De fapt nu era cu mult mai puternic decât ea și nu-și putea desfășura forțele fără să piardă imediat toate avantajele pe care le obținuse. De îndată ce își eliberă o mână, ea sări în picioare, ca o pisică.

John se ridică încet. Simțea că își pierde răsuflarea; era grozav de palid, gata să leșine. Ea stătea în fața lui în zdrențe și îl observa. Și ea respira precipitat și gâfâia, dar avea încă putere. Și acum John auzi din gura ei primele cuvinte, îngăimate cu trudă:

– Nu vrei... să mai încerci o dată?

El se retrase cu spatele spre un scaun, singurul care mai rămăsese în picioare. Și se lăsă pe el. Nu se uita la ea deloc; ședea epuizat și se chinuia să respire. Dură ceva timp până ce începu să-și revină.

Ea stătea în partea cealaltă a camerei, lângă sobă, strângându-și pe ea zdrențele. Îl rugă să deschidă dormitorul; voia să îmbrace altă rochie. El nu-i răspunse. Atunci îl batjocori pentru nemărginita lui lașitate și ticăloșie. O ascultă fără să-i răspundă. Apoi arătă cu degetul spre ea și pe toată fața lui se citea cât de urâtă este. Făcând haz de necaz, îi reveni și graiul. În halul ăsta, în zdrențe și bulendre și cu părul ciufulit nu se deosebea cu nimic de cea mai ordinară și mai scârboasă femeie de stradă. Dar acum graiul lui nu mai avea culoare; nici măcar nu mai înjura.

– Nu mai știi să înjuri, ai? întrebă ea.

El primi provocarea cu indiferență. Se ridică doar și se duse încet la ușa dinspre dormitor, scoase cheia și descuie. În timp ce ieșea, își aținti privirea asupra ei, apoi încuie ușa la loc, după el... Și iat-o închisă...

Îl auzi cum se duce la baie și face duș... Apoi cum se îmbracă... Se așeză și așteaptă. După un timp el reintră, schimbat pentru plecare, încuie ușa la loc și băgă cheia în buzunar. Rămase cu mâna în buzunar; vârî apoi și cealaltă mână în celălalt buzunar și începu să fluiera. Trecu pe lângă ea, peste mobilele și celelalte lucruri răsturnate, fără să ridice nici cel mai mic lucru. În sfârșit, se cățăără pe cutia pendulei ca să ajungă la ușa dinspre coridor.

– Petrecere frumoasă, îi spuse el, vârî cheia în broască, descuie, o scoase și încuie pe dinafară. Tomasine auzi cum ia cheia cu el...

Oamenii de prin curte credeau că cei doi soți ieșiseră împreună; pentru că toate ușile erau închise; chiar și cea de la sufragerie, ceea ce nu se întâmpla niciodată.

La ora nouă era liniște deplină, și înăuntru, și afară.

Era o noapte fără lună, pe la mijlocul lui august. Cam pe la ora zece cineva urcă grăbit pe alee. Nu văzu nicăieri lumină în clădirea cea mare. Urcă scara și intră pe coridor unde bâjbâi prin întuneric până la ușă; se cunoștea că nu-i de-al casei... Bătu, nici un răspuns. Apăsă pe clanță, era încuiată. Bătu din nou... Tare, tot mai tare. Așteptă. Nu veni nimeni. Atunci bătu și mai tare și strigă:

– Tomasine!

– Da! răspunse ea imediat dinăuntru și în clipa următoare, chiar de lângă ușă, întrebă: Tu ești, tată?

– Nu poți să deschizi?

– N-am cheie.

După glas își dădu seama că plânge.

– Dar unde e cheia?

– John a luat-o cu el.

Urmă o scurtă pauză, apoi el întrebă din nou:

– Te-a încuiat?

– Da, răspunse ea plângând în hohote.

După aceea îl auzi plecând. Îi ascultă pașii cum coboară scara și se îndepărtează. Era foarte mirată. Pentru că tatăl ei nu mai adăugase nici un cuvânt. Și ea își dorea atât de mult să mai fie cineva pe-aproape. Era insuportabil.

O cuprinse frica. Asta trebuia să însemne ceva. De ce a plecat? Și unde s-a dus? Să-l caute pe John? Ce se va întâmpla? Sângele i se puse din nou în mișcare, prin trupul ei pe jumătate dezgolit. Pentru că rămăsese așa cum era când plecase John. Alergă la fereastră, dar nu se vedea nimic. În același moment auzi cum cineva urcă scara din nou. Alergă la ușă, însă nu putu deosebi după pași cine venea... Cineva își căuta drumul, bâjbâind prevăzător pe culoar.

– Tu ești, tată?

– Da, răspunse el, eu sunt! Am adus cheile!

El intră și ea i se aruncă la piept plângând cu suspine, începând să bâiguie vorbe fără șir, dar el o întrerupse:

– Liniștește-te, de acum înainte nu mai are de ce să-ți fie frică!

Și în câteva cuvinte o anunță că John Kurt este mort... Jos, lângă scară, niște străini aduseseră cadavrul... Mai târziu află, în parte de la tatăl ei, în parte de la alții, că la petrecere John Kurt băuse mult și se înfierbântase tot mai tare. La sfârșitul ospățului voise să meargă într-o casă rău-famată, spunând că asta ar fi amuzat-o pe Tomasine peste măsură. Încercaseră să-l oprească. Atunci se înfuriase, își ieșise cu totul din minți, se împleticise și căzuse lat...

Pentru John Kurt nu s-a înălțat pe scară nici un templu de flori...

6

Prima și a doua consecință

În zilele următoare, câteva dintre prietenele mamei ei și unele prietene de-ale ei veniră să-și exprime compătimirea și să-și ofere sprijinul. Dar ea nu voia să stea de vorbă cu nimeni. În după-amiaza când stătuse încuiată, cu îmbrăcămintea sfâșiată, jefuită de tinerețe și de respectul de sine, tremurând pentru viața ei, se gândise că, în același timp, John Kurt era oaspete în cea mai bună societate a orașului. Dacă această societate nu l-ar fi recunoscut pe John Kurt, ea, o domnișoară de pension fără experiență, așa cum era, n-ar fi ajuns acum în mizerie. Cu toții își uniseră eforturile ca să i-o ofere pe tavă – pe tavă, da, acesta era cuvântul! Și dacă nu se înșela, fusese totuși simpatizată, ba chiar și stimată!...

Nu voia să-i mai vadă pe acești oameni! Dacă ar fi fost liberă, ar fi plecat imediat din țară...

Era oare chiar vina ei? Da, acum vedea, da, vedea care i-e vina! Nu se va mai arăta în lume.

Acum era liberă! Dar altceva o reținea, o incertitudine îngrozitoare: era cumva însărcinată? Va aduce și ea pe lume un dement? Pentru că acum, când el nu mai era printre cei vii, se simțea obligată să creadă că nu fusese

în toate mințile, ci bolnav ereditar. Și ea trebuia acum să dea viață unui monstru?

Și avea să fie toată viața legată de această ființă?... Deoarece lumea din oraș o trădase? În câteva săptămâni ajunsese o umbră a ceea ce fusese cu puțin înainte...

Și ciudat, pe măsură ce incertitudinea deveni certitudine, de îndată ce nu mai încăpu nici o îndoială că va fi mamă, o cuprinse un sentiment solemn; liniștea și hotărârea fermă îi reveniră în cuget. Nu pricepea de ce nu înțelese imediat un lucru atât de simplu. Hotărârea avea s-o ia ființa pe care o purta în pântec. Dacă îi va semăna lui, asta va însemna sfârșitul; nu voia să trăiască și să crească o astfel de ființă. Dacă va avea însușirile onorabile ale familiei ei și cele din partea bună a firii lui Kurt, chiar dacă nu pure, va fi un mare, foarte mare noroc că îl putea crește singură. Până atunci trebuia, deci, să spere și să aștepte, și să muncească.

Tomasine Rendalen se dezmeticise, iar din acel moment în ea începu să se dezvolte o generozitate firească.

Singură purtase lupta lăuntrică și pe cea exterioară, singură își luă soarta în mâini. Pentru asta avea nevoie de timp, pentru că nu gândea repede. Dar neliniștea dispăruse; mânca din nou cu poftă, dormea bine și își recăpătă puterile. Și, într-o bună zi, se simți pregătită.

Mai întâi îl chemă pe grădinarul-șef. Acesta era un băiat arătos, foarte blond, cu o fire hotărâtă, care se formase într-o viață plină de muncă și de necazuri, căci nu era nimeni altul decât acel Andreas Berg căruia John Kurt îi tăiasе odinioară haina de duminică. De atunci crescuse la moșie. Andreas Berg pătimise multe din partea bătrânului, aprigului Konrad Kurt, care, de altfel, cu siguranță că l-ar fi lăsat moștenitor dacă nu s-ar fi reîntors fiul lui. Mai târziu trebuise să îndure toate toanele și năzdrăvăniile acestuia.

Tomasine îl rugă să ia loc. Îl întreabă dacă își dorește cumva vreo altă slujbă sau dacă vrea să rămână la ea...

Da, el prefera să rămână la ea – dacă doamna Kurt nu avea nimic împotrivă.

Dacă poate conta pe el?

Da, doamna Kurt să conteze pe el, în toate privințele.

Atunci îl rugă în primul rând să nu-i mai spună doamna Kurt, ci doamna Rendalen, și își puse în gând să-i convingă și pe ceilalți că pentru ei, de acum înainte, există numai doamna Rendalen.

Ochii li se întâlneau; ai ei clipeau nesiguri, în spatele ochelarilor, ai lui erau larg deschiși de uimire. Dar văzând că lentilele încep să se umezească, pentru că lacrimile nu puteau curge în voie, se grăbi să spună:

– Bine, bine, se face!

Atunci ea își scoase ochelarii, își șterse ochii și apoi lentilele; pentru acestea din urmă își rezervă mai mult timp. Între timp, fața ei recăpătase o expresie mai reținută.

– Dragă Berg, spuse ea punându-și din nou ochelarii, n-ai putea, cu toată discreția, fără să observe cineva, să arzi sau să faci să dispară cumva toate portretele astea de familie, toate tablourile astea din jur – nu prea știu să le deosebesc –, ca să nu le mai văd în fața ochilor? Și cât de repede poți, fără a atrage atenția... Mă înțelegeți?

– Da, stimată doamnă!... Dar...

– Ei?

– Nu va fi ușor, dacă nu trebuie să observe nimeni.

Ea chibzui puțin.

– Și dacă observă cineva, nu-i nici o nenorocire, dragă Berg!

– Da, atunci bineînțeles că se face!

Zis și făcut... În casă și în curte se răspândi o duhoare oribilă de cârpă și alte materiale arse. O adiere ușoară o duse într-o după-amiază în jos, peste oraș, până în apropierea atelierelor de pe malul apei.

După aceea îl rugă pe tatăl ei să se mute la ea, împreună cu toată familia. Asta se petrecu imediat. Conducerea menajului o lăsă pe mâna bătrânei Marianne și-i dădu ajutoarele de care avea nevoie. Familia locuia în camerele din spatele celor unde stătea Tomasine.

Curând după aceea, în gazeta locală apăru următorul anunț:

*Doamna TOMASINE RENDALEN
își reia lecțiile de engleză, franceză și germană.
Cererile se primesc la moșie.*

Își schimbă numele și oficial. Și primi o mulțime de cereri, astfel că putu să-și aleagă elevele. În orele libere căută să se inițieze în contabilitate și curând reuși să țină conturile încasărilor și cheltuielilor grădinii, casei și micii gospodării agricole. În același timp, începu să afle câte ceva și despre toate cele pe care le înregistra. Poate că nu avea să fie pusă niciodată în situația să-și valorifice cunoștințele; dar oricum, în felul acesta avea o ocupație.

Nu-i mai rămânea timp să se piardă în gânduri și deocamdată asta era lucrul cele mai important. Seara adormea de cum pune capul pe pernă, atât era de obosită; și la fel ca orice om sănătos-tun, de îndată ce deschidea ochii, era complet trează și în clipa următoare intra în baie.

Și totuși, cu cât trecea timpul, cu atât o apăsa mai mult gândul ascuns pe care îl purta în ea. Înlăturase tot ce-i putea aminti de familia Kurt și se înconjurasă numai cu portrete de-alor săi. Și îndată ce în ea se năștea vreun gând care îi amintea de John și de familia lui, căuta să-l înăbușe evocând imagini din propria-i familie.

Familia mamei ei îi era necunoscută; dar în copilărie fusese la Rendalen și le văzuse acolo pe rudele tatălui ei și auzise vechile povești de familie. Strămoșii ei nu se remarcaseră niciodată prin ceva neobișnuit; firea lor așezată, cam greoaie, se revolta uneori când era prea ațâțată sau se găsea la ananghie, altfel însă toți își croiseră drum în viață cu o blândă perseverență. Tot ce știa despre oameni, despre lucruri și fapte ea le impunea celor ce încercau să intervină din partea familiei Kurt. La ei totul era obscur și sinistru; dinspre partea ei totul era luminos și senin, trupește și sufletește. Curând căpătă o astfel de deprindere de a înlocui între ele imaginile de familie așa încât în clipa în care îi răsărea în minte vreo amintire despre Kurt, aceasta era imediat alungată de o mulțime de chipuri blonde, fără sprâncene. Urmarea firească a fost pentru ea aceea că deosebirea hotărâtoare devenise: brunet sau blond. Interiorul era echivalent cu exteriorul; prima privire aruncată copilului era suficientă ca să-i hotărască destinul. Și toată teama ei se concentrează asupra acestui prim moment.

Cu cât se apropia clipa cea mare, cu atât teama devenea tot mai sălbatică. Activitatea nu mai reușea s-o înăbușe; renunță la eleve și luă parte la munca din casă și de afară. În acel an, primăvara sosi cu întârziere. De atâta râvnă răci și duse boala pe picioare până ce, într-o zi, căzu la pat – și atunci teama puse din nou stăpânire pe ea încât i se păru că simte durerile facerii înainte de vreme și își ieși cu totul din fire. Începu să lupte iar cu John Kurt, și când, complet epuizată, își veni în fire, teama tot nu voi s-o părăsească. Prima privire aruncată copilului era de-ajuns. „Dacă are părul negru“, gândea ea în disperarea ei, „atunci sunt condamnată, nu voi reuși să stăpânesc firea copilului“.

„... Și va avea părul negru. Neamul lor este tare. Fantezia lui a lăsat urme adânci și în mine; nu mă mai pot gândi la ceea ce vreau.“ Dar apoi o voce lăuntrică, mângâietoare, îi spunea că bătrânul Konrad Kurt fusese totuși un om de treabă; așadar, cei din familia Kurt aveau și însușiri bune. Era de presupus că aceste însușiri ale bătrânului grădinar se vor manifesta din nou în copil; chiar dacă nu în stare pură, totuși astfel încât să predomină cele bune... Se rugă pentru asta, atât de stăruitor, de fierbinte, până ce, în sfârșit, își dădu seama că era prea târziu. Da, cu siguranță că era de mult hotărât...

Îi apărea mereu în față un grumaz pe jumătate aplecat deasupra ei. Grumazul din tabloul primului Kurt. Își căută refugiul în vechea ei pricepere de a evoca chipuri din familia Rendalen. Dar imaginația nu o mai asculta. Grumazul nu voia să dispară. De ce oare? Să piară! Nici unul dintre ultimii membri ai familiei nu avea grumazul ăsta de taur, nici Konrad Kurt, nici John.

„Luați de aici grumazul ăsta!“ le striga ea celor din jur. Și din ecoul cuvintelor „luați de aici“ se nășteau noi vedenii. Imediat își făcu apariția chiar John Kurt în persoană, anunțând că nu vrea nicidecum să plece. Fruntea lui albă scăpăra scânteii și înjura de-i țiuiau urechile, privind-o ținută în ochi...

Era atât de epuizată de această luptă lăuntrică încât atunci când începură într-adevăr durerile facerii, le simți ca pe un fel de alinare, fiindcă le înlăturau pe toate celelalte. Febra trecuse; își adună puterile, plină de

curaj, dar era mai slăbită decât s-ar fi putut crede. Și de aceea dură mult până ce auzi un țipăt slab și cuvintele:

– E băiat, doamnă Rendalen! Aveți un băiat!

Apoi un glas blând, plin de bunătate:

– Tomasine, ai un fiu!

O cuprinse o bucurie calmă; în sfârșit, răzbise. Toată fericirea ei era concentrată în cuvântul „fiu“... Avea un fiu. Dar apoi valul de bucurie se izbi de un zid de teamă.

– Părul? șopti ea, abia auzit, și mai mult nu reuși să spună.

– Roșu, doamnă Rendalen!

Avu ideea vagă că nu este nici negru, nici blond; poate totuși aproape negru. Dar nu-i era prea limpede... Își pierde cunoștința...

Mult timp nici unul dintre cei de față nu-și dădu seama deoarece nimănui nu-i trecea prin gând că această femeie puternică ar putea leșina. Și dură destul până să fie trezită. Dar apoi o cuprinse frica.

Încetul cu încetul își dădu seama ce s-a întâmplat... De ce se auzea un scâncit undeva, de ce își amintea de ceva dureros...

Aduseră copilul și-l puseră în dreptul ei. Dar nu destul de aproape, nu-l vedea bine. Voia să le facă semn să i-l țină mai aproape. Dar îi venea atât de greu, vocea nu voia încă s-o asculte, nici capul, iar la mână nu se gândea, sau poate că nici ea nu voia s-o asculte.

Dar cineva o înțelese și apropie copilul până ce îi atinse obrazul, tocmai acolo unde simțise ultima oară răsuflarea tatălui său. Acum ea simți ceva moale, cald, fraged; cea mai gingașă atingere pe care pielea ei o simțise vreodată. Auzi un scâncet și în sfârșit, văzu... Sprâncene ca ale ei, ale neamului ei, sprâncene blonde, țepoase!

Era prea mult – prea mult bine. Norocul era prea mare.

Sângele îi alergă tot mai iute prin vine, obraji i se aprinseră și ochii i se umplură de lacrimi. Plângea pe tăcute în timp ce micuțul stătea culcat la sânul matern.

Acum, cu ajutorul lui Dumnezeu, putea începe ceea ce avea de făcut.

3 „Vă rog să mă scuzați, dar... flăcăul ăsta...” (în limba engleză în original)

III

O CONFERINȚĂ

1

O detronare

Doamna Tomasine Rendalen însăși scoase copilul din cristelniță și îi dădu numele ei. Leagănul micului Tomas era lângă patul ei și dormitorul deveni camera ei de lectură și de lucru; celelalte rămaseră goale, de frumusețe.

De la prietenele din Anglia, Franța și Germania primi cărți despre educație, în trei limbi diferite. Dar curând le lăsă deoparte; erau prea vagi sau arbitrare. Apoi începu să-și completeze și celelalte cunoștințe. Voia să-și fie numai ea profesoară în toate.

Dar după ce băiatul împlini șase luni, opera de educație suferi întreruperi, pentru că era un copil neliniștit. Medicul o asigura, pe cât putea să-și dea seama, că băiatului nu-i lipsește nimic; nu țipa de durere. Dar dacă, de pildă, în momentul când copilul deschidea ochii nu era nimeni lângă el – adică cea care îl hrănea –, atunci nu numai că plângea până venea

ea (asta încă se poate considera normal și îndreptățit) nu, chiar și după ce îi dădea să sugă, țipa mai departe, în timp ce laptele i se scurgea pe bărbie. Trăgea de câteva ori, se oprea și țipa iar; nu putea uita că fusese neglijat.

Dacă îl stingherea ceva, țipa până se învinețea; își întindea trupușorul și rămânea țeapăn. Uneori, Tomasinei i se părea că ține în brațe un spiriduș, și nu o ființă omenească.

Când împlini nouă luni, trebui să-l înțarce; agitația și frica pe care i-o provoca întruna se repercutau prin lapte asupra copilului. Și înțărcatul fu o luptă groaznică durând trei zile și trei nopți. În tot timpul acesta nimeni nu-l putu face să înghită nici măcar o picătură din hrana străină fără să folosească vicleșuguri. Și când Tomasine umbla în vârful degetelor prin cameră sau pe coridor ascultând țipetele răgușite – căci își pierduse glasul –, fără să se poată arăta sau să-i fie de vreun folos, își amintea nu numai o dată rușinându-se ce gândise și ce hotărâse când îl adusese pe lume. Băiatul plângea înăuntru, și mama afară...

Și acest prim mare război al lui de la venirea pe lume, războiul pentru laptele matern, nu avu o influență fericită. Fiindcă după aceea țipa și mai rău decât înainte când voia ceva. Tomasine avea o fire robustă, foarte răbdătoare; dar el o adusese într-asa o stare încât pe lângă faptul că slăbise, mai devenise și nervoasă. Crezu că atunci când va mai crește, îi va trece și așteptă până împlini un an. Mai așteptă și după aceea, dar cu cât prindea puteri, cu atât mai îndârjit țipa.

Atunci se gândi să caute o altă metodă, mai precisă. Cărțile savante ale profesorilor ori nu-i erau de ajutor, ori nu le înțelegea. Atunci întrebă oameni cu experiență și fu sfătuită să-i distragă atenția neîncetat. Asta merse un timp; când vedea ceva nou, tăcea. Dar nu voia să vadă același obiect decât de cel mult două ori. Dacă ea uita această condiție, el se înfuria atât de rău că nu mai reușea să-l liniștească nici măcar cu ceva cu totul nou. Atunci cineva o sfătui să lase copilul să țipe cât o vrea. O, voi, forțe eterne, cum mai zbiera!

Dacă ar fi dat glas întregii mizerii și supărări din oraș, tot n-ar fi putut să facă mai urât. „Nu“, gândi Tomasine, „în felul ăsta ne chinuim groaznic

amândoi.“ Și adoptă tocmai metoda contrară: caută să-i ghicească gândurile cu mult înainte de a-i veni și să-i facă întotdeauna pe voie.

Asta i-a fost de ajutor; dar era vai de ea dacă nu ghicea de la început; mai târziu nu-i mai folosea la nimic. În nevoia și în disperarea ei, mama înrobătă, ca și atâtea altele, luă curând hotărârea să se revolte. Micul despot trebuia detronat.

Revoluția începu cu aceea că Măria Sa căpătă 6 – șase – palmuțe la cele trei litere ale M.S. Imediat își făcură apariția toate grozăviile unui război civil, dar mai urmară încă șase, șapte, opt, ba chiar și douăsprezece palme. Să cedezi puterea înainte de a pieri este un lucru greu chiar și pentru un tiran care n-are nici măcar doi ani, astfel că bătălia dură câteva ceasuri, până ce... capitulă? Nu, n-o făcu – dar adormi.

Tomasine era atât de sleită în urma lunilor de neliniște, de teamă, a nopților nedormite și a luptei, că tremura toată și era scăldată în sudoare. Acum îi supraveghea somnul, așa cum David îl veghease pe Saul; îi părea rău de bătaia încasată; îl auzea cum suspină neputincios; vedea cum i se usucă ultimele lacrimi pe obraji; cum îi zvâcnesc mânuțele dolofane, cum i se mișcă pielea subțire a capului. Cine să-l iubească dacă nu ea? Cât își dorea să-l vadă trezindu-se ca să-l privească cu cea mai mare blândețe, să îngenuncheze în fața lui și să pună la cale împreună toate micile năzdrăvănii care sunt încântarea oricărei mame. Dar cel mai mult dorea să-l vadă țuguindu-și boticul pentru sărut. Când făcea asta, era irezistibil.

În sfârșit, începu să se miște și să se frece la nas. Nerăbdătoare, își trecu mâinile pe sub el și își apropie obrazul de fruntea lui ca să respire aroma proaspătă a fragedei făpturi.

Atunci bebelușul se strâmbă, în ochi îi năvăli disperarea, scoase un țipăt – un țipăt groaznic, respingând-o cu mâinile, cu capul, cu tot trupul!... Ea îi dădu drumul cât putu de repede și o chemă pe sora ei. Acesteia îi întinse îndată mânuțele și se lipi de ea, căutându-și refugiu.

Mama părăsită privea la toate acestea și se gândea că acum compasul închisese cercul. Ajunsese iar acolo de unde pornise acum câteva luni. La început o cuprinsese un sentiment de jalnică neputință; apoi un sentiment arzător de rușine și, brusc, smulse copilul din brațele surorii ei și îl îmbracă

ea însăși, cu toată împotrivirea lui. El țipa întruna și după ce îl îmbracă și nu voi să primească mâncarea din mâna ei se porni un potop de lovituri și muștrări care nu încetă până nu se căzni să se potolească el însuși, printre gemete și sughițuri. Lupta se domoli treptat până la suspine înăbușite, în spatele ușilor închise. Dacă încercau să dea lupta afară – ah, atunci erau imediat alungați înăuntru.

În sfârșit, cu toată frica, el își țuguie din nou buzele pentru sărut, ca să-i arate că lacrimile îi vin cu totul fără voie. Erau experiențe înduioșătoare, dar comice în același timp. Apoi îi dădu să mănânce, după care fu dus la culcare și adormi sughițând...

Tomasine ieși puțin la aer, apoi se întoarse și se așeză lângă el ca și ultima oară, așteptând cu teamă să se trezească. Și într-adevăr, când deschise ochii și o văzu, își schimonosi gura din nou, dar renunță speriat, ba întinse chiar mânuțele și se lăsă în voia celei care îl privea zâmbind.

Or mai fi existat și alți învingători fericiți înainte ca doamna Tomasine Rendalen să-l detroneze pe fiul ei și să-i ia locul. Iar fericirea mai era totuși știrbită de conștiința faptului că ar fi trebuit să facă asta de la bun început. În orice caz, mai de mult. Cu toate acestea se bucura de victoria ei târzie, ca un general de o bătălie câștigată. Și când se duse în seara aceea la culcare, se simți la fel de obosită și în același timp la fel de mulțumită ca și cuceritorul unui oraș.

Pe atunci el avea un an și nouă luni. Ea își dădea foarte bine seama că nu era ultima luptă, dar mai înțelegea și că, pe calea întortocheată a toanelor lui, el își descoperise, în sfârșit, mama; de acum înainte, ea era pentru el țărnul salvator.

Curând primi o dovadă în această privință. Într-o bună zi, Tomasine începu să poarte o bonetă. Dacă era un fel de semn al victoriei sau o intenție mai veche de a-și ascunde părul care o necăjise atât de mult – asta e greu de spus. Destul că boneta își făcu apariția tocmai acum. Băiatul îi ceru să o scoată imediat. De dragul lui renunțase pentru un timp la ochelari, căroră el le declarase de asemenea război; boneta nu voia totuși să o sacrifice.

Există unii căroră li se întâmplă să piardă puterea reală, dar nu pot renunța la simbolurile ei; și faptul că putea să dispună de părul și de capul

mamei lui era semnul unei puteri orgolioase la care micul tiran nu voia să renunțe. Și astfel se ajunsese la o nouă bătaie, de data asta mai puțin crâncenă. Îi îndepărtă mânuțele iar și iar, de fiecare dată mai energic, în ciuda țipetelor lui. Și deodată el i se aruncă la piept și micul război se sfârși cu bine.

Când sosi a doua lui aniversare, Tomasine putea spune că este într-adevăr o mamă fericită. O prietenă din Anglia, cu care purta o corespondență susținută de când nu mai întreținea relații cu doamnele din oraș, îi trimisese pentru această zi mare romanul *David Copperfield* de Dickens, care era acum cartea preferată a englezilor. O primise cu o zi înainte. Ea citise îndată o bună parte și toate imaginile pline de viață se grupaseră oarecum în jurul copilului și a sărbătoririi zilei lui de naștere, când urma să îmbrace un costum nou-nouț. Visa la micul Jip și micul Tomas.

În ziua aniversării se trezi ceva mai târziu decât el; dar băiatul stătea culcat în pat, foarte liniștit. Nu o deranjase deloc în timpul nopții. În ultimele două luni se comportase pașnic în majoritatea timpului. Mândră și fericită, îi spuse bună dimineța.

Primele ore trecură pline de bună dispoziție și de bucurie. Pe la ora nouă, el ședea pe dușumea, în hainele noi, înconjurat de mulțimea de jucării pe care i le dăruiseră mama lui și rudele. Ea însăși, îmbrăcată de sărbătoare, ședea lângă fereastră și citea din *Copperfield*. Încercase să aerisească puțin, însă primăvara era totuși cam rece.

La un moment dat, a fost chemată la bucătărie. Lui nu-i plăcea niciodată când îl lăsa singur; dar acum era atât de ocupat cu darurile încât putea să încerce; totuși, din prudență, ieși prin dormitor și de acolo în coridor. Lăsă ușa bucătăriei deschisă ca să-l audă dacă i-ar fi simțit lipsa și ar fi strigat-o. Însă el nu se auzea deloc, așa că ea rămase până își termină treaba.

În cameră era liniște deplină; o liniște suspectă. El observase cartea pe care o citea deoarece, după obiceiul englezesc, avea o legătură colorată, cu o poză pe copertă. Văzuse că o pusese pe masă. Și îi venise chef să citească un pic, câtă vreme nu avea să se teamă că va fi deranjat. De cum

rămase singur, lăsă toate jucăriile la o parte, se ridică, străbătu cu pași mărunți camera, apropie de masă un mic taburet și pentru că nu putu lua cartea cu ușurință, o trase pe după el pe dușumea și se așeză lângă ea. Dură un timp până ce făcu din nou experiența pe care o mai făcuse și înainte cu cărțile, dar o uita de fiecare dată, și anume că mai multe file la un loc nu se pot citi bine, dar câte una sau două deodată mai mergea. Atunci le smulse din carte; astfel se citeau mai ușor. Și abia după ce rupse câteva, la care se mai adăugară altele, cu totul douăzeci, Tomasine se întoarse.

Din pricina acestui mod de lectură intrară din nou în conflict. Ea își ieși din fire, îi smulse iute cartea și se răsti la el, știa doar că n-are voie să se atingă de cărțile ei!

În prima clipă, copilul se sperie; dar apoi întinse amândouă mânuțele spre ea și spuse:

– Mie carte, mama!

Firește, nu-i dădu nici o atenție și atunci el se apropie de ea și repetă, neobișnuit de lingușitor:

– Mie carte, mama!

– Nu! îi răspunse cu asprime pentru că, din nefericire, cartea era jalnic de ferfenițită tocmai acolo unde ajunsese ea cu cititul.

El mai așteaptă puțin; apoi o rugă încă o dată:

– Mie carte, mama!

Ea își aminti că e ziua lui și îi răspunse, de astă dată cu mai multă blândețe, arătându-i în același timp stricăciunea făcută.

El o ascultă indiferent și ceru:

– Mie carte, mama!

Ea puse pe masă niște prăjituri. Îi dădu și lui una. El o măncă imediat, spunând:

– Mie carte, mama!

Atunci ea puse cartea deoparte, îl luă de braț, dansă cu el prin cameră și după aceea îl așeză printre jucării. Apoi se întoarse la masă ca să aranjeze foile rupte. Curând el apărură din nou lângă ea și întinse o mână spre masă, în timp ce cu cealaltă se ținea de fusta ei, strigând:

– Mie carte, mama! Mie carte!

Ea lăsă cartea din nou și încercă să-i pună pardesiul ca să-l scoată afară. Asta lui nu-i venea deloc la socoteală; se ținea țeapăn ca un băț. Dar ea nu renunță. Petrecură un ceas în grădină cu el vesel și binedispus. După ce se întoarseră în cameră, în timp ce îi scotea pardesiul, el întinse mânuța liberă spre masă și începu iar folosind cea mai drăgălașă expresie și voce de care era în stare:

– Mie carte, mama! Mie carte!

Ea socoti că cel mai bine ar fi să facă pe surda și începu să taie fâșii de hârtie pe care le ungea cu gumă și le lipea pe foile rupte. Treaba era migăloasă și în tot timpul acesta el implora și cerșea, și bătea din piciorușe, și se tot întindea, repetând mereu:

– Mie carte, mama! Mie carte, mama!

„Odată tot trebuie să înceteze“, se gândi ea.

Dar și după ce termină treaba, el tot mai cerșea.

Ea ar fi dorit să scape de el și să se reîntoarcă la lectură, care era, în orice caz, mai amuzantă – incontestabil. Dar nu voia să se necăjească – și atunci începu să cânte la flaut, adică mișca din degete, ca pe o piculină, și fluiera; era o treabă la care se pricepea. El o trăgea de rochie – ea îi răspundea la flaut. Astfel se înveseli de-a binelea; și veselia îi spori încă atunci când el se supără și începu să strige „Nu, nu!“, se puse pe plâns și începu să dea în ea. Cântatul la flaut era tot mai exuberant. Dar nici el nu se lăsa mai prejos; fantomele familiei Kurt pândeau din toate colțurile și ungherele.

Deodată el se trânti pe spate, izbind dușumeaua cu călcâiele și țipând. Ea cânta încă la flaut, dar era cam obosită; simțea că de fapt el câștigase. Se așeză și începu să-l necăjească. Tot atât de bine ar fi putut să reia vechea luptă. Cântatul la flaut se transformă brusc într-un plâns neconsolat, nestăpânit. Băiatul, care în tot timpul furiei lui n-o scăpase din ochi, era atât de uluit încât uită să mai țipe. Ea era copleșită de vechea ei frică, nu mai vedea și nu mai auzea nimic până ce, deodată, simți ceva cald pe mâna care-i atârna fără vlagă, pentru că în disperarea ei se lăsase pe un scaun și cu cealaltă își acoperise fața.

Își ridică privirea și văzu un mic chip uluit, chipul scăldat în lacrimi al unicului ei băiețel roșcovan. De cum observă că îl privește, el încercă să-și tuguie gurița pentru sărut; apoi întinse și mâinile. Atunci năsucul turtit se ridică spre cel mare, iar gura ei șopti și murmură mii de nume de alint și îl mângâie și îl sărută pe tot obrazul și pe căpșor. Brațele lui îi cuprindeau grumazul.

N-a mai pus mâna pe carte; dar și-a recâștigat băiatul. Iar el nu se mai uită nici măcar o dată spre masa unde se afla cartea.

Asta a fost ultima lor luptă mare. Firește, au mai fost mii de lupte mărunte. Dar nici una n-a durat mai mult de câteva minute.

2

Pe „munte“

Ea îl supraveghea neîncetat. Asupra copilului sensibil și dotat trebuia să vegheze un ochi grijuliu. Cu toate acestea, reuși să ajungă cu voie bună până la a patra zi de naștere a lui. Și de data asta se întâmplă ceva de o importanță hotărâtoare pentru viitor.

El avusese câțiva prieteni de joacă; dar, pentru că era obișnuit să fie singur, le voia pe toate numai pentru el, așa că până atunci nu fusese nicidecum ceea ce se numește un copil ascultător.

Deci la a patra zi de naștere, primi, printre alte daruri, o carte cu povestea *Frățiorul și surioara*, iar acolo scria cât de drăguț și de atent se purta frățiorul cu surioara lui, ah, și atât de modest și de serviabil era! Iar desenele în peniță arătau și ele cât de frumos se purta frățiorul cu surioara. Totuși Tomas trase o altă învățătură din carte: întrebă de ce nu are și el o surioară? N-ar putea să capete și el una?

Într-adevăr, Tomasine Rendalen se gândise adesea că el are o soră; dar nu ca la un lucru care o privea pe ea. Și acum mai credea că nu o privește deloc. Însă el îi împuie urechile, până ce o făcu să ia chestiunea mai în serios.

Nu cumva surioara lui îndura mizerie? Moșia provenea totuși de la John Kurt și prospera minunat, asigurând un venit într-un totul mulțumitor

datorită faptului că terenul din susul casei fusese transformat în grădină, și astfel veniturile aproape că se dublaseră. Copilul lui John Kurt nu trebuia să ducă lipsă de nimic; era de la sine înțeles.

Tomasine se interesă și află că fetița se găsea la bunica ei, Marit Stöen – numită simplu mama Stöa –, văduva unui pilot care își făcuse un renume foarte bun pe toată coasta prin curajul demonstrat în greaua lui profesie.

Marit Stöen locuia sus, pe „munte“, deci în stânga moșiei, și Tomasine se hotărî să vadă copilul. Dar pentru că nu se grăbea, se gândi să urce acolo când va fi vreme frumoasă, într-o duminică. Dar se întâmplă că vremea fusese rea mai multe duminici la rând, încât abia în toiuul verii veni o duminică în care avu chef să iasă. O însoțea Andreas Berg.

Drumul trecea pe partea stângă a pieței, pe lângă cimitirul nou. Dar era un drum anevoios, murdar și plin de băltoace; la vremea aceea, oamenii mărunți fuseseră lăsați să construiască după bunul plac și să trăiască după posibilități; acum, în sfârșit, se lucra la un drum cumsecade.

Jos, la țarm, bărcile stăteau una lângă alta, cât se putea de apropiate; pentru că aici, pe partea stângă a muntelui, erau ferite de furtuni. Pe bărci și în apropierea lor se zbenguiau o mulțime de băieți și de fete, iar țipetele și larma umpleau văzduhul de parcă ar fi fost o mie de glasuri.

Tomasine se gândi dacă nu cumva cea pe care o căuta se afla printre ei. Cercetă toate mutrișoarele, de pe acum cam ofilite, care îi ieșeau în cale, dacă nu cumva se puteau descoperi trăsături cunoscute. Asta nu era deosebit de îmbucurător. Și când întrebă de mama Stöa, micii zdrențăroși se adunară roi în jurul ei și cel puțin douăzeci arătară cu degetul în sus, spre munte; dar ea nu putu să înțeleagă ce sporovăiau toți deodată. Nevrând să zăbovească mai mult, porni împreună cu Andreas Berg pe întortocherile drumului; și larma îi însoțea, dar nu era nici unul dintre copii, de unde trase concluzia că aceștia de aici nu aveau nimic de-a face cu mama Stöa.

Drumul era pur și simplu săpat în stâncă, în unele locuri în trepte, în altele doar cât să pui piciorul. Cotea de la stânga la dreapta și de la dreapta la stânga; nu erau patru case așezate în linie dreaptă. Și cât de ciudat erau clădite cele mai multe dintre ele! Ba, vreo câteva nu erau decât niște cabine de vas cu o magazie de scânduri alături. Multe aveau scara către al doilea

cat pe dinafară; la câteva, scara trecea chiar peste acoperiș, până la mansarda adăugată în spate. Unele erau în așa fel construite că la primul cat aveau ieșirea spre apus, pe când ieșirea celui de-al doilea era înspre răsărit. Aproape toate casele aveau adaosuri ciudate, făcute de obicei din jumătăți de barcă, sau pereți de scânduri, sau resturi de ziduri cu o barcă răsturnată drept acoperiș.

Pretutindeni erau sădite grădinițe, adesea în locurile cele mai imposibile, atât de înguste, că abia aveau loc să crească două sfecle una lângă alta. O duhoare pătrunzătoare, îndulcită din când în când de mirosul plăcut al catranului, adăsta deasupra „muntelui“ înainte de a se răspândi în văzduhul duminical, asemenea fumului jertfelor.

Larma copiilor de jos se auzea ca un dangăt monoton de clopote în care, din vreme în vreme, se amestecau și alte sunete neașteptate. Undeva cânta un cocoș, în port, un câine de pe o corabie lătra la o barcă în trecere, iar de aici, de sus, îi răspundea un camarad lătos. În rest, liniște deplină. Tomasine și însoțitorul ei își auzeau doar zgomotul pașilor pe piatră și, când ajunseră mai aproape, deslușiră un țipăt ascuțit de copil. Tomasine se uită în jos, spre insule și strâmtori și spre întinsul mării. Aceasta se întindea sub bolta cerească, liniștită, adâncă și netedă ca oglinda. Pe străzile orașului, ici-colo câte un trecător răzleț și apoi din când în când mici cete de copii. Însă depărtarea era prea mare ca să poată ajunge până acolo vreun sunet de-al lor.

În dreapta moșia, de unde tocmai ieșeau primele dâre de fum pe hornul bucătăriei. Aici sus, pe munte, toate hornurile din jur fumegau; treptat, fumul începu să se înalțe și din oraș.

Era o zi caldă și urcușul o făcuse să transpire din toți porii. Se gândi la cei care după o muncă grea trebuiau să urce seară de seară aceste douăzeci sau treizeci, ba poate cincizeci de trepte, până la cina lor sărăcăcioasă, la tăiat lemne și la culcare.

Nu se întâlni cu nimeni. Dar ici și colo zărea pe câte cineva, mai mult bătrâni fumându-și pipa în prag, căci muncitorii desigur că acum, duminica, dormeau înainte de prânz, iar femeile roboteau la vatră. Totuși mai vedea și câte o fată șezând la taifas în fața ușii cu alta, venită probabil de peste drum,

ca să se sfătuiască cu prietena ei în privința distracțiilor de diseară. Mai putea fi văzut pe ici, pe colo și câte un tânăr matelot, rezemat neglijent de zid, cu pipa în gură și mâinile în buzunare, vorbind cu o fată care stătea în fața lui într-o atitudine cuviincioasă. Când ajunse cam la jumătatea drumului, dădu peste o droaie de băieți și de fete, adolescenți și adolescente, culcați sau așezați în jurul unei lespezi mari de piatră. Nu făceau nici cel mai mic zgomot, nici măcar nu vorbeau. Tomasine îi observă abia când ajunse în imediata lor apropiere. Și aici domnea mirosul cel mai respingător, dar se părea că pe ei nu-i supăra deloc. Ce făceau acolo? Nimic nu lăsa să se ghicească. Întrebă care este drumul. Câțiva se ridicară pe jumătate, dar numai unul dintre cei mai mari răspunse și arătă spre o casă roșie cu cercevele albe la ferestre.

Ea tocmai își ștersese ochelarii și văzu casa, dar în același timp pe toate fețele citi că o cunoșteau și ghiceau de ce se duce la mama Stöa. Nimeni nu scotea nici măcar o vorbă, totuși, după ce se îndepărtă puțin de ei, desluși sușoteli și chicoteli înăbușite. Îl întrebă pe Andreas Berg ce or fi făcând de sunt atât de tăcuți. Andreas era de părere că băieții jucau cărți, și fetele se uitau. Dar pentru că era în timpul predicii de duminică, și-au ascuns cărțile când au văzut trecând străini. Tomasine făcu în gând o comparație între muncitorii din micul oraș norvegian și cei din marile orașe din străinătate, iar în sufletul ei apăru un șir întreg de imagini și de amintiri din viața pe care o trăise acolo. Pe lângă asta o mai preocupa și altceva – ceva neplăcut. Nu-i dădea pace – ce era, oare ce putea să fie?... Da, într-adevăr, era jalnicul țipăt al copilului, de sus, de pe munte. Îi dădea un sentiment dureros: suna aidoma cu țipetele de odinioară ale fiului ei. Da, într-adevăr!

Același timbru al vocii, aceeași energie, aceeași încăpățănare, ceea ce îi dădea chiar o senzație dureroasă în tot corpul. Doar n-o fi fost chiar sora fiului ei cea care o întâmpina aici sus, cu țipetele astea răgușite?...

Dacă până atunci îi fusese cald, acum se încinse ca jarul. O cuprinse parcă din nou vechea frică și, la fel ca și odinioară când trebuia să se războiască cu fiul ei, gândurile i se învălmășiră...

– Dar, mergeți mult prea repede, doamnă Rendalen!

Era Andreas Berg, care striga din urmă. Aproape că nu-l mai putea vedea; lentilele ochelarilor se umeziseră de tot. Le șterse, respiră adânc și se sili să zâmbească. Berg se apropia urcând încet. În tot acest timp, plânsul copilului nu conținea; abia acum, când era din nou stăpână pe sine, își dădu seama că țipetele veneau din dreapta, pe când casa mamei Stöa – cea roșie, cu cercevele albe – se vedea aproape drept în fața ei, pe coasta muntelui. Era cea mai mare dintre cele de aici, de sus. Nu putea greși. Se simți din nou ușurată și merse într-acolo.

Totuși, nu putea ajunge de-a dreptul, trebuia să facă un ocol în jurul gardului, vopsit și el, deși de multă vreme. Amândouă ferestrele casei dădeau către grădină. De aici aveai o perspectivă largă. Ușa casei însă se afla pe partea îngustă, din stânga; avea o mică marchiză cu câteva trepte.

Liniște deplină, înăuntru și afară. Numai chiuiturile băieților de pe mal se întâlneau, aici în văzduh, cu țipetele copilului din cealaltă parte a muntelui. Grădina pe lângă care treceau era cea mai mare dintre cele pe care le văzuseră pe munte. Totuși, nici casa, nici grădina nu erau curate și bine întreținute; dar era plăcut – sau cum voiai să-i spui... Tomasine nu găsi pe loc cuvântul potrivit; pentru că în același moment observă un copil cu păr negru și ochi vii, uimiți, care se ridică lăsând să cadă un obiect pe care îl ținuse în poală și fugi în odaie.

În clipa următoare văzu o femeie înaltă, în vârstă, cu păr negru încă neîmpletit și cu o față frumoasă, însuflețită, încă nespălată. Femeia o recunoscuse imediat pe Tomasine care urcă treptele și intră în marchiză.

Femeia zâmbi.

– Doamna Rendalen vrea să vină la noi? întrebă ea.

Tomasine trebui să-și șteargă din nou ochelarii. Și până să și-i pună iar, femeia dereticase în odaia de primire, atât cât se putea face în grabă, pentru că în spatele ei fetița se ținea cu amândouă mâinile de rochie, astfel încât să rămână ascunsă privirilor doamnei străine și atunci când femeia se întorcea. Andreas Berg rămăsese afară.

Marit Stöen se scuză că mai e încă atâta dezordine. Glasul ei avea un timbru plăcut și vorbea fără afectare. Era aproape de amiază și ar fi trebuit să arate altfel; dar în seara trecută aici fusese un fel de petrecere cu dans și

„se făcuse cam târziu“. Nici în odăiță n-o putea invita; acolo era și mai rău, observă ea și râse. Camera și cafeaua pe care o servește îi aduc o încălzire destul de însemnată de câte ori o închiriază tineretului, pentru distracție. Era cea mai mare de pe partea asta a muntelui. Muntele era, într-un fel, împărțit în două: „Cei de pe partea noastră nu vor să știe de cei de pe partea cealaltă“.

Tomasine Rendalen se așezase. Dar când voi să se uite prin cameră, observă că trebuia să-și scoată din nou ochelarii, căci se încălzise peste măsură. Între timp se interesă de mama copilului.

– Petrea s-a măritat, răspunse femeia.

– S-a măritat?

– Da, cu cârmaciul Aslaksen. E un flăcău tare isteț, spuse ea. A vrut s-o ia cu orice preț. Nu mai locuiesc pe aici, prin împrejurimi – și Marit Støen povesti amănunțit cum le mergea. Aslaksen va avea în curând corabia lui.

Din când în când copilul se ițea de după fustele bunicii și de fiecare dată Tomasine îi arunca priviri pătrunzătoare. Avea părul negru, creț, la fel ca și bunică-sa, în rest era un amestec din John Kurt și cea care se afla în fața ei – un amestec impresionant – da, n-avea încotro, o impresiune neplăcută. Și totuși era un copil drăgălaș. Ochii – erau ochii sălbatici ai lui John Kurt, în privința asta nu mai încăpea nici o îndoială; totuși păstrau în același timp și ceva vesel în ei.

– Copilul rămâne, deci, la dumneata? Întrebă Tomasine arătând cu umbrela de soare în direcția unde era ascuns.

– Da, de fetiță trebuie să mă îngrijesc eu, răspunse bunica apucând-o de coadă; la început, când Petrea a avut ghinionul, domnul Kurt a plătit pentru ea și la botez – ah, a fost petrecere mare, nici nu se poate spune! Apoi i-a dat un carnet de economii, cu o sută de taleri, și de la taică-su a mai căpătat unul la fel. Și Marit Støen începu să plângă. Plângea din recunoștință pentru că John Kurt îi dăduse o sută de taleri propriului său copil! Despre astfel de relații Tomasine nu știuse nimic până în acel moment.

– Mai aveți ceva din banii aceia?

– Dacă mai avem din banii aceia! râse Marit. Zău că ar fi fost frumos! Să-i fi cheltuit oare chiar pe toți asta mică – ei, ce zici? Râse și întinse mâna

după capul creț, scoțându-l la iveală, dar copilul se ascunse imediat din nou după fuste.

– Copilul nu te stânjenește când ești singură și trebuie să-ți vezi de treabă?

– Doamne ferește! Noi nu suntem chiar așa de pretențioși. Atunci trebuie să stea binișor, singurică, spuse ea și se întoarse puțin ca să se uite zâmbind la fetița din spatele ei.

– Este înțelegătoare? Nu este încăpățânată?

– Ei, așa, un piculeț, râse Marit, dar altfel o ștrengăriță veselă și drăgălașă. De data asta scoase copilul în față cu sila, dar micuța se împotrivea. Hai, nu mai fii așa de îndărătnică!

Tomasine însă n-avea de gând să se apropie mai mult de copil; se ridică în grabă, uitându-se prin cameră. Vatra se afla în partea cealaltă, în colțul de lângă ușa odăiței; aici, lângă fereastră, era masa cu rămășițele micului dejun, o ceașcă de cafea și o cană de lapte. Chiar în fața ei, pe perete, deci între vatră și ușă, se aflau câteva dagherotipii și vreo două tablouri. Dagherotipiile îi înfățișau probabil pe Aslaksen și Petrea – Tomasine trecu peste ele cu privirea, fără să le vadă; tablourile înfățișau, primul, o corabie mare în mers, cu toate pânzele întinse, al doilea, pe noul împărat și pe împărăteasa Franței. Tomasine nu văzuse încă un portret al împărătesei și de aceea se apropie. Împăratul avea un nas mare și părea de vreo douăzeci și patru de ani; soția lui era pe jumătate goală, dar cu toate acestea părea o fetișcană foarte nevinovată, de cel mult șaisprezece ani.

– Ah, vin pe aici cu fleacuri din astea, de vânzare, explică Marit. M-am gândit că ar fi frumos să am atârnată aici o doamnă așa de gingașă; chiar dacă nu e născută pentru asta. Păi da, nici măcar el.

– Doamne, ce copil este ăsta care țipă întruna? întrebă Tomasine apropiindu-se de ușa deschisă.

Marit râse:

– Oh, ăsta-i plodul lui Lars Tobiassen.

– Țipă tot timpul! o auzi ea deodată spunând pe micuța din spatele fustei bunicii. În râvna ei ieșise cu totul la iveală. Dar speriată de propria-i voce, își ascunse iar capul în fuste, cât putu de repede.

– Doamna îl cunoaște pe Lars Tobiassen? întrebă Marit.

Tomasine deveni atentă.

– Nu, ce este?

– Nu-i chiar așa ușor de spus, răspunse Marit, căci ba e una, ba e alta. În primul rând, bea strașnic. Și acum s-a făcut parlagiu. Se zice că în branșa asta sunt mai îngăduitori. Doamna nu l-a văzut niciodată?

– Nu. Dar de ce mă întrebi?

– Ah, nu trebuia să spun asta? Și îi aruncă o căutătură șireată Tomasinei.

– De ce nu?

– Eu nu zic decât ce zice lumea. N-am născocit nimic! râse ea.

– Ce anume?

– Lumea zice că și ăsta e un Kurt... adică nu dintre ultimii, ci dintre primii.

Văzând că asta o impresionează pe Tomasine, adăugă repede:

– Poate că nu-s decât niște bârfeli năroade. Nu seamănă deloc cu cei pe care i-am văzut... Tobiassen ăsta zău că e ditamai uriașul.

– Unii dintre ei au și fost așa, răspunse Tomasine, ca să spună totuși ceva, apoi se duse la fereastră și se uită afară.

– Da, așa am auzit și eu. Au fost de două feluri, răspunse Marit. Unii grași și negricioși; alții slabi și ciolănoși. Dar au fost buni – aproape toți. Spună lumea ce o vrea. Cu cei săraci de aici – spuse ea bâjbâind cu mâna după copil.

În același moment, Tomasine se întoarse și îi făcu un semn cu mâna lui Marit. În spatele gardului grădinii se adunase o mulțime de oameni. Andreas Berg se afla și el acolo vorbind cu vreo câțiva dintre ei; poate ca să-i oprească. Cei mai mulți erau flăcăi și fete; și acum Tomasine văzu că erau cei pe lângă care trecuse, acolo jos, aceiași ce șezuseră în jurul lespezii de piatră. Și toți se zgâiau acum pe fereastră.

– Iisuse, ce adunătură! spuse Marit.

– Îl vezi pe băiatul acela zdrențăros – cu părul blond, cârlionțat? întrebă Tomasine.

– Da, ăla și merită să te uiți la el!

Tomasine înțelese din tonul lui Marit că observase ce voia să știe.

– Îi copilul tânărului consul Fürst; seamănă leit cu taică-su, continuă Marit.

Și era perfect adevărat; pentru că Tomasine dansase deseori cu acest păr blond, creț și cu ochii aceștia veseli. Se făcu roșie ca focul.

– Ei, Doamne, Dumnezeu, dar doamna n-are de ce!... Dar s-o mai întreb ceva pe stimata doamnă. O cunoașteți pe fata de colo – aia cu rochia ruptă, biata de ea?... Aia cu părul nici roșu, nici blond și piele albă de bate la ochi. Doamne, aia de colo... Nu, stimată doamnă, nu vă puteți da seama cine este?

Tomasine o văzuse de mult. În marile institute pedagogice din străinătate avusese ca temă să recunoască părinții după copii și copiii după părinți. Dar tăcu.

– Aoleu, aia e o mică domnișoară Engel – doar nici nu se poate cere mai mult, râse Marit, chiar dacă nu umbla în catifele și mătăsuri.

Tomasine se retrase de la fereastră. Marit râse din nou, de data asta nu fără oarecare răutate.

– Da, aici sus, la noi, este cealaltă parte. Mai peste tot întâlnești fețe cunoscute, adăugă ea.

Ca să preîntâmpine alte indiscreții ale femeii, Tomasine se grăbi să spună că are de gând să-i dea copilului câte șazeci de taleri pe an. Aici erau primii treizeci, pentru jumătatea de an trecută. Dacă Marit mai avea nevoie și de altceva, n-avea decât să vină și să-i spună. Când copilul va fi mai mare, se vor sfătui ce urmează să facă. Marit stătea cu banii în mână. Era cu mult mai mult decât se putea cere! De-ar fi toți așa cu cei fără de noroc, atunci... și începu să plângă.

Când copilul auzi că este cineva afară, în grădină, dădu drumul rochiei și se încumetă să iasă. Se furișă în marchiză ca să se ițească afară, printr-o crăpătură. Acum se întoarse fugind și, în același moment, afară se auziră hohote puternice de râs.

– Lars Tobiassen, mai putu să strige fetița speriată, apoi se prinse cu amândouă mâinile de fustele bunicii și se înfășură în ele. Tomasine se temu că ar putea să intre și de aceea se duse în cea mai mare grabă la ușă, fără să-

și ia măcar rămas-bun, în timp ce își lega panglicile pălăriei, pe care le desfăcuse. Din pricina asta fu cât pe-aci să cadă și astfel ajunse să coboare scara fugind. Dar Lars Tobiassen trecuse împleticindu-se. Tineretul de afară probabil că râdea de umbletul lui, pentru că era beat turtă. Când Tomasine ieși, observă un grumaz ras – unde mai văzuse oare grumazul ăsta de taur, de culoarea bronzului? Și smoculețul de păr de la mijlocul cefei?... O, Doamne, era grumazul îngrozitor pe care îl văzuse aplecat asupra ei în seara din ajunul nașterii! Grumazul primului Kurt – da, același! Și acum grumazul ăsta striga către copilul plângăreț de sus:

– Taci drrracului! Îți dau eu zbierrrat!

Tomasine coborî scara și trecu alergând pe lângă băieții și fetele din fața grădinii. Nu mai voia să audă înjurăturile și loviturile și țipetele nebunești ale copilului!... Da, fugea de-a binelea și i se părea că aude râsete în urma ei, se grăbi și mai tare, dar se împiedică și era gata să cadă. Cu toate acestea, auzea neconținut în urma ei țipetele înfiorătoare ale copilului și vocea groasă, de bețiv; apoi și țipetele unei femei furioase. Căinii se treziră și începură să latre, dar nu destul de aproape ca să acopere acele țipete înfricoșătoare, înnebunitoare, când, în sfârșit – slavă Domnului! – clopotele a două biserici din oraș începură să bată în același timp; și după aceea zvonul lor luă în stăpânire întregul văzduh. Ajunsese acum la lespede de cea mare de piatră, unde întâlnise mai înainte tineretul. Acum locul era gol și, epuizată, se așeză acolo și izbucni în plâns.

În sfârșit veni și Andreas Berg. După mersul lui plin de demnitate, simți că nu se purtase cum se cuvine. Nu îndrăzni să mai rămână așezată până avea să o ajungă. Fără să se uite în jurul ei, se ridică și merse mai departe. Genunchii îi tremurau, dar nu se mai lăsa gonită de duhurile rele. Clopotele binevoitoare ale bisericilor o fereau să mai audă altceva; și continuă să meargă grăbită până ajunse jos, la țarm.

Copiii nu mai erau acolo; între timp venise amiaza. Un sfert de oră mai târziu era și ea acasă, cu copilul în brațe. El o privea mirat, văzând-o agitată și plânsă. Și o asigură plin de zel că a fost tot timpul „cumințel“. Ea îl răsplăti în mai multe rânduri cu mângâieri dragăstoase, îmbrățișări și sărutări; dar nu-și putea opri lacrimile.

Acum simțea cât de urât a fost din partea ei că nici măcar n-a întins mâna să atingă cu simpatie căpșorul cărlionțat al surioarei, cu toate că și ea fusese „cumințică“. Jucăriile copilului rămăseseră împrăștiate pe dușumea; ea se gândi acum la surcica învelită în zdrențe pe care surioara lui o lăsase să cadă când fugise speriată din prag.

Tomasine o văzuse bine; era cât pe-acți să cadă peste ea când fugise afară. Dar nimic nu-i înmuiase inima. Ce era bietul copil de vină că avea același tată!

Numai ea, Tomasine, nu fusese „cumințică“ în acea dimineață.

3 Copii

Prima consecință a acestei vizite a fost convingerea că trebuie să aibă pe cineva cu care să se poată sfătui; pentru că mai existau și alte tare ereditare decât cele ale familiei Kurt pe care trebuia să le cunoască. Fără ezitare îl alese pe omul față de care nutrea cel mai adânc respect, pe „bătrânul“ pastor Green. Tot atât de sigur ca și după-amiaza însăși, bătrânul pastor trecea pe lângă grădina ei când își făcea plimbarea de după-amiază.

Tomasine ieși la porțiță ca să-l aștepte. Dar în ultimul timp nu-l văzuse singur aproape niciodată; era însoțit întotdeauna de pantofarul Nils Hansen, cel mai original om din oraș și pe lângă asta căsătorit cu o doamnă pe care Tomasine o cunoștea din străinătate și care făcuse parte din grupul ei de prietene.

Într-o zi, când Tomasine se afla din nou la poarta grădinii ca să vadă dacă nu cumva pastorul este singur, încă de departe auzi vocea lui și pe cea a lui Hansen. Pe atunci mormonii trimiteau primii misionari în nord, făcând să se vorbească mult despre ei; gazetele publicau mereu vrute și nevrute despre noua lor doctrină.

– Mormonii! îl auzi ea pe Nils Hansen spunând cu voce sonoră. La noi sunt tot atâția mormoni ca și în America. Câte neveste are un bărbat până se cunună la biserică? Dar după aceea? Cei mai porniți sunt negustorii, dar și alții.

Se apropiară, și Tomasine îl auzi pe pastor răspunzând:

– Vezi dumneata, Hansen, eu sunt de părere că numai puține popoare au ajuns la monogamie – adevărata monogamie; majoritatea sunt poligame.

– Ce o mai fi și asta?

Pastorul se opri:

– Monogamie înseamnă să ai o singură femeie; poligamie – mai multe.

– Aha... da, da!

– Familiile care au ajuns cu adevărat la monogamie nu sunt prea multe; majoritatea sunt încă poligame.

Trecură mai departe. Hansen confirmă:

– Da, da... Așa este, fir-ar să fie, asta e și părerea mea!

– Progresul stă în aceea că le este rușine...

Atât prinse Tomasine din discuția lor. Mai existau pe lume și alte tare ereditare decât cele ale familiei Kurt, își spuse ea încă o dată. Altfel cum aş fi putut să-l suport, ba chiar să-l și iubesc. Firește, pentru foarte mulți, știa să atingă coarda sensibilă.

Neavând curajul să se ducă la pastor de-a dreptul, se duse mai întâi la Nils Hansen. Despre pantofarul Hansen lumea spunea că se hrănea din ura întregului oraș și că hrana lui era îmbelșugată. Vina lui era aceea că acum câțiva ani îi organizase pe micii burghezi să lupte împotriva celor mari – sau, de fapt, numai că reușise să câștige lupta. Obținuse un vot pentru ei în sfatul comunal și o strană în biserică, astfel că acum erau egali în rang; instituisese peste tot controale și pusese ordine în bugetul orașului într-un fel pe care conducătorii îl găseau de-a dreptul nemaipomenit. Dar cea mai mare ticăloșie era probabil aceea că înființase o casă de economii pentru clasa de jos, cu ajutorul capitalului străin, ceea ce pe mulți îi scosese din ananghie și îi făcuse independenți. Pe toate vechile căi privilegiate se întâlnea opoziția lui însuflețită și spiritul nou pe care îl inițiasse.

Se iscase mult haz când una dintre învățătoarele din oraș, o frumoasă domnișoară blondă, cu o educație mai mult decât obișnuită – și care, pe lângă asta, mai aștepta și o moștenire –, refuzase câteva partide „excepționale“ ca să se mărite cu grosolanul, urâtul, pantofar Hansen! Pe deasupra, mai era și îndrăgostită lulea de el! Roșea toată de câte ori venea

vorba despre el, fără a mai pomeni de situația când acesta se afla de față, corpulent, cu obrazul caraghios, clipind întruna, și cu mâinile și cu umerii lui enormi. Pe la spate se făceau glumele clasice; printre altele se afirma că, în calitate de logodnică și mai târziu ca tânără căsătorită, deschisese o școală particulară, special pentru Hans al ei.

Era cu câțiva ani mai mare decât Tomasine, dar odinioară fusese câteva luni în Anglia împreună cu ea. Când Tomasine se întorsese acasă, Laura era deja căsătorită de un an de zile. Din pricina acestei căsătorii nu mai frecventa cercul Tomasinei, dar aceasta o vizita des pentru că îi plăcea femeiușca aceea sănătoasă și inteligentă.

Tocmai de asta se supăraseră în primul rând pe ea, că nu o prevenise nici măcar cu un cuvânt, cu toate că știuse foarte bine ce fel de om era John Kurt. După moartea lui John, Laura încercase în repetate rânduri să vorbească cu Tomasine, de fiecare dată însă fusese zadarnic.

Acum însă Tomasine își spuse: „Dacă aproape toate femeile au a se plânge de câte ceva și totuși nici una nu se dă înapoi de la căsătorie, de ce să le cer atunci să-mi dea alt sfat decât cel pe care probabil că l-ar fi urmat ele însele?”

Așadar coborî la Laura Hansen. Aceasta locuia într-o casă veche, bătrânească, în piață, lângă Fürst. Mica proprietate, cu un mic refugiu pe o parte și o poartă mare care dădea într-o curte largă, pe partea cealaltă, era moștenirea pe care o așteptase și acum o căpătase. Laura era o femeie delicată, dar bine făcută, cu trăsături regulate. Unii o găseau prea obraznică, alții prea sfioasă. Depindea de punctul de vedere din care o priveai. Unii ziceau că este limbută, alții că este zgârcită la vorbă. Depindea de persoane și de împrejurări.

Prietenele nu se văzuseră de cinci ani. Laura ședea la fereastră, în odaia din spatele prăvăliei, și cosea. Se ridică mirată, cam roșie la față și tulburată. Iat-o, deci, pe Tomasine din nou în fața ei!

La început stătură amândouă cam țepene. Pe un scăunel ședea o fetiță dolofană, cu părul negru, buclat, care învăța să coasă; le privea cu atâta inteligență! A fost trimisă afară. Mama înțelesese imediat că cele două prietene trebuiau să rămână singure. Zis și făcut.

După o introducere oarecare, Tomasine îi spuse ce avea pe inimă împotriva ei, cu multe menajamente, dar destul de limpede. Laura răspunse:

– Dacă o fată nu simte repulsie față de o viață ca aceea pe care a dus-o John Kurt, atunci nimeni nu poate face nimic în această privință.

Laura, la timpul ei, respinsese mai mulți bărbați tocmai pentru că erau dubioși sau mai mult decât dubioși în această privință. De Hansen însă știuse că este corect și din acest punct de vedere.

Tomasine se făcu mică în fața privirii ferme și a cuvintelor calme ale micii Laura. Acuzatoarea deveni acuzată. Și pe lângă asta, se ținuse mai mulți ani într-o distinsă izolare, sus la moșie! Ah, numai câteva cuvinte fuseseră de ajuns ca să-i dărâme mândrețea de construcție!

Puțin respect îi mai rămăsese pentru capacitățile proprii, ba un moment se simți chiar foarte nefericită din pricina miopiei de care dăduse dovadă. Acum era într-adevăr obligată să arate că nu era tot atât de proastă și în alte privințe. Dar curând își regăsi echilibrul și înțelese cum, din pricina împrejurărilor, poți ajunge să privești lucrurile atât de mărginit. Nu mai scoase o vorbă, nici măcar ce spunea Laura nu mai asculta. Aceasta profită de ocazie și se duse la bucătărie ca să-i pregătească prietenei ei o ceașcă de ciocolată. Atunci soțul ei băgă capul pe ușă. Vizita Tomasinei îl bucura foarte mult. Avea dinainte șorțul de piele și ținea în mâna stângă o curea de calapod. Tomasine se ridică și îi întinse mâna. Dar el o opri râzând: dreapta lui nu era de atins.

– Am vrut numai să-i dau bună ziua unei vechi și dragi prietene! adăugă el și se retrase salutând din cap.

Dar tocmai în clipa aceea mica Augusta intră din prăvălie. Îl auzise pe tatăl ei. Atunci el băgă încă o dată capul pe ușă:

– Uită-te la ea! Am spus întotdeauna: brunetul trebuie să se însoare cu o blondă. Așa ies soiurile cele mai bune.

Augusta era neobișnuit de înaltă și de voinică pentru vârsta ei. Avea cam cu un an mai mult decât Tomas. Tomasine admiră copilul cu uimire. Ochii și fruntea îi erau la fel de senine ca și ale unei fete mari și tot ce spunea era neobișnuit de limpede și de ferm. Era tocmai opusul roșcovanului ei nervos, care nu putea lega trei fraze despre unul și același

lucru, ci sărea mereu neliniștit de la una la alta – un contrast binefăcător, atât exterior, cât și lăuntric.

Mica Augusta nu înceta cu întrebările până ce nu era pe deplin lămurită; abia după aceea trecea foarte liniștită la altceva. Avea mâini dolofane, dar puternice; ale lui erau slabe, pistruiate și neastâmpărate. Părul ei era negru și neobișnuit de bogat; totuși se împletea ușor; al lui se zbârlea parcă în smocuri aspre, roșcate; nu stătea niciodată cum se cuvine și de aceea îl tunsese foarte scurt, aproape chilug. El era ciolănos și slab, ea, plinuță și de o robustețe sănătoasă.

Tomasine se gândi cum fusese ea în copilărie; de ce nu ieșise și copilul ei așa? Simțea un fel de invidie. Pe jachețica de catifea a Augustei nu observă nici măcar o pată, cu toate că în nici un caz nu mai era nouă. Tot căutând să descopere pata, Tomasine ajunse să i se pară că fata este făcută în întregime dintr-o catifea trainică, grea.

Când Laura intră cu ciocolata, în sfârșit gheața se sparse și vorbiră vrute și nevrute, mai ales după ce copilul ieși din nou afară. Tomasine întreabă cum de fetița este atât de amabilă, liniștită și înțeleghătoare și află că niciodată nu fusese altfel.

– Nici în primele luni?

– Nu, niciodată.

Până atunci Tomasinei i se păruse imposibil să nu-și vorbească fiul decât de bine, dar contrastul era atât de izbitor... Și atunci vorbi despre tot ce a avut de pățimit din partea copilului și cu câtă atenție trebuia să aibă grijă de el și acum.

Laura ajunse la convingerea fermă că Tomasine nu va mai putea rezista. Apoi se duseră împreună la pastorul Green; și din ziua aceea venerabilul domn cu sutana lungă și pălăria cu boruri largi putea fi văzut deseori luând drumul în sus, pe vechea alee, în loc să ocolească grădina, ca mai înainte, când își făcea plimbarea de după-amiază.

Rând pe rând, Tomasine se întâlnește din nou și cu alte prietene; unele venind în vizită la moșie împreună cu copiii și astfel, treptat, își recăpătă încrederea în viață și bucuria de a trăi, cu urmări binefăcătoare în mai multe privințe.

Pentru că acum, când Tomas trebuia să-și înceapă învățătura, lucrurile luau o întorsătură la care ea nu se gândise. Băiatul mergea la o școală pe care o înjghebase ea însăși pentru el și pentru un mic grup de fete, copilele prietenelor ei. La început lui i se păru deosebit de distractiv și era peste măsură de fericit și de sânguinos, ba chiar gata de sacrificiu. Dar când, întâmplător, auzi de la alți băieți că este o rușine să ai de-a face numai cu fete, vru să știe de ce era condamnat la asta. Mama n-ar putea să gonească toate fetele astea și să aducă băieți în locul lor? Se rugă și cerși, plânse, se înfurie, dar rămase cu fetițele. Dacă ar fi putut măcar să înțeleagă ce rost are. Multe avea de îndurat din partea băieților care mergeau la școala comunală. Ei aveau învățători bărbați! Cum scotea capul peste zidul grădinii, îi auzea strigând: „Băiatul mamei, cățelușul de salon, bebelușul, fecioara pistruiată“... Mai ales ultima insultă îl supăra groaznic, pentru că era foarte pistruiat, pătat de-a binelea cu roșu, pe mâini și pe față; și în plus, părul ăsta nerușinat de roșu. „Fecioara pistruiată!“ Ce poreclă oribilă! Asta numai de la fete i se trăgea! Doamne, cât le disprețuia!

Dar el avea curajul să le-o spună în față – așa cum orice băiat inimos simte de multe ori nevoia s-o facă. Nu-și putea ascunde la nesfârșit disprețul în adâncul inimii! Drept urmare, mănca o bătaie zdravănă – de la mamă-sa? Doamne ferește! Ar fi fost mai suportabil; dar nu, tocmai de la fetițele astea mizerabile! Unele îl țineau și celelalte dădeau în el și nu glumeau deloc; durea afurisit de rău. Iar mamă-sa privea și râdea; râdea de-i curgeau lacrimile pe obraz. A trebuit să-și scoată ochelarii și să-i șteargă.

Fetițele nu voiau să-l recunoască pe micul tiran însetat de putere, pe tânărul stăpân înfumurat. După ce terminară, îi spuseră că un cavaler amabil și un bun camarad este oricând bine-venit. Și pentru că făcu o strâmbătură, o luă de la capăt. Din nou la podea, cu bancă cu tot, și bătaie cu nemiluita. Iar după ce terminară, îi făcură reverențe, una după alta. Erau în majoritate și se amuzau copios.

Dar ce-i mai rău abia urmează: în același timp, era îndrăgostit lulea de una dintre bătaușe! Și ea știa foarte bine, ștregărită ingrată – ba chiar și mamă-sa. Era convins: numai de aceea râdea așa mamă-sa. Era cea mai rea dintre toate, Augusta Hansen, fiica Laurei. Augusta, împreună cu care

mâncase cireșe și anume în așa fel că și le luau din gură pe rând, întâi ea dintr-a lui – în timp ce el ținea codița în gură și cireașa aproape de buze –, apoi invers, el din gura ei. Augusta, care-i dăruise cingătoarea ei ca s-o poarte la exercițiile de gimnastică și ca simbol cavaleresc la turnirele pe care de altfel le făcea singur. Augusta, căreia îi dăruise în schimb toată colecția lui de ouă golite pe care le adunase el însuși, unul câte unul. Atunci o rugase pe mamă-sa să-i dea voie, fiindcă altfel nu se putea; îi șoptise la ureche pe la spate, ca să nu-l poată vedea; și atunci ea îl întrebase dacă îi place Augusta și el îi mărturisise că da, mai ales părul ei. Pe lângă asta era și cea mai cuminte și mai deșteaptă; ce spunea Augusta era întotdeauna adevărat; și în privința asta mamă-sa era de acord cu el și nu zâmbise. Dar acum stătea deoparte, ba se mai și uita cum Augusta îl înghiontea și-l chelfănea. Și mâinile Augustei îl loveau cel mai tare.

După o astfel de trădare, din păcate nu singura, nu vorbi cu ea un timp... odată durase chiar trei zile. Încercă și cu mamă-sa; dar nu reușea să rămână serios când se uita la el; îl făcea să râdă. Atunci el încercă să pună în ordine situația pentru viitor printr-o metodă mai serioasă și mai bine pusă la punct de a duce tratativele; această luptă se dădea nici mai mult, nici mai puțin decât pentru un raport corespunzător între sexe – raport a cărui semnificație profundă el n-o bănuia încă, dar care, după cum îi spunea instinctul lui de bărbat, aici, sus, la moșie, era complet răsturnat; totul trebuia să se schimbe. Dar momentul favorabil nu apărea.

De fapt pe pastorul Green îl considera principalul vinovat. În orice caz numai acestuia îi venise ideea că trebuie să învețe să cânte la pian, ca fetele. Nici un alt băiat nu trebuia să ciocănească în vreo zdrăngănitore. Tomas îl ura pe pastorul cu sutană lungă, cu nasul ca un cioc de vultur și sprâncenele stufoase, care venea mereu la moșie și zâmbea de cum îl vedea; îl ura atât de profund, încât atunci când trăgea la țintă și-l închipuia întotdeauna desenat acolo și încerca să-l nimerească în poale, în nas sau în ochi. Dar, fir-ar să fie, oriunde l-ar fi nimerit, tot nu se schimba nimic; trebuia să cânte la pian; au rămas și fetele; și chiar dacă uneori mai venea întâmplător și câte un băiat la el în grădină, nu erau lăsați niciodată singuri, nu, nesuferitele de ștrengărițe li se băgau mereu în suflet. Și pe urmă câte bârfeli! Ce nu

spusese și nu făcuse băiatul acela! Urmarea era că băiatul nu mai venea. După asta se lăsa întotdeauna cu bătaie.

Uneori, ele îi încadrau delictele în articole diferite, așa că lua bătaie și pentru o crimă, și pentru alta.

Augusta lua parte întotdeauna la execuție. Lovea cu sete, fără să-și mai amintească de cireșe și de ouă și de alte amabilități mărunte. Tomas îi retrăsese grația și fidelitatea lui în repetate rânduri. Dar apoi, când Augusta nu se sinchisea câtuși de puțin de asta și defila mândră prin fața lui, cu cozile-i groase și picioarele durdulii –, atunci el accepta să se umilească. Trebuia să-i dea de înțeles că disprețul lui s-ar putea preface totuși din nou într-o bunăvoință îndurătoare. Ea însă se făcea că nu înțelege – și în cele din urmă el ajunse la convingerea că „se fandosește“ de pomană.

Interessant era că Augusta dădea întotdeauna tonul, cu toate că nu făcea nimic deosebit pentru asta. Le lăsa pe celelalte să hotărască ce vor, până în cele mai mici amănunte; ei îi era perfect indiferent ce urzeau, dar de fiecare dată când totul era stabilit, le dădea planul peste cap.

Doamne, și totuși cât o admira și cât de des i-o spunea! Și cât de supărat era când nu-și putea permite să i-o spună! În sfârșit se întâmplă că trebuia să exerseze la pian împreună și de atunci cântatul la pian devenise pentru el cea mai plăcută îndeletnicire.

După acești primi ani bătăioși urmară alții; în sfârșit, acumulasese suficientă superioritate încât să nu-i mai fie rușine de camaraderia lui cu fetele. Ajunsese chiar să le ceară ajutor, când era provocat de alți băieți, ba – cine și-ar fi închipuit! – veni chiar vremea când se bătu cu mult eroism alături de curajoasele lui prietene, fiindcă unul dintre băieți o poreclise pe Augusta „Cizmărița“ sau chiar „Cârnăcioru“. Atunci și-ar fi dat viața pentru ea, iar asta nu era fanfaronadă, pentru că la nouă ani era cât pe-acum să fie bătut măcar din pricina acestei insulte și ținuse singur piept unei cete de zece, doisprezece băieți, dintre care cel puțin trei mai mari decât el. A fost cel mai înălțător moment din viața lui când zăcea cu comprese cu oțet, iar în locul mamei a intrat și i le-a schimbat Augusta. Acum, când într-adevăr înfăptuise ceva despre care merita să se vorbească, nu scotea o vorbă.

Ultimul an în grădină

În acest timp, viața lui exterioară cunoscuse schimbări însemnate.

Mai întâi căpătă un camarad. Cu câțiva ani în urmă, în oraș murise Kaplan Vangen, care fusese căsătorit cu o daneză cam exaltată. Ei trăiseră o viață idilică fără grija zilei de mâine. În astfel de împrejurări, oamenii sunt de obicei neobișnuit de binevoitori. După moartea soțului, femeia primi atâtea daruri încât putu să se descurce în primii ani – ea și copiii; dar în următorii nu a mai fost nevoie pentru că a murit. La îndemnul pastorului Green, fiul ei, Karl, a fost primit „de probă” la doamna Rendalen. Pe atunci avea unsprezece ani, deci era cu doi ani mai mare decât Tomas.

Karl Vangen era un băiat înalt, slăbuț, brunet, cu capul mare și fruntea remarcabil de înaltă. Avea orbite adânci, ochii albaștri-cenușii, blânzi, gura mare și dreaptă, pe care mijea aproape întotdeauna un zâmbet. Era tăcut, foarte sfios, iar noua ambianță îl speria. Seara, când se duse la culcare împreună cu Tomas, îngenunche în fața patului nou ce fusese așezat pentru el în camera acestuia, de dincolo de baie, și se rugă îndelung, în tăcere, acoperindu-și fața cu palmele. Când se ridică, își privi zâmbind camaradul, cu lacrimi în ochi, dar fără să spună o vorbă. Mai târziu Tomas îl auzi plângând sub plapumă, foarte mult timp... În cele din urmă, îl podidi și pe Tomas plânsul, dar se feri să-l observe celălalt.

Toți se purtau cât se poate de bine cu noul colocatar; dar nimeni nu-l întrecea pe Tomas. Dacă ar fi putut să fie lângă el tot timpul, n-ar fi pregetat. Dar Karl se ducea la gimnaziu, unde avea un loc gratuit, astfel că băieții erau despărțiți aproape toată ziua. Nici acasă nu-și făceau lecțiile împreună, de altfel, Karl nu avea timp de pierdut; învăța încet, însă era totuși primul din clasă și așa voia să rămână. Din aceste motive, Tomas nu-l putea avea la îndemână atât de des cum ar fi dorit. Și când, în sfârșit, Karl sosea acasă, era obosit. Poate că nici nu mai reușea să prețuiască îndeajuns tot ceea ce îi pregătise celălalt; nu își dădea seama deloc cât îl așteptase Tomas, cât se bucura de venirea lui... Pentru Tomas era primul camarad, Karl însă mai avusese și alții... În general, Tomas își găsea prietenul prea

încet și molâu; tot timpul era îngrijorat de îmbrăcămintea lui și penibil de ascultător când i se cerea ceva. În multe privințe era exact opusul lui Tomas. În sfârșit, acesta era de părere că, în fond, Karl era doar o fetiță – avea o fetiță în plus la moșie și nici măcar pe jumătate atât de nostimă precum celelalte... Curând începu să-i spună „Karline“ și să-l maimuțărească dacă îi era frig sau se temea să nu facă ceva incorect; și când acesta, în loc să se supere, zâmbea cu blândețe, Tomas își lărgea gura cât a lui Karl trăgând de ea cu degetele arătătoare. Și când era ceva de râs luau parte și fetele, firește. Ele îi laudau cavalerismul, el însuși era mândru că este cavaler, dar împreună puteau să se poarte necavalerește față de Karl – fără să-și dea seama de asta.

La indicația lui Tomas, ele se repezeau una după alta la prietenul lui, de cum își făcea apariția, și îi periau îmbrăcămintea cu mâinile, fiindcă văzuseră că este întotdeauna atât de grijuliu în privința asta – îi simțise atât de mult lipsa! Și-l periau, și-l periau, până când începea să plângă. De aceea l-au poreclit „Plângăcioasa“, „Miorlăita“. Și mai rău a fost când a reieșit că, deși mai vârstnic și mai înalt, Karl avea totuși mușchii mai slabi decât Tomas. Acesta a trebuit să facă dovada și atunci lupta a degenerat într-o încăierare violentă.

În fond, Karl nu avea nimic împotriva să joace rolul de martir; în ochii lui asta însemna ceva mareț. Dar ceilalți au descoperit-o curând, iar din momentul acela pentru el a fost și mai rău.

Dar Augusta ce atitudine avea față de aceste șicane? Ea se purta frumos cu Karl și cu cât ceilalți se purtau mai urât, cu atât ea era mai prietenoasă; dar nu se amesteca niciodată în ceea ce puneau la cale ceilalți; de fapt, în ultimul timp, evita orice fel de emoție. Dar de câte ori Karl îi cerea ajutorul, era protejat; și asta se întâmpla tot mai des; în sfârșit, deveni protectoarea lui oficială; fără ea nu mai îndrăznea să iasă deloc în grădină.

Tomas era prea mândru ca să lase să se observe ceva, dar îl trase la răspundere pe Karl. Și odată, în timpul unei ore de pian, când Tomas își bătu joc de prietenia lor, Augusta îi răspunse că va rămâne prietena credincioasă a lui Karl până ce Tomas va fi la fel de cuminte ca și acesta. Atunci, jură răzbunare!

În fiecare sâmbătă după-amiaza, Karl se ducea la cimitir ca să pună flori proaspete pe mormântul părinților săi. În sâmbăta următoare, când Karl trecu ducând coșulețul, Tomas îl așteaptă pe alee și acolo îi ceru să promită că nu va mai vorbi cu Augusta. Dar Karl, cel altfel atât de docil, nu vru să promită, iar când Tomas îl lovi, nu mai vru chiar deloc. Tomas dădea în el mereu, Karl însă rămânea neclintit. Ieșindu-și cu totul din fire, Tomas îl lovi cu piciorul și îl nimeri într-un loc periculos. Karl scoase un strigăt ascuțit și leșină.

Tomas însuși a trebuit să-l ajute, sprijinindu-l până acasă, el însuși a alergat după medic și, când a trecut în goană, transpirând de frică, pe lângă locul unde se prăbușise bietul copil, imaginea lui despre Karl s-a schimbat. I-a reapărut în fața ochilor băiatul tăcut, orfan de mamă și de tată, care în prima seară când sosise la moșie îngenunchease și se rugase lângă pat... Tomas alergă acasă înaintea medicului; trebuia să se ducă în cea mai mare grabă și să îngenuncheze, fără a fi văzut, pe locul unde căzuse Karl, să plângă și să se roage acolo.

În aceeași seară, în cameră se aflau numai el cu mamă-sa și Andreas Berg. La rugămintea doamnei Rendalen, Andreas Berg venise ca să îi istorisească băiatului copilăria tatălui său; fără ocolișuri, așa cum fusese în realitate.

Berg era un om serios, nu lipsit de asprime. Purtarea lui Tomas față de Karl îl indignase nu numai o dată. Și acum îi povesti tot felul de întâmplări din copilăria lui John Kurt, dar fără să-și spună părerea, nici măcar printr-un singur cuvânt. Care de care era însă mai rea; asta reieșea din tonul lui Berg. Mamă-sa nu socoti necesar să adauge nimic.

Mai târziu, seara, îl auzi pe Tomas șoptind și plângând la patul lui Karl; iar a doua zi îl văzu afară, în gang, vorbind cu Augusta. În cursul zilei o îmbrățișase pe mamă-sa de mai multe ori și plânsese, dar fără să spună nimic.

Această frământare dură destul de mult. Între timp, Karl își încheiase stagiul, iar de acum înainte urma să fie considerat ca unul de-al casei. Medicul declarase că va avea de suferit toată viața de pe urma loviturii primite din invidie și sete de dominație – și asta aplecase cumpăna.

Ceva mai târziu avu loc o a doua mare revoluție. Fetele, care, împreună cu Tomas, fuseseră de la început elevele doamnei Rendalen, făcuseră progrese atât de extraordinare încât mulți cetățeni din oraș doreau ca ea să-și extindă clasa, transformând-o în școală și toată școala de fete din oraș să fie mutată la moșie. În cele din urmă, această dorință ajunse să fie împărtășită de toată lumea și își făcu drum chiar și în presă. Cel mai insistent era pastorul Green. Cum ar fi putut ea să-și valorifice mai frumos cunoștințele și experiența de viață decât făcând ca vechea casă a familiei Kurt să răsunе de râsete vesele de copii, decât învățând viitoarele soții și mame să-și croiască drum către o poziție independentă, atât în căsnicie, cât și în afara ei!

Privită în această lumină, chestiunea căpăta un aspect simbolic. Foarte puțini dintre noi își dau seama că anumite semne, unele presimțiri, unele amintiri întâmplătoare cântăresc cu mult mai mult în hotărârile noastre decât intențiile cele mai precise. În privința asta nici Tomasine Rendalen nu constituia o excepție. Ea era o fire destul de practică încât să se întrebe uneori dacă posedă într-adevăr toată energia necesară unei educatoare așa cum i-o atribuia pastorul. Observase că, la fel ca toți reformatorii, el era un sangvinic și cerea munca a trei generații de la una singură și aștepta rezultatul muncii a mii de oameni din activitatea unui singur om. Era totuși destul de conștientă ca să nu pună la îndoială că mai multe cunoștințe de limbi străine, istoria universală mai bine predată și așa mai departe ar putea stimula în mod deosebit moralitatea și independența.

Dar simbolul avea o putere mai mare decât aceste rezerve ale rațiunii. Ba se părea chiar că, în cazul de față, unei anumite persoane îi revenea o anumită misiune. Doar ea era moștenitoarea domeniilor familiei Kurt, dotată cu tot ce trebuia ca să înceapă o mare operă educativă, asta era incontestabil. Și cum putea să procedeze altfel decât dând exemple bune pentru viitor în locul celor rele de mai înainte... Căpătase chiar o oarecare deprindere... În orice caz asta îi dădea forțe noi...

Ipotecă din nou proprietățile și puse să fie reparată casa, din temelii.

Toate ferestrele au fost scoase și mărite. Camerele din dreapta intrării, de la parter, au rămas așa cum erau; dar cele din stânga și din aripa casei și

de la etaj au fost modificate aproape toate, prin zidirea ușilor dintre ele, astfel că nu mai aveau decât o singură ieșire, pe coridorul cel lung.

Marea sală a cavalerilor, din stânga, de la scara cea mare, a fost transformată în sală de gimnastică și de adunări; aici urmau să se țină și rugăciunile de dimineață. Scara cea mare, ramificată, care ducea la etaj, a fost despărțită de gang printr-un zid și două uși. În felul acesta, doamna Rendalen își păstra intrarea numai pentru ea; celebra scară principală a casei ducea numai în locuința ei și – la ocazii festive – în sala cavalerilor. Elevele aveau o intrare separată, prin curte. Totodată a fost amenajat ca vestibul parterul marelui turn gol și nefolosit. În exterior, casa a fost curățată de tencuiala de var și culoarea roșie a cărămizilor a fost reîmprospătată; arăta ca nouă. Când totul a fost gata, a început un mare pelerinaj spre moșie. Se puneau speranțe mari în noua școală.

Tomasine făcuse mari datorii. Pe lângă asta trebuise pur și simplu să cumpere școala pe care o prelua, și chiar pentru o sumă destul de mare. Dar afluența a fost considerabilă chiar de la bun început; s-au înscris eleve de la țară, ba chiar și din orașele apropiate. Acestea au fost date în pensiune la diferiți cetățeni din oraș, pe care ea îi recomandase; deocamdată nu voia să primească pe nimeni în casă; era destul de ocupată cu punerea școlii pe picioare.

Uneori se îndoia că va reuși.

Deocamdată se simțea lipsa unui corp profesoral competent. Unii dintre profesori și unele profesoare au fost verificați și apoi concediați. Suporta cu răbdare viața haotică, neplăcerile și oboseala care apăreau ca urmare a acestor situații, în așteptarea unor vremuri mai bune. Dar munca de fiecare zi, neliniștea continuă și grijile bănești o urmăreau neîncetat. Scopul pe care și-l stabilise inițial – marele simbol – i se părea acum un caraghioslâc.

De un singur lucru era sigură: că toate acestea o înstrăinau de fiul ei. Nu în ceea ce privește atașamentul lui, în general; nici în ceea ce privea supravegherea la învățătură; dar intimitatea relației lor și bucuria de a-l vedea dezvoltându-se, acestea da, se pierdeau.

Jocurile, planurile, felul lui de a se exprima aveau ceva violent, fantezist, exaltat și asta îi displăcea profund. Dacă îl pune la punct, observa

în ochii lui o nerăbdare nervoasă; simțea că o critică de pe o poziție de superioritate. Relațiile cu Karl îi accentuau și mai mult defectele, deoarece Karl însuși era un exaltat. De aceea, o rugă pe Augusta să tempereze firea impulsivă a băiatului și să încerce să-l mențină la modesta realitate. Augusta însă nu se angajă în astfel de discuții. Așadar doamna Rendalen era silită să constate că această slăbiciune a lui se accentua din ce în ce mai mult. Ceea ce îi strica toată bucuria față de școală, tocmai când aceasta începuse să se înfiripe, cel puțin în exterior. Și se întrebă ce câștigase de la viața asta lipsită de răgaz decât datorii mai împovărătoare și griji mai mari. Dar acum intrase în joc. Fiecare zi o împingea către următoarea; dacă ceda un singur moment, întreaga construcție amenința să se prăbușească peste ea.

Tomas n-avea nici cea mai vagă idee despre aceste griji ale mamei sale. El trăia fericit, în prezent. Se dezvoltă foarte repede. La asta îi erau foarte utile cunoștințele mai bogate ale lui Karl; visau și iubeau împreună, născociau lucrurile cele mai incredibile, ca să le fie pe plac fetelor; treptat în cercul lor au fost atrași și alți băieți și în tot ceea ce organizau era mai multă frumusețe și variație, de când băieții și fetele erau permanent laolaltă.

Tomas se făcu un flăcău zdravăn, dar nu părea că va crește prea înalt, cu toate că ambii părinți aveau staturi impunătoare. Constituția lui fizică era admirabilă, mișcările, ușoare și grațioase, iar picioarele, atât de mici încât putea purta pantofi de fată; dar în ciuda siluetei zvelte, era destul de lat în umeri. Când împlini doisprezece ani, obțină primul lui premiu la un concurs de gimnastică.

Avea capul puternic reliefat, umerii obrazilor proeminenți și buzele subțiri, cu linie fină. Ochii cenușii erau mici, dar păreau și mai mici datorită obiceiului de a-și încrunta fruntea, clipind foarte des; expresia lor era neliniștită și totuși pătrunzătoare. Fruntea senină amintea de cea a tatălui său; dar fața, gâtul și mâinile erau atât de pline de pistrui încât arătau la fel de roșii ca și părul. Acesta era stufos și stătea zbârlit. Frumos nu era. Pe lângă Karl cel înalt și brunet, cu fruntea mare, orbitele adânci, gura dreaptă, firea blândă și domoală, Tomas arăta ca un spiriduș scânteietor; și poate de aceea mamă-sa era mai neliniștită decât ar fi trebuit. Acum devenise

prietenul devotat al lui Karl – îl iubea cu pasiune – pentru că de fapt nu cunoștea cale de mijloc între ură și iubire; ori una, ori alta.

Avea aproape paisprezece ani când, împreună cu un unchi de-al lui, fratele mamei sale, care era căpitan de marină, urma să călătorească la Hamburg și de acolo în Anglia. Călătoria fusese plănuită pentru timpul verii, dar se amânase. Întrucât Tomas urma o școală particulară, putea să plece oricând și cel mai îndrăzneț lucru era să călătorești în timpul furtunilor de toamnă; toate pregătirile se încheiaseră; așteptau doar vântul favorabil...

Într-o sâmbătă după-amiază, el și Augusta se cățăraseră într-un măr, el pe o cracă, în dreapta, ea pe alta, în stânga. Voiau să culeagă mere. Dar traistele de pânză, pe care și le legaseră de mijloc, atârnavu goale. Augusta își petrecuse brațul pe după o cracă și își rezemase capul pe el; ședea în fața lui și-l asculta.

Tocmai îl văzuseră pe noul doctor, Kurt Holmsen, intrând la doamna Rendalen, iar acest bizar nou doctor făcea parte dintre cei pe care Tomas îi „iubea“. De curând, citiseră împreună în istoria Romei de Mommsen fragmentul despre Gracchi, iar acum i-l povestea Augustei. În cartea ei de istorie n-aveai unde să citești despre Gracchi. Familia Gracchi era acum idealul lui! Dar tocmai în toiul unei explicații însuflețite îi veni ideea că dacă ei amândoi, el și Karl, sunt Gracchii, atunci Augusta ar trebui să fie mama lor; ceva mai mareț nu putea exista pentru o femeie decât să fie în același timp fiica lui Scipio și mama Gracchilor. Dar Augusta n-avea nici un chef de asta; nu-i plăcea că mama Gracchilor rămăsese în viață după ce îi fuseseră uciși fiii. Augustei îi era întotdeauna atât de frică de moarte... Moartea i se părea atât de urâtă... Stătea cu capul rezemat pe braț și vorbea foarte liniștită. Cât de dragălașă era!... Sau poate era obosită? o întreabă el.

Nu, nu era obosită, dar simțea atâta nevoie de odihnă. Mai puteau să stea așa, încă un pic. Își schimbă poziția și vorbiră mai departe.

– ... și apoi, când mama Gracchilor și-a regăsit fiii în rai...

– Păi, cum au ajuns Gracchii și mama lor în rai? Doar ei nu credeau în Hristos!

După diverse negocieri, copiii căzură de acord că, probabil, se creștinaseră și prin urmare ajunseseră în rai. Dar mai departe? Ce făceau acolo? Augusta se înfioră; veșnicia o umplea de groază. Își ascunse fața în mâini și, când le îndepărtă, se văzu că plânsese. El o privi lung, în tăcere.

– Ascultă, Augusta, reluă el, nici unul dintre noi nu va muri până ce nu vom fi grozav de bătrâni. Atât de bătrâni, că nu vom mai putea merge; atunci nu-ți mai pasă de viață... nu-i așa?

Augusta zâmbi.

– Când mi-ai dat buchetul de imortele – mai ții minte? –, spuneai să-mi amintesc de tine după ce vei muri.

– Da, în ziua aceea mă simțeam groznic de nenorocit... și tocmai atunci am primit poza cu fiii regelui Eduard... Tu, Augusta!

– Ei?

– Pe mare, acum în toiul furtunilor de toamnă – furtunile de toamnă pot fi foarte primejdioase! –, mă voi lega zdravăn și îți voi scrie în detaliu tot ce gândesc. Și atunci va trebui să-mi scrii și tu tot ce ai gândit, citind ce ți-am scris.

– Va fi îngrozitor! zise Augusta râzând, căci era mai mare decât el.

Tomas se intimidă și rămase un timp tăcut, admirându-i statura robustă, chipul blând, cozile groase și genele lungi... Ea își coborî pleoapele... Da, Augusta era de acum fată mare... avea și sâni potriviți... Și încheieturile mâinilor atât de puternice... O privi mult și în cele din urmă spuse:

– Tu, Augusta!

– Ei?

– Karl îmi va scrie zilnic; mama a promis că îi dă bani de timbre. N-ai putea să adaugi și tu câteva rânduri acolo – ce zici?

– Zilnic, Tomas? Dar ar fi prea des!

– Și ce dacă!

– Nu mi se poate întâmpla în fiecare zi ceva interesant. Măi, ar fi plictisitor! Și îl privi cu sinceritate.

– Dar, continuă el, așa fac toți cei care mă îndrăgesc.

Se înroși ca focul și întoarse capul; cu siguranță că o să râdă. Dar ea nu râse. Și puțin după aceea o auzi spunând (pentru că nu se întorsese încă):

– Da, da, atunci trebuie s-o fac. Și încep să culeagă mere.

Între timp, mama lui și doctorul stăteau la fereastră. Tomasine se uita când la doctor, când afară, la copiii din măr. Doctorul tocmai îi povestise că Lars Tobiassen înnebunise de-a binelea și că nici fiul lui nu mai era în toate mințile. Era „boala ereditară a familiei Kurt“, după cum spuneau oamenii de pe munte; au fost o mulțime de nebuni în familia Kurt, atât bărbați, cât și femei.

Doamna Rendalen îi răspunse că toate astea îi erau cunoscute și că la scurt timp după nașterea copilului avusese și ea temeri, dar acum nu mai era îngrijorată, deși, adăugă ea, Tomas este cam exagerat și extravagant. Spunând asta, îl privi întrebătoare pe doctor, care răspunse:

– Da, da, are niște nervi mizerabili.

Doctorul Knut Holmsen făcea parte dintre acei holtei înnașcuți care, ce-i drept, se lasă uneori ademeniți într-o căsătorie din imprudență, dar nu-și dau osteneala să gândească și să simtă împreună cu altcineva, ci oriunde și oricând rămân oarecum izolați. Și așa, tam-nesam, trântise acum un răspuns care o înspăimântase pe doamna Rendalen până în adâncul sufletului.

– Credeți că și Tomas ar putea înnebuni? întrebă ea.

Nu voise să spună asta și, ca s-o liniștească, adăugă:

– El nu; dar copiii lui da.

Femeia tresări și se uită țintă la el, albă ca varul; apoi îl căută din priviri pe copil, afară, în grădină.

– Îți dai seama ce spui, doctore?

Holmsen roși, căci oricât de nestingherit era obișnuit să vorbească, în fond era totuși un om foarte timid. Și ca un fel de scuză, începuse să vorbească despre o carte pe care tocmai o studiasse și pe care toată lumea ar trebui s-o citească. Era lucrarea lui Prosper Lucas, *L'hérédité naturelle*.

Ceva mai târziu, de sus, din măr, copiii îi văzură pe doctorul Holmsen și pe doamna Rendalen plecând în oraș. Peste ceva timp doamna Rendalen se întoarse ținând două cărți mari sub braț...

În seara următoare, Tomas plecă în călătorie. Lipsi cam două luni și în amândouă porturile unde vasul făcuse escală găsisse scrisori. Fidelul Karl îi

scrisesse în fiecare zi. Printre ele erau și câteva scrisori pline de dragoste din partea mamei sale; dar nici un rând de la Augusta. Era bolnavă, suferea de inimă; lumea spunea că are inima mărită. Acum Tomas își aminti că în ultimul timp ea simțea atât de mult nevoia de odihnă; avea dureri. Dar o fată minunată ca Augusta firește că nu avea să se dea bătută; cu siguranță că se va însănătoși!

Într-o seară, la ceas târziu, corabia reveni în port; nimeni de la moșie nu avu habar de asta până ce Tomas nu năvăli în cameră și își îmbrățișă impetuos mama. Ea era singură, cu registrele în față.

„Tomas!“, strigă ea – parcă speriată de-a binelea, și asta pe el îl făcu să se lase și mai mult pradă bucuriei; se lipi cu toată puterea de trupul ei mare... Și atunci... și atunci observă că plângea. Se îndepărtă puțin și o privi uimit... Atunci ea se aruncă cu fața spre masă suspinând. Augusta murise de două zile...

În dimineața următoare, plâns și speriat, cu flori în mână, se duse împreună cu mamă-sa jos, în oraș. Când Nils Hansen îl văzu pe tovarășul de joacă și cel mai bun prieten al Augustei, izbucni într-un plâns cu hohote și ieși din cameră. Nici doamna Hansen nu putu suporta să-l vadă pe băiat. Ea se afla în camera mare și robotea în jurul moartei; când doamna Rendalen intră, copilul cel mai mic al Laurei, în vârstă de doi ani, ședea lângă ea pe dușumea. Laura îi veni în întâmpinare doamnei Rendalen, mulțumindu-i că venise și în această zi. Sărmana mamă părea resemnată; dar când îl văzu pe Tomas neconsolat, cu florile în mână, se așeză pe un scaun și începu să plângă amar. Atunci copilul începu să plângă și el. Tomas nu mai putu suporta. Lăsă florile din mână, fără să știe unde, și ieși afară; văzuse cozile groase pe pâza albă și un chip care părea că doarme, iar în mâinile împreunate văzu buchetul de imortele. Recunoscuse imediat florile după fundă.

În tot acel timp, doamna Rendalen simți școala ca pe o povară foarte grea. Pentru că mica inimă rănită avea tot timpul nevoie de ea și numai de ea. Se temea pentru el, din pricina înclinației lui spre înflăcărare și că aceasta ar putea găsi acum prea multă hrană. Se tot gândea cum s-o

împiedice fără să-i răpească unica lui consolare. Cu atât a fost mai uimită când a observat că moartea Augustei a avut tocmai efectul contrar.

Augusta se temuse de moarte, poate și mai mult de nemurire. De aceea el nici nu se gândea s-o caute acolo; ar fi însemnat să o tortureze. Majoritatea copiilor se înfioară la gândul veșniciei. Acum Karl era acela care aborda subiectul; dar trebuia imediat să tacă; Tomas nu suporta să audă de asta. El era convins că ar fi acționat împotriva dorinței evidente a Augustei, dacă ar fi încercat să o caute acolo sus, în eternitate.

Karl cedă; prietenul lui nu se îndoia de nemurire, deci trebuia să i se supună.

Oare Tomas nu încerca deloc s-o evoce pe Augusta? Ba da, când zdrăngănea la pian... Atunci fără îndoială că ea era cea cu care comunica; acolo șezuseră adesea unul lângă altul. El se gândea, deci, numai la trecut...

Într-o zi, când dădu un răspuns cam repezit, spre uimirea ei, mamă-sa îl văzu revenind imediat în cameră și aruncându-i-se la piept. Se obișnuise atât de mult cu impulsivitatea lui încât de multe ori nici nu observa când era nepoliticos. De data asta se uită la el:

– Ce s-a întâmplat? Atunci el roși, apoi îi șopti ceva la ureche, așa cum obișnuia să facă de câte ori nu trebuia să fie văzut în timp ce spunea ceva.

– Ah, știi – odată, când ți-am răspuns răstit, mămico, Augusta a ieșit după mine pe scară și mi-a spus: „Tu, Tomas, nu trebuie să-i răspunzi în felul ăsta mamei tale“. Atunci nu m-am sinchisit, dar mi-am amintit acum, urcând scara.

Între timp citeau împreună ba un capitol, ba altul, din lucrarea lui Lucas. Aceste exemple, uneori uimitoare, în favoarea moștenirii ereditare a însușirilor și talentelor, care pot apărea din nou după câțiva, adesea chiar mulți descendenți neschimbați, îi dădeau de gândit. Tomas își notă o mulțime de întrebări și se duse cu ele la doctor.

Treptat revenise pe vechiul lui făgaș, dar acum era mai tăcut.

Paisprezece ani mai târziu, într-o după-amiază de primăvară, la început de mai, o mare mulțime de oameni urca în pâlcuri pe alee, spre moșie. Profesorul de liceu real Tomas Rendalen urma să inaugureze printr-o cuvântare noua sală de gimnastică ce se construise la curte. Cu acest prilej voia să prezinte și programul după care intenționa să conducă școala; în august avea să o preia. Se știa că acesta fusese planul lui încă de când plecase la Kristiania și urmasse cursurile universității. Niciodată nu avusese alt scop în viață, nici chiar atunci când, după terminarea studiilor, predase în diferite școli de fete sau de băieți și făcuse o călătorie de mai mulți ani prin Germania, Elveția, Franța, Anglia și America, familiarizându-se cu toate ramurile de învățământ. Mai ales în America, așa se spunea, găsisese ceea ce căuta. El însuși declarase că, în conferința pe care avea să o țină în această zi, își va prezenta toată formarea lui, de-a lungul vieții; și asta părea ciudat. Lumea devenise curioasă.

În timpul celor patru-cinci luni de când se întorsese acasă, pusese să se construiască noua sală de gimnastică, pentru că sala cavalerilor, care fusese folosită până atunci în acest scop, se transformase într-un laborator de experimente fizico-chimice; nu se știa prea bine despre ce fel de experimente era vorba, dar fără îndoială că avea să se afle și asta. Turnul devenise un mic observator. Apoi sosiseră nenumărate colete și lăzi cu obiecte pe care el le denumea „material didactic”; le și dăduse copiilor unele exemple.

Toate acestea, precum și lungile călătorii costaseră o groază de bani. De unde se făcuse rost de ei? Doamna Rendalen aflate întâmplător că parcelele de pădure fuseseră vândute separat, în parte înainte, în parte după gospodăriile de care aparțineau, și ajunseseră în alte mâini. Unele dintre aceste parcele de pădure fuseseră vândute la timpul lor numai pentru defrișare, deci terenul aparținea încă moșiei. Dar pentru că acest teren rămăsese mult timp nefolosit, se uitase de el, și gospodăriile respective își însușiseră în parte locurile despădurite. Doamna Rendalen deschise mai multe procese dintre care pierdu o parte, dar altă parte, dimpotrivă, o câștigă; și astfel lemnul norvegian, atât de bun pentru construcții, plăti studiile de teologie ale lui Karl, de filologie și științe naturale ale lui Tomas,

precum și călătoriile lor în străinătate. Karl se întorsese acasă după o absență de un an, pe când Tomas călătorise mai mult timp prin lume.

În lunile de după întoarcere ținuse prelegeri pentru fetele din clasele superioare, mai ales în domeniul științelor naturale. Astfel, le explicase cele mai noi descoperiri privind activitatea creierului, arătându-le și niște planșe mari! Copiii, la rândul lor, explicară celor maturi cum fuseseră făcute aceste descoperiri și astfel și aceștia doriră să se instruiască. Nu rareori după aceea se întâmpla ca surori mai mari și mame, ba chiar și tați, să se înghesuie pe băncile școlii, printre eleve, ca să-l asculte pe tânărul profesor.

Era, deci, explicabilă afluența atât de mare din această zi.

Un tânăr urât, cu părul roșu, fața plină de pistrii și nasul cam turtit, ochii cenușii fără sprâncene, care clipeau întruna – oricum aproape invizibili –, și buzele subțiri, ca ale tatălui său...

Și totuși se spunea că toată școala de fete era înnebunită după el. Voiau să audă și să vadă ce avea atât de extraordinar. De aceea, în mulțimea care se îmbulzea în sus, pe alee, erau tot câte trei doamne la un domn.

Drumul ducea pe lângă marea scară exterioară, în jurul fațadei și a aripii clădirii, spre curtea din spate. Acesta era drumul obișnuit spre școală. Acolo, în curte, se afla și noua sală de gimnastică. Dar la intrare, sus pe scară, era pusă pază, iar de jur împrejur, din marea de capete, se înălțau proteste foarte vehemente împotriva unui astfel de tratament. Andreas Berg era cel care trebuia să aibă grijă ca să nu intre decât „părinții“. Invitația preciza categoric: „părinții“; dar fie că fusese trecută cu vederea, fie că nu fusese bine înțeleasă, fie că voiau totuși să încerce, acum se dădeau în spectacol. Firește, în primul rând, tineretul.

Se isca mare ilaritate de câte ori era respinsă câte o persoană mai în vârstă, care nu era recunoscută oficial ca tată sau mamă. Anton Döse, zis și Döse Franțuzitul (pentru că trăise câțiva ani în Franța și făcea comerț cu articole franțuzești de galanterie, la Bommen, peste drum de surorile Jensen), se prezentă ca „tată“ și dori să intre. Dar el nu fusese căsătorit niciodată, franțuzitul ăsta de Döse.

Ilaritate generală! Andreas Berg îl respinse cu neclintită seriozitate și Döse Franțuzitul întrebă ce naiba îi mai trebuie ca să poată intra? Era

nevoie să se ducă mai întâi la pastor ca să ia o adeverință că este tată?

Asta pentru că Döse Franțuzitul avea privilegiul de a se spovedi în gura mare; și oamenii îl ascultau cu plăcere. În ciuda moravurilor și a gurii lui slobode, comerțul îi prospera; concurența pe care i-o făceau slutele domnișoare Jensen nu era periculoasă în ceea ce privește articolele de modă. Dar iată că venită și aceste domnișoare Jensen și lor li se dădu voie înăuntru! Explozie de râs în mulțime! Doar toată lumea știa că domnișoarele Jensen nu aveau copii, ferească Dumnezeu! Andreas Berg spuse că dumnealor puteau intra pentru că aveau o nepoată la școală.

– *Totuși* n-au copii!

– Pot intra, pentru că țin locul părinților.

– Dar, își dădu cu părerea Döse, nu înseamnă mai mult *să fii* tată decât să ții doar loc de tată?

Aplauze furtunoase!

De altfel și el ținea loc de tată pentru cele pe care le are în gazdă. Berg nu se lăsă impresionat de astfel de subtilități.

Apoi sosi primarul cu soția. Nici pe aceștia nu voi să-i lase să treacă pentru că nu erau „părinți”; nici măcar copii adoptivi nu aveau la școală.

Döse strigă „Bravo!” și aplaudă. Mulțimea își uni glasul cu al lui, izbucnind într-un hohot de râs furtunos. Toți îl cunoșteau pe primar și nimeni nu-l putea suferi. Era o distracție nemaipomenită! Primarul se înfurie atât de tare încât își pierdu graiul; nu mai putea decât să se bâlbâie și să gesticuleze. Era un bărbat lung și slab, cu ochelari pe nas și un zâmbet veșnic pe față – dar nu din umor –, ci de la stomacul stricat; se observa imediat dacă te uitai mai îndeaproape la obrazul lui spuzit.

În sfârșit își recăpătă graiul și îl întrebă pe Andreas Berg dacă e „țicnit”. Iar doamna primar, care își susținea întotdeauna bărbatul în astfel de situații, sublinie că domnul primar avea dreptul să participe la toate adunările din oraș.

Asta nu făcu nici cea mai mică impresie asupra lui Andreas Berg; el le deschidea ușa tuturor acelor care erau „părinți” cu adevărat și apoi o închidea imediat la loc. Atunci Döse luă partea primarului: Berg trebuia să

priceapă că dacă domnul primar nu avea copii, era tot atât de puțin vinovat ca și soția lui.

Aplauze asurzitoare!

Din acest motiv, domnul primar nu putea fi exclus din paradisul părinților câtă vreme nu...

Mai departe nu ajunse cu vorba pentru că primarul îl întrebă și pe el dacă nu e „țicnit“.

– Ba da, din pricina dumitale, domnule primar, răspunse Döse.

Doamne, ce ilaritate!

În acest moment apăru pantofarul Nils Hansen, cu micuța lui soție. Pe el primarul îl întrebase de atâtea ori dacă este țicnit încât, auzind cuvântul, îl și pufni râsul.

– Ei, de data asta cine mai e țicnit?

– Andreas Berg, răspunse primarul.

– Ba eu, strigă Döse.

– Ba primarul, strigară câțiva din mulțime.

– Închipuie-ți, i se adresă primarul lui Nils Hansen. Andreas Berg are nerușinarea să-mi refuze intrarea – mie, mie și soției mele!

Se văzu că lui Nils Hansen i se părea amuzant. Doamna Laura, dimpotrivă, era nedumerită și-l întrebă pe Berg care este motivul. Dar dacă își închipuia că îl poate face pe Berg să răspundă, se înșela. El deschise ușa și îi pofti să intre. Și atunci intrară, dar îl mai auziră încă pe Döse strigând în urma lor:

– Primarul nu intră fiindcă n-are copii!

Asta se auzi și înăuntru, unde izbucni de asemenea un râs sonor care ajunse până afară, în curte. De acolo i se răspunse cu un hohot strident, și ușa se închise în urma lui Hansen.

În timp ce rumoarea umplea sala, afară se produse o nouă agitație. Sosise prefectul. Doamna prefect adusese cu ea o femeie străină pe care Berg nu voia s-o lase să intre. Sunt invitați numai „părinții“, repeta el imperturbabil; știa că acestei femei i se spunea „domnișoara Krieger“; cumpărase de mai multe ori flori de la el.

Prefectul – poreclit și Jens Afemeiatul –, un bărbat blond, cu fața ascuțită, vicleană, se uită întrebător la cele două doamne speriate, care stăteau afară pe scară, roșii ca racul. Doamna prefect socotise de la sine înțeles că nu putea fi respinsă o doamnă pe care o adusesse cu ea. Și totuși așa se întâmplase. Nu mai știa ce să facă. Devenise subiect de râs pentru Döse și cei de teapa lui, și pe lângă asta, mulțimea care n-o cunoștea se zgâia la ea, răutăcioasă; venise doar de puțină vreme în oraș.

Era o femeie drăguță, înaltă și zveltă, cu chipul expresiv; dar acum arăta ca o fetiță speriată; se uita descurajată în jurul ei. În cele din urmă, privirile i se opriră asupra soțului, care rămăsese jos, la capătul scării, și făcea haz de necaz împreună cu ceilalți, pe seama doamnelor de sus.

– Este vreun pericol dacă intră și domnișoara Krieger? întrebă el.

Observația asta fu primită cu mare veselie de mulțime, ceea ce se pare că îl supăra pe Berg. El se răzbună împingând-o politicos la o parte pe doamna prefect ca să deschidă ușa celorlalți invitați. Acum urcară scara un grup de doamne căsătorite cum se cuvine și cu copii la școală. Nefericita doamnă prefect coborî scara cu pași mici; prietena ei o urmă jenată; avură un scurt schimb de replici care se încheie cu plecarea prietenei. Doamna prefect ținu neapărat să o conducă, dar nu i se îngădui. Domnul prefect dorea să facă pe galantul și să fie cavalerul ei; însă doamna cea străină pur și simplu fugi. Astfel, domnul prefect se pomeni în fața unei calești trasă de doi cai mari, danezi, condusă de un birjar în livrea cenușie.

Era echipajul consulului Engel. Din pricină că soția lui era foarte bolnăvicioasă, trăsură trebui să intre până în curtea interioară. Nu se putea închipui ceva mai atent, mai amabil, mai încântător decât felul în care consulul își coborî soția din trăsură, ducând-o pe brațe. Era un bărbat frumos, cu trăsături distinse. Zâmbetul lui era mai agreabil ca oricând, în timp ce se strecura prin mulțime cu gingașa lui povară. Și ea era frumoasă: ochii ei aveau o expresie inteligentă și îndurerată; sau, mai exact, înțelept-îndurerată; aceeași suferință se regăsea în colțurile gurii și pe obraji slăbiți. Pe tot drumul anevoios până la scară și apoi în sus, până la ușă, a fost urmărit de ochii de pasăre speriată ai doamnei prefect; parcă fâlfâiau întrebători în jurul bolnavei; și de la ea treceau la consul; și de la ochii lui

din nou la ai soției... Ce naiba voiau? I se umplură de lacrimi. Se îndepărtă în grabă, cu privirea plină de teamă. În același moment, prefectul veni ca s-o conducă înăuntru. Ea tresări, roși, apoi surâse; da, surâdea, Dumnezeu știe de ce.

Și iată că mai apăru, tânără și radioasă, doamna Emmy Wingaard. Prefectul îi șopti ceva ce o făcu să râdă. Apoi o întrebă dacă nu dorește să stea alături de ei. Doamna Emmy Wingaard era născută Fürst. Avea părul foarte blond, ondulat, și ochi vii pe care îi aținti de câteva ori către Döse, cel mai bun prieten al fratelui ei, locotenentul de marină. Döse făcu o mutră disperată, arătă spre intrare și lăsă capul în piept. Ea înțelese că nu era primit înăuntru și îi făcu ironică „sâc“, apoi alunecă pe ușă.

Cât era de veselă și de frumoasă! Semăna mult cu cel mai distins cavaler din întreg orașul, ba chiar de pe toată coasta, fratele ei, Niels Fürst, locotenentul de marină. Ah, dacă cineva se îndoia că Niels Fürst era eroul orașelor de pe coastă, n-avea decât s-o întrebe pe doamna care o urma acum pe Emmy: Kaja Gröndal, soția inginerului care nu era niciodată acasă. Întrebați-o dacă Nils Fürst, care era foarte adesea acasă, nu era primul cavaler din împrejurimi și doamna cea opulentă vă va întreba, în schimb, privindu-vă fără să roșească, dacă s-ar fi îndoit cineva de asta. Prefectul, galant, lăsă doamnele să treacă înainte, apoi îi adresă câteva cuvinte prietenoase lui Berg, dar acesta nu răspunse. În același moment, Berg o observă pe doamna Rendalen la braț cu fiul ei, însoțiți de primar și de soția lui. Toți patru veneau din clădirea principală. Primarul ajunsese, deci, să se plângă de el doamnei Rendalen! Oare Berg avea să fie discreditat acum în fața acestui tineret zburdalnic pentru că respectase ordinul cu atâta strictețe? Într-adevăr ei se îndreptară spre intrarea principală, în loc să meargă spre cea care duce în vestibulul unde erau atârinate costumele de gimnastică ale elevelor. Asta nu putea avea alt scop decât să asigure intrarea primarului și a soției lui.

Doamna Rendalen și fiul ei fură salutați de cei din apropiere. Ea urcă prima scara, dar odată ajunsă sus se retrase puțin și îi lăsă într-adevăr să treacă pe primar cu soția, apoi pe fiul ei. Ea însă rămase pe loc.

Devenise foarte impozantă. Sub scufie se vedea părul cărunt, fața îi era bronzată și plină, ceva mai deschisă în jurul ochelarilor.

Își făcuse datoria muncind o bună parte din viață și era conștientă de respectul ce i se cuvenea.

– Îi rog pe toți cei care nu-și au locul aici să plece; acum avem nevoie de liniște!

Spuse asta numai după ce putu să se facă auzită de toți; și cum cei care stătuseră în spate de tot o luară pe după colț și dispărură, îi urmară curând și ceilalți; mai încercară, pe ici, pe colo, să facă câte o glumă în șoaptă, dar curtea se goli foarte repede. Numai Andreas Berg avea chef de bombănit pentru că povestea cu primarul îl scosese din fire.

– De acum n-o să mai vină prea mulți invitați; poți să pleci și dumneata, dragă Berg. Foarte mulțumesc! Și cu asta, problema a fost lichidată.

Doamna Rendalen intră în sală. Cei din apropiere se ridicară și o salutară. Era o veche deprindere a fostelor eleve. Asta avu ca urmare că, rând pe rând, toată adunarea se ridică în picioare. Ea salută în stânga și în dreapta și apoi luă loc pe micul podium, lângă catedră.

Privirea îi alunecă prin sală. Toate scaunele erau ocupate; vreo câțiva bărbați stăteau în picioare pe intervalul din mijloc; o bătrână aduse scaune și pentru ei.

Tomas Rendalen stătea în partea cealaltă, lângă fereastră, și vorbea cu doctorul Holmsen. Acesta se îngrășase foarte mult, avea fața roșie, iar în ochii bulbucați zăcea un amestec de ironie și de timiditate. În timp ce îl asculta pe Tomas, își trecea mâna prin părul castaniu, zâmbind jenat, și își mângâia barba împestrițată cu fire albe.

Tomas Rendalen era opusul lui. Energic, impetuos, elegant. Elevele povesteau minunății despre toate esențele pe care le folosea și, într-adevăr, răspândea parfum ca o femeie rafinată. Și lenjeria era extraordinar de elegantă, iar costumul gri, croit după ultima modă, demn de invidiat, îi venea ca turnat. Avea o siluetă admirabilă și toate mișcărilor sale erau neobișnuit de elastice. În timp ce se întreținea cu doctorul pe un ton scăzut, părea nervos, insistent; ca și cum ar fi fost vorba să profite în întregime de

moment. Pe neașteptate întrerupse discuția și plecă grăbit. Ușa se deschisese încă o dată și intraseră cei pe care probabil că îi aștepta: bătrânul pastor Green însoțit de Karl Vangen.

Da, acum era într-adevăr „bătrânul“ Green; un moșneag gârbovit, cu mers greoi, care trebuia să se sprijine de brațul lungului pastor Vangen. Chipul lui Karl făcea parte dintre cele care nu se schimbă cu ușurință. Fruntea mare, orbitele adânci, ochii blânzi și gura dreaptă surâzând neîncetat – toate erau la fel ca atunci când Tomas făcea haz pe seama lor; numai că acum aparțineau unui trup mai înalt, complet dezvoltat.

Tomas se apropie să-l salute pe moșneag și apoi îl însoți respectuos până la estrada unde, lângă scaunul doamnei Rendalen, era pregătit un fotoliu. Vangen luă loc lângă el, iar Tomas urlă la catedră.

Își trecu mâinile nervoase, pistruiate, prin părul roșu, zbârlindu-l și mai mult, căută batista în buzunar, apoi își făcu de lucru cu carafa și cu alte obiecte pe care le îndepărtă de pe catedră; era grozav de neliniștit. Ochii lui cenușii sclipeau când într-o parte, când în cealaltă, apoi, în sfârșit, se opriră asupra mamei lui și a bătrânului pastor; pe urmă îi zâmbi lui Vangen și începu.

Avea o voce de tenor, plină, caldă și foarte exersată, care făcea o impresie neobișnuit de plăcută. Spre surpriza extremă a adunării spuse că va vorbi despre morală. Această sală a fost construită în primul rând în scopuri etice. De acum înainte toată educația școlară ar trebui să aibă mai mult un scop moral. Ca să se poată vorbi nestingherit despre acest subiect a fost necesar să limiteze invitația exclusiv la părinți și la oaspeții care au o responsabilitate asemănătoare, astfel că era de așteptat ca și aceștia să ia în serios o chestiune atât de serioasă.

Și comportarea lui era de o seriozitate oarecum aspră, aproape amenințătoare. Nu observase deloc cât de speriată era toată adunarea asta provincială; el luă timiditatea drept o atmosferă solemnă, un fel de reculegere sărbătorească, precum în biserică, și începu:

„Nu numai având în vedere femeia, ci și în interesul bărbatului trebuie să se facă un început cât se poate de serios. Fiecare în parte, bărbatul ca și

femeia, trebuie să se respecte pe sine; dar femeia este stimulată de conștiința faptului că, respectându-se pe sine, se ridică mai mult în societate.

Sarcina școlii este, deci, aceea de-a o sprijini în viitor mai mult decât până acum. Venerabilul bătrân care șade în dreapta mea a spus odată că patimii beției îi pot cădea pradă numai acele familii care au nervii slăbiți de excese sexuale; în astfel de familii, patima beției se moștenește cu ușurință. Dar eu cred că mai putem explica și alte vicii ca având aceeași origine. Acesta este în mod necondiționat cazul senzualității. Ea se dezvoltă adesea pe un teren aparent sănătos, dar poți să arăți sănătos și totuși să fii foarte slăbit. Lipsa de caracter este de regulă rodul păcatelor sexuale ale părinților noștri. Și pentru toate soiurile de indolență și slăbiciune morală și spirituală – cercetați familiile din jurul dumneavoastră care au fost odinioară la înălțime – veți regăsi aproape întotdeauna aceeași cauză; în orice caz este cea mai importantă dintre toate. Și violența noastră, impulsivitatea, nerăbdarea, tendința noastră spre exagerare, irascibilitatea noastră – în măsura în care n-au apărut de pe urma unor greșeli de educație cu totul întâmplătoare sau a unor boli – găsesc de asemenea un teren propice în asta.

Cercetările privind acest domeniu sunt încă destul de recente, nu putem prezenta încă argumentele cele mai serioase, care foarte probabil că există. Abia în ultimul timp munca unor bărbați serioși și femei serioase a fost consacrată acestei chestiuni de cea mai mare importanță; însă numărul celor care au cunoștințe în domeniul eredității este încă mic. De aceea nici școala nu este la înălțimea misiunii ei. Mai ales școlile de fete sunt total neglijate.

Școala de fete pe care o avem aici este comparabilă, ca instituție de învățământ, cu oricare alta din țară; de asta m-am putut convinge. Dar, în tot timpul activității ei, conducătoarea acestei instituții a simțit profund că scopul pe care și l-a propus inițial – aducerea în prim-plan a educației morale mai mult decât se face de obicei – nu a fost atins. Mama mea a discutat foarte des cu mine despre asta, până când, în cele din urmă, a devenit și părerea mea. Originea mea, educația mea, modul meu de viață m-au pregătit pentru asta, în toate privințele“. (Vocea începu să-i tremure ușor;

trebui să se întrerupă. Mamă-sa era emoționată. Toate privirile uimite se îndreptau către ea.)

„Educația morală a femeii? se vor întreba cei mai mulți. Ce este de obiectat în această privință? Bineînțeles, la oamenii de rând. Dar la clasele educate de la oraș? Aici este excelentă, nu-i așa? Scutul puternic al religiei, atmosfera curată a familiei, munca regulată la școală, viața separată a celor două sexe, comunitatea celor de aceeași vârstă?

Ei bine, cum se prezintă, de fapt, toate acestea?

Să luăm deocamdată atmosfera curată a familiei – cu totul *en passant*. Într-un oraș – port și comercial – toți veți confirma, curentul moral nu este cel mai puternic. Comercianții și navigatorii se găsesc din punct de vedere moral pe treapta cea mai de jos – educația și modul lor de viață o impun – nimeni nu se încumetă să o conteste! O viață de peregrinări, începută de timpuriu, împinge morala pe o pantă coborâtoare. Activitatea comerciantului, care oscilează permanent între câștig cinstit și hoție, nu este capabilă să întărească voința morală. Cultura este de obicei extrem de redusă; lectura se mărginește la câteva gazete și poate la unele romane la modă; despre relații în afara profesiei și a familiei aproape că nu poate fi vorba. Contraponderea este, deci, foarte slabă.

Navigatorul, la rândul lui, este de regulă total desprins de pământul patriei sale și frecventează toate societățile posibile de pe glob... În nouă cazuri din zece, navigatorul este un om incult, de cele mai multe ori grosolan, adesea tiranizat de armator, tiranizându-i la rândul lui pe ceilalți, când i se oferă ocazia. Și dacă la noi s-a împământenit obiceiul ca navigatorul să câștige procente nu numai pentru încărcătură, ci pentru toate condițiile de pe navă – până și pentru apa de băut! – cunosc astfel de exemple – deci un furt sistematic –, atunci este de înțeles că într-o astfel de viață nu se pot stabili principii ferme. Și de regulă subalternii navigatorului preiau de la el exemple cât se poate de rele. Iar apoi, când toată această bandă se întoarce acasă, caracterul moral al orașului nu are realmente nimic de câștigat. În ceea ce privește familiile, ne apare evident că educația copiilor de navigatori ar putea să fie mai bună. Sau poate că este cineva care

cere dovezi în sprijinul acestei afirmații? Trebuie să mă explic mai limpede?”

(Cititorul nu-și poate face decât o idee foarte vagă asupra zăpăcelii, rușinii și fricii, ici și colo chiar a furiei – de pildă, la trei marinari cu fețe arămii – ce se zugrăveau pe chipuri și cum unii își aținteau privirile în pălărie, se uitau la palme sau la spatele celui din față, pe când alții își arătau deschis bucuria răutăcioasă că iese un scandal! Aceștia din urmă erau singurii care îndrăzneau să ridice privirile. Își îndreptau ochii curioși spre zâmbitorul consul Engel, spre marinari, spre comercianți, spre prefect, precum și spre soțiile acestora – într-un cuvânt spre toți cei ce ședeau aici, în banca acuzaților, pentru vina lor sau a altora! Unele femei plângeau de rușine, de indignare, de necaz că trebuiau să audă așa ceva; altele însă erau tot timpul gata să sară în picioare, dar nu îndrăzneau. Unii bărbați gândeau: „Dacă mai continuă încă un pic – pe toți dracii! – plec!“ Dar nu plecară. Când doctorul își suflă nasul, tresăriră toți atât de speriați, ca și cum ar fi tunat și ar fi fulgerat.)

„Probabil că sunt mulți cei care cred că dacă un copil nu vede nimic indecent la el acasă și nu aude nici o vorbă deșuceată, s-a făcut tot ce este posibil, mai ales dacă se dă atenție să nu facă vreo prostie el însuși. Eu însă vin și spun: câtă vreme nu se face mai mult, copilul este în pericol. Inocența și ignoranța par încântătoare; dar asta are legătură cu ceva despre care nu pot vorbi acum – mai târziu desigur că se va ivi prilejul. Astăzi mă mulțumesc să spun doar că numai inocența care știe ce pericole o amenință și care a luptat împotriva lor din fragedă tinerețe este singura puternică, singura capabilă să reziste.

Orice educație care vrea să realizeze ceva în această direcție pune condiția strict necesară a încrederii depline dintre copii și părinți, cel puțin dintre copil și mamă, sau, ca să-mi exprim gândul până la capăt, dintre copil și acela dintre părinți care și-a câștigat mai multă încredere din partea lui. Acesta este un talent cu totul deosebit. Și dacă nici unul dintre părinți nu-l posedă, ceea ce poate fi lesne cazul, atunci găsiți pe altcineva care să câștige încrederea copilului! Asta este neapărat necesar.

Dacă tatăl copilului este un om care n-a rezistat onorabil în lupta cu viața – fie că a intrat în ea mai devreme sau mai târziu –, atunci nu numai că este a cincea roată la căruță (asta încă ar mai merge) – nu, de regulă, atunci este chiar un obstacol periculos. Înfățișarea, felul lui de a vorbi și de a se purta au de obicei ceva care înșală sau jignește; lucrurile care ar trebui luate în serios devin în prezența lui ridicole sau chiar echivoce.

Și în orașul acesta – așa cum îl cunosc, dar mai ales așa cum îl cunoaște toată lumea care a îmbătrânit aici și a căpătat o privire mai pătrunzătoare pentru astfel de lucruri – în orașul acesta, vreau să spun, îmi vine să cred că majoritatea familiilor se prezintă prost din acest punct de vedere. Încercările mamelor de a realiza o relație de încredere – ca între buni camarazi – între ele și copii sunt insuficiente; de obicei, ele nici nu se fac. Mamele nu știu cum să le facă.

Câtă vreme nu se va schimba nimic, nici munca școlii nu va da roade. Cât de ușor, de pildă, poate ajunge copilul, de la o teorie bună la o experiență proastă; cunoașterea răului, neînsoțită de o încredere prevăzătoare, poate deveni cu ușurință o ispită. Despre asta ne-a făcut atenți Sfântul Pavel. De aceea mă aștept că, la început, munca noastră se va întoarce împotriva noastră; totuși, altă cale nu există.

Există oare o anumită vârstă căreia școala trebuie să-i acorde o atenție deosebită? Nu trebuie, în primul rând, să se treacă cu bine de această vârstă? Să trezim interesul, să creăm mijloacele pentru asta – vedeți dumneavoastră, tocmai asta este sarcina noastră! Întrebați-i pe medici, întrebați-le pe educatoarele cu experiență!

Mama mea, despre care, fără îndoială, pot spune că este o educatoare cu experiență, va confirma că la vârsta de tranziție cei mai mulți au pornit-o pe căi greșite pentru că și-au pierdut sinceritatea, simțul ordinii, în parte și hărnicia. În cugetul copilului se strecoară ceva străin. Și această transformare – dați-vă seama – nu este o excepție, ci regula.“

(După atitudinea adunării s-ar fi putut crede că asta le privește numai pe femei, nu și pe bărbați. Aceștia le priveau cu multă îndrăzneală și nerușinare, ceea ce făcea situația și mai penibilă – mai ales pentru cele care fuseseră înainte elevele doamnei Rendalen.)

„Munca noastră trebuie să se îndrepte deci, în primul rând, către pregătirea desăvârșită a tineretului pentru această tranziție.

Deoarece este inutil să tăgăduim sau să ocolim: acesta este esențialul. Pe lângă el, limbile străine, muzica și toate deprinderile feminine de finețe sunt doar un lux. Istoria, geografia, socotitul și scrisul sunt într-adevăr ceva mai importante, însă totuși secundare.

Dar religia? Nu ne poate ajuta ea să trecem de acest obstacol? Ce credeți? Cunoașterea învățăturii sfinte și a legilor morale este indispensabilă, firește. Dar nu cumva se sprijină prea mult pe o credință care se poate pierde? Numai pentru foarte puțini credința exercită o influență de durată. Poate părea că este altfel, pentru că la noi religia rămâne singurul lucru ce ni se oferă – cel puțin în afara orașelor mari. Pare așa pentru că n-am învățat încă să vedem și pentru că cei mai mulți se ascund. Copiii nu fac excepție! Ei pot fi influențați mai ușor; dar și uită mult mai ușor și mai complet. Nu e greu să-i faci să creadă, dar nici să se îndoiască. Raportul rămâne, deci, același. Numărul celor ce sunt înrâuriți de religie, în sensul creșterii voinței morale, este extrem de mic și printre copii.

Sunt de față patru preoți. Îi rog să se ridice și să mă contrazică – nu cred că se simt îndemnați să o facă.“

(Scurtă pauză. Toate privirile se îndreaptă spre preoți. Dar cei patru domni respectabili stau nemișcați ca niște idoli.)

„Cu asta nu vreau nicidecum să susțin că nu trebuie să se dea importanță educației religioase în școală! Dimpotrivă! Ora de religie trebuie să se desfășoare cu seriozitatea sfântă a inițierii – de preferință prin personalitatea care trebuie să-l pregătească pe copil pentru confirmare. Deci, cel mai bine de către preot; aş spune, neapărat de către preot. Căci și relația cu profesorul trebuie să fie un sprijin pentru copil.

Nu pot aborda acest subiect mai îndeaproape, doresc numai să arăt că școala noastră este dotată cum se cuvine pentru predarea religiei. Prietenul meu din copilărie, pastorul Vangen, îi va aduna în fiecare dimineață în jurul lui pe elevii noștri de la șase până la șaisprezece ani pentru a-i forma și a-i iniția. Intenția noastră este ca el să conducă întreg grupul la altar, în fața întregii comunități, și în ziua confirmării. Însă din tot ce am spus până acum

reiese că o relație *profundă și frumoasă* apare accesibilă numai pentru cei puțini și deosebiți. Este timpul ca școala să înțeleagă asta.“

„În ultimul timp (continuă el după o scurtă pauză), istoria universală și istoria literaturii au început să fie ridicate la rangul de materii care formează caracterul. Dacă aceste domenii ale cunoașterii vor fi adaptate mai bine pentru învățământ decât sunt acum, atunci vor căpăta o importanță mai mare în acest sens.

Firește, exemplul măreț, nobil, gândurile profunde și perspectiva asupra evoluției omenirii, sau a unui anumit popor, au întotdeauna o influență pozitivă asupra cugetelor tinere. Însă, pentru ele, ceea ce aud despre alții nu trebuie să fie niciodată principalul.“

(Adunarea începu să fie curioasă. Unde voia să ajungă? Toți simțeau că acum trebuia să urmeze punctul culminant. El se aplecă peste catedră și coborî glasul.) „Cel mai important lucru pe care îl poate ști omul este să vegheze asupra lui însuși, iar al doilea: să vegheze asupra urmașilor săi. Aceste cuvinte ale lui Herbert Spencer cuprind întru câțva programul lumii întregi.

Până când nu devin lucrul cel mai important și în școală, nici celelalte materii nu își vor atinge scopul.

Dar să *înveți* să te supraveghezi pe tine însuși și pe copiii tăi este un scop etic și singurul principiu pe care îl putem aplica aici.

Să *înveți* încă de mic din ce elemente este compus corpul tău și cum funcționează; să *înveți* temeinic cum poți să-i fii de folos sau să-i faci rău – și nu numai pentru tine însuși, ci de asemenea și pentru cei cărora le vei da viață într-o zi și vor depinde de tine – doar astfel aceste cunoștințe ale tale nu vor fi numai paznicul tău cel mai credincios, ci de regulă ele îți vor da și puterea de a le urma. Nimic nu trezește mai mult simțul răspunderii decât cunoașterea; însă această cunoaștere nu trebuie să se dobândească prea târziu.

Desigur, nu mai trebuie să arăt că școala obișnuită face prea puțin în această privință – și asta nu așa cum se cuvine.

Trebuie să știi de ce *înveți* un anumit lucru. Trebuie să fii sincer, în fond, să nu ascunzi nimic; or, ceea ce se ascunde de obicei astăzi este

tocmai *esențialul*.

Mă refer la vârsta de tranziție. Știe copilul ce va urma după aceea și de ce va urma – adică își dă seama care sunt adevăratele consecințe? Știe el ce ispite îi ies în cale și de ce? A învățat cum să facă față cu succes acestor tentații? Știe care sunt regulile de bază ale sănătății și, prin ea, ale formării caracterului și fericirii lui? Că de această epocă depind viața lui de mai târziu, ba chiar binele și răul urmașilor săi? Această învățătură se predă astfel încât să se înrădăcineze definitiv în sufletul copilului? Se predau materiile pe care le-am pomenit astfel încât fantezia copilului să capete o orientare nobilă, să se entuziasmeze pentru tot ce e frumos și bun? Pentru că toți copiii, mai ales tinerele fete, știu să se entuziasmeze!

Sau – ca să coborâm în domeniul posibilului: știu părinții că la această vârstă anumite alimente și condimente sunt primejdioase pentru unele constituții? Că ar trebui urmat un anumit regim – și care este acela? Știe școala că trebuie să-i vină în ajutor cu un anumit fel de gimnastică?

Nu toți copiii merită aceeași încredere, nu toți pretind aceeași atenție. Există unii care n-au deloc nevoie. Dar spunând că, totuși, majoritatea au nevoie, mă pot bizui liniștit pe experiența ascultătorilor mei: toți ați fost tineri odată și ați avut prieteni și camarazi.“

(Făcu o pauză și se uită în jur. Departe, foarte departe, o păsărică se auzi ciripind cu glas voios.)

„Întreb mai departe: cei care n-au avut experiența de mai înainte n-au învățat tocmai la această vârstă că au ceva de ascuns? Și că trebuie să înceapă să acționeze pe ascuns? Odată cu simțul pudorii este rănit și simțul onoarei, și cu acesta și cel al curajului. Dacă îndrăznim să mărturisim unele lucruri, dar altele nu – atunci curajul nostru are de suferit. Cu totul pe tăcute și pe neobservate, la această vârstă, în trup și în caracter încep să-și facă efectul forțele autodistrugerii. Nimeni nu va îndrăzni să mă contrazică!“

(Pauzele îngrozitoare pe care le făcea erau parcă și mai rele decât ceea ce spunea. Acum făcu din nou o pauză; voia să treacă la ceva nou.)

„Există însă vreun loc în lume unde școala este organizată așa cum o cere imperios experiența?“

La această întrebare răspunse descriind mai multe școli din America și din Anglia, unele numai de fete, altele mixte; apoi un șir de școli superioare numai pentru studente, cât și pentru studenții de ambele sexe. Nu era de părere că făceau tot ce era de dorit, dar unele făceau câte ceva, altele chiar foarte mult.

Se opri în mod special asupra facultății de medicină din Boston unde era profesoară de anatomie o femeie necăsătorită care predă tinerilor studenți de amândouă sexele. El spuse că în primul rând ea se îngrijea ca absolventele să fie angajate profesoare în școlile de fete din oraș.

Această profesoară este de părere că în orice școală trebuie să existe un medic profesor. Medicul însuși, sau un alt naturalist, trebuie să îndrume studiile despre natură ale copilului. Dar întotdeauna în așa fel încât acesta să capete o imagine vie. Copilul însuși poate să vadă la microscop cum, de pildă, planta se dezvoltă din celule și cum toate părțile ei atât de diferite provin dintr-un element comun; de asemenea, poate observa respirația plantelor, diviziunea celulară, creșterea, fecundația; puterea de reprezentare ar trebui să fie preocupată de armonia naturii, iar în felul acesta și-ar găsi orientarea proprie.

Încă de la o vârstă fragedă, copilul trebuie să nutrească o admirație sfântă față de tot ce este sănătos, proaspăt, natural, să compătimească tot ce este infirm și bolnav și să simtă repulsie față de tot ce este nenatural.

De aceea sunt necesare microscopul și analize și o mulțime de planșe și de aparate, ca învățământul să poată explica limpede toate punctele importante; pe de altă parte, predarea nu trebuie să se coboare la nivelul unei recitări plictisitoare, ci aptitudinile elevilor să se dezvolte liber până la o activitate de sine stătătoare, sub îndrumarea profesorului.

Școala va deveni astfel mult mai costisitoare decât în prezent; chiar și obținerea unui bun material didactic necesită cheltuieli importante. Pe lângă asta, și îndrumătorii tineretului ar trebui să primească o recompensă mai mare pentru strădaniile lor. Dar pe asta o vom suporta din bugetul militar, observă el ironic. O generație puternică fizic și moral – iată cea mai bună recompensă pentru acest efort.

Și alte materii ar trebui predate cu totul altfel decât se face acum, pentru a câștiga timp, fără a mai pomeni că aparatura modernă ar ușura considerabil însușirea materiei. Bineînțeles că orele ar trebui să se țină atât dimineața, cât și după-amiaza, și atunci când ajunge acasă, copilul ar trebui să fie complet liber și să nu aibă nici un fel de griji privind ziua următoare. Despre toate acestea, cât și despre noul program școlar ar dori să vorbească, în același loc și la aceeași oră, sâmbăta viitoare și de aceea îi invită ca și astăzi pe părinți.

Nu dori să-și ascundă convingerea că în scurt timp în toată lumea va exista un învățământ așa cum îl propune el, și asta în întregime pe cheltuiala statului sau a orașului. Aceasta era cea mai importantă misiune a societății. Dar fără să țină seama de trecut și de viitor, școala lui, în ceea ce privește dezvoltarea caracterului și a înclinațiilor femeii, va urma orientarea pe care o consideră justă. Din toate modurile de a explica, cel mai eficace era exemplul.

Îi rugă insistent pe părinți să-l sprijine. El urmând să facă tot ce-i stătea în putere ca orașul să-și câștige un loc de cinste în țară prin noua metodă de educație. Firește, era o întreprindere costisitoare! Cât se va cheltui numai cu femeia-medic ce va veni din America pentru a conduce tocmai acea parte a învățământului pe care el o considera cea mai importantă!

(Animație, rumoare, neliniște în rândul ascultătorilor pentru prima oară în timpul expunerii.)

„Da, la Boston am cunoscut o norvegiană, plecată acolo din fragedă copilărie și care de mai mulți ani a absolvit facultatea de medicină. Se numește domnișoara Cornelia Hall.“ (Pronunță numele englezește.) „Această domnișoară dispune de multă experiență fiindcă predă de câțiva ani la școli de fete. Posedă și o bună practică medicală. Venind la noi, aduce un omagiu țării sale. Însă nu ne putem închipui că va renunța la veniturile ei, care se ridică la trei mii de dolari pe an, pentru leafa obișnuită a unui învățător norvegian. Ca medic, aici nu va câștiga nimic; ea nu poate practica la noi; conform legii „vindecătorilor“, ea nu poate practica decât în anumite condiții limitate – și acestea, pentru un medic străin, sunt la fel de nedemne ca și de poporul care și-a dat o asemenea lege.

În ceea ce privește dotarea școlii cu aparatură, aceasta este de pe acum destul de bună; dar încă nu suficientă. Cu cât va fi mai completă, cu atât și învățământul se va ușura.

Nu mi-e rușine să mărturisesc că mamei mele, care a cheltuit o avere pentru școală, îi este peste putință să meargă mai departe; poate că a fost chiar peste puterile ei. De aceea mă adresez cu toată încrederea adunării, în special doamnelor, spunându-le: dacă știți din proprie experiență despre ce este vorba, cât prețuiește o femeie instruită, care a învățat să se stăpânească, să se susțină pe ea însăși – atunci sprijiniți-mă! Faceți-o de dragul copiilor voștri! Faceți-o de dragul exemplului bun!

În ceea ce mă privește – vreau să trăiesc și să mor pentru această cauză, aici, în orașul părinților mei.“

Ultimele cuvinte le spuse brusc, cu o pasiune atât de neașteptată, încât uită cu totul să mai inaugureze sala. Fugi de la catedră fără să se încline și dispăru pe ușa dinspre micul vestibul, de unde ieși în curte și se repezi spre casă.

Ascultătorii rămaseră pe loc ca și cum încă nu s-ar fi terminat. Sfârșitul fusese și pentru ei cu totul neașteptat... Trebuiau să-și vină în fire.

Între timp, câțiva inși mai insensibili, de lângă ușă, se ridicară; apoi și ceilalți. Și acum, pentru doamna Rendalen urma un moment extrem de surprinzător. Ea nu vedea bine; nici măcar cu ochelari; și pe lângă asta se uitase tot timpul numai la fiul ei. O dureau mușchii gâtului din partea dreaptă, pentru că ținuse tot timpul capul întors spre el; de aceea, până la urmă întorsese scaunul și se așezase în fața fiului ei.

Subiectul îi era cunoscut până în cele mai mici amănunte. Dar energia, personalitatea, îndrăzneala lui erau pentru ea cu totul noi. Nu se speriasse, dimpotrivă. Ea însăși era o fire curajoasă și știa că nicăieri sinceritatea nu era mai necesară decât aici. Cunoștea indiferența părinților față de pedagogie. Dorea ca ei să audă măcar o dată vorbindu-se despre asta. Și fiul ei își îndeplinise, pe cât i se părea, sarcina într-un mod atât de distins! Emoția lui trecu și asupra ei; știa că dacă nu se stăpânește, sentimentele lui o vor copleși. Și când auzi cele câteva cuvinte de încheiere, cedă și ea. Lentilele ochelarilor i se umeziră. Trebui să le șteargă și în timpul acesta nu

văzu pe nimeni și nu se gândi la nimic. Dar când îi auzi pe ceilalți ridicându-se, se smulse brusc din uitarea de sine. Trebuia să-i întâmpine pe cei care urcaseră până aici ca s-o salute și s-o felicite, poate ca să-i transmită urări de bine și pentru cel care tocmai fugise afară. Dar nu veni nimeni... Totuși, domnișoarele Jensen, cele două modiste slute, se apropiară liniștite, zâmbind binevoitoare, ca întotdeauna; îi mulțumiră și îi transmiseră domnului director al școlii cele mai sincere felicitări, din toată, toată inima! Dacă era posibil, ar fi dorit să-i prezinte mulțumirile personal. Dar cele două domnișoare Jensen au fost singurele. Nici măcar Nils Hansen n-a venit; nici Laura și nici una dintre fostele ei eleve... Nici măcar doamna Engel, biata Emilie, la care se gândise adeseori în timpul conferinței – nimeni.

Dacă ar fi venit cineva la doamna Rendalen și în numele adunării i-ar fi dat o palmă, nu s-ar fi speriat mai rău. Doamne, Dumnezeu, ce însemna asta!?

Pentru ea, conferința era rezultatul vieții lor; fiecare gând, suma celor învățate și îndurate împreună.

Dar conferința însemna chiar mai mult; era munca ei de o viață, rezultatul operei de educație a fiului ei, de la naștere și până în această zi când se prezentase aici cu spiritul limpede, bogat în cunoștințe, cu inima caldă și un țel măreț înaintea ochilor; cuvântarea era această muncă, această înflorire; și acum trebuia să dea roade.

Cât îl iubea! Cât îl admira! Știa ce înfruntase și ce realizase în acești douăzeci și opt de ani; știa alcătuirea fiecărui gând de-al lui.

Despre toate acestea ea avusese numai imagini vagi; el luptase să le limpezească! Ea însăși n-ar fi realizat nimic cu această claritate, chiar dacă ar fi avut-o; el însă putea!

Dar în ciuda efortului lor comun, nu cumva toate acestea erau doar o iluzie? Ceea ce odinioară își pusese în gând, cu îndrăzneala tinereții – să poată înlătura tarele ereditare ale familiei Kurt, cu contribuția eredității ei și printr-o bună educație – și ceea ce, mai târziu, începuse cu îndrăzneală când dereticase în vechea casă a familiei și o făcuse curată și luminoasă, răsunând de râsetele vesele ale copiilor; munca începută cu nesiguranță, dar

mult curaj, de al cărei rezultat fericit se putea bucura acum și pentru care trebuia să-i mulțumească fiului ei, totul era doar un basm?

Fusese peste măsură de fericită! Ar fi îngenuncheat în fața adunării ca să-i mulțumească lui Dumnezeu! Dacă toți acești oameni ar fi venit la ea să-i mulțumească, să-i vorbească, nu s-ar mai fi putut stăpâni; ar fi cedat; dar ce importanță avea? El se prezentase atât de bine!

...Și acum nu venea nici măcar unul. Totuși, domnișoarele Jensen. Dar nimeni altcineva. Toți plecaseră.

Dar bătrânul Green? Da, el ședea încă, dus pe gânduri. El ar fi trebuit să simtă impulsul irezistibil să se ridice, să spună ceva, să vorbească în numele celorlalți... Abia după ce plecaseră aproape toți, începu și el să se miște. Ridică privirea, se uită la ea lung, parcă întrebător, se ridică anevoie și veni – în sfârșit!

– Da, dragă doamnă Rendalen, a fost strașnic!

– Nu-i așa?

– Într-adevăr, strașnic! Dar mult aș fi dat să n-o fi făcut!

– Dar, domnule pastor...

– Ei, acum nu pot vorbi mai mult cu dumneata despre asta; nu este locul potrivit, sunt și prea obosit. Altă dată. Transmite-i salutări din partea mea! Cu bine, scumpă doamnă Rendalen! Și luându-l pe Karl Vangen de braț, vru să plece.

Un singur om mai era speriat și copleșit la fel ca ea: Karl Vangen. La început, urmărise numai conferința și pe vorbitor; inocent cum era, nu se gândise deloc că ar fi posibil să se creadă că acestea sunt altceva decât cuvinte cinstite, spuse de un om cinstit. Dar mai târziu, când își aruncă din întâmplare ochii spre ascultători, tocmai în momentul când oratorul îi apostrofa direct – fusese cuprins de îndoieli și acestea se înmulțiseră până la disperare. Și acum, când nimeni nu se apropiase de mama lui Tomas, nici măcar una dintre fostele ei eleve – ah, acum îi vedea și îi simțea durerea!... Chiar și pastorul!... Dădu drumul mâinii acestuia și i le strânse pe ale ei; se simțea îndemnat să o îmbrățișeze, dar era încă prea multă lume în sală... O privi până ce ochii i se umplură de lacrimi și atunci nu se mai putu stăpâni, o îmbrățișă și o sărută; putea să-l vadă oricine!

Apoi îi oferi pastorului brațul, cu oarecare stângăcie, și-l ajută să coboare de pe podium.

Asta o făcu să-și revină în fire pe venerabila doamnă Rendalen. Ieși în micul vestibul mai repede decât ar fi fost de așteptat și de acolo, trecând prin curte, intră în casă.

Aici îl căută imediat pe fiul ei. Acesta tocmai își scosese haina și vesta și se pregătea să facă baie. Dar ea nu putea să aștepte atât. Se apropie de el grăbită, îl strânse la piept plângând și spuse:

– Tomas, copilul meu, copilul meu drag!

Și el simțise cu mult înainte că ceva nu era în ordine. Acum privirile ei, toată purtarea ei i-o confirmau; apoi faptul că nu spunea nimic, nu-i transmitea nici o felicitare, nici salutări, deși rămăsese în sală. Acum, după ce încordarea trecuse, simțea o teamă obscură, un junghi în inimă. Însă nu voia să vorbească despre asta. Nici ea. Atunci doamna Rendalen plecă și Tomas intră în baie.

Andreas Berg rămase singur în sala de gimnastică. După ce ieșiră toți, închise ușa și, plin de demnitate, se duse într-un colț, jos, lângă intrarea principală. Acolo se găseau îngrămădite diferite aparate de gimnastică, acoperite cu o pânză mare de cort. Apucă pânza și o aruncă cu zgomot, pe dușumea.

De sub ea ieșiră la iveală două capete și patru brațe care se împletiră în grabă, două rochii și patru cizme cu șireturi. Două fețe roșii ca focul, scăldate în sudoare, se lipeau una de alta și un cap blond ciufulit își amesteca părul cu un altul negru, la fel.

Berg stătea în fața lor, cu o mină severă.

– Am văzut de mai multe ori pânza mișcându-se, observă el. Nu-mi puteam închipui ce înseamnă asta; până la urmă, m-am gândit că ar putea să fie două fete. Dar sunteți două fete mari. Nu vă e rușine? Una începu să plângă, cealaltă să râdă. Și ăștia vor să fie copii de familie bună? Fiica prefectului? se adresă el celei care râdea. Fată mare, confirmată și în ultima clasă?... Și tu? Crezi că nu te-am recunoscut? Ești fata cizmarului Hansen. A fost și mamă-ta azi. Ar fi trebuit să te vadă aici, sub prelată! Da, și mai

întâi taică-tu! Soră-ta Augusta era cu totul altfel, se purta frumos întotdeauna... Hai, sculați odată! Acum mă duc să-i spun doamnei!

Nici n-apucă să iasă pe ușă că ele și săriră în picioare. Doamne, cum arătau! Rochiile, părul, fețele – mai ales fețele! Cam așa cum arată copiii mici după ce au plâns și apoi și-au șters lacrimile de pe față cu mâinile murdare.

Ele însă își murdăriseră mâinile de la aparatele de gimnastică adunate acolo și apoi trebuiseră să se șteargă de transpirația care le ardea ochii. Și cât de istovite se simțeau! Deși avuseseră destule ocazii să se așeze comod, stătuseră totuși prea mult timp în aceeași poziție; se ascuseseră sub pânza de cort cel puțin cu o oră înainte de început și nu se simțiseră nici un moment în siguranță.

Cea care plângea o certa pe cealaltă care râdea. Dar când se priviră și se descrieră reciproc cum arată, izbucniră amândouă în hohote de râs și dădură buzna în camera mică de la celălalt capăt al clădirii, unde erau spălătoare. Și de acolo se duseră la elevele interne, ca să le dea raportul. Deoarece nu stătuseră ghemuite două ceasuri sub pânza de cort numai pentru distracția lor proprie; nu, ele fuseseră alese să facă asta de toată clasa superioară. Și toată clasa ajutase la acoperirea lor cu pânza de cort.

Luaseră cu ele tot felul de merinde, chiar și ceva de băut: bere.

Dar totul fusese consumat cu mult înainte de început.

Peste drum, la interne, se adunase toată clasa și le aștepta. Ceea ce le era permis să știe numai părinților trebuia să fie ceva cu totul deosebit! Și acum știau și cele două! Abia avură timp să se spele puțin și să se pieptene măcar atât cât să nu le fie rușine când traversară curtea în fugă. Dar oricât s-ar fi grăbit, nerăbdarea celorlalte era tot mai mare. Toată clasa năvăli în goană spre sala de gimnastică; așteptaseră numai ca Andreas Berg să închidă ușa și să plece. Dar plecarea lui se lăsase cam mult așteptată; în sfârșit, se duse spre bucătărie.

Cele două fete fuseseră alese pentru că aveau memorie bună; și se întâmplă lucrul incredibil că știau pe dinafară aproape toată conferința, cel puțin toate expresiile care fuseseră subliniate cu insistență și erau „cele mai

noi“. Şi dacă Tomas pomenise despre un public nerecunoscător – aici era unul care îi era recunoscător.

Fetele tinere iubesc curajul; când nu trebuie să se expună ele însele, sunt numai foc şi pară. Iat-o de pildă pe cea blondă, înaltă, slăbuţă, cu ochii mari, fata prefectului! Are chipul de pasăre al mamei ei, dar nu expresia sperioasă şi timidă, ci mândră şi pregătită parcă pentru un zbor îndrăzneţ! O înconjoară o ramă de păr blond, bogat, dezordonat, şi aşa cum îi strălucesc ochii şi toată faţa, părul pare şi el în flăcări. Nu-şi mai aminteşte exact ordinea în care a vorbit Tomas; începe cu expresiile cele mai tari şi mai amuzante. Le înţelege cât se poate de bine. Are premise să înţeleagă ce vrea de la şcoală şi din viaţa petrecută în comun cu doamna Rendalen, cu el şi cu profesoarele.

Dar Nora se opreşte brusc tocmai când îşi luase avânt. Se face roşie ca focul şi apoi albă ca varul: doamna Rendalen se află pe scară!

Andreas Berg se ținuse de cuvânt. Dar ele uitaseră de ameninţare.

Când intrase Andreas Berg, doamna Rendalen era cât se poate de surescitată şi chiar se bucură că poate să-şi verse necazul pe alţii. Coborî imediat scara. Voia să le surprindă asupra faptului pe răufăcătoare şi de aceea ocoli aripa şi merse pe lângă sala de gimnastică ca să intre prin spate. Dar încă de la uşa vestibulului, pe care fireşte că uitaseră s-o închidă, o auzi pe Nora, ajutată de prietena ei, prezentând conferinţa, conferinţa lui Tomas – cu intonaţia lui Tomas, cu modul lui de a prezenta lucrurile, cu impetuositatea lui – pe scurt, cu o elocvenţă autentică... Da, aici era cineva care ascultase! Şi minunata doamnă Rendalen, uitând cu totul de sine, dori să intre numai ca să vadă şi să poată auzi mai bine relatarea. Dar nu fusese înţeleasă astfel.

Spaima Norei, tipetele celorlalte când se întoarseră şi o văzură pe cea atotputernică – ce tablou! Doamna Rendalen avea destulă experienţă ca să nu subaprecieze această dovadă de respect, dar, pe un ton ridicat, spuse:

– De fapt, ar trebui să mă supăr pe voi şi chiar foarte rău! Văd că înţelegeţi de ce. Dar memoria Norei – este ceva cu totul extraordinar şi fără precedent! Fără precedent, extraordinar – bine că n-a fost în timpul orelor!

Dar când Nora auzi că nu va fi pedepsită și când văzu bucuria sinceră a doamnei Rendalen, se aruncă la pieptul ei cu tot avântul și entuziasmul unei fete de șaisprezece ani și izbucni în lacrimi. Tocmai așa o dorea și doamna Rendalen. De aceea spuse:

– Într-adevăr ești o fată pe cinste, Nora! Auziți, copii, după ce terminați, veniți sus, la mine, să ne veselim cum se cuvine!

IV

STATUL-MAJOR

Cititorul versat gândește: acum urmează descrierea unei școli. Și eu sunt cu totul de părerea lui: așa ar trebui să fie.

Însă logica vieții nu este întotdeauna și a noastră, și pe ea o vom urma.

1

O conferință mare într-un oraș mic

Chiar în aceeași seară, Tomas află ce gândea pastorul Green; prin Karl Vangen.

Când îl văzu urcând pe alee, Tomas îi ieși în întâmpinare și făcură împreună o plimbare lungă, până departe, pe câmp.

Pastorul Green socotise de la sine înțeles că dacă Tomas vrea să-și prezinte programul de învățământ, va vorbi despre acesta și despre nimic altceva. Nici un moment nu se gândise că va avea de auzit o cuvântare programatică în stil mare, în care proiectul să fie doar schițat.

Probabil că astăzi se putea ține o conferință cu un astfel de subiect și la noi în țară; în orice caz, numai în unele orașe mari. Într-un oraș mic abia peste zece ani. Și înainte de toate, cuvântarea trebuia ținută de o persoană independentă. Cel care voia să întemeieze cu asta o școală... păi, un început mai necugetat bătrânul domn nici că își putea închipui. Și îl însărcinase pe Karl să-i transmită acestea cuvânt cu cuvânt. Tomas nu trebuia să-și facă nici un fel de iluzii asupra consecințelor. Dacă școala va rezista totuși după acest incident, asta se va datora numai și numai prestigiului pe care i l-a dat mama lui. După o astfel de provocare, școala nu va mai fi apreciată după ceea ce se învață acolo, ci după fiecare fată care o va absolvi anul acesta. Pentru orice pas greșit, va fi acuzată școala. Din cuvântare pastorul desprinsese că Tomas însuși se temea de asta. De ce oare nu tăcuse? Acum un singur incident putea compromite definitiv școala.

Aceste opinii făcură asupra lui Tomas o impresie de nedescris. În timp ce Karl vorbea, simțea că și prietenul lui era de aceeași părere cu pastorul.

Simțea că și mama lui va trece de partea lor! Făcuse o mare prostie...

Se întoarseră acasă abia la miezul nopții. În acea seară nu mai putea vorbi cu doamna Rendalen. Când intrară în camerele lor, în casă era o liniște deplină.

Tomas ocupa tot camera lui veche, de lângă baie, care fusese remobilată pentru a se sărbători întoarcerea. Karl avea camera alăturată, de pe colț. La fel ca toate încăperile de la moșie, și acestea erau atât de lungi încât perdeaua care despărțea patul abia se observa. Masa de seară le fusese adusă în cameră. Dar amândoi erau atât de zdrobiți că nici nu se atinseseră de ea.

Karl dormea de mult, în timp ce Tomas încă mai ședea pe marginea patului. Închise ochii abia când se luminează de ziuă. A doua zi dis-de-diminează – era duminică –, doamna Rendalen coborî în oraș, la Laura Hansen. După cum îi era obiceiul, voia să apuce taurul de coarne. Când lumea se ducea la biserică, ea se întorcea. Karl o văzu venind pe alee și îl anunță pe Tomas; și el voia să se ducă la biserică. Tomas ieși împreună cu el în întâmpinarea mamei sale. Părea foarte necăjită. Deci nici măcar soții Hansen?

Nu. Nils Hansen spusese că nu-i convine „să fie insultat în biserică“. Ce voia să spună cu asta? Păi, că dacă merge la o conferință publică o face ca să învețe ceva sau să petreacă o oră plăcută, nu ca să fie bruscă și bruftuit și să audă cum sunt bruftuiți alții.

Doamna Rendalen îi răspunsese că orice conferință educativă trebuie să poată atrage atenția asupra greșelilor oamenilor.

„Totuși, nu este permis să inviți oamenii ca să le scoți ochii cu greșelile pe care le fac“ ...

Dar doamna Hansen?

Laura nu găsea oportune propunerile lui Tomas: „Copiii nu trebuie să le știe pe toate“. Ba dimpotrivă. La țară, spunea pantofarul, copiii știu totul de mici; dar dacă și la țară imoralitatea este foarte mare, asta nu provine de aici. Și la țară această problemă este foarte neglijată. El însuși crescuse într-o așezare foarte mică unde băieții și fetele mergeau la aceeași școală și se

jucau împreună până creșteau mari. Așa că le știau pe toate; dar el însuși își amintește de acele vremuri fără muștrări de conștiință.

Nils Hansen mai spusese însă lucrurile acestea de atâtea ori încât Tomas se mira cum de mamă-sa le mai putea repeta. Ea însă o făcea numai ca să câștige timp.

Doamna Engel se îmbolnăvisese. Din trăsură fusese dusă direct în pat. Doctorul fusese la ea cu o seară în urmă, și din nou toată vina o purta doamna Rendalen. Se întâlnise cu el. Începu să plângă. Dacă Emilie murea din cauza asta, toată vina o purta doamna Rendalen. Ea trebuia să-și dea seama că Emilie nu putea să suporte să se vorbească de infidelitatea bărbaților când soțul ei se afla alături de ea – Emilie era atât de slăbită și de sensibilă! Doamna Rendalen trebuia să-l fi împiedicat cu orice preț pe fiul ei să facă una ca asta. Dar ea se mai și bucurase. Ca și toți cei legați de Tomas, și ea îi dădea întotdeauna dreptate, fie că în sinea ei era de aceeași părere sau nu. Da, firește, Tomas mersese prea departe; așa spusese și doctorul. Dar ce spusese, de fapt? Spusese că sunt „nervii blestemați – nesăbuiința Kurților, sub o altă formă”. Și începu să plângă iar.

Și ca și cum Tomas ar fi vrut să demonstreze că ea și doctorul au dreptate, îl cuprinse un acces violent de mânie. Oribil mai nimerise în cloaca asta, în condițiile astea mizerabile! Îi era dat să muncească numai printre niște oameni superficiali și lași, care se ascund speriați prin toate colțurile de îndată ce o reformă întâmpină rezistență!

– Nu reforma întâmpină rezistență, ci felul în care ai prezentat-o!

– Felul în care am prezentat-o? O reformă nu se poate strecura pe furiș! Trebuie să fie dată pe față și să se spună sincer despre ce este vorba în realitate. Aseară, când era obosit, simțise și el răceala asta ca de gheață și se înfiorase. Dar acum era prea de tot! Chiar dacă toți s-ar da la o parte, el nu va ceda. Desigur, o crezuse pe mamă-sa mai tare; pentru că, în fond, majoritatea lucrurilor pe care le prezentase ieri erau numai sinteza experienței ei...

Acestea s-au petrecut duminică, înainte de prânz, afară, în grădină. Marți de dimineață s-a difuzat abonaților mica gazetă locală *Observatorul*! Sub un mare semn de întrebare ținând loc de titlu, un corespondent voia să

știe dacă într-adevăr era posibil ca într-o mare școală din oraș mai mult de jumătate dintre copii să cadă în imoralitate. Cu toate că directorul școlii o spusese cu gura lui în fața câtorva sute de oameni, el își îngăduia totuși să se îndoiască. Că nu a înțeles greșit o dovedește faptul că afirmația s-a repetat. „Aceasta, adică imoralitatea, este regula“, a susținut el, „cealaltă este excepția“.

Articolul nu era semnat. Dar dezvăluia tot ce moccise până atunci pe tăcute. Nemulțumirea izbucnea în vâlvătaii! Nu se mai vorbea de nimic altceva. A doua zi, elevele erau palide de frică. La rugăciunea de dimineață, atât ele, cât și profesoarele parcă erau pedepsite. Și Karl Vagen era zdruncinat; nu se putea ruga cum se cuvine. Ziua de muncă trecu într-o atmosferă calmă, dar descurajantă. Tomas nu apărui.

În numărul următor el răspunse semnând cu numele întreg: dacă această „confuzie“ era intenționată, atunci însemna o ticăloșie; dacă era neintenționată, atunci, în orice caz, trebuia să aibă loc o explicație în particular. Nici pe departe nu spusese ceva de felul ăsta. El explicase: numai și numai că pentru majoritatea copiilor vârsta de tranzație era deosebit de dificilă, ba chiar periculoasă și de aceea reclama o supraveghere atentă. Din observațiile directoarei școlii reieșea că la această vârstă copiii își schimbau comportamentul, își pierdeau sângele și dragostea pentru ordine. „Aceasta este regula, cealaltă excepția.“ Cine ar putea să dea acestor cuvinte înțelesul îngrozitor pe care li-l atribuie corespondentul?

Răspunsul era bun; dar rămase fără efect; agitația era atât de mare încât cuvintele nu mai aveau nici o putere. De ce ar fi periculoasă vârsta de tranziție, se spunea, dacă nu tocmai pentru motivul pe care el încerca acum să-l ocolească?

Chiar sub răspunsul lui Tomas, în același număr apărea o nouă întrebare, o singură frază, semnată: „O mamă“. „De ce este atât de important pentru copiii mici să învețe cum se face reproducerea?“

Această întrebare exprima o altă față a indignării care cuprinsese orașul. Dedesubt era încă o întrebare intitulată: „Către domnul director de școală reală Tomas Rendalen!“ Cu „deosebit respect“ se cerea doar informația dacă interesanta conferință pe care o ținuse în noua sală de

gimnastică a școlii de fete urma să fie tipărită. Cei ce-au ascultat-o ar dori să se mai poată delecta încă o dată, iar cine nu avusese acest noroc n-ar fi trebuit să piardă ocazia de a cunoaște ceva atât de excepțional. Semna: „Un prieten al progresului adevărat și sănătos“.

În numărul următor (de sâmbătă) apăru răspunsul lui Tomas. Copiii învață în prezent științele naturii, deci și noțiunile de bază ale reproducerii speciilor; de ce se face asta, oricare director de școală poate răspunde tot atât de bine, sau chiar mai bine decât el. Nu în acest punct constă noutatea propunerilor lui, iar pentru începători intră în discuție numai în limitele programului de învățământ.

La a doua întrebare răspunse: „Este de la sine înțeles că o conferință la care au fost invitați numai părinții nu este adecvată pentru întreaga opinie publică“.

Puțini socotiră răspunsurile satisfăcătoare. Încerca numai să scape. Cel puțin trei sute de oameni ascultaseră conferința, deci putea fi discutată deschis în presă.

În același număr apărură trei noi articole.

Primul dădea expresie bucuriei publicului de a primi răspunsuri atât de prompte. „Poate că domnul Rendalen va binevoi să explice mai amănunțit cum se poate stârpi înclinația spre păcat a tinerilor cu ajutorul microscopului?“

În spatele acestei glume a fost recunoscut imediat Döse Franțuzitul.

Al doilea semna „Aritmeticus“ și calcula cât ar cheltui țara dacă de acum înainte fiecare școală ar avea un medic profesor. Domnului Aritmeticus îi rezulta pentru acest post suma de un milion de coroane. Și dacă fiecare școală ar mai avea și un pastor, această sumă s-ar dubla! O evaluare globală a aparatelor și a celorlalte materiale necesare după proiectul lui Rendalen ar fi dus, la aproximativ 100 000 – fără a mai adăuga și dobânzile. Asta ar însemna o supraîncărcare a bugetului școlar cu 2 100 000 coroane pe an. Oare toate acestea aveau vreun sens?

Urma o apostrofă către „Domnul Tomas Kurt, zis și Rendalen“:

„Un fiu al orașului și-a „«murdărit» propriul cuib. Dacă acest oraș este mai rău decât altele, ceea ce corespondentul nu crede, atunci cu siguranță că

principala vină o poartă chiar neamul conferențiarului. Atât pentru trecut, cât și pentru prezent. Deci, el ar trebui să fie ultimul care să spună acest lucru.“

Corespondentul semna: „Suum cuique“.

În aceeași zi, Tomas ținu a doua conferință. La aceasta participară – întrucât era vorba exclusiv despre probleme tehnice – douăzeci de persoane, printre care profesoarele. În timpul conferinței mai veniră încă zece. Pe fețele lui Tomas, a doamnei Rendalen și a lui Karl se cunoștea că aceste opt zile îi zdruncinaseră puternic. Conferențiarul era astăzi cu totul alt om – timid, obosit, șovăielnic; nervozitatea lui crescuse cu încă douăzeci de procente. Batista era într-un permanent du-te-vino, din buzunar – înapoi în buzunar; carafa cu apă fu golită până la fund, părul ciufulit, mâinile i se frământau și picioarele i se mișcau de parcă ar fi cântat la orgă. Dar treptat, vorbind din nou despre programul școlar, prezentându-și materialul și aparatele, se încălzi și curând redeveni cel de altădată. Talentul lui extraordinar de a prezenta totul limpede și de a trezi interesul pentru ceea ce spune se făcu din nou simțit. În timp ce vorbea, un microscop trecea din mână în mână; avea mereu la îndemână ceva nou, fie colecții întregi, fie planșe mari, colorate, fie mulaje reproduse cu minuțiozitate care se puteau desface și studia până în cele mai mici părți componente – de exemplu, pieptul, stomacul și capul omului. Alte organe mai mici erau reprezentate la o scară mărită. „Niciodată“, explică el, „n-a mai fost adunat aici, în țară, un material asemănător; trebuie să fim recunoscători preocupărilor din toată lumea că putem vedea și noi așa ceva, cu toată izolarea și lipsa noastră de importanță – că mi-a fost posibil să le procur; o parte din ele sunt donații.“

Puținii care participaseră la conferință erau extraordinar de mulțumiți; ei erau de părere că școala putea să meargă bine, în ciuda discursului inaugural nefericit. Totuși numărul celor ce împărtășeau această părere binevoitoare era prea mic ca să poată stăvili curentul potrivit.

În numărul de marți al *Observatorului*, un corespondent îl întreba pe cel ce semnase „Suum cuique“, dacă asta voia să însemne „Pentru orice porc“. Dacă întrebarea asta era defavorabilă pentru Rendalen, atunci următoarea era neapărat cea mai defavorabilă dintre toate câte fuseseră

publicate împotriva lui. Corespondentul atrăgea atenția în continuare că era o nerușinare din partea unui tânăr, care pe lângă toate celelalte, de când se făcuse mare aproape că nu stătuse deloc acasă, ci numai prin țări străine, să judece totuși cu atâta cutezanță moravurile orașului său natal.

Pe lângă asta mai voia să dea și impresia că îi cunoaște pe toți navigatorii din țară! Îi lua pe toți la refec ca și cum ar fi ocolit pământul împreună cu ei! Și ca să pună vârf nerușinării lui, a vorbit de parcă ar fi cunoscut toată negustorimea din lume.

Un om de o atare impertinență și cu un mod de exprimare atât de necontrolat nu era potrivit ca profesor într-o instituție de învățământ, cu atât mai puțin ca director al ei.

În aceste condiții trebuia să se treacă imediat la întemeierea unei noi școli. Se știa încă de mult că o solicitare bine intenționată către fosta directoare a școlii, de a o conduce mai departe în vechiul spirit, fără domnul Rendalen, fusese zadarnică. Ei bine, atunci el, corespondentul, solicita oamenii de prestigiu să se pună în fruntea unui comitet pentru întemeierea unei noi școli. Puteau fi siguri de sprijinul întregului oraș.

Lumea din oraș se întreba cu uimire cine putea să fie acest corespondent. În aceeași seară, propunerea se dezbătu la club. Dar nici aici nu se dezvălui. Căzură de acord să mai aștepte, din pricina consulului Engel; nu se punea la îndoială că va participa și el; se știa doar foarte bine ce consecințe avusese cuvântarea domnului Rendalen pentru familia consulului; totuși nu era oportun să i se prezinte planul tocmai acum, când doamna Engel zăcea grav bolnavă. Dezbaterile ținură numai câteva minute, toți căzând foarte repede de acord. Când consfătuirea se termină era abia ora nouă, astfel că doctorul Holmsen, care asistase, se duse direct la moșie și îl informă pe Tomas asupra celor discutate. Holmsen era de părere că trebuia să afle cât mai curând.

– Dracu' să fie profesor în orașul ăsta prăpădit! Asta e părerea mea! strigă el indignat.

Tomas se duse la mamă-sa împreună cu doctorul, îi povesti totul și adăugă că vrea să plece imediat din țară.

Între timp sosi acasă și Karl. După cele auzite în oraș era și el de părere că nu avea nici un rost ca Tomas să lupte mai departe.

Dar doamna Rendalen nici nu voia să audă despre renunțarea lui. Ar fi fost mai bine să publice întregul proiect, inclusiv expunerea de motive, în broșură, și să apeleze la stat. Trebuia totuși să existe atâția părinți inteligenți în Norvegia încât școala ei să fie plină de copii. De altfel, nu era propunerea ei, ci a fiului ei, și el trebuia s-o traducă în viață!

Își cunoștea fiul; trebuia numai să depășească anumite impresii descurajante și apoi avea să arate de ce este în stare. Se despărțiră la miezul nopții, cu hotărârea de a rămâne credincioși cauzei lor.

Pe Tomas, activitatea didactică îl susținea. Era un eminent pedagog; se dedica școlii trup și suflet. Acum muncea pentru ea din toate puterile. Făcea cele mai amuzante și mai semnificative experiențe care îi veneau în minte – istorisea, explica și citea. De la întoarcerea lui, clasa superioară era invitată o seară pe săptămână la o lecție specială, în camera mamei sale. Acolo le aduse la cunoștință marea problemă a femeii, care pe atunci agita spiritele în toată lumea civilizată. Le citea fetelor și făcea muzică împreună cu ele. Acum aceste întâlniri căpătară pentru el o importanță și mai mare. Despre conflictul actual nu lăsa să-i scape nici măcar un cuvânt; dar prin lecturile și subiectele de discuție pe care le alegea, ba chiar prin muzica pe care o interpretau, ele își făceau involuntar o idee asupra încrederii lui în marea cauză și a suferințelor lui, când sensibilitatea îi era rănită. Clasa superioară avea o încredere nemărginită în el și asta influența celelalte clase. Curând preluă orele de muzică din toată școala, studie coruri mai mari și cântece vesele. Asta stabili încă o legătură de camaraderie între profesor și eleve.

Dar în ciuda acestor aspecte apărură simptome de revoltă. Acestea se repetau mereu din cauza predicilor de dimineață ținute de Karl Vangen.

Karl nu era foarte inteligent, dar avea o calitate care depășea cu mult inteligența: nu spusese niciodată vreun neadevăr. Spunea ceea ce simțea. Și pentru că avusese o copilărie necăjită și apoi ani de tinerețe fericită, știa să dea expresie ambelor sentimente; chiar și numai prin vocea lui, îți mergea la inimă.

Se ruga lui Dumnezeu cu ardoare pentru pacea școlii; conflictul de afară nu trebuia să-i treacă pragul.

– Nu-i așa că noi, cei de aici, dorim numai binele tuturor?...

Mai mult nici nu trebuia ca unora să le și dea lacrimile în ochi.

Într-o dimineață adăugă că are înputernicirea să le spună că oricine se îndoiește de școală o poate părăsi când vrea; termenul de preaviz fusese anulat. Toate elevele trebuiau să-și informeze părinții asupra acestui lucru și să le spună totodată dacă sunt mulțumite sau nu, cinstit – exact așa cum credeau.

Aflaseră dușmanii școlii de puterea pe care Karl Vangen o avea asupra cugetelor? Acum își îndreptară atacurile împotriva lui. *Observatorul* publică un articol intitulat: „Către vicarul Karl Vangen!”

„Este respectat pentru morala și bunăvoința lui; de aceea este atât de uimitor că se poate alătura unor opinii cum sunt cele agreate și practicate acolo sus, la școală.” Nici un om – fie el oricât de sărac cu duhul, sau oricât de credul (transcriem cuvânt cu cuvânt) – nu se putea înșela asupra faptului că aici era vorba de a înlătura religia și de a întrona în locul ei științele naturii.

În urma lui se dezlănțui o avalanșă de atacuri. Vom vorbi aici numai despre unul dintre ele.

„Cel ce scrie aceste rânduri se simte obligat să-și exprime durerea pentru ceea ce i-a fost dat să vadă: când în sala de gimnastică a școlii de fete o voce obraznică a întrebat de la catedră dacă nu este adevărat că religia are o influență durabilă numai asupra unui număr foarte mic de oameni, 4 – a se citi și scrie patru – preoții au rămas nemișcați pe locurile lor. Au răspuns ei în cugetele lor afirmativ la o astfel de blasfemie?

Marea chemare a lui Hristos nu este adresată întregului popor? (Vezi Matei 28, 19; Marcu 16, 16; Luca 24, 47; Viața Apost. 10, 42–43; Colos. I, 23.)

Atât de insistent s-a adresat «tuturor» încât a fost îmbrățișată de prostime, chiar cu prea mult zel. (Vezi Matei 11, 25; Luca, 10, 21; Cor. I, 19–27; Rom. I, 21–22.)

Și dacă n-ar fi dat tuturor, fără deosebire, să se pătrundă pentru totdeauna de adevărul divin, ce consecințe îngrozitoare ar trebui să tragem!

Atunci, Biblia ar mai fi adevăr divin?

Omul care a pus această temerară întrebare trăiește în mijlocul propovăduitorilor religiei; da, el face parte dintre prietenii lor. De aceea poate spune fără teamă că acesta este glasul necredinței, ieșit din mijlocul nostru. (Vezi Ioan: 1, 2,19; Viața Apost. 15, 24 și 20, 30; Sal. 2, 4.)

Unde erau atunci cei patru străjeri ai Sionului? Eram pe punctul de a izbucni, dar i-am așteptat pe ei. Cu durere repet: *unde erau atunci?*

Nu cumva dormeau? (Vezi: Matei 24, 42–43 și 25, 5; Marcu: 13, 33; Luca: 21, 36; Cor. I, 15, 33, 34; Tes. I 5, 6; Ef. 5, 14.)

Dacă mi-aș scrie numele sub aceste rânduri, asta n-ar spune nimic care să-i dea cuiva de gândit. De aceea închei cu următoarele cuvinte sfinte: Psalm 80, 7“.

Tot orașul deschise la cel de-al optzecilea psalm al lui David, versul al șaptelea, și citi: „Făcutu-ne-ai pricină de gâlceavă pentru vecinii noștri și vrăjmașii noștri își râd de noi“.

Această trimitere exprima indignarea generală că, din cauza conflictului, orașul ajunsese batjocura localităților învecinate.

Căci pentru presa invidioasă a orașelor din jur acest scandal era un adevărat ospăț! Ploua cu reportaje și dezvăluiri, de-a dreptul batjocoritoare. Orașul nu fusese niciodată reputat nici în ceea ce privește evlavia, nici morala, nici chiar în ceea ce privește virtutea. Cu atât mai vestit era prin bogăție, dezmăț și risipă. Și acum în gazetele „târgurilor prăpădite“, se puteau citi zilnic cele mai nerușinate și mai jignitoare imnuri închinete schimbării bruște, a marii seriozități morale care s-a pogorât deodată, ca prin minune, asupra „Micului Babilon“.

Cu câteva zile în urmă, unul dintre acești lătrători începuse un foileton a cărui origine trebuia căutată chiar în oraș. Era datat chiar din „Micul Babilon“ și istorisea cu mult haz *la chronique scandaleuse* a orașului – firește cu nume fictive –, dar oricine înțelegea imediat istorioarele.

Foiletonul se încheia cu enumerarea motivelor pentru care „Micul Babilon“ avea misiunea sfântă de a împiedica reforma tradițiilor locale.

Deoarece aceste articole erau tot ce ajungea în fața opiniei publice în legătură cu noua școală a lui Rendalen, se credea – dovadă a fanatismului la care se ajunsese – că ele fuseseră inițiate de Tomas, chiar dacă nu le scrisese el însuși.

Apoi „Asociația marinarilor“ invită cetățenii, printr-un afiș cu litere de-o șchioapă, la o adunare „privind acuzațiile ce au fost azvârlite într-un anume loc împotriva destoinicei noastre bresle“.

La adunare se constată că nu erau prezenți decât trei marinari. Președintele era proprietarul unui șantier naval și nu fusese niciodată pe mare. Ca orator principal se prezintă căpitanul portului. Oricum, acesta fusese marinar, dar cu mult timp în urmă. El tună și fulgeră plin de indignare. Redactase și un protest care dădea expresie „disprețului breslei marinărești față de o astfel de pălăvrăgeală“; copia protestului fusese expediată imediat lui Tomas Rendalen. Până aici totul a mers strună. Dar după ce s-a adus punctul și fără să mai stea pe gânduri, s-au apucat să bea zdravăn și s-au înfierbântat peste măsură. Și atunci Kaspar Johannsen, singurul marinar prezent, a binevoit să afirme: „Fir-ar să fie, Tomas Rendalen are totuși dreptate“.

Se iscă un scandal de toată frumusețea! Căpitanul portului făcu propunerea ca acest „nou defăimător“ să fie dat afară imediat. Kaspar Johannsen însă nu se lăsa dat afară „de unul care a încasat procente pe sub mână. Cunoștea destui care-l șperțuiseră“.

Proprietarul șantierului naval încercă să împace lucrurile în mod demn; dar Kaspar Johannsen îi spuse „să se care dracului!“ Parcă nu știa toată lumea că s-a îmbogățit vânzând șalande putrede! N-a spus-o chiar agentul de la Lloyd? „Da, asta-i dragostea curată pentru marinari! Ptiu, la dracu’!“ etc., etc. Totul se sfârși cu o bătaie în stradă.

Sfârșitul? Cearta nu se mai sfârși – nici după ce trecu vara și veni toamna. De școală nici nu se mai pomenea. Săptămâni întregi se discută numai despre afacerile proprii și despre navigatori, care sunt cinstiți și care hoți de procente – apoi despre afacerile proprii și despre navigatorii care sunt hoți *en gros* și care hoți *en détail*, precum și despre navigatorul cutare, care ar putea să se retragă acum și să-și deschidă o întreprindere pe cont

propriu. Toamna, când se întoarseră navele, unii navigatori au fost concediați. Aceștia însă îi denunțară pe cei care nu fuseseră concediați. Cărmacii și marinarii se fereau să apară ca martori, dar erau siliți s-o facă. Prinseră o ură de moarte între ei sau tranșară lucrurile pe loc. „Războiul navigatorilor“ salvă școala. Orașul nu era destul de mare ca să se ocupe în același timp de două chestiuni arzătoare, și astfel problema importantă rămase cea a preaiubitelor parale.

Dar dacă „războiul navigatorilor“ salvase pentru un timp școala, în schimb școala nu-l salvase nicidecum pe Tomas Rendalen. Acesta trebuia să fie pregătit de răfuială în orice moment. Se și ferea să coboare în oraș, mai ales seara.

De asta i se aminti în modul cel mai neplăcut când, într-o duminică, dis-de-dimineață, curând după izbucnirea „războiului“, trebui să coboare cu trăsura în port. Voia s-o ia pe miss Hall care sosea cu un vapor englez. Cercul de muzică și cercul de gimnastică plecau în acea zi într-o excursie. În ciuda orei matinale, în port se adunaseră câteva sute de tineri. Pe Tomas, apropierea lor îl stingherea. De bine, de rău, îl lăsau în pace, dar le vedea privirile răutăcioase și auzea aluziile amenințătoare. Când se urcă în barcă, odgonul fusese aruncat în așa fel încât să-i ia pălăria de pe cap și să-l stropească – bineînțeles, din greșeală.

Se bănuia de ce venise cu trăsura; desigur că o aștepta pe noua păzitoare a virtuților orașului, pe „miss-doctor“ din America. Prova imensă a vaporului englez era aproape; își amânară plecarea ca s-o vadă. Rendalen o luă în barcă împreună cu bagajul. Era singurul pasager. Ceva atât de neobișnuit merita să fie văzut!

Și când colo – ce să vezi? – un copil! O femeiușcă slăbuță, sprintenă, care refuză orice ajutor și sări pe uscat. Apoi coborî imediat înapoi pentru că barcagiii îi întorseseră un geamantan cu fundul în sus și nu se înțelegea cu ei în norvegiană. Apoi, într-o clipă, se urcă, cu geamantanul în trăsură, ușoară și zâmbitoare. Dar abia după ce se așează, se uită uimită la mulțimea greoaie, neîncrezătoare. O privi lung, cercetător, cu ochii mari. Între timp, Tomas se ocupa de bagaje și aranja ceva la hamuri. Apoi se urcă pe capră.

Ochii femeii-doctor profitaseră de acest răstimp. Acum avea o expresie de curiozitate rece și obiectivă. Nu mai alunecau fără țință, ci își alegeau câte un chip din ceata de tineri, cu fermitate, rapiditate și siguranță. Iar cei spre care își îndrepta privirea se simțeau pătrunși până în străfunduri. Nici unul dintre cei două sute de tineri de pe ponton nu se îndoia că acești ochi erau în stare să descopere la ei o mulțime de lucruri.

După ce „războiul navigatorilor“ bântuise câțva timp, deci cu puțin înainte de sfârșitul vacanței, în oraș se răspândi zvonul că medicii o abandonaseră pe Emilie Engel, prietena tuturor celor nevoiași, ba chiar a întregii omeniri.

Pe lângă toate celelalte griji, boala Emiliei îi pricinuiseră doamnei Rendalen muștrări de conștiință care creșteau neconținut. De aceea, vestea asta însemnă pentru ea o lovitură năucitoare. Dintre toate elevele ei – după Augusta Hansen –, nici una nu fusese atât de frumoasă, de inteligentă și de bună. Iar Emilie se atașase de doamna Rendalen ca de o mamă și îi destăinuia – ei și numai ei – când era nefericită pentru că cel pe care îl iubea o înșela. Tot orașul știa de multă vreme ceea ce ea aflase abia în ultimul an. Tocmai din pricina „calvarului“ Emiliei se bucurase atât de mult doamna Rendalen că Tomas „atacase energic“, cum îi plăcea să spună. Și acum? Nici Tomas, nici mama lui nu se îndoiau măcar o singură clipă că toți vor întoarce lucrurile în așa fel încât să reiasă că el a omorât-o, prin grosolănia lui. Indignarea împotriva lui ar fi izbucnit cu o violență reînnoită. Doamna Rendalen nu obținuse permisiunea doctorului s-o viziteze pe Emilie. Holmsen îi spusese, în felul lui necioplit, că este „rudă prea apropiată a conferențiarului“. Și această vorbă se răspândi în tot orașul.

Emilie Engel muri într-o dimineață, în zori. După-amiază, târziu, duhovnicul ei, bătrânul pastor Green, urcă cu trăsura la moșie. El îi transmisese doamnei Rendalen ultimul salut al răposatei și îi înmână carnetul ei de economii. În el Emilie scrisese cu mâna tremurătoare:

Pentru școală.

A voastră, E.

Pastorul îi spuse că o făcuse cu aprobarea soțului ei. În carnetul de economii era înscrisă suma de cinci mii de coroane.

Emoția și bucuria, dar în același timp durerea și recunoștința, doamnei Rendalen erau atât de mari, încât a fost nevoită să-l lase singur pe bătrânul paroh și să se retragă. În momentul când, ajutat de servitor, se pregătea să coboare scara principală, Tomas sosi acasă. Bătrânul îl rugă să se ducă la mama lui; cu siguranță că voia să-i vorbească. Tomas se sperie, dar se stăpâni și îl ajută pe preot să se urce în trăsură.

Doamna Rendalen se afla în dormitorul ei, unde umbla de colo-colo, plângând în hohote. Când îl văzu pe Tomas, îl îmbrățișă și atunci el o rugă, pentru Dumnezeu!, să-i spună ce s-a întâmplat. Ea nu putu decât să facă semn spre carnet. El îl văzu și îl deschise. În același moment simți: asta era salvarea! Acum se vedea cât suferise; și lui i se umpluseră ochii de lacrimi.

În dimineața următoare, părinții elevelor primiră o invitație. Doamna Rendalen cerea permisiunea ca elevele să participe în numele școlii la înhumarea doamnei Engel. În caz afirmativ, în ziua stabilită, toate trebuiau să se adune la poarta cimitirului, îmbrăcate în alb, ca să meargă înaintea sicriului, cele mici presărând flori, iar cele mari cântând un psalm, și la mormânt, încă un coral. Dacă primeau permisiunea, atunci toate trebuiau să se prezinte la școală la ora douăsprezece fix.

Deoarece peste câteva zile urmau să înceapă cursurile, aproape toate elevele se aflau în oraș; între timp sosiră și ultimele. Nici una nu lipsea.

Era de-a dreptul uluitor câte a putut să facă Tomas în aceste șapte-opt zile; știa că avea de dat o luptă grea.

Următorul număr al *Observatorului* anunța decesul, pomenea în câteva cuvinte despre marea generozitate a doamnei Engel și adăuga: „După cum se aude, a donat o sumă de bani unei anumite instituții“.

Neclaritățile din anunț erau lămurite de restul gazetei, care în ziua aceea nu cuprindea nici măcar un rând prin care să fie atacată școala.

În aceste împrejurări, înmormântarea doamnei Engel deveni un eveniment extraordinar. Se anunța ca atare prin pregătirile și zvonurile care dădeau înconjur orașului. În ziua aceea, școlile își suspendară cursurile; se hotărî să se închidă toate prăvăliile, străzile pe care trecea cortegiul să fie

presărate cu crengi de brad și să se tragă salve de onoare de pe o navă pavoază. Se spunea că fanfara regimentului din garnizoana orașului vecin fusese chemată și primise aprobarea să participe la funeralii.

La poarta cimitirului, sicriul urma să fie ridicat de pe dric de cei mai de vază comercianți din oraș și din împrejurimi și dus până la mormânt. De pretutindeni sosiră vapoare cu oameni care doreau să fie martori ai evenimentului.

Când clopotele începură să bată, în ziua înmormântării, toate străzile erau deja pline de lume. Nu se mai putea găsi nici un loc la intrarea în biserică și în curte. Dacă nu s-ar fi prevăzut o astfel de aglomerație și brigada de poliție n-ar fi fost întărită cu voluntari dintre cetățeni, nici o doamnă nu s-ar fi putut încumeta într-acolo. Dar astfel se rezervase loc suficient pentru eleve și familiile lor. Totuși, când răsunară salvele de onoare, se produse o mare îmbulzeală, dar mai ales când apărură cortegiul. Ici și colo răsună câte un țipăt, mulți se speriară, dar totul trecu repede. Numai încordarea creștea întruna.

Muzica intră pe poartă, luă poziție și cântă în continuare, lângă zidul cimitirului; dricul se opri, comercianții se apropiară, ridicară sicriul și adunară mulțimea de flori care nu mai avusese loc pe el ca să fie aduse în urma lui. În același timp, Tomas se desprinsese din cortegiu și își aliniase grupul alb în spatele porții. Sicriul fu adus înăuntru, dar se așteptă plecarea carului mortuar și unirea cortegiului. Muzica amuți. Elevele intonară cântecul puternic, dar cu gingășie – și această trecere de la muzica instrumentelor de suflat la vocile de fete avu un efect emoționant. Din acest moment solemn și apoi mai târziu, când cortegiul se puse din nou în mișcare – fetele în față, îmbrăcate în alb, presărând flori, după ele corul de fete și, în sfârșit, sicriul – din acest moment, ceremonia căpătă un alt caracter.

Până atunci fusese un cortegiu mortuar; după aceea, durerea se transformă în frumusețe, pierderea, într-un omagiu adus cu generozitate. Un cortegiu triumfal al bogăției se opri la poarta acestui sălaș al morților. Doamna Emilie Engel era înmormântată ca o prințesă domnitoare.

Însă din clipa când în fruntea cortegiului se înalță coralul, când mânuțele gingașe se cufundară în coșulețele pline de flori, toți ochii se ațintiră într-acolo, toate gândurile urmară acest cortegiu alb care urca dealul, în mijlocul mulțimii de femei cernite, care creștea neconținut.

Toți își aminteau de lupta care se dezlănțuise cu puțin înainte; parcă plutea deasupra capetelor, în atmosfera apăsătoare, peste cortegiul negru ce se îmbulzea în urmă. Deodată, în urma corului, descoperiră chipul palid al doamnei Engel. Cea pe care o înmormântau acum era sârmana Emilie; sârmana Emilie, cea de sute de ori înșelată, pe care toată generația vârstnică o cunoștea de când era doar o copilă și o văzuse în fiecare duminică la biserică, palidă, tristă. Nu era ca și cum acești copii în alb s-ar fi desprins din mulțime ca să le-o răpească pe cea răposată – care le aparținea? Prin testament, ea însăși se dăruise acestor copii.

Și apoi așa cum acest șir lung și alb se înșira sus, pe estrada joasă care fusese ridicată pentru ele pe una dintre laturile sprijinite cu scânduri ale mormântului, nu părea din nou că acest grup și numai el era purtătorul de cuvânt al răposatei?

Cu pălăria în mână, Tomas urcă lângă ele. Fetițele care presărau flori își umpluseră din nou coșulețele și se așezaseră în fața lui. Sicriul era coborât în groapă într-o tăcere profundă; apoi Tomas făcu un semn. Muzica începu în surdină, apoi intră și corul. Rendalen dirija cu o mișcare ușoară a mâinii, în rest, cu totul absorbit de momentul solemn, stătea complet nemișcat.

Aceste glasuri parcă vorbeau în locul lui; școala viitorului își înalța cântul de mulțumire deasupra mormântului. Femeile erau emoționate. Privirile grijulii ale lui Karl Vangen o căutară pe doamna Rendalen. O văzu cât este de zguduită și își croi drum spre ea. Dar când îi simțise brațul, ea ceru să meargă în față, lângă cor; voia să vadă mormântul. Și el o conduse acolo. Dar când ajunse și ea lângă mormânt, toți avură sentimentul că nu avea ce căuta acolo; ar fi trebuit să rămână dincoace. Poate că era numai o impresie vagă, dar aceasta deveni foarte limpede când, după sfârșitul cântecului, venerabilul pastor Green, susținut de doi oameni, fusese condus lângă eleve și începu să vorbească. El reaminti vorbe de-ale răposatei pe

care le auzise cu diferite prilejuri și care îi reconstituiau imaginea. Aceste cuvinte spuneau totul. Aceste cuvinte spuneau totul și totuși nu spuneau nimic; toți înțelegeau, dar nimeni nu era jignit. Și cel mai impresionat trebuia să fie consulul Engel; pentru că unele dintre aceste cuvinte cuprindeau marele sacrificiu pe care ea îl făcuse pentru el. Până să se dezmeticească și împotriva voinței lui, aceste cuvinte îl făcură să izbucnească într-un plâns amarnic. Nu se mai putea stăpâni.

Pastorul Green încheie cu vorbele care însoțiseră donația ei către școală: „În această chestiune există două tabere – ea a ales-o pe a voastră“, adăugă el.

Muzica intră din nou și apoi corul. Bătrânul pastor fu ajutat să coboare, în timp ce fetițele se apropiară de balustradă presărând ultimele flori. În același moment tună spre apus; marea se întindea până departe, ca o oglindă neagră; ploaia se apropia. Privirile se îndreptară spre oraș, unde drapelele atârnav nemișcate pe cerul întunecat; totul anunța o furtună puternică. Urmară alte tunete, mai puternice și mai apropiate. Cortegiul funerar începu să șovăie și să se împrăștie. Unii plecară în grabă fără să se mai uite măcar în mormânt sau să strângă mâna celor din familie... O clipă mai târziu, fetele puteau fi văzute coborând, ca niște roiuri mari, albe, pe fundalul verde-închis al pădurii și cel negru al văzduhului întunecat. Mai întâi începură să fugă vreo câteva, apoi mai multe, ba, spre indignarea doamnei Rendalen, chiar să râdă și să strige.

Îndată după prânz, doamna Rendalen primi câteva mici donații anonime, având ca motto: „Există două tabere“. În cursul după-amiezii mai sosiră câteva, toate anonime și destul de neînsemnate. Dar asta dovedea că școala nu avea doar dușmani.

De altfel nu avu prea mult timp să se gândească la asta; în aceeași seară, la școală urma să aibă loc o mică solemnitate comemorativă la care erau invitate prietenele doamnei Engel și amândouă clasele superioare. Doamna Rendalen dorea să le împărtășească amintiri din timpul petrecut împreună cu cea răposată. Și bătrânul pastor Green făgăduise că va veni și poate că le va povesti câte ceva. După aceea urma să facă muzică și să se repete coralul cântat la mormânt etc.

Fusesse ocupată ziua întreagă cu pregătirile din sala de festivități, dar mai erau încă multe de făcut până să fie gata. Se întrerupse încă o dată din cauza unei scrisori, de data asta de la doctorul Holmsen. Nu purta semnătură, dar scrisul era la fel de cunoscut ca și servitorul care o adusesse. Și cine altul ar fi putut să semneze, în locul numelui, „Un porc bătrân“?

Scrisoarea cuprindea următoarele:

Dragă Rendalen,

Există două tabere – foarte adevărat. Și chiar dacă sunt de părere că una dintre tabere s-a comportat de-a dreptul prostește și n-am de gând să mă alătur ei nici în viitor, alături se află un cec pentru trei „microscoape“, pentru că ți-ai băgat în căpățâna ta sucită de Kurt că trebuie să se folosească microscoape!

Nu dau doi bani – nici pe puterea științei, nici pe religie; în privința asta nu vei schimba nimic, tinere! Dar astăzi a fluturat ceva alb, da, un fel de cântec, prin văzduh – cum am spus, aici sunt banii.

Elevele din clasele superioare soseau una câte una la internele care locuiau la moșie. Tinerele trebuiau să vină îmbrăcate în doliu – însă după gust și posibilități – și asta era pentru ele ceva cu totul nou și amuzant, astfel că veniră puțin mai devreme.

Solemnitatea avu loc în „laborator“, adică în fosta sală a cavalerilor. Firește că ceruse mult efort ca să fie transformată într-o sală îndoliată; dar când sosiră primele fete totul era gata. Lipsea numai portretul Emiliei.

Trăsura cu cei doi cai danezi și cu vizitiul în livrea cenușie urcă încet pe alee. Doamna Rendalen și Tomas îi ieșiră în întâmpinare la scara principală. Tomas îi ajută să coboare unei tinere în doliu mare care se aruncă la pieptul doamnei Rendalen. Era unica fiică a răposatei. O chema tot Emilie și mai avea de urmat cursurile școlii numai în acest an. Era o fată de o frumusețe rară, cu silueta zveltă și tenul alb, delicat, contrastând cu rochia neagră. Părul – autentic al familiei Engel, nici roșcat, nici gălbui – era acoperit numai de un voal negru. Urcă scara plângând, la brațul doamnei Rendalen; Tomas le urma cu portretul învelit într-o pânză, pentru că ploua. Când intrară, toată lumea se ridică în picioare. Tânăra fată izbucni

în hohote și mai puternice și își căută un locșor unde să se poată ascunde sub voal și batistă. Portretul era așezat deasupra șemineului acoperit cu pânză neagră. În părți erau arborate draperiile norvegiene; apoi împletiră o cunună în jurul portretului. Solemnitatea începu cu un marș funebru, cântat la patru mâini de Tomas și de altista care interpretase mai devreme un scurt solo, sus, în curtea bisericii, sora Augustei Hansen, aceeași care se ascunsese în sămbăta conferinței sub pânza de cort. Urmă discursurile și corul. Totul decurgea cât se poate de bine; domnea o atmosferă solemnă, uneori emoționantă. În încheiere, intonară un coral, ca introducere la o scurtă alocuțiune a lui Karl Vangea. Cu câțva timp în urmă citise că viața nu este un drum închis, ci unul deschis. Despre asta vorbea acum.

Între timp, în camera doamnei Rendalen se pregătise gustarea obișnuită, îmbogățită cu vin și desert. Tomas dorea să profite de moment ca să mulțumească în încheiere printr-un toast celor două clase superioare, precum și tuturor celor care contribuiseră la această frumoasă solemnitate.

Toate cele care au cântat pentru răposată, sus, pe dealul cimitirului, cu orașul la picioarele lor și o bună parte dintre concetățeni în jur – spuse el –, trebuie să fi simțit că un legământ tainic le unește cu școala. Memoria curată a defunctei le zâmbise.

– Nu-i așa, încheie el, că vom păstra cu toții acest legământ?

– Da, da! strigă întreg grupul, întinzând spontan paharele spre el.

Cum mai scânteiau ochii tineri! Prima care ciocni cu el a fost fiica defunctei; celelalte îi făcuseră loc. Ea roși de emoție și recunoștință.

Pe la ora zece rămăseseră din nou singuri. În timp ce Tomas se pregătea să se ducă în camera lui, îi spuse mamei sale:

– N-a fost totuși o idee chiar atât de proastă că am ținut conferința din sala de gimnastică – ce zici?

– De, Tomas, Dumnezeu știe, încep și eu să cred că... Nu, nu, a fost totuși necugetat! Lasă-mă! Nu mă mai amăgi!

Servitoarea aduse o scrisoare uitată, care sosise în acea zi, în timpul festivității.

– Vezi, mamă! Vezi! strigă el râzând și o deschise.

Poate îți închipui că ai învins, mă, defăimătorule! Am fost astăzi martorul îngâmfwării tale, când stăteai sus, lângă mormânt, printre toate fetele alea tinere pe care le-ai încântat să facă paradă pentru tine! Mutra ta pistruiată, cu ochii gri și părul tău țepos de iudă, radiau literalmente egoism. Ptiu, drace! Dar o vei păți, când te aștepți mai puțin, porc de câine ce ești!

Veritas.

2

Statul-major

„Blonda Milla, bruna Tora, grasa Tinka, slaba Nora.“ Părerile erau împărțite în ceea ce privește locul unde răsunaseră pentru prima oară aceste minunate versuri, cu ritmul și rima lor plăcută, dacă în ultima clasă a gimnaziului sau a școlii reale. Problema rămânea nerezolvată; dar de câte ori apăreau cele patru fete cunoscute, versurile erau strigate, cântate, behăite în urma lor, la început alternativ cu un alt „vers“ al lui Döse Franțuzitul, și anume: „Tora, Nora, *ora pronobis!*“ – dar care, din cauza nedesăvârșirii lui (în el nu apăreau celelalte două nume, Tinka și Milla), n-a putut ține piept celorlalte. Dar și acestea își pierdură curând farmecul noutății. De data asta nu mai încăpea nici o îndoială cine era părintele noii zicale. Rendalen însuși, cu o anumită ocazie, le numise „statul-major“ al lui, și după el întreaga școală de fete, apoi școala de băieți și până la urmă toți cei care voiau să le acorde acest titlu de onoare.

Pe trei dintre ele le și cunoaștem. Blonda Milla nu este nimeni alta decât Emilie Engel, cea care în rochia ei de doliu arăta ca un portret de email; grasa Tinka este Katinka Hansen, sora Augustei, altista; iar slaba Nora este fiica prefectului, care se ascunsese împreună cu Katinka sub prelată – cea cu ochi mari și părul „ca focul“! Pe bruna Tora n-o cunoaștem încă și ea va mai rămâne un timp învăluită în mister.

De vreun an fusese numit un nou prefect – fostul registrator Jens Tue, poreclit Jens Afemeiatul. În loc să-și ocupe postul, acesta plecase în străinătate împreună cu soția, amenințată de o boală de plămâni. De gelozie

și nesiguranță, femeia își pierduse tot mai mult pământul de sub picioare, astfel încât, sufletește și trupește, ajunsese să fâlfâie ca o pasăre. Avusese ambiția arzătoare să se dedice cu totul treburilor spirituale și muzicii – până când, într-o zi, puterile n-o mai ajutară și se prăbuși. Atunci el o luă și plecă cu ea în lumea largă. Și pentru că în tot timpul călătoriei soțul se arătase plin de grijă și voie bună, asta fusese mai mult decât suficient pentru firea ei de pasăre; se întoarse acasă înviorată și veselă. Dar cât timp fuseseră plecați, fiica lor rămăsese acasă. Poate că ar fi fost mai bine s-o lase în Kristiania, la rude sau prieteni. Dar se spunea că școala și pensiunea doamnei Rendalen erau cu totul excepționale; totuși, acesta nu era singurul motiv. Toată lumea era captivată de fata prefectului, când aceasta își făcu apariția. O domnișoară modernă, înaltă și zveltă, nu foarte elegantă, totuși foarte șic în înfățișare și în purtări; chiar cu nasul pe sus! Dar fără nimic jignitor; pentru asta era prea abilă și prea adaptabilă. Reușea să-i farmece pe toți cei care o cunoșteau și asta îi făcea pe oameni să-i treacă multe cu vederea.

Totuși, un singur lucru nu i se putea ierta: scrisorile, nemaipomenit de multe în fiecare săptămână! Profesoarele n-o iertau pentru că își neglija lecțiile. Colegele, pentru că le neglija pe ele. Ba, la început nici măcar nu se uita la ele! În fiecare seară, adormea cu degetele mânjite de cerneală și cu o grămadă de scrisori lângă pat. Ori scria scrisori, ori citea scrisori, ori plângea peste scrisori. În fiecare pauză fugea sus, în cameră, ca să mai adauge câteva rânduri la o scrisoare sau să-și mai arunce încă o dată ochii peste una abia primită.

Pentru că celelalte o urmăreau pretutindeni, dispărea cu regularitate în fiecare după-amiază. Unde se ascundea? O vânărea și dădură de ea, sus, în pod, bineînțeles scriind; de data asta pe un butoi mare. Era vânată de frig. Lăsase cel puțin douăzeci de „prietene intime“ la Kristiania și toate douăzeci îi scriau, și toate douăzeci primeau răspunsuri lungi de câțiva coți, căci nici unul nu trebuia să fie prea scurt.

Din fericire, mai avea și o a doua pasiune; și adesea se întâmplă că una ne scapă de cealaltă. Era înnebunită după muzică. Uneori cânta surprinzător de poetic, dar la vârsta ei nu putea cânta prea mult dintr-odată și apoi era

prea puțin educată ca să ducă până la capăt o interpretare care să se îmbine într-un tot armonios. Oricum, colegele o admirau – și nici una mai mult decât Tinka Hansen. Pentru că Tinka era ea însăși o natură muzicală, deși altfel și într-o măsură mai modestă. Ca și sora ei Augusta, se dezvoltase precoce, mai ales în direcția gândirii logice. Katinka era ordonată, limpede, sigură; știa pe dinafară tot ce cânta la pian; și asta nu era puțin. Astfel, ea a fost aleasă să o acompanieze pe Nora, și o făcea cu mult respect. Dar interpretarea ei nu prea era reușită. Atunci Nora o tot corecta până ieșea așa cum îi plăcea. Pentru asta, Tinka îi era deosebit de recunoscătoare. Apoi, într-o bună zi, Nora descoperi minunata voce de alto a Tinkăi. Și de atunci încolo urmau duete și iar duete! Dar vârsta la care se aflau cerea totuși prudență și dacă Nora nu știa să păstreze măsura, atunci Tinka voia și putea s-o facă. Nora era obișnuită să comande și astfel uneori aveau loc lupte crâncene; însă, pe de altă parte, Tinka era atât de obișnuită să învingă atunci când conștiința îi spunea că are dreptate, încât o înfrângea pe Nora în joacă. Acesta era temeiul prieteniei lor. O ființă care să o admire, dar totodată să o țină în frâu, îi dădea Norei un sentiment de mulțumire și de siguranță. La rândul ei, Nora o influența pe Tinka, așa cum o serie de impresii artistice îl influențează pe cel care n-a mai văzut nimic până atunci. Pentru că, pe lângă asta, Nora o iniția fără rezerve în secretele ei intime, conștiințioasa Tinka socotea că trebuie să-i răspundă de la egal la egal.

Știa toată lumea, deși Tinka nu spusese nici unui suflet muritor: Tinka era logodită! „El“ – bărbatul – își dăduse examenul de bacalaureat și plecase în acele zile la universitate. În fiecare săptămână primea câte o scrisoare de la el; din diferite motive, nu dorea mai mult. Îl chema Frederik, Frederik Tygesen. Tatăl lui era judecătorul de ocol Tygesen. Nora era „prima din lumea întreagă“ căreia îi mărturisise. Ce încântată era, Dumnezeule! Să fii logodită de-adevăratelea și cum se cuvine – cu scrisori săptămânale și încuviințarea tacită a părinților! Cum se întâmplase asta?

Da, tocmai asta era ciudățenia, că nu o știa nici unul dintre cei doi. Odată, pe când Tinka avea opt ani, printr-o ușă deschisă o auzise pe mama ei vorbind despre Augusta și Tomas Rendalen, și anume ce îi spusese el mamei sale despre Augusta și ce îi spusese ea mamei sale despre Tomas. Și

de atunci cei doi copii ținuseră unul la altul, întocmai ca Tomas și Augusta; dar de vorbit nu vorbiseră niciodată despre asta. Niciodată.

Pe temeiul trainic al acestui secret împărtășit se clădi o prietenie de nezdrunctat, iar prietenia cu Tinka atrase după ea altele noi. Unele părți izolate din sufletul Norei binevoiră să se mute de la Kristiania aici și să creeze treptat un nou cerc de admiratoare. Curând, Nora nu le mai scria prietenelor intime din Kristiania decât din când în când, iar scrisorile ei începeau întotdeauna cu: „A trecut deja îngrozitor de mult...“, sau: „Am muștrări de conștiință că abia astăzi“, sau: „Amânarea este cel mai respingător lucru“ etc., etc.

Totuși, în clasa superioară existau hotare precise până la care se putea ajunge cu cuceririle; și asta nu-i convenea deloc Norei. Le prefera tocmai pe colegile care se țineau la distanță. Dar limita asta n-o putea depăși. Pentru că aici exista deja o regină – asta era povestea! Și ea trona încă. Mijloacele puterii ei erau de altă natură; dacă erau mai slabe, asta depindea de unitatea de măsură folosită.

În primul rând, era cea mai bogată moștenitoare din oraș. În al doilea, la cea mai mică amenințare de ploaie, zăpadă sau furtună, un servitor venea cu echipajul s-o ia de la școală. Atunci se puneă întrebarea cine putea să meargă cu ea. Aproape întotdeauna avea la ea ceva frumos și nou. Bani ei de buzunar aveau însușirea remarcabilă de a nu scădea, ci de a se înmulți, pe măsură ce îi cheltuia. În această privință, micul portmoneu elegant era o adevărată minune. Primea de la mămica, primea de la tăticul, primea de la doi unchi necăsătoriți. Pe lângă asta era drăguță, amabilă și plină de tact. Nimeni nu o auzise ridicând tonul sau folosind vreo vorbă nelalocul ei, nimeni nu o văzuse făcând vreun gest repezit, nici măcar la gimnastică; întotdeauna vorbea pe un ton ceva mai scăzut; tot ce făcea era de bun-gust și emana eleganță. În ochii ei nu exista nimic mai urât la un om decât să uite de sine. Trăia parcă numai în puf și cine era sub influența ei de asemenea parcă se cufunda în puf.

O cunoaștem deja: este Emilie Engel.

Nu era deosebit de talentată, dar era harnică; când era vorba să învingă o greutate, își dădea într-adevăr silința. Toate o simpatizau, unele îi făceau

curte, iar câteva erau de-a dreptul nebune după ea. Tinka Hansen nu făcea parte din nici una dintre aceste categorii. Dacă Tinka voia să se dăruiască cuiva, nu putea s-o facă decât unei ființe care era opusul ei; Milla cea liniștită și conștiincioasă îi semăna prea mult. Când veni Nora și se apropie mai întâi de Tinka, iar prin Tinka de altele, Milla se simți jignită. Și când Nora veni la ea, era prea târziu. Multă politețe, chiar amabilitate, dar niciodată nici măcar o vorbă despre cântatul ei, nici un zâmbet la anecdotele din Kristiania, nici o privire când toată clasa o urmărea admirativ și cu sufletul la gură în timpul vreuneia dintre povestirile sale. Nora nu putea suporta această indiferență; ca s-o câștige pe Milla, se preta la toate tertipurile de care putea dispune o codană. Zadarnic.

Apoi se formară două tabere. Nora o găsea pe Milla insipidă, egoistă, rece, pedantă, fandosă. Milla o găsea pe Nora – nu, Milla nu o găsea nicicum pe Nora; Milla își lăsa prietenele să vorbească și asculta. Felul slobod de a vorbi al Norei și purtările ei libere, de oraș mare, erau nepotrivite; firea ei capricioasă era insuportabilă, pentru oricine avea un pic de mândrie; talentele ei erau superficiale; n-avea deloc caracter. Mai târziu, din anumite afirmații, se putu trage concluzia că este necredincioasă, iar tabăra Millei era religioasă. Ea însăși fusese confirmată de Paște, și mama ei evlavioasă era tot mai bolnavă, ceea ce îi învăluia chipul și gândurile într-un fel de exaltare. Așa se simțea bine, pentru ea era o necesitate. Și încerca să-i transmită ceva din această stare și fiicei ei.

În perioada confirmării, Milla își găsi o confidentă în nepoata celor două domnișoare Jensen, mica Anna Rogne, care pe atunci era cuprinsă de o puternică inspirație religioasă. Avea cu câțiva ani mai mult, dar era mică de statură; sănătatea ei lăsa mult de dorit, de câteva ori fiind chiar în pragul morții.

Anna avea mai multe cunoștințe religioase decât mulți oameni vârstnici și, la orele de religie, Karl Vangen era de-a dreptul încântat de ea. Îi transmisese ceva din exaltarea ei și Millei, care nu avea nimic împotrivă. Când mica Anna observă că Milla este receptivă a fost foarte fericită, declarând că Milla este „spiritualizată“. I se părea de neconceput că nu se „descoperiseră“ mai de mult. Apoi veni momentul când medicii o

abandonară pe mama Millei. Atunci mica Anna desfășură puteri de-a dreptul supranaturale. Veghe împreună cu prietena ei la patul bolnavei, îi citi, îi cântă și se rugă. Doamna Engel trebuia salvată cu orice preț. Medicul nu era în stare s-o salveze, rugăciunea însă – cât de sigură era! Cât de entuziastă!

Și când, cu toate acestea, doamna Engel muri, și-ar fi dat literalmente viața pentru fiica acesteia. Era atât de frumos în sine s-o vezi pe bogata moștenitoare, înconjurată de tot luxul din lume, rugându-se îngenunchată în fața lui Hristos. Și cu toate că rugăciunile nu ajutaseră, ea rămase totuși credincioasă, ba, în nemângâierea ei, îi mulțumi lui Dumnezeu cu toată umilința pentru loviturile sortii. Mica Anna încheie cu ea un legământ de iubire, pe care nici chiar moartea nu trebuia să-l desfacă.

Milla reluă cursurile cam la trei săptămâni după începerea școlii. Se așeză lângă Anna Rogne, care venea aproape zilnic cu ea în trăsură, iar după școală pleca din nou împreună cu ea. Familia Engel locuia încă la țară și Anna era aproape tot timpul la Milla.

Revenirea ei în clasă stârni senzație. Rochia de doliu îi venea încântător; chipul palid, purtarea reținută se potriveau cu rochia, așa cum se asortează podoabele de argint mat cu catifeaua. Prin blândețea calmă cu care le întâmpină pe toate, chiar și pe admiratoarele fanatice ale Norei, își asigură o cordialitate plină de atenție. Câteva zile parcă s-ar fi păstrat o reculegere pioasă în semn de respect pentru Milla.

Numai că, tocmai în banca din fața ei, apăruseră o pereche de ochi noi, un spate nou, un gât nou și niște brațe noi. O voce nouă, gesturi noi și – pentru Milla nu în ultimul rând – o rochie nouă! Mai ales când se adăugară o pălărie și un palton nou, Milla își spuse că are în fața ei o bogăție de culori mai îndrăznețe, o croială mai elegantă și garnituri mai bogate decât văzuse vreodată.

Știa cine este noua elevă – fiica controlorului-șef al vămii din Bergen, Holm, cel cu fața arsă de soare, cu ochii mari, negri, și părul creț, alb, ca de cretă – un om deosebit de timid, care bea, bea atât de mult încât era menținut în slujbă numai de milă... Avea zece copii!

Tora era cea mai mare dintre ei și de la doisprezece ani fusese crescută – parte în Anglia, parte în Franța – de un unchi, agent de navigație în cele două țări. Acum murise și-i lăsase fiicei lui adoptive o mică rentă viageră. Milla știa toate astea. Anna îi mai spusese, ca din întâmplare, că Tora Holm este drăguță.

Dar acesta nu era cuvântul potrivit. Unde fuseseră ochii Annei? Tora era o frumusețe – una cu totul originală – „exotică“... Anna nu văzuse, nu auzise bine; pentru că, în această privință, toate erau de aceeași părere.

În prima zi, Milla nu făcu altceva decât să se uite la Tora. Și cu toate că aceasta ședea cu spatele la ea, nu-și găsea liniște, ci se sucea și se învârtea ca și cum ar fi simțit ochii Millei în ceafă. Cu cât Tora era mai neliniștită, cu atât mai liniștită o studia Milla. Acasă, în sufragerie, se afla capul din marmură al împăratului Augustus în tinerețe; Milla îl admira de când era mică. Acum capul acesta se afla pe niște umeri de fată, aproape de tot, în fața ei, și se mișca – în soare și culori! Aceeași frunte, aceeași formă; lățimea, rotunjimea obrazilor, arcul sprâncenelor, curba bărbiei – toate, toate la fel! Ochii erau altfel – mai vii –, adică cei ai lui Augustus dădeau impresia că sunt cam stinși sau, în orice caz, că se mișcă lent. Ai Torei jucau neîncetat, cu reflexe gri-albăstrui, pe sub genele lungi, dese, negre. Buzele îi erau pline și arcuite. Părul, castaniu-închis sau negru-castaniu, după cum cădea lumina. Tenul oarecum creol – Milla nu găsea cuvântul potrivit – era un amestec pe care nu-l mai văzuse niciodată. Și pe obrazul stâng, o aluniță mare, cam prea mare. Părea că asta o deranjează pentru că nu-i arăta niciodată acest obraz ori de câte ori se întorcea s-o privească pe Milla. Silueta era dezvoltată; destul de puternică și parcă sculptată. Probabil că avea peste șaisprezece ani. Deocamdată dădea impresia că nu se simte prea bine; avea cearcăne vineții la ochi și pielea cam umedă. Întreaga înfățișare trezea interes. Milla o admira fără urmă de invidie. Gustul „celeii noi“ era întru totul mai bun decât tot ce văzuse până atunci. Câte trebuie că știa!

Din când în când, Milla se uita la colega de lângă ea. Anna era slabă și ascuțită; mai ales degetele disproportionat de lungi, subțiri, palide-vineții, o preocupau astăzi pe Milla, în mod cu totul deosebit. Era cu totul altceva! Se cădea oare să vorbească cu „cea nouă“? Să se arate prevenitoare? Poate că

era cam nepotrivit. Și în pauza următoare când o văzu plimbându-se braț la braț cu Nora, firește că nu mai putu fi vorba de așa ceva.

În cele trei săptămâni cât lipsise, se mai întâmplase ceva – cu totul pe tăcute –, o transformare care nu se încheiase.

Tora Holm își făcuse intrarea în școală într-o dimineată – și anume într-una cu ghinion. Întârziase, nu găsisse pe nimeni în vestibulul cel mare și nu știa încotro s-o apuce. Toată lumea era adunată în laborator, la rugăciunea de dimineată. Tocmai atunci sosise în goană Karl Vangen, care fusese reținut la patul unui bolnav și, grăbit, era cât pe ce să o trântescă. Se simțise atât de încurcat, cum numai un tânăr preot poate fi, crezuse că este noua profesoară și o făcu să se zăpăcească prin purtarea lui stângace. De aceea durase mai mult timp până ce ea îi explică, în graiul cântat din Bergen, cine era; și când el auzi și se gândi la toate câte avusese de îndurat după moartea unchiului ei și ce situație tristă găsisse acasă, la reîntoarcere, îi strigă:

– Aici toți vom fi cât se poate de prietenoși cu dumneavoastră! Și îi strânsese mâna. Bun venit! Bun venit!

În urma acestui gest, o podidiră lacrimile. Era nervoasă și speriată; toate erau atât de noi și de străine. Dar el nu știu să se descurce altfel decât deschizând ușa și strigând: „Mamă!“ Doamna Rendalen ieși, cu ochelarii puși strâmb pe nas, și întrebă scurt (doamna Rendalen se exprima întotdeauna concis, lucru pe care îl cerea și de la ceilalți):

– Ce-i, Karl?

– Iat-o pe domnișoara Holm, fiica controlorului-șef al vămii, Holm.

– Bine, să intre, răspunse doamna Rendalen și deschise larg ușa. Bun venit! spuse ea din prag și îi întinse mâna fetei, care se afla încă pe culoarul nu tocmai luminos.

În aceste cuvinte era ceva prea poruncitor ca Tora să nu le dea imediat ascultare. Atunci doamna Rendalen observă că venise la școală plângând – ca un copilăș de cinci ani. O privi mirată, îi arătă un loc spre care Tora se îndreptă sfioasă și apoi o rugă pe una dintre profesoare să o ajute să-și scoată pălăria și paltonul cu care rămăsese îmbrăcată „prostuța cea nouă“.

Se cântă un coral, și Karl Vangen ținu o scurtă alocuțiune despre „întâlniri“. „Când întâlnim însușiri bune la semenii noștri, îl întâlnim pe Dumnezeu.“ Asta era tema lui.

Pentru Tora nu era decât sunetul unei voci frumoase. Se simțea descurajată de sosirea ei nefericită, de impresia proastă pe care o făcuse, în primul rând asupra doamnei Rendalen, dar și asupra celorlalți; ah, o observase foarte bine.

Nu-și putea stăpâni neliniștea, de îndată ce o privea cineva se tot întorcea și se sucea de parcă ar fi vrut și totuși n-ar fi vrut să fie văzută. Dacă i se adresa cineva, ceea ce se întâmpla din când în când, dădea un răspuns pe care în momentul următor îl și retracta.

Și asta nu se întâmplă numai în prima zi, ci și în a doua și a treia. Nu cunoștea nici geografia, nici istoria Norvegiei; nu știa decât englezește și franțuzește. La gimnastică nu voia să meargă deloc; în cele din urmă pretextă că nu are costum. Apoi își croi ea însăși unul, care era o capodoperă de cochetărie. Firește că nu recunoscuse. Era un costum obișnuit, de fapt urât. De altfel, cu toate că era robustă, nu rezista la gimnastică, se pierdea și începea să plângă. Miss Hall, care conducea exercițiile de gimnastică și le adapta după particularitățile corporale ale elevelor, o luă deoparte și o examinează. Miss Hall uitase în parte limba maternă și pe moment nu-și aminti că Tora vorbește englezește; în timp ce o examinează nu-și găsi cuvintele. Tora înțelese greșit, fugi de la oră, se îmbracă, se duse în goana mare direct acasă și nu mai vru să meargă deloc la școală. A fost nevoie de multă osteneală ca să fie readusă la cursuri, dar mai ales ca să intre în pensiune. Avea nevoie de o hrană mai bună decât cea pe care o primea acasă, pentru că era predispusă la gălbănire. Acesta era cuvântul pe care nu-l găsisese miss Hall. Acum Tora împărțea o cameră cu miss Hall. Era prima căreia i se îngăduise asta; după aceea, aproape tot timpul, mai era cineva împreună cu miss Hall.

Treptat, Tora se dezbăra de purtarea ei inițială, cel puțin atât cât să poată sta liniștită. Numai să nu fie fixată cu privirea sau să nu se vorbească despre ea. Simțea și cu spatele, spuneau celelalte. Făcură o experiență și se

amuzară copios când, într-adevăr, fata deveni tot mai neliniștită și, în sfârșit, se întoarse ca să le privească.

Nora locuise la pensiune pe tot parcursul anului precedent; de aceea, firește că era și acum acolo. Cu Tora nu vorbea decât întâmplător, în trecut. Totuși, într-o duminică, Tora o întreabă dacă nu îi dă voie s-o coafeze. Asta stârni în pension o senzație, de parcă i-ar fi oferit Norei un alt păr, unul nou. Vestea trecu din cameră în cameră și toate se adunară ca să vadă cum i se „înnoiește“ părul Norei. În timp ce se producea marele eveniment, se înghesuiau de-a dreptul unele peste altele. Dar ceea ce se întâmpla era, într-adevăr, un eveniment! Râsetele se transformară curând în uimire, ovații și aplauze puternice.

Într-o zi, părul Norei se deranjase și Tora observase imediat că așa îi stătea bine. Se potrivea cu ochii mari, larg deschiși, care dominau toată fața mică. Frunte – mai deloc; obraji se sfârșeau după ce abia începuseră, iar gura era cât o cireășă – sau două. Nasul, cam mare – din familie; oricum, dădea direcția ochilor. Iar întregul era până la urmă o pereche de ochi – numai ochi!

Acum era vorba să nascocască o coafură care să-i scoată în evidență ochii! Tora văzuse multe și era obișnuită să-i vină „inspirația“. Dar în ceea ce privește părul, nu avusese încă nici o idee... Dar acum îi veni una!

Firește, mai întâi îl despleti și îl pieptănă; apoi luă părul din față, îl împleti ușor în două conciuri, câte unul de fiecare parte. În sine, asta era foarte puțin și nici măcar ceva deosebit, dar avea un efect surprinzător. Când Nora se uita în sus, părul parcă avea aripi și voia să-și ia zborul. Apoi mai părea și că arde – era de la natură oarecum schimbător la culoare.

Până acum nu se spusese niciodată că Nora ar fi „frumoasă“. Avea alte farmece cu care cucerea. Dar acum chiar și Tomas, care altfel nu dădea deosebită atenție elevelor luate în parte, avu un moment de ezitare la lecția următoare când ridică ochii întâmplător și o văzu pe Nora. Toată clasa știa ce gândește.

Cea care dădea cel mai puțin importanță acestui lucru era însăși Nora. Părul ei era așa cum era și nu mai avea nevoie să-și bată capul cu el pe viitor! Dar când Tora Holm începu să se entuziasmeze de talentele prietenei

sale și o asigură că Nora este „total eterică“, că muzica Norei „este pur și simplu fermecătoare“, că vorbele înaripate ale Norei „puneau întotdeauna punctul pe i“ – da, asta bineînțeles că însemna ceva! Prinse gust pentru complimente și cerea tot mai mult – și idolatriza această prietenie. Iar Tora Holm făcea noi descoperiri; în primul rând că Nora avea întotdeauna dreptate. Chiar și atunci când era capricioasă și impulsivă față de altele, ba chiar și atunci când avea mici accese de infidelitate... În fond însă Nora avea dreptate... Avea întotdeauna dreptate.

Astfel Nora ajunsese la concluzia că Tora Holm era prima persoană care o înțelegea cu adevărat. Cât de ciudat că o străină, o fată care se uita la ea cu ochi noi, nepărtinitori, descoperise asta imediat.

Cu cât prietenia lor devenea mai intimă, cu atât la amândouă își făceau apariția talente tot mai mari. „Absolut nimic pe lume“ nu întrecea talentul de povestitoare al Torei, era de părere Nora. Își aduna toată oastea ca să asculte – și atunci, să te ții! Basme și romane, care mai de care – câte nu citise Tora! Câte nu știa! Din *O mie și una de nopți* – nu prelucrarea pentru copii, Doamne ferește, ci poveștile originale – fetele le ascultau cu încântare iar și iar chiar dacă erau aceleași, ca și copiii mici. Pe lângă acestea le plăceau și „poveștile adevărate“, dintre acelea pe care, în definitiv, le-ar fi putut trăi și ele însele. Dar perechea de îndrăgostiți trebuia să fie întotdeauna nobilă și nefericită. Din diferite motive, aceste fete de cincisprezece, șaisprezece ani (Tora avea aproape șaptesprezece) nu citiseră în afara școlii decât la întâmplare. Cărțile din care Tomas lecturase le lărgiseră orizontul cu repeziciune și le măriseră dorința de a afla lucruri noi, așa că Tora era nespus de bine-venită.

Dar în afara acestor ore de divertisment, Nora voia să o aibă numai pentru ea. Nora – Tora, Tora – Nora... erau de nedespărțit. Iar Nora spunea sus și tare că preferă să fie singură cu prietena ei.

O cunoșteau pe Nora și știa că peste câteva zile îi va trece; de asta făceau numai haz. Era însă una care nu râdea.

Tinka Hansen nu putea tolera infidelitatea. O luase pe Nora la rost și o avertizase de mai multe ori. De data asta tăcea și o pedepsea, ținându-se corect, la distanță, după dorința Norei. Aceasta nu mai reușea să o atragă

nici măcar cu poveștile ei. Curând Norei toate palatele orientale i se păruă singuratică și pustii. Treptat își dădu seama că fără Tinka nu se simte deloc în largul ei; fără ea nici să asculte nu mai putea. Romanele Torei erau adesea foarte „franțuzești“. De mai mult de un an se obișnuise cu „limitele“ Tinkăi; acum nu mai era sigură dacă se află înăuntrul sau în afara lor; avea muștrări de conștiință. Curând și Tora simți la fel. Nora nu mai știa ce vrea nici ea însăși; întrerupea despotice povestirile începute și porunea altceva; dar nici atunci nu asculta. Făcea promisiuni și nu le ținea – se plictisea.

Și chiar la începutul acestei perioade, Milla reveni la școală.

Joi seara, la doamna Rendalen – Tomas urma să le citească o nouă piesă de teatru –, Tora se opri ca din întâmplare în fața Millei și îi admiră noua rochie neagră (nu era cea pe care o purta la școală).

Desenând cu degetele câteva linii în aer, fără să o atingă, spuse:

– Garnitura trebuia să fie așa, și nu așa – puțin mai îngustă ar fi arătat mai bine.

Fără să mai aștepte răspunsul, trecu mai departe și se așeză.

A doua zi, înainte de rugăciunea de dimineață, Milla veni la ea și îi mulțumi, făcuse o probă și găsisese că are dreptate. Nu fusese timp pentru mai mult. Dar în prima pauză se căutară din nou, involuntar.

– Cum de-ai observat? întrebă Milla.

– Probasem de curând ceva asemănător pe o păpușă, răspunse Tora.

– Pe o păpușă? întrebă Milla roșind ușor.

Atunci Tora simți că n-ar fi trebuit să se trădeze; nu era niciodată sigură cum e mai bine. Ce instinct rafinat trebuia să aibă Milla Engel ca să roșească pentru ea!

– Deci, te ocupi de păpuși? întrebă a doua zi Milla Engel zâmbind, în timp ce aluneca pe lângă ea.

Tora confirmă, o asigură... Da, nu se prea înțelegea ce o asigura de fapt; că avea și ea vreo două păpuși sau că sunt ale surorii ei mai mici – că adesea chiar și femeile măritate au păpuși, așa că nu poate fi nimic rău în asta – sau că înțelege foarte bine ce este nepotrivit, pentru că fiecare vârstă trebuie să-și aibă preocupările ei... Fata din Bergen mai spuse multe altele cu vocea ei cântătoare, iar Milla o ascultă zâmbind.

– Nu vrei să vii puțin pe la mine, azi după-masă? Acum ne-am întors de la țară.

Nu știi cum se întâmplă, dar Tora făcu o reverență. După aceea îi veni să moară de necaz. Ea aspira să se emancipeze. Voia să scape de condițiile din casa părintească, să evite o soartă ca aceea care o amenința acolo. Așa că trebuia să dea din coate cu curaj, dar îi era și frică.

La șase fix era în fața casei. Locuința consulului Engel era printre puținele din oraș care rămânea închisă și pe timpul zilei. Dacă sunai la anumite ore, deschidea un servitor; la alte ore deschidea o servitoare. Și intrai într-o casă în care covoarele de Bruxelles nu se găseau numai în camere, ci și pe coridoare și pe scări și unde chiar în antreu te aflai între două oglinzi cât peretele, în care te puteai vedea de la picioare și până la pana de la pălărie. Tora fusese condusă sus. Acolo erau camerele „stimatei domnișoare“.

Milla o primi cu multă căldură. Erau camerele în care locuise doamna Engel în ultimii ani de viață și pe care rareori le părăsise. Aici murise. Acesta fusese și motivul pentru care familia plecase atât de târziu la țară în acea vară și se întorsese abia acum.

Aici era adunat tot ce poate face o cameră mai plăcută și mai luxuoasă. Toate mobilele erau ca niște perne de puf, pentru o existență de om bolnav; tot ce atingeai era moale. Tapițeriile erau din mătase de culoarea mușchiului verde; la fel perdelele și draperiile. Pereții aveau o culoare închisă, nehotărâtă. Un șifonier vechi, din lemn de trandafir, cu incrustații și nenumărate despărțituri și sertare secrete. Tora nu se mai sătura privind. Un pian Erard cu capete sculptate și embleme; o bibliotecă în același stil. Picturi, în majoritate peisaje, atmosfera tristă, aproape apăsătoare; amurg; nostalgie sumbră. Tora trecea de la un obiect la altul. Pe fiecare îl admira ca pe o individualitate cu care i-ar fi făcut plăcere să intre în relații personale.

Apoi mai departe, în dormitor! Aici admiră covorul moale, în care piciorul aproape că se cufunda, micul șezlong din colț, patul cu perdele scumpe, diversitatea și eleganța obiectelor de toaletă.

Bucuria Millei că-i poate arăta toate acestea reieși din observația pe care o făcu: nu mai arătase nimănui camerele mamei ei.

Numai pe lângă una dintre mobile Tora trecea mereu fără să-i dea atenție; până la urmă nu se mai putu abține. Asta strică toată armonia.

– Draga mea, ce e în dulapul ăsta? întrebă ea. De ce îl ții aici?

Milla îi răspunse zâmbind că dulapul este oarecum în discordanță cu toate celelalte, o știa foarte bine; mai înainte nici nu fusese aici. Îi aparținea personal și o urmăse pretutindeni, de când era mică.

– Dar nu-i poți găsi loc în altă parte?

– Nu, asta nu se poate.

Răspunsul sună cam reținut. Tora nu putea întreba mai mult.

Când își luă rămas-bun, Milla o rugă insistent să mai vină curând. Dar ar fi fost bine să i-o spună dinainte, ca să poată fi numai ele singure; așa ar fi fost mai plăcut.

Tora înțelese că observația se referea la Anna Rogne. Dar asta n-o interesa.

Apoi, data următoare, când le povesti Norei și prietenelor ei – care se cuibăriseră pe cuverturi și perne – un basm din *O mie și una de nopți*, făcu în treacăt observația surprinzătoare: „Dintre toate prietenele mele, cea care seamănă cel mai mult cu Gulnare este Milla Engel“.

În această ambianță, era ca și cum ai fi spus în prezența regelui că nu este cel mai înțelept om din împărăție. Nora încremenise; prietenele ei erau de-a dreptul indignate. Tora simți că a spus o prostie, și încercă să se descurce atribuindu-i Millei o frumusețe „pasivă“ despre care era vorba aici. Pe atunci „pasiv“ și „activ“ erau cuvintele-cheie ale claselor superioare; oamenii erau „activi“ și „pasivi“; ochii, „activi“; culorile, „active“ și „pasive“.

– Doamne sfinte, spuse una dintre prietene, dar Milla nici măcar n-are părul negru! Doar e blondă!

– Și Nora la fel, răspunse nechibzuita bergeneză.

– Nu vreau nicicum să fiu o frumusețe pasivă, nici prințesă orientală! Mulțumesc! replică aceasta jignită.

– Dar n-am vrut să spun asta; am vrut să spun numai că... Și se poticni; într-adevăr nici nu mai știa de ce o spusese.

– Asta e curată aiureală, spuseră celelalte și o încolțiră pe Tora cu întrebările până când declară cu lacrimi în ochi că Milla este cea mai fină și mai frumoasă fată din școală, iar ea este nespus de fericită că știe pe cineva atât de atent și plin de tact. Zău că nu toate erau așa.

Asta era prea de tot! Chiar și Gina Krog, care era întotdeauna atât de îngăduitoare, nu ezită acum să le spună ceea ce aflase deja de două zile, dar nu voise să spună nimănui: că Tora se duce la Milla și că se tutuiesc!

Se lăsă tăcere. O clipă mai târziu, Nora dispăru. Societatea se împrăștie. Tora încercă să dea o explicație, dar nimeni nu voia s-o asculte. În pension, tabăra Millei avea prea puțini partizani. Nici una dintre fete nu călcase în casa Millei – pentru simplul motiv că nu fuseseră invitate niciodată.

Oricât se suci Tora în pat în seara aceea și oricum întoarse perna, nu reuși să adoarmă. O rodea și o chinuia că nu se putea împrieteni cu una fără să și-o facă dușmancă pe cealaltă. Acum, tot pensionul o socotea infidelă și prefăcută. Numai bunul Dumnezeu din cer știa că nu este! Dar povestea asta putea s-o compromită definitiv, s-o facă pentru totdeauna imposibilă. Se simțea grozav de neliniștită; își dorea să calce pe un teren sigur, dar cum îl atinge, îi fugea de sub picioare.

Plânse amarnic. Le simpatiza pe amândouă, pe fiecare în felul ei. De altfel, erau atât de diferite. De ce să nu-i fie permis dacă așa simțea? Ce putea să facă acum? Nu voia s-o sacrifice nici pe una, nici pe cealaltă...

A doua zi era duminică. Trebuia să meargă la biserică; dar nu avu răbdare să le aștepte și pe celelalte. De îndată ce putu, o șterse la Milla.

Și Milla era îmbrăcată pentru biserică; se întâlniră pe coridor. Dar când Tora o rugă insistent să stea de vorbă cu ea, o privi surprinsă, o luă în camera ei și întoarse cheia.

Tora începu să plângă și povesti totul, așa cum se întâmplase; nu ascunse că le simpatiza pe amândouă și că se simțea singură și părăsită, și toate astea puteau avea urmări grave pentru viitorul ei. Nora avea atâta influență la pension și în școală.

În timpul acestei relatări – Tora tocmai făcuse o pauză ca să plângă –, Milla auzi pe cineva la ușă... Acum bătea. Întredeschise ușa și se strecură

afară. Reveni după un moment și spuse că se înțeleșese cu Anna Rogne să meargă împreună la biserică; acum însă se scuzase, pretextând că are o durere de cap. Mai spusese asta și duminica trecută, ce-i drept, dar acum nu se mai putea schimba nimic. Milla o compătimea sincer pe Tora; îi dorea binele, asta se vedea limpede acum. Promise că nu îi va lua în nume de rău nimic din ce-ar inventa ca să fie din nou în relații bune cu Nora și mulțimea ei de prietene. Milla era, într-adevăr, o fată dulce. Tora nu mai avu timp decât să o îmbrățișeze și să o sărute; trebuia să se ducă la biserică. Dar după-masă n-ar putea să revină? Ce-i drept, se simțea consolată, dar acum avea și mai multă nevoie de Milla; îi era atât de teamă; trebuiau să stabilească totul împreună.

Milla o rugă să revină când va putea.

Îndată după cafea, fu din nou acolo, iar Milla îi șopti la ureche, după ce încuiase ușa și o cuprinsese cu brațul pe după gât, că acum vrea să-i facă o bucurie; cel puțin ea crede că o va bucura. Nu arătase nimănui ceea ce avea Tora să vadă acum.

– Dulapul de colo...

– Dulapul?

– A fost dulapul meu de păpuși.

– Dulapul tău de păpuși!

– Dar acum nu mai știe nimeni! spuse Milla.

Și cu aceste cuvinte, deschise dulapul – ușile mari, de sus și de jos, se rotiră în același timp, iar fetele priviră în interiorul unei case cu patru caturi. Jos de tot era o bucătărie incredibil de cochetă, cu toate cele necesare, lângă o spălătorie și o cămară; deasupra, un salon mare și elegant, cu mobilele cele mai fine, îmbrăcate în mătase, o masă din palisandru, un șemineu cu oglindă și pendulă... La etajul al doilea se găseau dormitoarele cu pătuțuri fermecătoare. Etajul al treilea era destinat garderobei – o minunată garderobă pentru păpuși: catifea, mătase și *moiré antique* în cele mai variate culori; un întreg depozit de stofe încă necroite, tot felul de petice care, în mod evident, fuseseră adunate ani la rând cu multă grijă și hărnicie; și, pe lângă astea, cămăși, ciorapi, lenjerie de corp, toate de câte două ori; de asemenea, și pălării, paltoane, cordoane și podoabe!...

Tora scăpă un strigăt de încântare. Ba îngenunchea, ba se înălța pe vârfuri. Dar încă nu se atinsese nici măcar cu un deget de cel mai mic lucru, ci doar le sorbea din priviri fără să le poată cuprinde pe toate o dată. O privire nu ajungea, erau prea multe, prea variate, prea surprinzătoare. Nici măcar păpușile nu le număraseră.

– Una, două, trei, patru – cinci – șase! șapte!! opt!!! Începuse în șoaptă, dar la fiecare număr, vocea îi creștea, așa încât Milla se grăbi să spună:

– Douăsprezece, douăsprezece! Sunt douăsprezece!

– Douăsprezece! O duzină întreagă! Doamne, Dumnezeule! Ai păstrat, deci, toate păpușile pe care le-ai primit în viața ta? N-ai stricat nici măcar una?

– Ba da, totuși; dar numai până la șapte ani.

Stai un pic! Și cu solemnitate, de parcă i-ar fi fost teamă să nu o deranjeze, Tora băgă mâna cu grijă în dulap și luă păpușa cea mai drăgălașă, una mare, în rochie de mătase roz, cu pantofi și pălărie de aceeași culoare, umbrelă de soare grenă și un mic evantai înfipt în cordon. Lenjeria era făcută ca pentru o doamnă mare, tivită cu dantele și broderii, iar rochia avea un buzunar cu batistă; în mâini purta mănuși elegante, franțuzești, care îi veneau impecabil; pe lângă acestea, o broșă încântătoare în formă de numă-uita și, asortate cu ea, o brățară și un ceas... Tora rămăsese mută de admirație; și în timp ce sucea și învărtea păpușa și examina croiala rochiei, garniturile, lenjeria, ținând-o ba aproape, ba la distanță – deodată... pe neașteptate... în liniștea din jur... se auziră bătăi ușoare în ușă. Cineva urcase pe scară și venise pe coridor, fără ca fetele preocupate să fi auzit ceva. Tresăriră speriate.

Milla duse un deget la buze; nici un sunet! Roși, apoi păli, desigur, era Anna. Dar Anna nu văzuse niciodată păpușile – nu trebuia să le vadă! N-ar fi fost în stare să înțeleagă! Două dintre păpuși erau chiar în doliu; dar Anna venise în ultimul timp atât de des, încât nu reușise să le îmbrace decât pe acestea două; intenția ei fusese să le îmbrace pe toate în negru; cu siguranță că ar fi fost cât se poate de încântător... Bătăile se repetară, nesigure, șovăielnice... Își ținură respirația; Milla nu știa ce să mai facă... Apoi auziră pașii îndepărtându-se; ascultară cu atâta încordare, că auziră chiar și

pașii pe scară. Ce ghinion! Doar Milla dăduse consemn să nu fie primită decât Tora! Dar servitoarea probabil că nu fusese acolo, cu toate că era de serviciu. Ce să facă acum?

Dar o furtună o smulse din aceste reflecții!

Nora stătea întinsă pe pat la Tinka Hansen. Era o cămăruță la mansardă, zugrăvită în albastru, în casa nouă a pantofarului Hansen, din piață. În afară de pat, în ea se mai găsea o etajeră de cărți vopsită maro, câteva scaune, un lavoar mare, pentru trei persoane, care nu-și găsisese loc în altă parte, o sofa scurtă, cu picioare înalte, pe care ședea acum Tinka și își privea prietena, rezemându-și brațul drept pe micul pupitru de pe masa din fața ei.

Nora plângea de se înmuiau și pietrele. Tinka se uita la ea liniștită. Acum aflase și Nora ce înseamnă infidelitatea, ce înseamnă să fii disprețuită de dragul alteia.

Dar era mai mult decât un simplu dispreț. Fusese înjosită, călcată în picioare, nimicită! Mai întâi Tora o ridicase în slăvi; Nora era „numai spirit“, ea nu se „înșela“ niciodată. Și acum, aceeași Tora o părăsise – de dragul Millei Engel! Ah, lumea era numai minciună!

– Dumnezeule, Tinka, de ce nu mă poți suferi? Nici nu știi cât sunt de nenorocită!

Tinka tăcea.

– Fără tine nu pot trăi, Tinka! Nu, nu pot! De azi de dimineață știu că sunt plină de defecte! N-am ținută! N-am caracter!

– Da, așa este, o consolă Tinka.

– Nici un pic de ținută! O, Doamne, ce să mă fac? Nu vrei să vorbești cu mine? Și plângea de ți se rupea inima.

– Tu vrei doar să fii adorată, Nora.

– Nu spune asta, Tinka, nu spune...

– Păi da, nu te simți fericită, dacă nu ești adorată... Și de asta m-am săturat.

– Ce să mă fac, Tinka? Și eu m-am săturat. Crede-mă! E adevărat. Mai ales acum, de când este adorată și Milla! Ce priveliște dezgustătoare!

– Numai pentru că i-a venit rândul Millei?

– Nu, Tinka, pe onoarea mea – și se ridică în coate. Tora a făcut-o prea de oaie, de asta sunt dezgustată. Da, așa e! Și când te gândești că acum este la Milla!

Se trânti din nou pe pat, plângând de necaz și de rușine. Apoi se ridică brusc.

– Vreau să scap! Mă disprețuiesc! Nici nu știi ce gânduri mi-au trecut prin cap azi de dimineață! Ajută-mă, Tinka! Tu ești singura care te porți sincer cu mine.

Tinka ședea nemișcată. Nora se trânti din nou în pat, îi întoarse spatele și plânse.

– Nu pot să pricep, spuse în sfârșit Tinka, de ce tu, care te entuziasmezi pentru...

– Nu mai pronunța cuvântul ăsta, Tinka! o întrerupse Nora, făcând un gest de apărare cu mâna. Mi-e atât de odios de când îl folosește întruna și Milla. Și Milla se entuziasmează! Poți să-ți închipui una ca asta?

– Bine, deci tu nu te „entuziasmezi“...

– Nu, te rog!

– Să zicem atunci că te „interesezi“... Zic, deci: o fată ca tine, care se interesează de tot ce este frumos și măreț și care mai este și atât de curajoasă – fiindcă totuși așa ești... ți-ai da viața bucuroasă pentru o cauză pe care o consideri dreaptă...

– Da, Tinka, aș putea s-o fac! Cred că pot s-o fac! Se ridică pe jumătate... Ah, cât de bine e să auzi din nou o vorbă bună – și mai ales de la tine! Eram ca și zdrobită!

– Da, dar mai ai un pic de răbdare, acum urmează ce vreau de fapt să-ți spun: nu este o rușine că un om atât de deosebit poate fi în același timp un astfel de păun?

– Păun, Tinka?

– Da, păun... Arăți ca un păun.

– Eu? Cred că ești...

– N-am spus-o eu!

– Îmi închipui!

– Tora a spus-o...

– Tora? Ah, vipera!

– Nu, Tora are dreptate! Semenii îngrozitor cu un păun. Până în cele mai mici amănunte, Nora... Fața ta mică și ascuțită... și apoi, ești atât de slabă...

– Ah, Tinka!

– Da, asta e adevărul. În privința asta, toate suntem de aceeași părere. Noi să fim ochii de pe coada ta de păun?... Nu, mulțumesc!

Nora se trânti pe pat și urlă tare, cu capul și mâinile înfipite în pernă.

– Bineînțeles că ai jignit-o pe Tora. Pe toate le-ai jignit. Ești atât de capricioasă și de răsfățată...

– Da, așa sunt, se auzi din pernă.

– Așa ești. A spus-o și Frederik.

– Ce-a spus Frederik? Într-o clipă își ridică fața roșie din pernă. Frederik era o autoritate.

– Îți voi citi, răspunse cealaltă, deschizând pupitrul și scoțând o scrisoare lungă de cel puțin cinci file. Aici scrie, continuă ea întorcând la pagina a patra a celei de-a patra coli, cu aceeași siguranță chibzuită cu care deschisese pupitrul, scosese scrisoarea și îl închisese din nou: „Nu trebuie să fii prea aspră cu ea. Căci dacă ar fi așa de la natură s-ar comporta altfel și ar ști cum să-și păstreze adoratorii. Dar ea nu este decât o copilă răsfățată, care n-a făcut niciodată ceva fără să fie lăudată, și de aceea a devenit atât de capricioasă încât s-a și plictisit de cele pe care le lăuda ieri“.

– Doamne, cât e de adevărat, Tinka!

– „Dar poate că și ea se va plictisi odată de aceste elogii. Pentru că ea caută ceva mai bun; așa mi s-a părut astă-vară. Tu, Tinka, trebuie să o ajuți...“

– Da, trebuie s-o faci! Nora se ridicase și ședea acum pe marginea patului, privind-o pe Tinka cu mâinile încrucișate. Trebuie să fii mereu alături de mine, Tinka! Nu pot fi mulțumită de mine, dacă nu ești și tu!... Niciodată, niciodată n-am să mai fiu așa! Dacă mai observi cele mai mici simptome, spune-mi-o în față imediat! Știi doar cât de mult doresc să fiu mai bună... Cât de mult aș vrea să devin un om superior. Da! N-ai decât să râzi! De fapt n-am chef deloc să le cânt în strună celorlalte și să joc teatru

ca să fiu lăudată. Dar așa s-a întâmplat. Vreau să știu lucruri deosebite, să iau parte la o faptă însuflețitoare! Da, asta îmi doresc! Câteodată parcă îmi vine să plec la război sau să mor împreună cu nihiștii, în Rusia... Da, de-adevăratelea! Sau să călătoresc prin lume ținând cuvântări, să fiu bătută cu pietre și batjocorită. Da, aş putea... Ah, nici eu nu știu de ce... dar asta aş dori... N-o spun din fanfaronadă, Tinka; o spun pur și simplu pentru că așa simt – zău că așa simt. Dacă fac ceva anapoda, este numai din pricina acestei dorințe. Poate nu sunt în stare de nimic; dar dorința există! Nu-mi pasă că sunt admirată și lăudată. Dar sunt plină de un dor inexprimabil!

Se ridicase; ochii îi scânteiau printre lacrimi, părul i se răvășise și parcă ardea; și când o podidiră lacrimile, întinse brațele și se aruncă din nou în pat.

Tinka nu putu rezista în fața tuturor amintirilor frumoase pe care i le trezise Nora și, cu toată opulența și lățimea ei, veni legănându-se și o îmbrățișă. Și apoi pălăvrăgiriă câțva timp stând alături, cu familiaritatea pe care o aduce bucuria împăcării. Tinka puse în discuție cu conștiinciozitate tot ce gândise și își întipărise în memorie la adresa Norei în zilele acelea. Dar nu mai avea efect. Răspunsurile sincere ale Norei aproape că o dezarmau. Până la urmă îi veni să râdă tocmai de ceea ce adineauri i se păruse deosebit de serios și de îngrijorător.

Deodată auziră cum cineva urcă treptele în goană – primul palier tropa, tropa, ca un răpăit de tobe, apoi al doilea, acum al treilea și apoi pe gangul întunecos... mereu același tropăit nedomolit... Numai una venea uneori așa... dar nu putea să fie ea... Aici, sus, nu existau zăvoare. Aici nu se bătea la ușă. Se deschidea, fără multă vorbă. Da, era Tora! Dumnezeu!

Ce uimire, ce ofensă, ce gravitate la cele două fete!... Nici la curtea regală nu s-ar fi putut prezenta mai bine! Ignorarea totală de către Tinka a faptului că pe lume putea exista o ființă numită Tora Holm și „intangibilitatea“ distins aristocrată și „spiritualizată“ a Norei, fără un cuvânt... niciodată o comedie mai splendidă nu a avut un fiasco mai jalnic!

Tora era toată numai bucurie și strigăt de izbândă, sporovăia ceva despre douăsprezece păpuși dintre care vreo câteva mari cât niște copii adevărați și despre cincizeci – da, cel puțin atâtea erau – rochii de păpuși de

tot felul, de la cele din *moiré antique*, mătase și catifea, până la cele de dimineață! Despre cămăși brodate și pantalonași cu dantele, ciorapi de mătase și mănuși, umbrele de ploaie, umbreluțe de soare! Despre paturi cu perdeluțe, lavabouri cu toate accesoriile posibile, până la inexprimabilul obiect deja numit; despre toate încăperile, de la bucătărie până la salon și mobilele lui! Despre un proiect grandios de a trimite această societate de păpuși să ia parte la balul curții, de ziua aniversării regelui! Despre Milla, care este de o mie de ori mai bună decât visează ele și care nu are nimic împotriva, nu, ci chiar dorește ca ele amândouă să vină la ea chiar acum, să admire minunățiile și să participe la balul curții... Bineînțeles, în cel mai strict secret. Da, era adevărat. „Zău că e adevărat!“ Pe onoarea ei că așa era! Și apoi povesti cum a fost. Descrie camerele Millei și cum erau mobilate și cum ea, Tora, fusese acolo de mai multe ori fără ca Milla să-i pomenească de păpuși, nici măcar o vorbuliță. Dar astăzi îi arătase păpușile numai fiindcă avea o inimă bună și voise s-o consoleze și acum dorea să le arate și celorlalte, ca să fie toate bune și frumoase și de acum înainte să fie din nou bune prietene, toate patru! Ea, Tora, făcuse această propunere. Milla se speriasse la început, dar apoi acceptase planul și până la urmă îl găsisse „excelent“. Milla era atât de bună – și ele trebuiau să fie la fel! Fără rezerve – trebuie! De ce să fie două tabere? Milla este Milla și Nora este Nora. În fond, nu-și făcuseră nimic una alteia! Nici pomeneală! Cătuși de puțin.

– Îmbrăcați-vă! Dar imediat! Mai putem vorbi pe drum.

Cele două se uitară una la alta. Dar Tora nu le dădu răgaz.

– Trebuie să spunem acasă că petrecem seara asta acolo; pentru că așa intenționăm. Se înțelege că nu e cazul să refuzăm o invitație ca asta! O invitație oficială la familia Engel!

Tora era ca o vijelie; le trăgea după ea cu forța. Ochii i se aprinseseră, făcea gesturi înflăcărate, scăpăra scânteii. Celelalte parcă erau vrăjite.

Nu mult după aceea, toate patru se aflau în fața dulapului. Introducerea, stinghereala de la început, scuzele, contrascuzele, toate nu duraseră nici câteva minute. Tora o cuprinse pe Milla de mijloc și o împinse spre dulap.

– Deschide! Dar deschide odată! Putem vorbi și mai târziu! Deschide-l!

Milla însăși simți că în situația de față e mai bine să acționeze decât să vorbească și deschise dulapul.

Strigătele de încântare ale Norei și ale Tinkăi erau pentru ea cea mai bună recompensă! Își dădea seama că în această micuță colecție era acumulată multă hărnicie, ordine și simț al frumosului și asta o făcea să țină atât de mult la ea. Era comoara ei; puțini o văzuseră până atunci; ba, în ultimii ani, nici un ochi străin; de aceea era învăluită într-un farmec atât de misterios. Trebuia gustat când se dezvăluia altor ochi uimiți! Și acum îl gusta!

Fiecare găsea câte ceva care o încânta în mod deosebit. Tinka vedea în păpuși tot atâția copii mici; și le vorbea în graiul lor. Începu să o dezbrace pe una dintre ele ca să aibă plăcerea de a o îmbrăca din nou.

Tora se entuziasma de materiale, le pipăia, le ținea în lumină, le compara. Mai ales o bucată de brocart pe care abia acum o observase (Milla o scosese la iveală) o umplu de-a dreptul de încântare; și începu să facă planuri peste planuri, vorbind întruna.

Nora admira dulapul ca pe un întreg, o colecție de artă. Milla îi apărea într-o lumină cu totul nouă. Toate observau ce gândește Nora despre ea, chiar și după roșeața ușoară a Millei. Seara întreagă se tratară reciproc cu o distincție pe care celelalte o găseau foarte firească.

Curând se așezară toate în jurul mesei, cu păpușile printre ele. Materialele și garderoba pe care o socoteau potrivită pentru scopul cel mare – balul curții – erau întinse pe masă și opt ochi și patruzeci de degete scormoneau neîncetat prin ele. Nu puteau cădea la învoială. Tora insistă numai pentru un bal costumat și sporovăiala ei neîntreruptă umplea camera de imagini și culori; mișunau domnișoarele nobile din vremea cavalerismului și doamnele rococo cu panglici și pene la pălării. Milla era pentru prezent; urmărea cele mai noi jurnale de modă. Nora era când de partea Millei, când de partea Torei, după câte un amănunt care îi stimula imaginația. Tinka se opunea ideii în sine. Fiecare să-și împodobească păpușile cum îi convenea. Nora și Tora se revoltară; totul trebuia să aibă un stil! Milla trată propunerea cu ceva mai multă atenție, dar se împotrivi și ea. Din vina Norei, discuția deveni cam aprinsă, printr-o întorsătură de care

numai codanele sunt în stare. Joaca cu păpușile se transformă într-o ceartă... pe seama lui Tomas Rendalen și a lui Karl Vangen! Nu între Tinka și celelalte, ci între Tora, pe de o parte, și Nora și Tinka pe de alta. Neastâmpărul Torei nu suporta nervozitatea lui Rendalen. Fie că era într-adevăr așa sau numai din spirit de contradicție – altfel nu se putea explica cum din prima zi nu-l putuse suferi. Discordia pornise de la o comparație îndrăzneță între o pânză cu pete roșii și mâinile lui Rendalen. Nora răspunsese imediat că avea mâini vii, de-a dreptul expresive, în timp ce mâinile lui Vangen erau „lungi și blege“, la fel de late și sus, și jos.

Când într-o școală de fete există numai doi profesori, nu e simplu ca elevele să-i laude pe amândoi în același timp; dacă unul este elogiat, celălalt trebuie criticat. Și în școala noastră, prea docilul Karl Vangen era cel care trebuia să confirme regula când fetele simțeau îndemnul să se entuziasmeze pentru spiritualul „Rendalen“. Dar, de data asta, Tora făcea opinie separată. Din momentul în care Vangen îi strânsese mâna urându-i un călduros bun venit și în același timp o privise cu ochii lui blânzi, ba alesese chiar această întâlnire ca temă pentru predica lui – din acel moment, fata îl plăcuse. Și cu cât era mai stângaci și mai blajin, cu atât îl plăcea mai mult! Se aprinse atât de tare susținându-l, că acum celelalte începură să o necăjească. Îi azvârliră în față ba că e „greu de cap“, ba că are gura mare, degete lungi, picioare lungi, cu labe mari. La asta, ea răspunse evocând părul roșu al lui Rendalen, susceptibilitatea lui femeiască, batista lui parfumată. Dar apoi situația se înrăutăți. Tora puse pe tapet exemple privind impulsivitatea și violența nestăpânită a lui Rendalen și cât de rău se încurca; vorbi despre dispozițiile lui schimbătoare. Uneori alerga ca un apucat câte un sfert de oră de la un capăt al clasei la altul, fără să scoată o vorbă, fără să audă și să vadă. Apoi era tot numai vioiciune, chiar exagerat de vesel, la polul opus. Celelalte găsiră aceste critici nedrepte, pentru că amănuntele luate în sine dădeau o imagine falsă despre Tomas Rendalen, care, în orice caz, era cel mai amabil și mai energic profesor ce se putea închipui. Tinka avea un deosebit talent de imitatoare, dar nici cea mai mică înclinație spre evlavie, așa că, pentru ea, Karl Vangen era destul de caraghios. Începu să-l imite – sau mai curând să behăie – cu privirea pierdută, ațintită spre cer. Nora murea de râs, iar

Tora râdea cu lacrimi. Nici Milla nu se putuse abține. Cu toate acestea, îi luă partea lui Vangen. Observă cu calm că i se pare foarte fin. Despre Rendalen nu pomeni nimic.

Pentru că Milla era gazdă, iar Nora și Tinka veneau pentru prima oară la ea, nu o contraziseră. Tora însă îl ridică în slăvi numai pe Karl Vangen.

Ca să nu riposteze și în același timp să dea de înțeles că era de ajuns, Nora se ridică și se uită gânditoare pe fereastră.

– Doamne, Dumnezeule, uite-o pe Anna Rogne cum pleacă! strigă ea.

– A fost aici? Întrebă Milla pălind și se apropie de fereastră.

– Sigur!

O văzură pe Anna îndepărtându-se grăbită. Părea foarte agitată. Milla se repezi cât putu de repede pe ușă afară și coborî scara. Până se întoarse, trecu mai mult timp.

La început nici nu putea vorbi de emoție. Anna fusese într-adevăr aici, sus, deci și la ușă!

Uimire generală. Atunci Milla povesti ce se întâmplase înainte de masă și că, în fond, era nevinovată. Tora luă imediat totul asupra ei și se simți grozav de nefericită.

– Nu, numai eu sunt de vină, spuse Milla.

Ce era de făcut? Pusese să fie înhămați caii la trăsură. Nimeni nu vorbea; dar, involuntar, toate se uitară la Tinka.

– Da, fu de părere Tinka, trebuie să mergem împreună la Anna, să-i explicăm cum s-a întâmplat și s-o luăm cu noi.

Nora și Tora erau de aceeași părere. Numai așa era corect. Milla acceptă și ea că așa era cel mai bine. Dar nu-i spusese nici măcar o vorbă despre păpuși; Anna nu era făcută pentru așa ceva. De aceea, povestea asta cu păpușile nu-i putea fi explicată fără s-o jignească. Nora și Tora înțeleseseră; nu se putea. Dar Tinka era de părere că se poate. Voia să rezolve problema de una singură.

Nu. Dacă totuși trebuia s-o facă cineva, atunci aceea era Milla. Asta o duse pe Milla la ideea să-i scrie. S-o anunțe pur și simplu că fetele erau la ea; dacă dorea să vină, îi trimitea trăsura.

Da, încuviințară celelalte, așa mergea.

– Du-te tu la ea, spuse Tinka.

– Nu, nu pot fi nepoliticoasă cu musafirii mei, zise Milla râzând și se așeză să scrie.

Celelalte tăceau. Dar, deodată, Nora strigă:

– Tinka are perfectă dreptate; mai bine du-te tu la ea! Până atunci, noi putem ieși pe afară.

– Nu, răspunse Milla, ridicând ochii din scrisoare, Anna nu trebuie să știe că am văzut-o. Este cel mai natural lucru din lume să-i scriu că ați venit pe la mine.

Celelalte găsiră ideea excelentă. Termină scrisoarea și alergă jos. Când intră din nou, auziră trăsura ieșind pe poartă. Milla zâmbi.

– I-am scris că îi voi explica altă dată de ce ați venit. Iar pe Hans l-am rugat să se grăbească și să facă un mic ocol, ca să nu se întâlnească cu Anna; trăsura putea ajunge înaintea ei.

Se bucura că a știut să se descurce într-o situație atât de penibilă.

Apoi tratativele privind serbarea păpușilor fură reluate; dar înainte de a se întoarce trăsura cu Anna, păpușile și toate mărunțișurile trebuiau puse la loc, în dulap.

Deodată, Nora strigă:

– Dacă tot nu-i spunem nimic Annei despre păpuși, atunci, pentru Dumnezeu, de ce nu ne-am dus toate la ea?

Se priviră o clipă mirate... Așa era! Izbucniră în hohote de râs... Cum de le venise ideea trăsniță că pot să trădeze secretul păpușilor dacă pleacă toate! Încercară să regăsească firul conversației, dar nu mai reușiră. Apoi căzură de acord că, oricum, asta dovedea o conștiință încărcată.

Tinka propuse ca, între timp, păpușile, garderoba și materialele să fie puse la loc, în dulap, sub supravegherea Millei. Dar Milla se oferă să facă ordine singură. Celelalte protestară; strânsul și aranjatul le amuzau teribil. Și îi ajutară toate.

Trăsura se întoarse fără Anna. Avea dureri de cap.

Tora se uită la Milla și Milla la Tora; asta era răzbunarea. Un moment, toate fură descumpănite; dar cele trei invitate se consolară repede cu gândul că puteau scoate din nou păpușile.

De îndată ce se apucară din nou de treabă, conversația se opri, firește, la Anna. Nici una dintre cele trei nu o putea suferi. O găseau afectată, *prétentieuse*, cum spunea Tora, cu un accent franțuzesc lăbărlat. Anna voia să fie întotdeauna deosebită; tot ce spunea și făcea trebuia să fie îngrozitor de corect. Dar toate erau de acord că are talent la scris; făcea compuneri frumoase. Apoi se amuzară pe seama exaltării ei religioase. La asta, Milla nu se pronunță; se mulțumi numai cu observația că, poate, Anna face puțin exces. Nora se ridică prima de la masă, nu mai putea rezista, dorea niște muzică. Încercară pianul Erard. Millei îi era teamă că este cam dezacordat; așa și era. Dar ce sunet! Nora cânta, pe când celelalte se ocupau de păpuși. Apoi o rugară și pe Tinka să cânte; dar Tinka nu voia să se despartă de păpușa albastră. În sfârșit, o rugă și Milla. După ce cântară câteva bucăți, camerista bătut la ușă și anunță că a sosit domnul consul. Mare surpriză; nu era așteptat. Milla alergă jos. Celelalte hotărâră că trebuie să plece. N-ar fi fost cuviincios să cineze cu consulul. Tora se jena cel mai mult. Manșetele ei erau într-o stare cam dubioasă. Oare se cădea s-o roage pe Milla să-i împrumute o pereche? În timpul acestei discuții, Milla năvăli înăuntru.

– Vine papa! șopti ea și se repezi la masă. Toate după ea; de acolo la dulap, de la dulap la masă... Ciocniri de frunți și de umeri, călcări reciproce pe picioare, țipete înăbușite, râsete și reproșuri... Când consulul bătut la ușă, totul era strâns de pe masă și încuiat.

Nora o îmbrânci pe Tinka pe sofa; ea însăși, plină de seriozitate, se așeză pe un scaun; Milla și Tora stăteau lângă dulap.

Consulul intră elegant, zâmbitor ca întotdeauna. Observă că toate patru erau roșii ca racul, abținându-se să nu râdă, sau cine știe de ce, într-o atitudine jenată, forțată! „Ce naiba se întâmplă aici?“ gândi el, apropiindu-se de Nora, fata prefectului, și urându-i politicos bun venit. O întrebă ce fac părinții. Apoi se îndreptă spre celelalte două, pe care i le prezentă Milla; după aceea se întoarse spre Nora și o întrebă vesel dacă poate avea plăcerea să o conducă pe stimata domnișoară la masă. Venea de pe vapor și era atât de flămând, cum nu putea fi decât după o călătorie pe mare. Ea îi oferă brațul; el dorea ca domnișoarele celelalte să meargă înainte; dar ele ezitau; parcă se așteptau una pe alta. Tinka nu putea să înțeleagă de ce nu se mișcă

Tora; și pentru că domnul consul se întorsese spre ea de mai multe ori, porni înainte, deși era o situație penibilă. De ce n-o scotea Milla din încurcătură? Și ea stătea pe loc, parcă prinsese rădăcini. Consulul o împinse ușor pe fiica lui:

– *Avancez, mes demoiselles!*

Milla făcu un pas înainte și iată că apăru... partea de jos a unui corp de păpușă! Aici zăcea – „goală și cu fundu-n sus“, cum spune un frumos cântecel. Tora încercă s-o acopere; consulul însă o observase și spuse:

– Pardon, domnișoară! Se aplecă și o ridică.

Tora o luă la goană, Tinka o luă la goană, Milla o luă la goană și Nora dădu drumul brațului consulului și fugi afară. Consulul, cu păpușa, după ele.

– Ce e asta? Pentru Dumnezeu, ce e asta?

Când consulul intră în sufragerie ținând păpușa sus, ca pe un drapel, ele se strâmbau de răs, îngrămădite într-un colț. Era păpușa albastră pe care Tinka o dezbrăcase pentru a treia oară și tocmai voia s-o culce în pat când consulul intrase și toate fuseseră aruncate în dulap claie peste grămadă. Probabil că alunecase pe dușumea când închiseseră dulapul și se furișase răutăcioasă sub o fustă. Milla și Tora o văzuseră în același timp și se așezaseră pe ea.

Consulul se îndreptă cu păpușa spre masă. Mai întâi o ținu în brațe; apoi o înveli într-un șervet și, după ce o legănă de câteva ori, o culcă pe masă, lângă el, cu o farfurioară de ceai sub cap. Dar Milla o luă de acolo.

– Chiar v-ați jucat cu păpuși?

Doamne ferește! Se întâlniseră ca să pregătească darurile de Crăciun, spuse Milla.

– Dar de ce să ascundeți ceva atât de nevinovat? întrebă consulul.

– Bineînțeles, pentru că păpușa era dezbrăcată, răspunse fiica lui, fiind pe loc crezută, pentru că avea experiență în astfel de dispute.

Apoi îi veni în ajutor Nora, și ea avea experiență în astfel de situații pentru că avea un tată căruia îi plăcea să necăjească fetele.

Celelalte două rămaseră oarecum în afara jocului. Dar tocmai de aceea ochii consulului erau tot timpul îndreptați către ele. Tinka își dădea seama

foarte bine că Tora îi atrăsese atenția. Dar ea însăși? Treptat începu să se neliniștească. I-o fi plesnit vreo cusătură la mânecă; i se mai întâmpla câteodată. Se uită cât putu de atentă, dar nu reuși să descopere nimic. Se simțea ca și cum ar fi stat goală la masă.

Consulul era foarte binedispus. Pe neașteptate, își îndreptă toată atenția către Tora. Nici nu se așezaseră bine la masă și Tora era epuizată! Mai ales nenorocitele de manșete o chinuiau groaznic; parcă tot creșteau. Și consulul se uita tot timpul la ea. Alunița nu putea să fie, pentru că se întorsese repede cu partea pe care o avea spre Milla. Dar el n-o privea în față, ci se uita în jos. Atunci lăsă cuțitul și furculița și își ascunse mâinile sub masă.

– Scumpă domnișoară Holm, dar dumneata nu mănânci nimic!... Nu te simți bine?... Ce-ți lipsește? Ai cumva vreo dorință aparte? Te rog să spui!... Milla, oferă-i domnișoarei Holm încă o ceașcă cu ceai – da?... Nu ceai?... Un pahar cu vin? Foarte bine, un pahar cu vin!... Noroc, domnișoară!... Dar nu bei deloc?... Preferi Madera?... Dar, scumpă domnișoară, pentru asta nu trebuie să roșești așa!... Durere de cap?... Vai, vai!... Poate dorești?... Să te ajute Milla?... Nici asta?... Dar spune, te rog, ce dorești! Ai des dureri de cap, domnișoară Holm?... Nu?... Am cunoscut o fată pe care o durea capul din pricina manșetelor. Dar, dragă Milla, n-o chinuiesc deloc pe domnișoara Holm. Poftim, domnișoară Holm?

Tora simțea un fel de leșin care o cuprindea chiar și în împrejurări mult mai neînsemnate și de fiecare dată o aducea la lacrimi. Se ridică de la masă și fugi sus, în cea mai mare grabă.

În același moment se ridică și Milla și, cu o demnitate pe care prietenele ei o admirară, o urmă pe Tora.

Când ajunseră și celelalte sus, Tora plecase. Milla era foarte palidă, dar nu pomeni nici un cuvânt despre cele întâmplate. Nora și Tinka plecară și ele. Milla nu se împotrivi; le sărută și le rugă să revină curând. Jos, în vestibul, repetă rugămintea. Abia după ce se întoarse în cameră și încuie ușa, izbucni în plâns. Așa ceva nu s-ar fi întâmplat în nici un caz dacă răposata ei mamă ar fi fost și ea la masă. N-o putea înlocui. Da, și ea fusese jignită. Mama ei o părăsise mult prea devreme. O, mamă! Mamă!

Cineva ciocăni la ușă. Întrebă cine este. Tata. Firește că trebui să deschidă; dar se întoarce pe sofa și se trânti plângând, în colțul cel mai îndepărtat. El se așează lângă ea în tăcere, dar după un timp spuse, prudent, aproape în șoaptă:

– Ascultă-mă, Milla, îmi pare rău... Dumnezeu știe cum de s-a întâmplat. Este supărător – în primul rând din cauza ta. N-aveam de unde să știu că o s-o pună chiar așa la inimă. Mă bucur mult că te vizitează prietenele tale și mai ales aceste fete; totuși... poate că tocmai asta m-a făcut... ai fost destul de prevăzătoare când ți-ai ales prietenele, Milla?

– Ce vrei să spui?

– Nimic precis... Copilă dragă, nu te aprinde așa! Mă înțelegi greșit! O fată care este atât de nesigură... pe care... hm... o poți atât de ușor descumpăni... ar putea să vină ziua în care să regreti că ai avut relații cu ea.

Milla se ridică, albă ca varul; se simțea ca și cum ar fi vorbit despre ea însăși.

Dar nu scoase nici un cuvânt. Izbucni în hohote de plâns, se duse în dormitor și închise ușa în urma ei...

A doua zi, de la începutul primei pauze, Milla o luă pe prietena ei Tora de braț și asta se repetă, în pauzele următoare. Amândouă erau extraordinar de binedispuse. Nora și Tinka o admirau pe Milla pentru această atitudine. Nu crezuseră că are atâta curaj. Și mai mult decât orice, acest incident mărunț deveni piatra de temelie a prieteniei lor.

„Statul-major“ era format.

3

Asociația

Curând se observă că amândouă clasele superioare se aflau sub aceeași influență. Această schimbare îl frapă pe Tomas în așa măsură, încât, până la urmă, întrebă care este cauza și atunci i se explică. Se amuză peste măsură, le dădu celor patru fete faimosul lor nume și în același timp le propuse să înființeze o asociație. Ce-i drept, aveau o întâlnire săptămânală la mama lui și asta se putea menține în continuare. Dar ar fi fost și mai bine dacă ar fi

luat cauza în propriile mâini și ar fi hotărât ce să li se citească sau să li se prezinte și despre ce să discute. Mai ales ultimul punct era esențial. Fetele tinere aveau atâtea „flecustețe“ în cap că trebuia să se obișnuiască de timpuriu să gândească, urmărind un anumit scop.

O asociație! Clasele superioare urmau să întemeieze o asociație! Puteau participa și prietenele lor din tot orașul; chiar și elevele mai mari din clasa mijlocie. Și în cadrul acestei asociații puteau să vorbească liber despre orice, să invite pe cine doresc, ba chiar să țină prelegeri și să facă muzică. Erau singurele stăpâne – ele și nimeni altcineva. Puteau să-și facă un statut, să aleagă un președinte – adică o președintă – și o secretară – și să aplice sancțiuni!... Cum le stimula imaginația – nu numai în clasele superioare, ci în toate, până la cele unde copilașii învățau alfabetul și cântau poezioare cu pisicuța Miți... Câtă viață se trezise în bănci și pe sub bănci, câte șușoteli în ore și ce larmă în pauze!

Când, într-o școală, o problemă despre care nu se poate vorbi deschis devine arzătoare, pe profesori îi apucă disperarea. Nimeni nu mai învață, nimeni nu mai ascultă, nimeni nu mai respectă ordinea. Dacă vrei într-adevăr să te amuzi pe seama unei astfel de mișcări secrete, nu trebuie să stai în față, ci să-ți cauți un loc în ultima bancă și să urmărești codițele. Ai putea crede că mulțimea asta a prins o viață de sine stătătoare. Saltă, dansează, se încolăcesc și se desfac; iar diversitatea de culori, în agitația ei fantastică, are un efect de-a dreptul comic. Cele roșii ca focul și roșii-brune, pe lângă cele negre, care fac ape, sau lucitoare ca uleiul, cele transparente sau cele care strălucesc ca aurul; și, în contrast cu ele, cele negre pe din afară și brune în interior, sau negre ca pana corbului, cele blonde în toate nuanțele de galben și cenușiu sau în amestecul murdar al celor două, pe un fond verzui... adică, cele mai imposibile culori proprii acestei vârste de tranziție. Și codițele sunt atât de sânguincioase de parcă ar sta de vorbă unele cu altele, și-ar prezenta una alteia acrobații sau s-ar repezi să se bată. Viața din spate este o oglindire fidelă a celei reale.

În prima ședință, adică în adunarea constituantă a „asociației“, a fost aleasă președintă Nora. Tinka era atât de obișnuită să ia toată munca asupra ei încât știa dinainte că va fi numită secretară, ceea ce se și întâmplă, în

unanimitate. Nora susținea că are avantajul să-i poată trimite copia procesului-verbal lui Frederik al ei. Primul paragraf al statutului prevedea, firește, că totul trebuie să rămână secret; dar, mă rog, Tinka era logodită. De altfel, începură fără un statut scris. Dar, din Kristiania, Frederik cerea cât se poate de categoric un regulament al asociației. El trimise un proiect cu sancțiuni pentru absențe, sancțiuni în caz de nesupunere, sancțiuni pentru tulburarea repetată a liniștii și pentru abținerea de la vot. Însă fetele procedară mult mai practic decât „Berbecul“, cum îl poreclise Tinka cu această ocazie. Ea și Nora redactară în liniște un proiect de regulament care urma să fie aprig dezbătut în adunarea următoare; nu prea păreau interesate de regulamente.

În oraș se făceau glume pe seama „asociației“; unii o găseau nepotrivită, ba chiar periculoasă. Dar pentru că în același timp în oraș sosi o trupă de teatru aflată în turneu, iar cel mai select spectacol căzu chiar în ziua adunării, fără ca membrele asociației, cu rare excepții, să se lase influențate și să o trădeze, acest fapt a fost socotit ca un examen de admitere. Nu se mai consideră necesară o probă de rezistență; o lăsară în pace.

Curând se constată o lacună periculoasă a statutului. Fiecare membră putea să trimită președintei propuneri anonime privind temele de discutat. Apoi se supunea la vot dacă aceste propuneri trebuiau incluse sau nu pe ordinea de zi. Astfel, o dată se făcu propunerea anonimă să se discute despre nemurire; pentru această propunere nu se numără nici măcar un singur vot; reieșea, deci, că cel care făcuse propunerea nu era membru al asociației.

O altă propunere suna astfel: „Este permis ca bărbații să poarte mustăți?“ – și această întrebare fusese scrisă de aceeași mână. Atunci se ceru să nu se țină seama de nici o propunere care nu era pusă pe masa secretarei chiar în timpul adunării. Împotriva ei s-a obiectat că în felul acesta nu mai sunt anonime; dar asta rămânea pe seama îndemânării personale, iar propunerea a fost adoptată.

Cu toate că discuțiile erau „strict secrete“, în oraș se spunea totuși că una dintre fete ar fi vorbit pe larg într-un referat cât de deplorabil este că

bărbații nu-și pot respecta jurământul de castitate la fel ca femeile. Cu această ocazie inventase Döse Franțuzitul celebrul lui vers: „Tora, Nora, *ora pro nobis!*“

De altfel, nu se prea putea afla ce discutau fetele. Ele erau înțelese să lase să se creadă că tot ce se zvonea era adevărat. Și jucară farsa asta într-un mod cât mai poznaș.

Unul dintre cei mai mari zeflemiști era consulul Engel. Se împăcase imediat cu „statul-major“ cerându-și scuze prin fiica lui. Pe lângă asta, îi dăruia Torei o casetă japoneză, cu o mulțime de sertărașe, iar în fiecare era câte o broșă încântătoare. Și ca să dreagă lucrurile cum se cuvine, organiză o serată de împăcare, la care Milla putea să invite și alte prietene. Comandase „EXPRESS“, o păpușă uriașă, pe care o așeză pe masă și le-o înmână solemn celor patru. Un exemplar de lux. Tinka se îmbrăcase cu rochia ei cea mai rezistentă; Tora, care ședea lângă Milla, era într-o dispoziție excelentă, sporovăia neîncetat, așa încât Milla o ciupi pe sub masă, iar Tora izbucni într-un râs nestăpânit. În timpul desertului, Nora fugi la pian ca să cânte un cântec pe care consulul nu-l mai auzise. Mai târziu, el le încredință că niciodată nu se amuzase într-un mod atât de nevinovat. Singura modalitate de a se întreține cu ele era să le tachineze; de regulă, în legătură cu asociația. Ele râdeau la glumele lui și le duceau mai departe. Dar nu desconspirau nimic. Pentru că femeia este obișnuită să suporte ironia, dacă este vorba de ceva ce-i stă la inimă. Asociația era ceva nou în viața lor. Dar curând avea să însemne și mai mult. Ca să explicăm asta, trebuie să ne întoarcem la una dintre fete, care ne așteaptă de ceva vreme.

În ziua aceea de luni, când o căutase zadarnic pe Milla, Anna Rogne nu venise la școală. Milla se simțise cu conștiința foarte încărcată. Imediat după școală, se duse la ea cu trăsura. Dar Anna era bolnavă. Mătușile o asigurară zâbind că nu trebuie deranjată. A doua zi, Milla venise iar. Întrebuse dacă n-o poate vedea măcar puțin. Ea și Anna începuseră să citească împreună *Fabiola* – n-ar putea să-i citească Annei? Dar mica bolnavă își ceru scuze. Mătușile îi transmiseră Millei scuzele, zâbind, și ea plecă din nou.

Timp de trei săptămâni, Anna nu veni la școală; Milla mai încercă să o vadă în câteva rânduri. Apoi renunță. Anna nu era bolnavă. Le spuse mătușilor fără ocolișuri ce o supăraseră: fusese înșelată și desconsiderată, ba chiar mai mult, fusese jefuită. Ce înțelegea prin ultima afirmație nu voia să explice; nu putea să spună. Avea nevoie să rămână singură, singură de tot. Și toată ziua o auzai umblând de colo-colo prin cameră; uneori și noaptea. Mătușile erau foarte speriate, dar o lăsau în voia ei. De câte ori se făceau rugăciuni în casă, o anunțau; dar Anna nu venea niciodată. Văzând că mătușile erau tot mai uimite și mai îngrijorate, în cele din urmă spuse că tocmai în legătură cu religia suferise cea mai grea pierdere. Tot ce iubise mai mult îi împărtășise Millei. La fiecare rugăciune, coral sau pasaj scump din Biblie, fără a mai pomeni de spovedania în comun, avusese sentimentul că schimbă inele de logodnă cu Milla. Nu mai putea s-o audă, nici s-o vadă, nici să se gândească la ea!

Nu plângea, în orice caz nu se observa. Mica Anna avea o voință de fier! Privea cele întâmplări așa cum privești un dușman. Ele nu luau *chipul durerii*, ci al *dezamăgirii*. Le ura pe celelalte și se disprețuia pe ea însăși. Se putea închipui ceva mai nedemn decât greșeala ei, până în ultima clipă a ultimei zile când stătuse în fața ușii încuiate a Millei și auzise râsul celorlalte? Tot ce împărtășise, cu cea mai sfântă seriozitate, „uneia ca asta“, forța lăuntrică pe care o cheltuisese în această relație... Ah, îi venea să intre în pământ de rușine! Se silea să o mărturisească mătușilor, se silea să o analizeze până la ultimele rădăcini. Asta îi dădea de lucru. Dar, treptat, revenea la bucuriile ei sufletești... Începu să facă din nou plimbări lungi, de una singură, în sfârșit, să învețe. După trei săptămâni, reveni la școală ceva mai palidă și mai slabă decât înainte, dar aparent neschimbată. Nu se mai așeză la locul ei cel vechi, dar se purtă prietenos cu toate – inclusiv cu Milla. Aceasta nu mai încercă să-i dea explicații; dimpotrivă, Tora făcu încercarea, probabil cu știrea Millei. Anna o ascultă și o rugă să-i dea puțină ață galbenă. Măine i-o va aduce înapoi.

Lua parte sânguincioasă la toate adunările asociației, era evident că o interesau mult. Dar nu participa la dezbateri.

Cu puțin înainte de Crăciun – la propunerea Norei –, Tomas a fost invitat să prezinte o expunere despre *Strigoii* de Henrik Ibsen. El refuză, dar se oferă totuși să le spună câteva cuvinte despre responsabilitatea în familie. Era de părere că, examinat cu atenție, acest subiect putea conduce la mai multe precepte morale noi; în anumite domenii s-ar putea declanșa o adevărată revoluție. Toată lumea era nerăbdătoare. Doreau să asculte o prezentare interesantă, calmă și urmă o expunere fără șir, dar zguduitoare. Fetele erau speriate, nu atât de agitația lui Rendalen, cât de cuvintele lui. În încheiere strigă: „Cei care transmit copiilor boli ereditare, de pildă toți cei în ale căror familii bolile psihice sunt ereditare și care totuși se căsătoresc, cei slăbiți de o viață dezordonată și care aduc totuși copii pe lume, cei care de dragul banilor se căsătoresc cu femei slabe de minte sau bolnave și procrează cu ele sunt mai răi decât cei mai mari ticăloși, mai răi decât hoții, falsificatorii, tâlharii, ucigașii!...” Și continuă în același stil.

Probabil că se întâmplase ceva. Doamna Rendalen umbla de mai multe zile cu ochii roșii; și Tomas însuși fusese plecat câteva zile, pe câte se pare la Kristiania. După expunere, Anna se apropie de el și îi mulțumi în felul ei „pretențios”. După ce plecă, ea spuse că era cel mai bun lucru pe care îl auzise vreodată. O singură persoană fusese de părerea ei, și anume miss Hall; celelalte tăceau, un timp domni chiar o tăcere penibilă. În sfârșit, una dintre fete observă că expunerea i s-a părut dezordonată și exagerată. La asta, mica Anna răspunse că era nevoie să le zguduie, fiindcă tot ce se făcea nu urmărea decât „distracția”, ajungându-se destul de departe și aici, în asociație.

Asta făcu să crească indispoziția. Nora se simți jignită și întrebă dacă Anna nu vrea să facă ea însăși ceva pentru asociație. Anna roși, dar spre surprinderea tuturor răspunse că va încerca. Apoi lipsi câteva zile de la școală; dar la adunarea următoare – ultima dinainte de Crăciun – se anunță cu o expunere. Își exprimă dorința ca la adunare să participe atât Tomas Rendalen, cât și mama lui și Karl Vangen. Prietenele erau de părere că nu se putea spune despre ea că suferă de un exces de modestie. Dar, firește, invitații veniră.

La intrarea în sală, mica Anna părea emoționată. Mâinile îi tremurau în timp ce răsfoia cu degetele subțiri și palide manuscrisul și îndrepta lumânările.

Tonul și modul de a expune erau măsurate, uneori aproape tăioase; ochii ei mari nu se ridicau cu plăcere, dar când o făceau, erau atât de plini de subînțelesuri încât aveau un efect de-a dreptul provocator. Citea expunerea cuvânt cu cuvânt. Mai ales începutul era deosebit de vehement.

„Femeia nu se străduiește pentru autoeducarea ei în măsura în care o cere bărbatului. Nu renunță la defectele pe care le-a căpătat în împrejurări nefavorabile. Astăzi vreau să ating numai un singur defect: minciuna. Fiind cea mai slabă, femeia s-a deprins să mintă. Dar astăzi femeia nu mai este atât de nesigură încât să mai fie nevoită să facă asta. Vreau să spun, de pildă, că întotdeauna când apare un străin, ea minte – adică se arată blândă, smerită și amabilă față de el. Sau alt exemplu: dacă întâmpină cea mai neînsemnată piedică pe drumul ei cel drept, atunci face imediat un ocol, invocă un pretext, se preface. Dacă trebuie să facă ceva ce nu-i place, o apucă pur și simplu durerea de cap. Dacă vine la ea cineva pe care nu dorește să-l vadă, se face că este plecată, deși se află în camera ei. Nu se sfiește câtuși de puțin să-și pună servitoarea, fiica, prietena să mintă în locul ei, dacă nu poate s-o facă ea însăși.

Unele femei – poate chiar destul de multe – s-au obișnuit să invoce motive neadevărate sau să le ascundă pe cele adevărate, în așa măsură încât o fac fără vreun motiv exterior; se complac în asta ca într-un fel de cochetărie. Și dacă asta s-ar manifesta numai în purtarea lor față de oameni! Dar la fel se poartă și în fața lui Dumnezeu. În legătură cu asta, aș dori să citez un scriitor. El spune: «Este greu să-ți faci o opinie asupra credinței religioase a femeii câtă vreme singura ei preocupare spirituală este religia. Dar dacă vezi o sută, două sute, trei sute de femei îmbulzindu-se în jurul unui predicator la modă, atunci îți dă de bănuț. Cel mai simplu mod de a gândi constă, firește, în a-ți însuși cuvintele altuia. Dar și mai comod este să te entuziasmezi pentru el și cel mai comod e să te prefaci că te-ai entuziasmat, pentru că s-au entuziasmat alții...

Credința, care și-a pierdut idealurile aici pe pământ și de aceea le caută în cer, nu este atât de sigură că va fi într-adevăr bine primită acolo, așa cum făgăduiesc predicatorii. Și de regulă, din ea nu mai rămâne decât un impuls vag... Apoi mai există și multe femei extrem de prevăzătoare; principalul este să și-i pună în siguranță pe ai ei. Aș vrea să știu ce spune Dumnezeu despre asta?»“

Și cită mai departe, iar multe dintre citate stârniră râsul – ciudat că și lui Karl Vangen. Apoi trecu la „doamnele din asociațiile de binefacere“ care organizau baluri vesele și bazaruri drăguțe, ba chiar și reprezentații de teatru, pentru familiile celor înecați sau arși. Cum astfel de asociații – de pildă și aceasta – se amuză cu probleme mari și se entuziasmează pentru anumiți conferențieri.

Anna era foarte tăioasă, așa cum este aproape întotdeauna tineretul când se apucă să critice.

După ce își încheie expunerea și coborî de la catedră, la început nu înțelegea ce i se spune. Dădea răspunsuri anapoda și repeta de mai multe ori aceeași întrebare. Dar treptat își reveni. Se uită după Tomas Rendalen. Acesta plecase. Era cât se poate de uimită. Se apropie de doamna Rendalen ca să afle motivul. Dar, firește, mai întâi trebui să întrebe dacă i-a plăcut expunerea.

– Da, fetițo, în anumite privințe ai dreptate; dar mă tem că veți exagera și o veți lua prea „în serios“... Sărăcuțele de voi, abia atunci ajungeți să mințiți! Puține sunt femeile care pot s-o „ia în serios“, fetițo! Să țipe – da! Și să-și frângă mâinile – asta pot – sfinte Dumnezeule! Ajung să fie atât de prefăcute încât te dezgustă.

În sfârșit, Anna întrebă încet, cu prudență:

– De ce a plecat domnul Rendalen?

– Dumnezeu știe!

Și se uită oftând spre ușa pe unde dispăruse, se ridică și plecă și ea.

Karl Vangen vorbea cu Tora. Văzând-o pe Anna singură, se apropie de ea și îi spuse că unele citate l-au „amuzat copios“. Citise cartea.

Karl Vangen fusese el însuși pe punctul de a deveni un predicator la modă. Din fericire reușise să scape la timp. Dar mai avea încă frica-n oase.

Anna știa asta de la mătușile ei – deținea, deci, secretul cuvintelor lui. Pe el îl interesa exclusiv raportul femeii cu religia, însă nu era într-un tot de acord. Anna îl întrebă ce părere are despre restul expunerii.

– Cunoscut prea puțin femeile, răspunse el roșind ușor, și de aceea nu vreau să intru în amănunte.

De îndată ce ascultătorii vârstnici plecară, se stârni o furtună de entuziasm. Fetele erau pur și simplu „uluite“. „Annchen“ era cea mai mare dintre ele, lucru pe care îl uitaseră cu ușurință, pentru că era mai puțin dezvoltată fizic. N-ar fi crezut-o în stare de așa ceva. Ce spirit de observație ascuțit! Ce exprimare excelentă! Și era una dintre ele!

Cele mai încântate erau Nora și Tora.

– Da, chiar așa suntem! Nesincere – bineînțeles, în linii mici! Și cum mai cochetăm cu lucrurile serioase – ah! Da, aici se cer fapte! Sau dacă nu fapte, atunci măcar...

– ...praf de strănutat! completă cineva și tot grupul se cutremură de râs. Dar apoi o luară de la capăt.

– E adevărat! Zău că e adevărat! Totul trebuie să se schimbe! Este o rușine cum suntem acum!

Și ca să o pornească cu dreptul, toată societatea dori să-o conducă acasă pe Anna – cu orice preț! Așa și făcură, încât cele două mătuși cocoșate ale Annei, cu scufiile de noapte pe cap, se uitară speriate afară când, între unsprezece și douăsprezece noaptea, auziră larmă și douăzeci de glasuri ascuțite de fete strigând: „Noapte bună! Noapte bună!“

Annchen trebui să mai intre în camera mătușilor și să le povestească ce se întâmplase; dar le spuse numai că s-au condus acasă reciproc. Mai mult nu putea spune încă; nu era sigură. Scrisese expunerea cu sânge din inima ei. Cea mai amară experiență de viață a ei o transformase într-un atac; fusese convinsă că se vor năpusti asupra ei, o vor defăima și o vor exclude – și, când colo, culesese mulțumiri peste mulțumiri, entuziasm și iar entuziasm, elogi și iar elogi!... N-a putut închide un ochi toată noaptea. De bucurie sau de frică? Sau pentru că era prima oară când reușise să le cucerească pe celelalte? Nu era un sentiment neplăcut... În același timp nu numai un căpșor de fată n-avea somn și reflecta cum Dumnezeu trebuie să

se comporte. Imboldul de a lua viața în serios, de a fi înfricoșător de sincere, trebuia hrănit, altfel pierrea. Și se găsi o idee! Milla era în doliu; nu putea participa la balurile de Crăciun. Atunci nici una nu trebuia să danseze de Crăciun! Da, n-aveți decât să râdeți! Dar așa se hotărî, în unanimitate; o prietenă îndoliată nu trebuie părăsită. Nici una din „statul-major“ nu va merge la baluri în timpul iernii. De atâta compătimire, Milla se simți măgulită. Dar... Nici un dar! Hotărârea era unanimă și irevocabilă! Și nu aveau să se oprească la asta, se gândeau chiar la mai mult.

Tineretul masculin al orașului era trist că trebuia să se lipsească de atâtea domnișoare vesele la balurile de Crăciun. Dar tristețea era zadarnică; ele se bucurau chiar și de tristețea lor.

Și cum spuneam: nu aveau să se oprească la asta!

4

Pe scară

Această puternică solidaritate a celor ce se aflau în linia întâi și dădeau tonul, această vie aspirație către știință, către independență – deși chestiunea merita un pic de critică și de ironie – era totuși dovada incontestabilă că școala urmărea un scop înalt.

Lumea din oraș era surprinsă de cunoștințele temeinice și, înainte de toate, de superioritatea materialului didactic, a experiențelor, a metodei de expunere, tocmai în domenii pe care toți le puteau înțelege, pentru că făceau parte dintre cele mai importante necesități vitale. Cu un zel nemaipomenit, copiii povesteau acasă cele învățate și cerșeau bani pentru experimente la chimie și la fizică, microscop, tablouri istorice ilustrând obiceiurile tuturor popoarelor, din toate timpurile. Băieții nu se mai puteau compara cu fetele în ceea ce privește râvna și comunicativitatea. Orele de școală deveniseră bogate și plăcute. Iar după-amiază, fetele coborau spre casă vesele și fericite, fără cărți și ghiozdane, libere, libere, libere!...

Cei mai fericiți însă rămâneau sus. Aceștia erau doamna Rendalen și Karl Vangen. Pe unde trecea doamna Rendalen, fredonând ca pentru sine, fiindcă nu avea voce, cu ochelarii așezați strâmb pe nas, era ca atunci când

întâlneai un car cu fân pe timp de vară; răspândea, de departe, o aromă proaspătă și făceai loc cu plăcere să treacă unei apariții atât de impunătoare, folositoare și încărcate. Vangen zâmbea întruna, cu gura până la urechi. Era de-a dreptul radios când cineva se uita spre școală și putea să-i povestească toate micile evenimente; pentru el, totul era semnificativ și amuzant. Numai Tomas nu participa din toată inima la această bună dispoziție. Dar Tomas nu avea nimic „agreabil“, dacă prin asta se înțelege o comportare deschisă și veselă. Ori Vangen trebuia să stea „capră“ afară, în grădină, și el să sară ca un școlar când îi venea chef, ori umbla fluierând, cu mâinile în buzunare, atât de insistent încât cel care îl privea un timp era cuprins de amețeală. Ori cânta ore întregi la pian. Ori lucra fără răgaz cât era ziua de lungă. Ori citea o nouă carte și atunci nimic nu-l putea deranja. Ori făcea plimbări nesfârșite. Ori le citea fetelor și se amuza împreună cu ele, ca între camarazi – ori nu voia să le mai vadă nici pe ele, nici școala, nici nimic din ce ținea de ea. Atunci mamă-sa trebuia să-l suplinească la orele de literatură, miss Hall la chimie și la fizică, iar Nora la muzică – el nu mai voia, nu mai putea preda! Apoi revenea pe neașteptate mai vesel și mai vioi ca oricând și muncea cât doi. Mamă-sa punea asta pe seama tuturor acelor ani în care nu avusese o activitate regulată.

Dacă aveau musafiri, nu apărea deloc; sau venea și dădea totul peste cap. Sau se așeza într-un colț și tăcea. Sau nu spunea decât: „Da, da; desigur; se înțelege; firește“ și apoi dispărea definitiv.

Aceste ciudățenii erau privite din unghiul genialității; Tomas Rendalen avea ceva genial. Înainte de a pleca în America, „descoperise“ o profesoară de istorie; era tare în „descoperiri“. Ea se numea Karen Lote și preda lucrul manual, caligrafia și desenul. Tomas fusese surprins de cunoștințele ei în domeniul stilurilor și curând află că tânăra poseda un bagaj nu tocmai neînsemnat de cunoștințe de istoria artelor. „Extindeți-vă în domeniul istoriei culturii“, îi repeta el neobosit. „La noi, situația este mai mult decât precară în privința cunoștințelor de istoria culturii și numai acest fel de istorie are valoare pentru școală.“ Chiar de atunci începuse să pună bazele marii colecții de planșe din istoria culturii, cu care școala fusese dotată treptat, iar prin asta captă interesul tinerei profesoare. Și i-l menținu

trimițându-i mai multe planșe și sfaturi, și cărți în timpul călătoriilor. Iar de îndată ce sosi acasă, preluă el toate orele de istorie, ca să-i arate ceea ce gândea. Căuta să le prezinte copiilor dezvoltarea și relațiile sociale într-o privire de ansamblu clară, ilustrată cu planșe din istoria culturii și hărți; pentru cei mici mai restrânsă, pentru cei mari mai amplă, servindu-se de amănunte numai pentru caracterizare. Astfel devenea unilateral; dar avea forță și culoare. Și copiii căpătau o imagine vie a istoriei. Karen Lote era entuziasmată; noul din personalitatea lui și opiniile lui, modul persuasiv în care trezea în oricine încrederea că în toată lumea nu există altcineva căruia să-i dea atenție în afară de cel pe care tocmai îl privea; gustul rafinat cu care se îmbrăca, înfățișarea lui îngrijită – până la izul abia perceptibil de parfum fin pe care îl lăsa întotdeauna în urmă... În ciuda celor douăzeci și șase de ani, tânăra profesoară talentată și profund sensibilă nu mai întâlnise în viața ei nimic care să se poată compara nici pe departe cu fericirea de a-l putea asculta zi de zi.

Neînțelegerile și persecuțiile pe care le avea de îndurat îi intensificau sentimentul până la exaltare. Dar nu mărturisi nimănui nimic.

Apoi el preluă școala ca director. Când avea o oră liberă, asista la cursurile ei, participa cu însuflețire sau pleca fără să spună o vorbă. Uneori nu apărea mai mult timp, alteori venea zi de zi, îi lua locul toată ora sau umbla tăcut de colo-colo și dispărea din nou fără urmă. Aproape de Crăciun, Karen Lote se duse la doamna Rendalen și îi declară că nu mai poate rămâne în școală nici măcar o singură zi. Începea să tremure numai când îi auzea pașii pe coridor, în prezența lui nu putea reda nici cea mai simplă întâmplare, nici vorbă să mai și explice ceva.

– Dar de ce?

O desconsidera în modul cel mai evident. Și profesoara începu să plângă.

– Te desconsideră?

– Da! Ori mă întrerupe mereu și ține lecția în locul meu, ori nu mă învrednicește nici măcar cu o observație, îmi întoarce spatele, nu mă salută și nu mai apare. Nu mai termina de povestit.

Doamna Rendalen chemă toate profesoarele și le prezentă plângerea domnișoarei Lote, convinsă că este vorba de o ciudată neînțelegere.

Dar profesoara care preluase lecțiile de desen de la domnișoara Lote o asigură că dacă n-ar trebui să-și întrețină mama, ar pleca imediat; muștrările, veșnicele lui observații în prezența copiilor, erau de nesuportat. Era un tiran nesuferit. O făcuse să fie atât de nervoasă că tremura numai când îl auzea pe coridor. Începu să plângă și ea.

Speriată, doamna Rendalen se întoarce spre celelalte profesoare. Ce însemna asta? Le veni rândul să vorbească și profesoarelor de limbi străine, care din copilărie fuseseră elevele ei și se perfecționaseră în străinătate cu sprijinul ei.

Da, ele erau de părere că, în orice caz, domnul Rendalen nu-și dădea seama că „le muștră” și tot atât de puțin că ar putea să se simtă jignite când intervenea în desfășurarea lecției, astfel încât și copiii observară profunda lui superioritate – dar că adesea este de-a dreptul supărător. Era atât de subiectiv și față de profesoare, și față de copii; nu trata niciodată același lucru în același fel, ci întotdeauna în funcție de dispoziție. După părerea lor – împărtășită de toate celelalte profesoare – nu era potrivit ca director de școală. Chiar și domnișoara Hall, care, de altminteri, nu avea să se plângă de nimic, era de aceeași părere.

Doamna Rendalen le rugă – pentru numele lui Dumnezeu! – să se mai gândească. Asta ar fi însemnat desființarea școlii. Era foarte tulburată și spuse că, pentru un timp, va prelua ea conducerea. Cu impetuositatea care o caracteriza, se lăsă pradă durerii. Atunci celelalte se speriară. Urmară scene mișcătoare; se întreceau toate în a-l lăuda pe fiul ei. Cineva care n-ar fi auzit cele de dinainte ar fi putut crede că toate ardeau de entuziasm.

Summa summarum: să concepi un program de învățământ excelent, după cele mai bune modele actuale, și să fii tu însuși un profesor remarcabil este cu totul altceva și cu mult mai mult decât să fii un destoinic director de școală. Curând, doamna Rendalen ajunse la părerea lor; și astfel se consolară reciproc, pe cât se putea.

Dar, pentru Tomas, acesta era scopul vieții lui; dacă îl pierdea, nu-i mai rămânea nimic.

De când Augusta se odihnea în pământ, pentru el devenise limpede că era mai bine să nu-și întemeieze o familie; năzuința lui rămăsese numai să preia școala mamei lui și s-o facă să fie ceea ce visase ea, fără să reușească; pentru el însemna oarecum logodna, căsătoria, binecuvântarea unei familii. Și era mândru de asta! De aici îi venise energia primei lui tinereți, care-l făcuse să devină obiectul admirației de nezdruncinat al lui Karl Vangen. Acesta era conținutul secret al scrisorilor și convorbirilor lui cu doamna Rendalen.

Numai că urmaseră unele lupte și firea lui nestăpânită nu izbândise în toate. Dar de fiecare dată îl cuprindea un sentiment de rușine față de idealul său, iar această rușine se transforma în frica profundă pe care o simțise mamă-sa pe când îl purta în pânțece. Ea i-o descrisese adeseori, în culori tari. Dar ce însemna această frică pe lângă cea pe care o simțea el! Era îngrozitoare! Asta îl făcu să se apropie din nou de mamă-sa și să-și pună toată nădejdea în această relație de încredere totală. Îi unea o seriozitate sfântă; aveau același scop în viață.

Poate că atât scopul vieții, cât și frica ar fi fost înlăturate dacă impulsurile lui senzuale s-ar fi concentrat asupra unei singure femei, căci posedea o energie sălbatică și nu lipsea decât o altă voință fermă care să-l subjuge. Dar neliniștea înnăscută a firii lui ștergea mereu impresia din afară și frica avea întotdeauna timp să se furișeze cu și mai multă putere între ei, încât până la urmă învingea. Scopul vieții lui era salvat.

Din momentul în care biruise pe deplin, în el se dezvoltase ceva chinuitor de abstract. Germenele existase întotdeauna. Amintea de predilecția tatălui său pentru „imagini“, de acea pornire de a privi lucrurile întotdeauna în mare și în general. Forță studiile; niciodată nu ducea un lucru până la capăt ci, cu un fel de gelozie, le amesteca pe unele cu altele. Dacă disciplinele de examen n-ar fi corespuns în mod cu totul deosebit înclinațiilor lui, nu și-ar fi trecut examenele niciodată. Dar el era gata cu mult înainte și trecea în grabă la altceva nou. Întotdeauna depășea cu mult cele ce trebuiau să-l preocupe în cadrul școlii; pentru el nu erau decât o parte a unui întreg întrezărit sau închipuit.

Karl Vangen, care îl vedea cum studiază, găsea de necrezut tot ceea ce realiza Tomas în ciuda tuturor acestor inconsecvențe. Exact aceeași atitudine apărea și în relațiile cu oamenii. În aparență cu totul absent, culegea totuși impresiile cele mai originale.

Dar toate căpătau pentru el aceeași orientare. El socotea imaginile și dovezile drept preocupări de moment; nu oamenii îl interesau, ci fenomenele. Nu obiectele, ci ideile.

Câtă vreme Karen Lote introducea o nouă metodă istorică, îl interesa nemaipomenit de mult. Apoi, aproape deloc. Cu celelalte se purta cam la fel – exceptând-o pe miss Hall. Felul ei de a preda era nou pentru el; aștepta cu nerăbdare să vadă consecințele – în primul rând pe cele intelectuale, apoi pe cele morale.

Dar munca lui? După ce își încheiase vânătoria fără răgaz, timp de ani întregi, după cel mai bun material didactic și cea mai bună metodă de predare din lume, după ce programul de învățământ fusese pus în practică cu nesfârșite modificări și îmbunătățiri și, înainte de toate, după ce rezistența brutală exterioară fusese înlăturată, ei bine, acum ce mai intervenea pe neașteptate ca să-l abată din cale? Nu mai putea? Nu mai voia? Nu-i mai ajungea?

Toți cei apropiați se bucurau de succesele lui; mai ales bucuria mamei lui era mișcătoare. „Așa mi-am închipuit întotdeauna școala, dragul meu Tomas!“ spunea ea aproape în fiecare zi. Și el îi mulțumea și o săruta pentru această confirmare, deoarece laudele ei erau pentru el o necesitate. Și totuși, mai era ceva: predarea, principalul lui talent – da, îl stimula să prezinte limpede și sugestiv un subiect, să sublinieze un moment esențial, să clarifice până la transparență lucrurile cele mai dificile. De multe ori, îi făcea plăcere să apere o opinie nouă în fața elevilor mai mari sau să le atragă atenția asupra unei probleme de actualitate. Avea o răbdare plină de inventivitate pentru tot ce însemna „lecție“; dar dincolo de asta nu mai avea nimic. Chiar nimic.

El își sesizase lipsurile. Având tendința de a se chinui pe sine însuși, suferea foarte mult. În unele momente, ura de-a dreptul școala. Atunci îi pieria curajul de a trăi, era lipsit de orice aspirație, de orice... dragoste ar fi

putut spune, dacă n-ar fi existat mamă-sa și Karl. Pentru că și de acesta îl lega o dragoste profundă. Îi lipsea dorul de femeie și de copii; cel puțin deocamdată, pentru că nu se simțea atras în mod deosebit de nici o femeie. Sau poate că tocmai asta era nenorocirea – că nu putea stabili o legătură de acest fel. Când era doar un copil, reușise... Un om frământat zi de zi de astfel de gânduri și apoi copleșit de lacrimile și de văicărelile mamei sale, pentru că profesoarele nu mai voiau să-l suporte ca superior... Un astfel de om nu tresare ca în fața unei lovituri neașteptate. În timp ce mamă-sa îi comunica acestea, el rămase liniștit la pian, unde se afla în acel moment. În timpul relatării ei lungi și adesea întrerupte, el atinge din când în când câte o clapă cu degetul. Vede deznădejdea ei, dar pe a lui și-o ascundea. Simțea că acum nu mai are ce face. Foarte calm observă că poate ar fi mai bine să preia ea conducerea școlii și zdrăngăni mai departe, ca și cum asta n-ar fi avut nici o importanță. Ea răspunse că același lucru le-a și spus profesoarelor. Atunci el se făcu alb ca varul. Ea se grăbi să adauge că era de la sine înțeles că numai el putea să supravegheze aplicarea programului de învățământ pe care îl concepuse. Îl rugă să vorbească imediat cu profesoarele. Nu știa să vorbească cu oamenii. De aceea era înțeles greșit; le jignea arătându-se neîncrezător, ba uneori chiar disprețuitor. Poate că îi erau nesuferite?

Asta era prea mult pentru Tomas. Se aruncă peste pian și izbucni în plâns. Apoi se ridică imediat, își luă pălăria și pardesiul și fugi afară, în ciuda rugămintelor mamei sale de a mai rămâne să stea de vorbă, ca pe vremuri. Nu putea.

Pentru că și în relația cu mama lui era ceva care durea. Când se întorsese din călătorie, ea îl întâmpinase cu cea mai mare admirație; tot ce spunea și dorea era just. Dar după conferința lui privind programul, ea căpătase îndoieli și aceste îndoieli crescuseră tot mai mult, astfel că acum pune sub semnul întrebării tot ce făcea el. La prima reclamație a profesoarelor, îi lua școala înapoi! Și cum știa să pună asta de acord cu mândria ei pentru buna rânduială și cu satisfacția liniștită pe care o reflecta neîncetat că totul merge atât de bine. Nu se plângea de îndoielile ei, dar nu mai putea răbda. Povestea cu profesoarele era îngrozitoare. După părerea

lui, ele realizau lucruri excelente; în primul rând Karen Lote; altfel nu s-ar fi interesat de ea.

Probabil că felul lui de a se comporta față de oameni era fundamental greșit, dacă putea fi înțeles anapoda. Cine știe: poate că de aici venea și sentimentul lui chinuitor de nemulțumire și de gol...?

Toate aceste femei fuseseră entuziasmate. Profesoarele și clasa superioară și... fusese și asta doar o iluzie? Sau acum le trecuse?

„Entuziasmul“... Ce însemna asta? Ridică din umeri, plin de dispreț... Și totuși se bucurase de el și se lăsase legănat de iluzii. Îl luase drept ceva durabil.

Dar cel ce vrea să aibă trebuie să știe să și dea. Cine vrea să fie iubit trebuie să iubească și el. Și asta nu putea – cel puțin nu la fel ca restul oamenilor. De altfel, nici nu era de mirare. Cei din neamul lui își ferecaseră puterea de a-și iubi semenii. Sau ce altceva însemna atunci când acest neam încălca pas cu pas legile încrederii între oameni, lua în derâdere judecata oamenilor și își irosea sângele, distrugându-se pe sine însuși și pe urmașii proprii și pe alții, și pe urmașii lor?

Făcu o plimbare lungă pe câmp, pe același drum ca și în seara de primăvară, după ce ținuse conferința. Se gândi în urmă, cu cât curaj se întorsese din America. Cum idealul lui fusese să dea un exemplu luminos compatrioților săi, iar aceștia să-l urmeze. Putea exista ceva mai minunat pentru un popor mic decât să-și folosească forțele cele mai bune pentru educarea copiilor săi? Să-și investească toate rezervele în asta? Popoarele mari n-au decât să-și irosească roadele muncii pentru armată!...

Se gândi cât se bucurase atunci la gândul că astfel răscumpără păcatele părinților săi. Așa evoluaseră toate pe pământ. Deșteptarea pornea de la neamurile cele mai puternice. Ele își simțeau instinctiv defectele și căutau să le atenueze prin amestec de sânge. De aceea tot ce era măreț și bun avea la origine un neam; suferința lui dădea naștere dorului, ca impuls spre muncă, muncă și autodistrugerea neamului, ca impuls al inventivității, al capacității de a se cristaliza în jurul a ceea ce găsisese. Când școala zumzăia de sute de voințe tinere, când nenumărați ochi străluceau pentru țelurile pe care el le arătase, când elevele mari se orientau sub influența lui înălțând

stindardul – atunci o datorau în primul rând evoluției neamului în a cărei casă se aflau. Neamul lui, care devenise școală. Dar în adâncul lui dădea semne de epuizare. Germenele distrugerii se afla și în el, cel care clădise. Nu-l putea depăși. Îi lipsea forța iubirii. Privire ageră, putere de a înfăptui, ambiție – da! Dar mai departe...? Însușiri războinice, dacă vreți; dar nu pentru pace.

Așa cum hoinărise în acea seară, după conferință, mâhnit și plin de teamă, fără rost și fără țel (Karl pășise tot timpul în tăcere, alături de el, ca un câine cu picioare lungi și ochi blânzi, credincioși), așa hoinărea și acum. Numai că era iarnă și de data asta era singur. Îi era prea rușine ca să-și mai dorească să fie cu cineva. Nesiguranța vagă care îl încercase atunci pentru prima oară devenise acum certitudine. Nu mai putea continua. Sfinte Dumnezeule, nu mai putea! El era boala de care suferea școala!

Zăpada de pe ogoare se topise în bună parte. Rămăseseră numai petice răzlețe. În lumina lunii arătau fantomatic, în pădure, pe sub pini, era încă mare, de asemenea și pe cărări, dar aici înghețase și drumul era brăzdat de făgașe adânci, pietre și bălegar uscat. Era greu de umblat.

Tomas se întoarse acasă complet epuizat trupește și sufletește. Niciodată nu se simțise atât de obosit. Trecând pe lângă cimitirul nou, scăldat de valurile negre ale mării, unde se odihneau tatăl și bunicul lui, avu sentimentul că trebuie să-și caute liniștea în valuri sau în țărână – sau în amândouă, pentru că era totuna.

Se făcuse ora douăsprezece. Ca și în noaptea aceea de după conferință, voia să ajungă acasă numai după ce era sigur că nu-l mai așteaptă mamă-sa; ea se culca de obicei între nouă și zece. Dar când urcă pe alee, văzu lumină atât în camera ei, cât și în cea a lui Karl. Dacă n-ar fi fost sleit, ar fi făcut cale întoarsă. Așa că, fie ce-o fi!

Mamă-sa îl întâmpină pe coridor cu lumânarea în mână.

– Doamne, Tomas, ce frică mi-a fost, șopti ea.

Ce voia să spună? O privi. Sărmana de ea, parcă îmbătrânise cu zece ani. Arăta descurajată și nespus de tristă.

– Dragă Tomas, hai totuși..., începu ea.

– Nu, nu, mamă, o întrerupse el făcând un gest defensiv cu mâna, sunt prea obosit... extrem de obosit.

Și fără să-i spună noapte bună, fără să se uite în jur, trecu încet prin camera ei spre coridorul interior. Îi auzi pașii în vestibul, auzi cum se deschide și se închide ușa camerei lui... și cum se întoarce cheia în broască. Ah, ce amintiri îi trezea zgomotul ăsta. Parcă voia să se separe de ea.

În timp ce aprindea lampa, Tomas îl auzi pe Karl la ușa dintre camere. Dădu perdeaua la o parte, deschise ușa și în prag apăru chipul lui, care îl privea trist. De ce nu-l așteptaseră împreună? Desigur, ca să poată vorbi mamă-sa singură cu el. Îi venea să se arunce la pieptul lui Karl și să plângă în hohote. Tot ce ținuse în frâu când o văzuse pe mamă-sa amenința acum să izbucnească. Încrederea neclintită a lui Karl era pentru el cel mai puternic sprijin din afară. Vedea asta și acum. Lumina sub mânărea lui asemeni luminii din spatele siluetei lui Karl; fiindcă între ei era întuneric.

– Nu, dragă Karl, astă-seară nu, sunt prea obosit.

Încet, fără să scoată o vorbă, Karl își retrase picioarele lungi, închise ușa fără zgomot și întoarse cheia în broască.

Tomas se culcă imediat, adormi și se trezi abia după ora opt. Somnul lung și sănătos ștersese sentimentele penibile din zilele trecute. Sări din pat și se îmbracă în grabă. „Ei“, își spuse el, „dacă mă simt atât de bine, situația nu poate fi disperată. Trebuie să mai existe și altceva de făcut în viața asta, dacă nu aici, atunci în altă parte...“ Se hotărî să plece câteva zile în călătorie. Dorea să se sfătuiască cu sine însuși și să fie singur când chibzuiește. Doar atât află mamă-sa când veni la el în timpul gustării de dimineață. O rugă să-i transmită salutări lui Karl și la ora zece plecă.

Asta nu-i plăcea deloc doamnei Rendalen. Trecherile de la o stare la alta erau foarte bruște. „Poate că din călătorie se va întoarce cu totul schimbat“, gândi ea. Slăbiciunea lui principală de a vorbi și de a acționa nemijlocit pornind de la dispoziții de moment dădea impresia că pune sub semnul întrebării tot ce spunea. Dar, de data asta, doamna Rendalen se înșelase. Tomas se întoarse aproape neschimbat; observă numai că era cam pornit împotriva profesoarelor. Spunea că sunt „niște găște nerecunoscătoare“. El le-a oferit mai mult decât oricare altul – care n-a

făcut astfel de călătorii, n-a acumulat atâta experiență și n-are cunoștințele lui. Nu mai voia să aibă nimic de-a face cu ele. Când le întâlnea, le tortura cu o politețe exagerată. Asta îl amuza. Se purta de-a dreptul îngrozitor cu ele. Își reluă orele de dinainte, cu excepția celor de muzică, pe care le transmise Norei. Ea era acum în același timp și elevă, și profesoară. O asigură că are un talent pedagogic excepțional.

Karl se gândea că Tomas și-ar fi recăpătat interesul față de școală, dacă pe parcurs ar fi fost angajate alte profesoare. Îi spuse asta doamnei Rendalen. Ca să facă un sondaj prudent vorbi deocamdată despre noul observator astronomic a cărui instalare începuse în turn, dar din lipsă de bani fusese sistată temporar. În vara viitoare, era ea de părere, vor fi în măsură să continue lucrarea.

– Dumnezeu știe unde voi fi atunci! strigă Tomas și plecă grăbit.

„Dacă aș vorbi deschis cu profesoarele și le-aș convinge să-și ceară scuze“, gândi ea... Și într-o zi, aproape de Crăciun, le adună în jurul ei și le împărtăși că din unele afirmații ale fiului ei rezultă că vrea să plece.

Rămaseră un timp mute de frică. În sfârșit, pentru că toate celelalte o priveau întrebătoare, luă cuvântul domnișoara Lote. Nu voise să spună... spusese numai... de fapt nu spusese nimic, fusese doar grozav de nervoasă. Crezuse că nu este mulțumit de ea. Profesoara de desen și lucru manual, o femeie înaltă, blondă, inteligentă, se aprinse de tot. Metoda de desen a lui Spencer, pe care o introdusese Rendalen, nu era deloc simplă, mai ales la început. Dar, cu toate acestea, n-avea de ce se plânge, câtuși de puțin. Și începu să plângă.

Toate profesoarele își exprimară recunoștința; el era atât de inițiat în toate domeniile. Dar era atât de penibil că le trata ca pe niște... ca și cum nici n-ar fi existat.

Doamna Rendalen își scoase ochelarii, îi șterse și îi puse la loc – îi scoase iar, îi șterse și îi puse din nou.

Acum interveni miss Hall. Greșeala lui era că trata totul inegal. Asta le făcea pe profesoare să-și piardă siguranța și distrugea simțul de echitate al copiilor. Era cea mai mare pierdere pe care o poate suferi un copil. Ar fi

dorit mult să vorbească cu Rendalen, încheie mica americană; dar el era complet inabordabil. Astăzi era și ea nervoasă.

Doamna Rendalen își văzu planul complet răsturnat. Nu știa ce să mai răspundă. Totuși discuțiile se întrerupseră pentru moment. De pe scară se auzea un cor triumfător de voci de fete și toate alergară la ferestre. Era Nora, cu elevele ei. În ultimele zile de dinainte de Crăciun nu interveniseră prea multe lucruri noi la ore și elevele avuseseră astfel mai mult timp să învețe cântece. Orele de canto se încheiau de fiecare dată afară pe scară – una dintre numeroasele idei ale Norei. Asta făcuse o vâlvă nemaipomenită și nu numai elevele mici, care nu participau la cor, așteptau în apropierea scării să vină momentul cel mare, dar și oameni în toată firea se adunau pe alee. De îndată ce soseau alergând pe după colț și năvăleau în sus pe scară, grupurile de spectatori se adunau și se apropiau. Doamna Rendalen și profesoarele îmbrăcaseră paltoanele și stăteau acum la fereastra deschisă. Fetele se așezaseră în amfiteatru, pe trepte; cele mici, care nu cântau, se grupaseră lateral. Nora se afla jos de tot, cu părul blond strâns la ceafă, sub gluga care îi aluneca mereu. Își însușise felul lui Rendalen de a bate măsura, singurul lucru pe care acest om neliniștit îl făcea cu calm; mișca încheietura mâinii drepte, iar cu stânga dădea intrările. Nora ținea mâna dreaptă apropiată de piept, întocmai ca și el.

Minunat răsună cântul, până departe, deasupra orașului. Poate că la asta contribuia și priveliștea frumoasă, care transforma în sunete fantezia fetelor. Poate că și cartea cuprinzând „vechiul document“, apărută chiar zilele acestea și pe care cel puțin unul din trei locuitori ai orașului o cunoștea de doisprezece ani de la prima, a doua sau a treia mână, sporea și mai mult efectul.

Poate că aceste voci grave ale trecutului participau și ele prin puterea contrastului, făcând cântul luminos al fetelor și mai luminos, momentul fericit și mai fericit.

Dedesubtul lor se afla orașul, cu portul plin de nave, acum, în timpul iernii. Și în adâncul golfului, atelierele harnice și marile depozite de lemn. În stânga, muntele, cu puzderia de case și debarcaderul de jos; dincolo de munte și oraș, insulele și marea. Pe coastă, vremea era foarte schimbătoare.

În timp ce fetele cântau pe scară, peste peisaj treceau nori grăbiți sau se răsfrângeau raze de soare. Dacă la câmp era senin și liniște, în schimb marea mugea mânioasă în larg. Poate că așa se explica de ce fetele alegeau cu precădere cântece melancolice.

Din prima zi, atât pentru eleve, cât și pentru profesoare, concertul pe scară deveni cea mai strălucită realizare a școlii.

Dacă munca fiecărei clase, activitatea unei săptămâni sau a întregului an, s-ar fi putut aduna într-un gingaș țesut de celule care să formeze o cunună de flori, toate semințele roditoare, toate intențiile curajoase și începuturile nesigure s-ar fi unit cu aceste voci – cântul general nu ar fi putut aduce o fericire mai mare pentru profesoare, poate tocmai fiindcă momentul le trezea o durere ascunsă. Fetele mai mari, adică membrele „asociației“, simțeau în orice moment un motiv de solidaritate. Ceea ce două sau mai multe aveau în comun spre bine se amplifică atunci când cântau; orice aspirație spre ideal era înrudită în mod firesc cu sunetele armonios rânduite.

Dar cel pe care îl impresiona cel mai mult se ascundea în spatele ferestrelor închise; cu nici un preț nu voia să fie văzut. Se uita cum Nora bate măsura, cu capul dat pe spate. Dar rămânea în ascunzătoarea lui.

Cântecul ce plutea peste oraș și către oraș – cântecul ce începuse la moartea Emiliei Engel – exprima parcă tot ceea ce năzuisse să realizeze Tomas pe acest pământ. Cât de nefericit îl făcea acum! Încercă în schimb să se gândească la tot ce realizase, la luptele grele și numeroase. Totuși însemna ceva!

Nu oricui îi era dat să aibă astfel de succese... Dar exista o limită. Oare cântul se va sfârși curând? Sau va răsună mai departe și când el nu va mai fi? Se gândi la mamă-sa. Fetele de pe scară îl reprezentau. Unde se afla, de fapt, înăuntru... sau afară?

Acum toată ceata alerga în grupuri vesele, pe alee în jos; la urmă venea statul-major. Tora avea ceva de povestit sau de făcut vreo propunere. Mergeau încet și din când în când se opreau... Da, asta era, despre asta era vorba: să aibă o ființă cu care să poată împărți totul, bucuria și suferința!...

V

VÂNĂTOAREA

1

Femeie sau copil

*Femeie sau copil? În ea, pe fiecare,
Să le deosebească cine poate oare?
De vrei femeia să o prinzi în plase,
Copilul doar îți mai rămase;
Iar de copilul vrei să-l ai,
Îți scapă ca femeie, vai!*

Primăvara a fost timpurie. În tabăra tineretului domnea o mare însuflețire. Redesteptarea naturii li se strecura în sânge cu neliniștea, planurile titanice și micile ștrengării, cu clocotul ei amețitor. Erau zile când angrenajul școlar amenința să se dezmembreze și orice ordin era luat în râs. Muștrări și ceartă, uneori chiar bătaie, atenție îndoită, cine știe de câte trucuri era nevoie ca să poți conduce mica navă dincolo de tropicul periculos al primăverii, fără ciocniri și zdruncinături mai serioase.

Chiar și „asociația” începea să se clatine. Acum, când înmugureau pomii în grădină, era imposibil să ieși afară, în spatele casei, și în același timp să te prefaci interesată de comentariile unei prietene despre „vestimentația feminină modernă”. Dacă cel puțin ședința s-ar fi ținut afară, în pădure, atunci „vestimentația feminină modernă” s-ar fi putut tăvăli în iarbă și sfâșia în zdrențe sau agăța într-un copac ca să-și cânte păsările trilurile deasupra ei! Dar așa? Cum naiba să te intereseze „vestimentația feminină modernă” care trebuia să se citească dintr-un caiet de referate! „Asociația” chiulea pur și simplu! Zadarnic își puneă Nora în joc toată inventivitatea și puterea de convingere. Dar tocmai atunci se petrecu ceva –

un mare eveniment, născut poate și el din impulsul primăverii –, și „asociația“ se încăieră din nou, după cum fornăia Tora în dialectul ei bergenez.

Miss Hall luptase din răputeri ca să se stabilească un fel de bază pentru lecțiile pe care le avea de ținut în calitate de medic, la clasele superioare. Urmarea a fost că această muncă susținută le-a făcut pe eleve să capete încredere deplină în această mică domnișoară. Se vorbea în modul cel mai deschis despre tot ceea ce privea constituția fizică și sănătatea femeii, îngrijirea copilului etc. Mamele, firește, făceau cât mai mult posibil pe rușinoasele, în locul fiicelor, care se dezvățaseră. Și tații își susțineau consoartele; erau grozavi de pudici. Dar pentru că nerușinatele de fete erau tot mai inițiate, în cele din urmă nu mai avu nici un rost.

Pentru „asociație“, aceste cunoștințe și în primul rând aceste raporturi de încredere cu miss Hall avură drept consecință că, pentru un timp, problema feminină trecu în domeniul fizic și aici i se căutau cauzele primordiale.

Fusesse scoasă din nou la iveală o carte mai veche din literatura noastră care dezbătea ideea principală că libertatea pe care bărbatul o are înainte de căsătorie – adesea și în timpul ei – subminează caracterul bărbatului, precum și poziția femeii, și transmite oarecum infidelitatea și tirania de la o generație la alta.

În studiile ei de istoria culturii, Karen Lote dăduse o atenție deosebită evoluției căsătoriei. Ea demonstrează că ieșirea care era propusă atât de des, adică aceea de a i se da femeii aceeași libertate pe care și-o arogă bărbatul, ar fi fost un pas înapoi, o ruptură nemaipomenită în dezvoltarea culturii; pentru că societatea se îndrepta cu toată hotărârea către monogamie desăvârșită, la fel de sfântă pentru bărbat ca și pentru femeie. În ședința următoare, domnișoara Hall trată problema sub aspectul fizic. Se putea dovedi științific că bărbatul este supus unor tentații mai mari decât femeia și de aceea este mai scuzabil? Ea demonstrează că, dimpotrivă, tentațiile erau cu mult mai mari la femeie. Totuși, de regulă, femeia respectă căsătoria, ducând o viață castă, pe când, încă și astăzi, se putea afirma că la bărbat, de regulă, era taman invers.

Aceste afirmații stârniră o puternică agitație. Și aici bărbatul se folosisse de dreptul celui mai tare, chipurile în avantajul lui, dar în realitate spre propria-i distrugere – a lui și a societății. Dimpotrivă, în societatea civilizată, de sute de generații, femeia aparținuse unui singur bărbat. Astfel căpătase capacitatea ereditară de a păstra fidelitatea. Prin urmare, și bărbatul putea dobândi această capacitate.

În timpul schimbului de păreri care urmă expunerii, încordarea crescuse și mai mult și, pe parcursul săptămânii, tinerelor fete le trecură prin cap atâtea gânduri legate de acest subiect încât trebui să se convoace o nouă adunare.

Pentru prima oară de la fondarea „asociației“, luă cuvântul Tinka Hansen. „Femeia care se căsătorește cu un bărbat având un trecut imoral devine complicea lui. Ea consimte ca femeile să fie tratate astfel. Și se pedepsește pe ea însăși. Oare femeia își închipuie că un bărbat obișnuit cu o astfel de viață mai poate să renunțe la ea?“

În nici un caz nu-și puteau închipui așa ceva cele care ascultaseră o parte dintre expunerile prezentate în ultimii ani, în care se arătase că obișnuința era pur și simplu o chestiune de nervi. Nici măcar unu la sută nu învingea obișnuința prin propria-i voință; de regulă trebuia să-i vină în ajutor o necesitate stringentă.

Ca întotdeauna, Tinka discutasese problema cu Frederik; nu era, deci, de mirare că avea putere de convingere cât doi.

Ce dezgust! Ce indignare! De când exista „asociația“ nu se mai pomenise de așa ceva! Oriunde se întâlneau două sau trei fete era aceeași atmosferă – peste tot se auzeau exclamații ca: „Închipuie-ți dragă, să îmbrățișezi un om care...!“ „Închipuie-ți, piept la piept cu unul care...!“

Nora dădu expresie acestei indignări șoptite urcându-se la catedră și declarând că nu trebuia să se despartă în acea seară înainte de a promite solemn că ele cel puțin vor face totul ca femeia să devină conștientă de răspunderea ei și să se respecte pe ea însăși. De cum sfârși, toate se ridicară ca pentru jurământ.

Peste câteva zile avu loc încă o ședință. Intervenise ceva ce întrerupea cursul firesc al gândirii – un nou eveniment. Se știe bine că Tora povestea

cu plăcere basme fantastice și istorii aventuroase – cartea ei preferată era *A strange story* de Bulwer. Căpșorul ei de Augustus, plin de podoabe colorate, stofe și croieli îndrăznețe, limbi străine, cancanuri și de toată vanitatea din lume... se entuziasmase de mistică! Deodată însă, nici una dintre prietenele ei nu mai auzi nimic despre asta. Un singur om avea să fie inițiat în această latură obscură a firii ei pestrițe. Făcea ea asta pentru că voia să împărtășească un lucru atât de extraordinar unui singur om – așa cum le place fetelor? Sau și în asta era un fel de mistică, și anume că el era născut pentru așa ceva? Destul că oriunde se întâlnea cu Karl Vangen, fie singură, fie în prezența altora, știa să potrivească lucrurile în așa fel încât să șușotească cu el, ceea ce stârnea o mare uimire în rândul prietenelor ei. Ce Dumnezeu avea de discutat cu pastorul? Tocmai în acele zile, el îi dăduse să citească *John Wesley*. Ea devoră cartea, așa cum devora toate cărțile, și apoi discuta numai despre convertirile săvârșite recent de acesta. Oamenii influențați de privirea, de glasul, de personalitatea lui erau parcă transfigurați și din acel moment îi deveneau discipoli. John Wesley se trăgea, atât din partea tatălui, cât și din cea a mamei, din vechi familii de predicatori; cu siguranță că în mare măsură acesta era faptul care făcuse să se concentreze capacitatea lui de a influența sufletele credincioase. Era ca o scânteie electrică; anumite firi nu-i puteau rezista. Rămâne un mister cum reușise Tora să aducă vorba despre familia Kurt, de care se interesa pe atunci în mod deosebit. Oricum, cinstitul Karl Vangen îi vorbise cu entuziasm despre lupta lui Tomas Rendalen de a se elibera de ereditatea familiei Kurt. Nu era pentru prima oară când se punea problema amestecului de sânge și a luptei împotriva tarelor ereditare. Dar autoeducarea și lupta lui Tomas Rendalen erau exemplare prin energia lor. Karl o întrebă în secret dacă n-a fost surprinsă de atenția pe care Tomas o dă curățeniei, de felul lui îngrijit de a se îmbrăca, de izul ușor, aproape imperceptibil, de parfum fin – o, și cât de scump! „Îl însoțește pretutindeni. Nu mai termină cu spălatul și îmbăiatul“, adăugă tânărul pastor roșind. Cei mai mulți o socoteau cochetărie, într-adevăr asta și era. Dar ea nu bănuia ce însemna în fond?... Tomas Rendalen își însușise acest simț al curățeniei, înnăscut la tinerele fete, prin eforturi deliberate. Pentru el, îngrijirea trupului

era un fel de ritual – la fel ca pentru femeile tinere, dacă le-o îngăduiau timpul și mijloacele... La această interpretare îl conduseseră unele afirmații ale lui Tomas și cu siguranță că așa și era. Da, era ciudat că a luat tocmai forma asta. Dar poate venea de la faptul că el crescuse printre fete. Ea ce părere avea?...

Karl Vangen pusese această ultimă întrebare cu multă sfială; din anumite motive i se părea important ca ea să înțeleagă limpede că poți fi ireproșabil ca om și fără să te ferchezuiești și să te stropești cu parfum.

Din acel moment, Tora Holm mai avu încă un om care o entuziasma. Încă unul în bogatul ei repertoriu! Își închipuia că stăpânește și înțelege programul vieții lui Tomas Rendalen și chiar dacă nu cunoștea motivele neliniștii și instabilității lui – sau, mai bine zis, nici nu se gândea la ele –, acestea nu-i mai tulburau imaginea pe care și-o făcuse despre firea lui „energică“, îl iubea! Nu exista alt cuvânt pentru tot ceea ce era în stare să facă pentru el, da, pur și simplu totul! Așa se și exprimase, mai întâi față de prietenele ei intime, apoi și față de celelalte. Cu câtă insistență repeta aceeași poveste pentru a douăzecea oară până la ultimele verigi ale lanțului lung al prietenelor ei.

Avântul ei deveni contagios. Prietenele ei, care nu se entuziasmaseră încă de Tomas Rendalen, acum îl adorau! În ciuda părului roșu, a pistruiilor și a nasului turtit, a ochilor spălăciți și a feței neliniștite, lipsite de sprâncene, el era bărbatul ideal. Numai el însuși mai domolea într-o câțiva acest entuziasm când intra în clasă și începea să alerge printre bănci, în sus și în jos, fără să se uite măcar la una dintre ele. Sau când se repezea înfierbântat, ba chiar furios, asupra vreunui lucru care tulbura lecția – făcându-le să tresară speriate – căci, în privința asta, cu el nu era de glumit!... Dar de cum ieșea din clasă imaginea ideală era din nou pură și imaculată. Dar mai cu seamă când era neobișnuit de binedispus și evoca o imagine extrem de sugestivă a vreunui eveniment istoric cu minunatul lui talent pedagogic – atunci în toată lumea nu mai exista un altul ca el!

Dar tocmai pentru că nu exista decât un singur Tomas Rendalen, era cât se poate de firesc ca unele dintre firile mai slabe să se întrebe: „Dar, Doamne sfinte, dacă el este unul și noi atâtea?...“ Da, așa se întrebau. Nu

vreau să dezvălui câte se lăsau pradă acestei îndoieli. Întrebarea în sine este cu totul nesemnificativă. Important este numai răspunsul. Da, răspunsul! Deoarece nu putem să ascundem că în seara când spuseseră într-un glas „da“ la prezentarea generoasă a Tinkăi Hansen și la legământul lui Tomas, acest efort le întrecuse întru câțva puterile. Asta se simte abia mai târziu când te gândești în liniște la cel pe care îl iubești în taină sau care ai dori atât de mult să te iubească... și despre care se știe, că deja... Da, da, pentru că vechiul orășel al neamului Kurt era teribil de bârfitor! Atunci te cuprind vagi îndoieli. Nu te puteai încrede în tânărul respectiv indiferent ce a făcut, dacă totuși îți promitea ceva? Dar dacă și tu îi promiteai ceva? O, desigur! El va deveni un băiat foarte cuminte, numai să fie al tău. Cu teorii mari și principii înalte nu se poate trăi. Dar altele găsiră că asta este trădare, se înfurieră și se convocă o nouă adunare în care li se ceru socoteală celor ce se încumetaseră să-și schimbe părerea. La început, nici una nu voia să ia cuvântul; dar, în sfârșit, o fată curajoasă, cu bucle negre, spuse cu toată sinceritatea că, după părerea ei, în adunarea trecută merseseră prea departe. Dacă toți bărbații ar fi fost așa – așa cum își doriseră în seara aceea – atunci da! Numai că ei nu erau așa – și în situația asta ce era de făcut?... Păi, atunci trebuiau să aștepte!

– Bine, așteptăm! veni răspunsul.

Dar și acest răspuns eroic primi o replică și astfel se formară două tabere opuse și una de centru. Pe cea din urmă nu se prea putea conta, așa cum se întâmplă de obicei cu partidele de centru. Tinka Hansen (și Frederik) și toți cei care erau de partea lor (deci fredericienele) luptau pentru egalitatea necondiționată a sexelor. În viitor, imoralitatea urma să fie tot atât de aspru condamnată indiferent dacă vinovat se făcea bărbatul sau femeia.

Miss Hall era singura profesoară care lua parte la această adunare și era o „fredericiană“ convinsă. Ea declară că, odată cu extinderea cunoștințelor lor, și consecințele imoralității trebuiau să fie aceleași pentru ambele sexe. Acest argument nu putea fi folosit ca o acuzație adusă femeii. Cele ce vedeau deosebirea în faptul că vina femeii dezonoarează familia, pe când a bărbatului profanează altă familie, altă femeie, altă fiică, să le fie rușine și

să tacă. Miss Hall repetă acestea de două ori, pentru că nimeni nu răspundea. Tabăra opusă se făcea pur și simplu că nu aude. Repeta întruna: „Un bărbat poate fi foarte bun, chiar dacă în anumite împrejurări a păcătuit. Numai imoralitatea evidentă face căsătoria imposibilă“.

Fredericienele se scandalizară de aceste cuvinte „ușurate“ . Asta însemna să încurajezi o viață netrebnică. Se folosiră cuvinte atât de tari încât se înfurie și opoziția. Agitație generală; toți vorbeau, nimeni nu asculta.

Asta a fost joi. În aceeași seară, statul-major se adună la Milla. Începură cu aceeași problemă, dar treptat reveniră la Rendalen – un subiect care se dovedea mai greu de epuizat decât celălalt.

Tinka îi imita scrisul pe niște jumătăți de coală mare. Celelalte îi urmăreau încercările cu multă atenție. Scrisul lui mare contrasta cu ținuta lui îngrijită, atât de neglijent era, cu literele și cuvintele încâlcite și înghesuie unele într-altele. Mâzgălelile Tinkăi semănau cu un model de broderie.

Ea scrisese: „Nu mai pot rezista – așteaptă-mă în piață, astă-seară, la ora nouă!“, ca explicație marginală la ceea ce discutaseră, și umplea filă după filă cu aceste cuvinte, în cruciș și în curmeziș.

Dar cine le băgase în cap ceea ce a urmat? Mai târziu nu s-au putut înțelege în această privință. Doar atât s-a putut stabili, că numai Milla nu fusese de acord, dar obiecția ei era atât de slabă și de înecată în râs, încât, pe drept cuvânt, putea fi luată drept contrariul a ceea ce pretindea.

Duminică după-amiază, fiecare dintre cele patru își pregăti scrisoarea. Una fusese strecurată în buzunarul paltonului Karenei Lote, cealaltă în buzunarul hainei albastre, decolorate a profesoarei de desen; a treia și a patra trebuiau să ajungă în jachetele lui miss Hall și a unei profesoare de literatură.

Scrisorile nu erau semnate, plicurile, deschise și fără adresă – provocarea era atât de directă încât totul putea să fie luat drept o glumă. Dar tocmai asta era partea cea mai atrăgătoare a chestiunii. Dacă lucrurile luau o întorsătură neplăcută, cele scrise ca din întâmplare puteau fi puse pe seama lui Rendalen, când îl nemulțumea ceva și voia să termine repede.

Seara de sâmbătă era atât de blândă și de liniștită că nimeni nu se putea gândi la ceva rău. Pe la ora nouă, ultimii trecători pașnici se întorceau spre casă din plimbarea lor poetică de pe câmp. Cei mai mulți treceau tacticoși prin piață. În același timp, pe alee veneau în goană și elevele de la pension, care fuseseră pe undeva, pe afară. Totul era prevăzut astfel încât statul-major să se poată alătura unuia dintre aceste grupuri fără să dea de bănuț.

Firește, toate patru erau la fața locului, în apropiere de piață. Se întâlniseră cu câteva prietene care se întorceau morocănoase de la pension și le însoțiseră. Făcuseră în așa fel încât să treacă prin piață tocmai la ora indicată. Și într-adevăr – Dumnezeuule milostiv! – în același moment, Karen Lote se furișă sus, pe lângă alee. Silueta înaltă, paltonul gri și pana de la pălărie erau inconfundabile. Fură atât de surprinse văzând-o încât, dacă fetele de la pension n-ar fi fost atât de prost dispuse și de obosite, cu siguranță că ar fi observat cât erau de stingherite. Era chiar Karen Lote! Acum se întoarce și o luă la stânga. Era limpede ca ziua că aștepta pe cineva.

Cele patru se uitară după ea și apoi una la alta. Nu râdeau, nu se strâmbau – erau prea speriate.

Însă dispoziția li se schimbă brusc când o văzură pe profesoara cea înaltă de desen venind de sus, pe alee. Se apropie de ele cu pași repezi, avea întâlnire la aceeași oră! Milla se ascunse în spatele Torei, iar Tora ar fi vrut și ea să se ascundă în spatele cuiva. Trebuiau să inventeze pe loc vreo farsă ca să aibă un pretext de răs! Când profesoara de desen trecu în mare grabă pe lângă ele, o împinseră pe Tinka Hansen într-o groapă, din fericire uscată.

Acum mai rămânea să afle dacă și celelalte două profesoare picaseră în capcană! Se întoarseră în camerele internelor de unde puteau supraveghea curtea. Miss Hall avea întâlnire în spatele sălii de gimnastică. Dar dacă nu cumva stătea nemișcată la locul indicat, însemna că nu venise. Nu le merse mult mai bine nici cu profesoara de literatură. La recunoașterea din grădină, unde fusese trimisă, o văzură într-adevăr coborând cărarea dinspre pădure. Dar nu era singură și toată ceata de eleve venea alergând, fără să se uite în jurul lor. Dacă citise scrisoarea, cu siguranță că o luase drept o farsă... Cele

patru se furișară prin porțița grădinii, pe același drum; nu doreau s-o mai întâlnească încă o dată pe Karen Lote.

Totuși, cu câteva ore mai înainte se întâmplase ceva, iar, dacă n-ar fi intervenit acest lucru, totul ar fi ieșit la iveală; și atunci nici una dintre cele patru fete n-ar mai fi pus piciorul în școală. Cam pe la ora șase, miss Hall, care tocmai se întorcea de la plimbare, ceruse cu insistență și foarte nervoasă o întrevedere cu domnul Rendalen. De cum apărui, îi întinse scrisoarea. El o luă, o citi ținând-o la distanță și începu să râdă; iar când ea încercă să trateze lucrurile în serios, el râse și mai tare și, în cele din urmă, izbucni în hohote nestăpânite... Zece minute mai târziu ținea în mână scrisoarea lui miss Hall, prin care îl informa că pleacă cu primul vapor. Furios, o căută pe mamă-sa și o găsi în grajdul de vaci. Îi povesti situația cu ironie și o asigură că miss Hall a înnebunit. De data asta, doamna Rendalen dădu buzna la miss Hall! Aceasta era extrem de agitată, plângea și dădea niște explicații de neînțeles în timp ce doamna Rendalen își tot scotea ochelarii; toată povestea i se părea fără sens. „Poate că se va face lumină dacă vom vorbi englezește“, gândi ea. Dar totul rămase la fel de enigmatic ca și înainte.

Așadar, de ce era atât de furioasă? De ce voia să plece? Ce era de făcut? Ce daune cerea?

Cerea ca vinovata să fie pedepsită.

Numai atât!... Amândouă se duseră în grabă în camerele internelor care, la ora aceea, erau goale. Controlară caietele și mapele de scrisori. Care fusese netrebnica din clasele superioare care imitase scrisul lui Rendalen? Apoi coborâră în sălile de clasă. Acolo totul rămăsese neschimbat, ca în momentul când elevele plecaseră. Ziua de curățenie era tocmai miercuri și în clasă nu se măturase încă. Fiecare ghemotoc de hârtie fusese adunat, desfăcut și studiat cu atenție, se inspectară cu grijă caietele, cărțile și pupitrele. Voiau și trebuiau să afle cine era pacostea care imita scrisul lui Rendalen!

Toate o făcuseră! Toate la un loc! Cu cât devenea mai evident că toate fetele mari din școală se ocupau numai de Rendalen, de Rendalen și iar de

Rendalen, cu atât miss Hall se liniști și cele două femei părăsiră clasele fără să mai spună o vorbă. Miss Hall n-a mai pomenit despre asta niciodată...

Doamna Rendalen însă vorbi cu Karl Vangen. La următoarea predică, el își alegea ca temă: „Ce ție nu-ți place, altuia nu-i face“. Asta se referea în special la acei tineri care simt o mare plăcere să descopere partea slabă a altora și să profite de ea. Cele patru nu îndrăzneau să ridice ochii. Îi aruncau doar priviri piezișe profesoarei de desen care tocmai în ziua aceea avusese ideea să se așeze la masa din laborator, deci cu fața la ele. Își rezema brațele lungi pe masă, ținându-și capul puțin aplecat într-o parte, rezemat în palmă; mâna cealaltă era ocupată cu un obiect la care se uita întruna; dar iată că pe obraji lacrimile i se prelingeau una după alta, fără să facă vreo mișcare ca să le șteargă; era cu totul absentă.

Cele patru o văzură. Când și în pauza a patra profesoara era tot atât de neconsolată și plângea la fel de amarnic, Nora nu mai putu rezista. O trase după ea în camerele internelor, o luă de gât și-i ceru iertare. Pentru ce, nu spunea. Se îmbrățișară cu o înțelegere mută. Regret, compătimire, rușine, iertare – toate se contopeau într-un sentiment unic... Biata fată bătrână, pe care, prin fapta lor, o făcuseră să-și dezvăluie cel mai scump secret al inimii, se consolă în cele din urmă față de regretul nemărginit, cu această înțelegere profundă, cu această dăruire atât de sinceră.

Tora și Tinka aflară chiar în aceeași zi ce făcuse Nora. Și ele doreau să facă la fel. Însă Nora le opri. Nefericita nu trebuia să știe pentru nimic în lume că sunt mai multe eleve care îi cunosc secretul.

Karen Lote se îmbolnăvi. Tomas trebui să-i preia lecțiile, iar o parte din orele lui trecură în grija lui miss Hall. Toate trei simțeau că nimeni nu trebuie să se apropie de Karen Lote. Cum putuseră să se coboare la o farsă atât de oribilă? Și asta tocmai când ajunseseră la cele mai profunde dezbateri asupra condiției, onoarei și responsabilității femeii?!

Milla nu mai voia să aibă deloc de-a face cu ele. La școală era foarte retrasă, iar dacă o căutau acasă, găseau ușa închisă. Toate aveau sentimentul că se află în preajma unei furtuni. Dar Nora nu putea suporta că Milla se retrăsese ca și cum numai ele ar fi fost vinovate... Deci, într-o bună zi, toate trei o luară pe Milla deoparte și îi cerură o explicație. Milla încercă să se

eschiveze, făcând pe jignita; dar asta nu-i folosi la nimic. Și atunci declară că ele au îndemnat-o să participe la această nedreptate. Nu voia să mai fie amestecată în astfel de lucruri.

Nora o privi fix, cu ochii mari; acesta era singurul răspuns pe care îl primi. Dar Milla roși în fața acestor ochi. Firește, avea și ea o parte de vină în cele întâmplate; nu tăgăduia. Dar nu voia să mai fie pusă încă o dată în situația de a se rușina; și zilele astea avusese de ce să-i fie rușine. Atunci celelalte o întrebară dacă își închipuia că lor nu le era rușine? Milla le mărturisi, cam de sus, că la prima sperietură după cuvântarea lui Karel Vangen îl întrebaseră pe tatăl ei dacă nu-l poate însoți în călătoria pe care o va face la băi, în sudul Germaniei, și el se declarase gata s-o ia. Acum nu mai putea da înapoi; vor pleca peste câteva zile.

La început, prietenele se simțiră oarecum jignite că Milla intenționa să dispară așa, pe nepusă masă. Dar și Milla simți, pentru că încercă pe cât posibil să șteargă această impresie. Acum ea era cea mai amabilă. Iar când profesoara de desen apărură într-un palton frumos și cu o pălărie foarte elegantă, fără să se poată afla cine era „buna prietenă“ care îi dăruise aceste lucruri – celor trei le-a fost limpede că donatoarea era Milla. Ea nu recunoscuse, dar era cu atât mai încântător din partea ei. Și astfel, scurta neînțelegere se transformă într-o și mai mare apropiere în ultimele zile dinainte de plecare. Tatăl Millei dădu un banchet de bun-rămas. Evenimentul principal al serii a fost dezvelirea unui tort pe al cărui vârf patru fecioare de zahăr dansau ținându-se de mâinile fără degete, în jurul unui drapel roșu cu inscripția „Emancipare“. Iar în jurul soclului era scris: „Asociația“.

Dar această ironie nu făcu nici o impresie. Chiar a doua zi, „asociația“ dădu un banchet de bun-rămas în cinstea Millei. La această ultimă întâlnire au participat toate spiritele bune și au inspirat oarecum mulțimea cu toasturile, muzica și toată atmosfera... O fată foarte sentimentală a reamintit că toate momentele frumoase pe care le-au trăit în acest an școlar au început într-un fel la mormântul doamnei Engel și acum se încheiau cu această serbare. Milla era copleșită de emoție. Ea declară că este cu totul nedemnă de prietenele ei; nu merita dragostea ce i s-a arătat, nu era deloc

așa cum o credeau ele. Tora se apropie de ea și o îmbrățișă și toate simțiră că o făcea cu sinceritate. Tora îi șopti la ureche că îi este recunoscătoare pentru cele mai frumoase zile din viața ei și Milla se simți măgulită.

Hotărârea s-o conducă pe Milla acasă și ea o luă pe Tora de braț.

– Acum pentru mine încep zile grele, oftă Tora.

– Dar mă întorc, Tora!

Tinka o certă pentru exaltarea ei. Din pricina ei, totul devenea o caricatură. Dar asta era Tora!

Când își luară rămas-bun la ușă, Tora urcă scara în grabă și intră pe coridor. Acolo scoase din poșetă o casetă pe care Milla o recunoscuse imediat. În ea se găsea unica bijuterie a Torei, o moștenire de la unchiul ei; acesta o adusese în tinerețe din California. Erau bulgărași de aur nativ, legați într-un lanț greu. O minunăție. I-o dădu Millei; ea n-o purtase niciodată.

Dar Milla nu voia nicicum să primească darul; nu știa cum să se justifice față de tatăl ei. I-o spuse pe un ton foarte hotărât și în cele din urmă chiar cu răceală, astfel că Tora plecă jignită. Dar Milla o chemă înapoi, o luă sus în camera ei și o sărută. Să nu-și închipuie că nu știa să aprecieze ce a vrut să-i ofere. Dar pentru ea refuzul era o problemă de conștiință. Nu se puteau despărți așa. Tora trebuia să rămână la ea, să fie toată noaptea împreună. Da? Și Tora rămase.

Cele de afară mai așteptară câțva timp. Văzând că Tora nu se întoarce, se îndepărtară o bucată de drum. Se supăraseră pe ea. Dar curând se reîntoarseră și se furișară în grădină. Și cele două fete din dormitor auziră sub fereastră un cor în surdină. La soloul de alto al Tinkăi, fetele răspundeau cu refrenul „Dormi ușor“!

Atunci storul se ridică pe jumătate și blonda cu bruna, strâns îmbrățișate, în cămăși de noapte albe, făcură semne zâmbind spre grădină...

A doua zi, toată școala era la debarcader. Doamna Rendalen, profesorii și profesoarele, într-un cuvânt toți, cu excepția Annei Rogne. Nu participase nici cu o zi în urmă, la masa de adio a „asociației“. Emoție generală, entuziasm pentru toaleta de călătorie a Millei și pupături.

Și cele mici participau; să plângă nu prea știau, dar să sărute, da! Întâi se întinse un botișor, apoi două, apoi cinci, până la urmă toate doreau să fie

sărutate.

Tora, plânsă, apăru odată cu Milla și tatăl ei, care se purta foarte atent cu ea; dar acum era foarte reținută. Milla trebui chiar să insiste pentru ultima sărutare și strângere de mână. Când vaporul făcu ultima voltă pe lângă pod și silueta zveltă, în negru, a fetei, cu voalul de la pălărie pe jumătate desprins fluturând în vânt, le făcu semn cu batista, debarcaderul se albi într-o clipă; elevele mici din față, ca și cele mari din spatele lor, fluturau la unison batistele. De pe vapor se vedea siajul, ca spuma unei cascade ce se vărsa în mare.

2

În porumbar

Într-o după-amiază de mai, în sala de gimnastică, în timp ce clasele superioare exersau – ce-i drept, cam leneșe pentru că vremea era prea frumoasă și câteva ochiuri de geam care dădeau spre munte erau deschise astfel că mireasma florilor năvălea înăuntru –, miss Hall tocmai intrase și, ca de obicei, întrerupsese exercițiile obișnuite ca să înceapă mișcări individuale... Într-o după-amiază de mai, în sala de gimnastică, când vreo câteva fete se retrăseseră la fereastră ca să admire încă o dată sutele de pomi înfloriți care acopereau un carou mare al pădurii de deasupra lor ca o singură coroană deasă... Într-o după-amiază, în sala de gimnastică, aceste fete nu puteau să savureze clipa atât cât ar fi dorit deoarece chiar lângă fereastră câțiva puieți obraznici se înălțaseră anul acesta atât de uimitor încât era aproape imposibil să admire splendoarea livezii decât pe unde îngăduiau acești pomișori și asta era cu atât mai greu, cu cât ei mai atrăgeau și albinele din stupi, iar aceste albine erau și mai obraznice pentru că intrau zumzăind prin fereastra deschisă, speriiind fetele care încercau să privească printre puieți... Într-o după-amiază, în sala de gimnastică, tocmai când micii lucrători din grădină care muncesc cu sapa, lopata și grebla de os și nu de oțel, începându-și ziua de muncă odată cu răsăritul soarelui ca să predea schimbul mai devreme, care trudesă și robotesc fără contract ferm, dar și fără preaviz de concediere, toată vara și toamna și care locuiesc cu nevastă

și copii la mama Rendalen, buni prieteni cu oricine, în afară de pisici, se întorceau la cuiburile lor... Într-o după-amiază de mai, în sala de gimnastică, pe când toți acești minusculi lucrători se adunau cu sutele și roiau în văzduh ca să coboare îndată și să se ascundă în toate ungherele și tufele – fetele de la fereastră observară cu cea mai mare uimire cum deodată sutele de pomi se plecară, fiindcă un vânt răutăcios „de șes“ năvălise asupra lor cu nisip mărunț și coji de semințe, biciuindu-i și clătinându-i pe neașteptate, atât de puternic, încât, într-o clipă, milioane și milioane de petale se învârtiră în văzduh, mai ușoare și mai vii decât fulgii de zăpadă. Și abia ajunse în grădină, florile nu mai aparțineau pomilor, ci văzduhului; milioane și milioane de aripioare, o cascadă, o licărire și o pâlpâire de fluturași albi, printre care ici-colo apăreau câteva pete verzi, asemenea unor insule într-o mare de nori – insule de miraj.

Fetele chiuiiau, strigau, băteau din palme la fereastră, în timp ce peste grădină trecu luminând acest miracol al primăverii. Urmăritorul sumbru venea după el în grădină și mai departe, dar roiul de flori zbura mai repede. Fetele alergară spre ușa întredeschisă. Voiau să urmărească aceste luminoase păsări călătoare înălțate din pomi. Uitaseră că erau îmbrăcate în costume de gimnastică; dar în spatele caselor, asta n-avea importanță. Chiuiiau și săreau. Deodată ușa se deschise din afară.

Pe scară se afla un tânăr în pantaloni albi și uniformă de ofițer de marină. Râse și salută – salută și râse.

Era Niels Fürst.

În spatele lui, jos, în curte, stătea Kaja Gröndal, care purta o pălărie albă și o umbrelă de soare violetă. Arăta splendid. Și ea râdea.

– Eliza nu e aici? întrebă el.

Nu era nimeni cu numele Eliza în cele două clase superioare.

– Nu, n-am vrut să spun Eliza, continuă el, am vrut să spun Olava.

Nu exista nici o Olava în cele două clase superioare. Olava? Nimeni n-o cunoștea pe Olava. Observară că de fapt îi era indiferent și că glumea. El le cercetă pe rând cum arătau în costumele de gimnastică... Avea brațele pline de flori; când voia să salute, trebuia să le strângă la piept pe cele din dreapta, cu brațul stâng. Și doamna Gröndal era încărcată de flori. Desigur

că le cumpăraseră mai înainte și când auziseră că este ora de gimnastică a claselor superioare, doriseră să le vadă.

– Iertați-mă, spuse el, poate că o cheamă Petra?... Sau poate nici n-a fost pe aici?

Își ridică puțin chipiul și tot părul lui blond, cârlionțat parcă râdea și el; fetele izbucniră într-un râs de răsună toată sala de gimnastică. Apoi el coborî scara dintr-o săritură; doamna Gröndal se întoarse și plecară împreună. Când ajunse la colț, le făcu semn cu mâna.

Râsul fetelor nu mai contenea în sala înaltă. Le cuprinsese o agitație ciudată. Alergau de colo până colo fără rost, în dezordine, își puneau întrebări fără să aștepte răspuns, dacă trei se adunau într-un loc, celelalte se îmbulzeau lângă ele, dacă vreuna râdea mai tare decât celelalte, toate se năpusteau într-acolo.

Două fete începură să se certe. La început li se mai alăturară câteva, apoi toate, și cearta deveni foarte aprinsă. Era vorba de marele hoț de porumbei de la ușă.

Una dintre certărețe era Tinka. Nerușinarea lui o indignase și căuta sprijin în jur. Atunci privirea îi căzu pe Tora, care se așezase pe o bancă lângă ușă, albă ca varul. Miss Hall tocmai se ocupa de ea.

Tinka se repezi acolo întrebând întruna:

– Ce este? Ce s-a întâmplat?

Până atunci, Tora exersase singură; devenise o gimnastă pasionată; avea o metodă originală. Tocmai când era în plin exercițiu, observase prin ușa întredeschisă vreo câteva păsări care fâlfâiau în jurul unui tufiș. Era oare cineva în tufiș? Aveau cuibul acolo? Sau pur și simplu se jucau? Apoi, deodată, văzuse rochia albă a Kajei Gröndal acoperind tufișul; în loc de păsări, văzuse un buchet mare și o umbrelă; un tânăr ofițer de marină, cu brațele pline de flori. Nu-l cunoștea. Atunci Kaja o observase și spusese „asta e“ și ofițerul își ațintise privirea asupra ei și nu-și mai luă ochii de la ea. Ochii lui râdeau și o înțepau. Kaja încercase să-l oprească și se retrăsese câțiva pași, dar el se apropiase tot mai mult și urcase scara fără s-o slăbească din ochi nici măcar o clipă. Rămăsese încremenită. Gălăgia de la fereastră, vijelia care ridicase voalul doamnei Gröndal și amenința să-i

întoarcă umbrela pe dos, legănarea tufișului, foșnetul pomilor... văzuse și auzise tot, dar parcă de departe. Nu-și dădea prea bine seama ce se întâmplă... O cuprinsese o sfârșeală ciudată, i se tăiaseră genunchii, picioarele n-o mai duceau.

Fetele strigaseră îngrozite și se repeziseră la ușă. În același moment, el deschisese ușa de tot, cu piciorul. Atunci simțise un val de aer proaspăt; parcă o ținuse cineva să nu cadă. Dar atâta timp cât el se aflase acolo, ea nu se putuse clinti din loc. Abia după ce plecase, încercase să-și amintească unde era banca și abia după ce se așezase, simțise că i se face rău. Încercase să se țină în sus; atunci venise și miss Hall; apoi Tinka. Și când o întrebară clar și răspicat ce a pățit, se simți mai bine și începu să plângă.

Veniră și celelalte, în goană; dar când o văzură cât este de palidă, amuțiseră.

– A exersat prea mult, șopti miss Hall.

– Așa face mereu, adăugă Nora cu blândețe, așezându-se lângă ea și rezemându-i capul la pieptul ei. Rugate de miss Hall, celelalte se retraseră. Se auzea cum își schimbă costumele în camera alăturată și își recapătă treptat vioiciunea de dinainte. Apoi plecară, în grupuri.

Când sună de amiază, Tora era încă acolo cu Tinka și Nora lângă ea și miss Hall în fața ei. Le asigurase de mai multe ori că se simte foarte bine. Toate trei erau de părere că exersase prea mult. Și ea credea la fel. Dar deodată spuse:

– Ce om dezgustător și rău, Dumnezeuule! Celelalte se uitară uimite una la alta.

– Vorbești de Niels Fürst?

Ea nu răspunse imediat.

– Deci, ăsta a fost Niels Fürst?... Și începu să tremure ca de frig.

Dar nu mai dădu altă explicație. Înțelegea ce se întâmplase: i se făcuse rău de la gimnastică, dar, într-un fel ciudat, apariția lui o făcuse să se simtă și mai rău. Nu mai voia să vorbească despre asta.

Miss Hall plecă. Cele două prietene rămaseră cu ea. Tora le rugase. Se simțea atât de bine cu mâinile într-ale lor.

Reversul celorlalte

Chiar a doua zi, Tora află că Niels Furst spusese despre ea că „este cea mai drăguță ștrengăriță din Norvegia“. La început nu-i venise să creadă, dar în zilele următoare i se confirmă de pretutindeni. Când se întâlnește cu Kaja Gröndal, i-o spune și ea. Tora o cunoștea prin Milla și erau în relații de bună ziua. Între timp, fata își regăsise prezența de spirit, astfel că putu să-i răspundă: „Îmi pare rău pentru fetele norvegiene că locotenentul Furst este atât de lipsit de gust“.

Vara veni cu căldură mare; oricui îi dădea mâna pleca la țară sau la mare sau sus la munte. De cum începu vacanța, elevele plecară; rămaseră numai câteva, lipsite de mijloace. Printre ele și Tora. Nora plecă la băi cu mama ei. Părinții Tinkăi erau bogați, aveau o casă la țară. Anna Rogne rămase în oraș. Ajutată de Rendalen, se pregătea să preia orele de istorie în locul Karenei Lote, care părăsise școala. Dar Anna era puțin accesibilă, mai ales pentru Tora, din cauza prieteniei acesteia cu Milla. Iar când Tora încercă să reînnoiască prietenia cu ea, o găsi atât de ocupată și plină de trac – urma să predea imediat după vacanță la clasele mici – încât se retrase plictisită.

Tora locuia din nou dincolo, pe promontoriu, la mama ei (despre tatăl ei nu se pomenea niciodată), împreună cu două surori, într-o cameră de mansardă destul de sărăcăcioasă, în mijlocul unei dezordini și gălăgii nemaipomenite, asista mereu la certuri și înjurături și era cât se poate de nemulțumită. Încerca să scape făcând plimbări dese în pădurea de deasupra moșiei sau în „dumbrăvi“. Acesta era un loc de recreație, în pădure, lângă șosea, o parcelă mare, liberă, cu numeroase „dumbrăvi“ mici, adică niște luminișuri în care fuseseră așezate mese și scaune. Printre ele șerpuia o ingenioasă rețea de cărări.

Într-o sâmbătă după-amiază, când dori să se ducă iar acolo ca să asculte muzică – dar trecu pe la domnișoarele Jensen, pentru că nu voia să meargă singură –, se întâlnește cu Kaja Gröndal, care venise în oraș ca să-și ia soțul;

dar nu-l întâlnise. Tora nu era dispusă să meargă puțin la vila ei de la țară? Vaporul pleca peste o oră.

Tora avea o mare slăbiciune pentru invitații. Peste o oră se întoarse cu o cutie mare de pălării în care se găsea cămașa de noapte și o rochie albă.

În dimineața următoare – era duminică –, se afla pe terasă, în fața căsuței de țară a lui Gröndal. În dreapta ei se aflau toate ghivecele cu flori care fuseseră scoase din casă pentru a se înviora la soare. Deocamdată era ceață; o ceață deasă, umedă. În dreapta grădinii începea pădurea de brad; putea să vadă primii copaci, o parte din stâncile golașe care înaintau în mare și o fâșie sclipitoare de apă. Ceața era foarte deasă și nu se simțea nici o adiere.

Auzi vaporul plecând; cu puțin înainte sunase în stânga, la debarcader. Acum trecu repede prin fața casei. Nu văzu decât o ceață mai întunecată, în contururi neclare. Fără să se gândească la ceva anume, se uită la drumul îngust care urca de la debarcader, între grădina lui Gröndal și cea vecină, având de o parte gârdulețul scund, galben, și de alta un grilaj înalt, elegant, din fontă. În spatele lui se ridicau copacii bătrâni ai unui parc întins. Știa că acolo se află mai multe case ce nu se puteau vedea de pe terasă. Era proprietatea familiei Wingaard, care dădea astăzi o serbare pentru tineret. Pe cine ar fi putut întâlni acolo? Își aminti că doamna Wingaard era născută Fürst... Oare se afla și Niels Fürst acolo? Era cu flota în manevră, în fața portului. De ce să nu vină? Doar era duminică. De ce să nu aducă și câțiva camarazi? Dacă ar fi știut asta ieri, când se îmbarcase pe vapor... ar mai fi venit aici? Își repeta mereu întrebarea asta. Auzind de serbare, fusese cuprinsă de un fel de fior, pe care îl mai simțea și astăzi; dar, ciudat, gândi ea, senzația nu era neplăcută. Dorea într-adevăr să se întâlnească cu el?... Nu, nu dorea să se apropie de ea. Nu, nu! În nici un caz! Nici nu dorea să mai fie privită ca ultima oară... Dar să-l vadă? Și s-o vadă și el – cu totul întâmplător... Da, asta și-ar fi dorit... chiar cu plăcere!

Dacă mergea pe terasă până la scara din stânga, se putea uita pe fereastră, în sufragerie; într-o oglindă se vedea dacă era deschisă ușa de la dormitorul doamnei Gröndal. Nu, acum ușa era închisă. Se întoarse. Putea urmări încă vaporul, adică un punct întunecat mișcându-se în ceața lui

luminoasă. Balustrada terasei era umedă. Își șterse mâinile, apoi uită și le puse din nou pe parapet. Pe ploaia asta ar fi putut renunța la rochia albă. Păsărelele cântau în jurul ei. Aerul umed le pria. Copacii, florile și iarba se simțeau bine. Tora inspira cu lăcomie miresmele puternice. Și gândurile îi ajunseră departe, foarte departe, la o casă de țară din Havre, pe țărmul mării... Văzduh albastru, străveziu, o fâșie lungă de nisip și murmurul surd al valurilor. Chiar pe țărm, o casă de țară, greoaie și cenușie. Acolo locuiau. Portița grădinii era deschisă; ea însăși, într-o rochiță scurtă și cu brațele goale, ședea în grădină, pe o bancă de piatră; se uita la ciorapii lungi, dungați, pe care îi admirase atât de mult când îi îmbrăcase pentru prima oară. Își aruncă privirea peste gard și atunci o adiere îi aduse brusc aceeași mireasmă pe care o inspira și aici.

Se însera; îl aștepta pe unchiul ei, care era plecat în oraș. Cărarea din mijlocul grădinii întunecate era presărată cu pietriș... Îi auzi pașii...

În stânga, prin ploaia mărunță, zări o umbrelă uriașă și sub ea niște pantaloni albi. Nu vedea cine este sub umbrelă; nu o ridică nici chiar când trebui să deschidă portița grădinii. O coborî și mai mult în față...

Abia acum își dădu seama că pașii aceia pe nisip nu duceau spre casa din Havre... Nu era unchiul ei, ci...?

Umbrela se ridică; purtătorul ei se afla în grădină. Tora desluși un pardesiu negru, o pălărie de pai și un chip foarte uimit. O cuprinse oarecum aceeași stinghereală de care se crezuse scăpată. Dar în momentul când o observă, îi trecu – invers față de prima întâlnire. Evident că nu se așteptase să întâlnească pe terasă o fată brunetă, la ora asta atât de matinală. Dar, în orice caz, nu era ceva neplăcut! Zâmbi și o salută... Astăzi ochii lui nu aveau nimic sfredelitor. Se opri în fața scării. Umbrela îi atârna de brațul drept, în timp ce cu mâna stângă se rezema de balustradă. Tora vedea o mână frumoasă și un inel cu sigiliu. El era zvelt și mlădios; capul avea trei lucruri remarcabile: o gură nervoasă, senzuală, cu buzele în neconținută mișcare, parcă trase de un șnur; niște ochi mari, vicleni și puși pe râs, dar care erau foarte înțepători când își lăsa puțin capul pe spate și îi închidea pe jumătate; părul cârlionțat, bătând în galben, și favoriții lungi, roșcați. Așa cum stătea tăcut, înfățișarea lui era plină de calm, satisfacție și indiferență.

O admira, rezemându-se de balustradă. Ținuta lui îți amintea involuntar de o pisică. Desigur, nu inspira încredere, dar de asta nimeni nu-și dădea seama atât de ușor. Tora vedea și simțea tot, dar era mai mult curioasă decât speriată.

– Ce surpriză să vă revăd aici, domnișoară! Ați sosit de mult?

– Am sosit aseară, cu doamna Gröndal. A fost în oraș.

– Zău?

Și astfel între cei doi se înfiripă o conversație despre călătoria cu vaporul, despre vreme, despre casă, fără să fi făcut cineva prezentările – o conversație care nu era decât un pretext ca să se poată examina reciproc. Spuneau jumătăți de fraze, fără culoare, chiar fără sens; numai pentru ca ultimele cuvinte să nu rămână cele din urmă. De jos, el o studia cu o plăcere crescândă. Ce formă a capului, ce trăsături armonioase – și ce expresie! Ochii pur și simplu scânteiau pe sub genele lungi și dese. De fapt, ce culoare or fi având? Parcă ar fi fost negri, dar? Și apoi sânii! Și silueta! Gâtul, brațele, tenul, părul atât de negru, rochia... Aproape că o devora cu privirea.

Cât a durat nu și-a dat seama nici unul dintre ei. Oricum, destul de mult. El nu voia să fie tulburat și ea nu voia să-l tulbure. Parcă se vedea într-o oglindă vie, dar distracția nu era nevinovată, pentru că treptat se lăsară purtați de ea.

În sfârșit, ea își reveni și se desprinse; traversă terasa și își făcu de lucru cu niște flori din ghivece, chinuindu-le îngrozitor.

El urcă pe terasă, încet, cu umbrela pe umăr și mâna stângă pe balustradă.

– După-amiază desigur că veți veni la sora mea, stimată domnișoară?

– Doamna Gröndal are de gând să-mi procure o invitație.

– Dar firește, se va și dansa... Pot să vă rog să-mi acordați primul vals? Ea nu ridică privirea.

– Nu doriți să dansați primul vals cu mine?

Tora simți cu certitudine că nu trebuie să răspundă la acea întrebare.

– Vă cer iertare... Acum îmi dau seama... că încă nu m-am prezentat. Dar dacă știți cine este sora mea, atunci desigur că știți și cine sunt eu.

El zâmbi și se apropie, ținând mereu umbrela mare pe umăr, în timp ce mâna stângă îi aluneca pe balustradă.

Ea se îndreptă, dar nu răspunse.

– Deci, ne-am înțeles în privința primului vals?

El spuse asta oarecum în treacăt, cam jenat, aproape ca și cum s-ar fi simțit jignit. Apoi închise umbrela și se îndreptă spre intrare.

– Doamna Gröndal este acasă?

Și intră. Tora vru să adauge în grabă: „Dar încă nu s-a sculat“, numai că asta ar fi arătat ca un fel de rugămintă să mai rămână. Și pe lângă asta desigur că doamna Gröndal era acum pregătită să dea un semn auzindu-l că este în sufragerie. Dar el nu se întoarse. Poate că era și doamna Gröndal acolo?... Nu, nu se auzeau vorbind.

Tora se duse spre scară și se uită în oglindă: ușa dormitorului era larg deschisă. Coborî scara în goană, trecu prin grădină și ieși în pădure. Dar se întoarse curând pentru că acolo era foarte umed. Se duse pe faleză. Acolo se așeză pe o stâncă. Pieptul îi fremăta.

– Domnișoară Holm! strigă doamna Gröndal. Domnișoară Holm!

Deci își terminase toaleta. Probabil că strigătul venea de pe terasă sau din grădină. Poate că doamna Gröndal fusese afară când el intrase în cameră. De aceea nu-i auzise vorbind.

Totuși, Tora nu se putu hotărî să răspundă imediat. Și după ce nu răspunsese prima oară, crezu că e mai bine să nu răspundă nici la chemările următoare. Curând nu mai auzi nimic. Ce oră să fi fost? Se cădea ca el să viziteze o doamnă dis-de-dimineată? Venise direct de la debarcader la doamna Gröndal și nu se dusesse mai întâi la sora lui... Ce oră putea să fie? Dar nu avea ceasul la ea, îl uitase.

Și iată că pantalonii albi se apropiau din nou, pe stânci... și umbrela! Fusese urmărită, o descoperise!

– Dar nu auziți că vă strigă doamna Gröndal, scumpă domnișoară?

Tora nu răspunse.

– Și ce udă sunteți!... Fără umbrelă!... Vă rog!... De ce ați fugit?...

Nu primi nici un răspuns.

– Doamna Gröndal a bătut toată dimineața puncte de ouă pentru noi!

– Zău?

– Firește. Soțul ei trebuia să fie și el aici și îmi este dator cu un punct de ouă. Dar n-a venit.

– Ce oră este?

– Ce oră?... Ce naiba vă pasă de asta! Este aproape unsprezece!

– Aproape unsprezece?

– Da, convingeți-vă singură!

Și îi întinse un ceas american, de aur masiv, făcând să-i sară capacul. Ea îl urmă în tăcere.

Când ajunseră din nou în grădină, îl întrebă cum de o găsisese atât de repede. Foarte simplu. Îi descoperise urmele pe nisip, iar restul era lesne de ghicit: în pădurea udă nu se putea duce, deci trebuia să fie pe stâncă. Apoi băură punct de ouă, cât se poate de bine dispuși.

O oră mai târziu, Tora era singură în camera ei de la mansardă. Se încuiase. La ora șase seara, tocmai când se adunau oaspeții la doamna Wingaard, ea se îmbarcase pe vaporul care se întorcea în oraș.

Ce se întâmplase? Nimic, absolut nimic. Dar aidoma ceței care plutea deasupra ținutului, chiar dacă nu atât de jos ca înainte de masă, și aici plana pretutindeni ceva tulbure, ireal. Îi era imposibil să mai rămână împreună cu locotenentul Fürst și doamna Gröndal. Nu se putea comporta natural; tot ce spunea și făcea îi ieșea pe dos.

De aceea nu se încumetase să apară la serbare; chiar și gândul că trebuia să danseze valsul cu Fürst o cutremura. Nu, nu putea. Deci nu-i rămăsese altceva de făcut decât să fugă. Se făcuse de râs și față de sine însăși căutând să găsească motive pentru fuga ei. Rochia albă se șifonase în cutie; dar pentru asta exista fier de călcat. O aștepta mamă-sa; dar pentru asta trebuia să fi primit o depeșă. Puțin îi păsa; acum se afla pe vapor. Fapta ei era aproape eroică și se bucura că o făcuse.

Ceilalți pasageri stăteau pe punte sau în cabină, care avea ferestrele deschise. Se duse în față, unde ședeau câțiva muncitori. Își căută un loc izolat. Când vaporul trecu pe lângă insule și ieși în larg, se simți mai ușurată; ieșise din impas. În ciuda ceții, seara era frumoasă și neobișnuit de blândă; ploaia contenise. Insulele printre care treceau se vedeau foarte bine.

Falezele lor multicolore, tăpșanele verzi, grădinile și casele – aproape toate insulele erau locuite – apăreau extraordinar de ciudate; la fel și oamenii care ieșiseră în fața caselor și se uitau cum trece vaporul. Și-ar fi dorit să locuiască într-o astfel de căsuță... Visa că trăiește într-adevăr într-o căsuță... mobilată după gustul ei – de data asta foarte simplu și modest. Era atât de plăcut după tot ce lăsase în urmă. Dar curând impresiile neplăcute reveniră! Și deodată, din nou neliniștea – ca un fel de coșmar. „Firește, amintirea revine“, gândi ea trăgând adânc aer în piept. Dar involuntar se întoarse și privi înapoi.

Iată-l! La vreo patru, cinci pași, pe punte!... O salută și îi zâmbi... Se făcu albă ca varul, apoi roșie ca focul și îi întoarse spatele, profund indignată.

– Nu, să nu fiți supărată pe mine, stimată domnișoară!... Prefer să călătoresc împreună cu dumneavoastră în oraș decât să dansez aici până mâine la cinci de dimineață. Pare chiar atât de ciudat? Trebuie să mă disprețuiți pentru asta?

Se apropie. Ea simți și se îndepărtă câțiva pași.

– Dar de ce? Am venit numai ca să mai pot sta de vorbă cu dumneavoastră! Închipuiți-vă.

O cuprinse un sentiment de teamă și de rușine. Era singură, atât de departe de celelalte. Îi venea să le strige pe nume. Și, ca întotdeauna când se simțea părăsită, începu să plângă.

Când o văzu așa, spuse cu o voce complet schimbată:

– Să nu mă înțelegeți greșit, scumpă și stimată domnișoară! Nu vreau să vă plictisesc, câtuși de puțin! Este adevărat că aș fi dorit să stăm de vorbă. Nu-mi îngăduiți? De ce nu vreți?

Ea nu răspunse, dar cel puțin nu mai plângea. Fürst începu să vorbească despre lucruri indiferente și astfel o liniști treptat. Regreta că nu se cunoscuseră mai demult.

– Când v-am văzut pentru prima oară, mi-am spus... dar n-are importanță ce mi-am spus. În orice caz, doream să vă revăd. Această dorință mi s-a împlinit astăzi, cu totul pe neașteptate. Dar n-am putut sta de vorbă. V-ați purtat cam ciudat. Sau nu? De pildă, de ce ați vrut să vă întoarceți

acasă?... Îmi venea să cred că e vina mea. Înainte de a fi venit nu aveai intenția să vă întoarceți... Ei bine, recunosc că asta m-a făcut curios. Dacă v-am alungat trebuie să știu cel puțin de ce. Poate din cauza umbrelei? Vedeți, domnișoară, acum zâmbiți! Dar spuneți drept, de ce ați vrut neapărat să plecați? Vă rog, vă rog, spuneți-mi!

El se apropie puțin, dar ea rămase pe loc. Fürst vorbea întruna, ușor și glumeț. În sfârșit, ea îndrăzni să se întoarcă pe jumătate spre el. Văzându-i chipul mucalit, izbucni în râs. Oricum, era foarte amuzant.

În apropierea unuia dintre porturi se afla o casă roșie, în fața căreia se adunaseră mai mulți tineri, în jurul unor aparate de gimnastică. Un băiat și o fată alergau ținându-se de o funie. El o urmărea din toate puterile. Câțiva pași, apoi un salt lung, din nou câțiva pași și un salt prin aer. O ajungea? Nici gând. Ea era mai ușoară și mai mlădioasă și fără îndoială că avea picioare mult mai puternice. Lip, lip, lip! – alerga de nu i se vedeau picioarele. Și cum mai zbura prin aer! Părul și rochia îi fluturau în urmă ca lui Iris.

Tora și însoțitorul ei urmăriră cu încordare această goană, fără să spună un cuvânt... Deodată Tora îl simți lângă ea ca pe un foc arzător. El se apropiase și mai mult. Se ridică brusc, intră în cabină și se așeză printre ceilalți pasageri...

La promontoriu, unde trebuia să coboare, el îi tăie calea. Dar ea se feri. Vru să-i ducă cutia. Dar ea fugi...

Fürst se urcă din nou la bord, ca să coboare în port.

4

Vânătoarea

Tora sosi acasă aproape în același timp cu tatăl ei, care făcuse o plimbare cu barca împreună cu câțiva prieteni. Trebui târât pe uscat. Acasă i se făcu o primire călduroasă. Tora se încuie în mansardă și nu îndrăzni să coboare nici măcar la cină, cu toate că era foarte flămândă. Apoi trebui să le deschidă surorilor ei și începu să se certe cu ele. Una dintre ele îi purtase pantofii cei mai buni și aproape că îi făcuse praf. Cearta se sfârși cu

aruncarea pantofilor în cap. Se încăierară. Auzindu-le, veni și mama lor, furioasă. Tora adormi plângând, ca un copil.

A doua zi încercă să-i dea o mână de ajutor mamei la treburile din casă, dar nici asta nu mergea fără cuvinte tari și observații aspre și ironice; domnișoarele atât de distinse mai mult încurcau. Dar ea își impuse voința, continuând să-i ajute mamei la cârpit și la cusut. Din mica ei rentă viageră contribuia cât mai mult posibil, așa că situația era foarte satisfăcătoare. În schimb, Tora socotea că are dreptul să-și vadă puțin și de treburile ei. Înainte de prânz trecea pe celălalt promontoriu și se ducea în pădurea de deasupra moșiei sau în „dumbrăvi“; acasă nu era liniște. Și oriunde ar fi vrut să ajungă, în pădure sau în „dumbrăvi“, oricum trebuia să treacă prin Bommen, pentru că drumul cel mai scurt era pe acolo. Dar în tot orașul nu știa ceva mai frumos decât casa din marea grădină de la Bommen și o admira zilnic cu plăcere. Proprietatea aparținuse odinioară familiei Wingaard, dar acum aceasta obținuse prin schimb casa Fürst, de lângă piață, și își continua comerțul acolo. Iar cumnatul Niels Fürst era acum proprietarul casei și al grădinii de la Bommen.

De câte ori trecea pe acolo, Tora avea palpitații, cu toate că cel temut nu era acasă, ci în manevră, pe vasul de război. Dar teama aceasta a ei făcea parte totuși din plimbare. După ce trecea de casă hoinărea mai liniștită sau ieșea din oraș. Într-un oraș norvegian, orice fată tânără merge singură unde vrea. Pe drum se întâlnește cu alte fete, li se alătură sau își continuă drumul singură. De obicei, Tora prefera să fie singură. Avea anumite locuri preferate și odată ajunsă acolo scotea cartea (dacă o avea la ea) și citea sau se lăsa în voia reveriilor și fără cărți. Sau – și asta se întâmpla în această zi – scria scrisori lungi, câte una în fiecare zi, despre toate momentele interesante pe care le trăise. Își lua cu ea o mapă și o călimară, se culca în iarbă cu mapa așezată în fața ei, pe o piatră, sau se așeza pe piatră cu mapa pe genunchi și călimara alături. Era minunat! Adevărate scrisori din aer liber, în care cuvintele zburdau atât de nesilite și de ușoare, precum adierea din jurul ei. Și cât de minunat era aici în desiș, unde razele soarelui se strecurau ici și colo, prin frunziș, unde răsună ciripitul păsărelelor, speriate numai de foșnetul crengilor pe care săreau veverițele. Larma îndepărtată a

portului, zgomotul atelierelor de pe fluviu sau vorbele celor care se plimbau în „dumbrăvi“ sau pe șosea, muzica ce se auzea uneori făceau ascunzătoarea și mai plăcută. Asta era toată poezia ei de vară.

Dimineața, de cum deschidea ochii, își dorea să vină aici. Larma și certurile de acasă treceau pe lângă ea de parcă n-ar fi privit-o deloc; aici, aici în pădure, era la ea acasă, aici trăia! Marea excursie la doamna Gröndal și ciudata întoarcere cu vaporul firește că vor fi descrise aici, în pădure, într-o scrisoare către Milla, una către Nora și o a treia către Tinka. În a patra zi urma să recitească aceste relatări. Se bucura hoțeste. Știa că reușise să varieze subiectul cu mult succes. Dar chiar de la citirea primei scrisori, începu să se îndoiască. Deosebiriile dintre ele erau totuși prea evidente. Dacă, din întâmplare, cele trei prietene ar fi comparat scrisorile... Păi, atunci s-ar fi ajuns la niște scene stupide în care să i se ceară socoteală. Nu! Era sătulă de așa ceva! În prima scrisoare tratase lucrurile cu seriozitate, descrisese stânjeneala și frica de care fusese cuprinsă; cel care o citea nu s-ar fi îndoit că a avut de-a face cu un om de care se temea. În a doua făcea haz și de ea însăși, și de el, și de toată povestea, în a treia descria o fată cu părul negru care se plimba pe un țărm străin, când, pe neașteptate, din valurile înspumate ieșise un tânăr zeu al mării cu favoriți blonzi și păr cârlionțat. Fata fugi de frică pe bordul unei corăbii, vrând să se întoarcă în patrie. Dar zeul marin înota tot timpul în urma vaporului, cu mâna pe inimă, și când ea coborî pe uscat, el scoase un strigăt plin de durere pe care îl auzea în vis noapte de noapte. Rupse cele trei scrisori și nu mai scrisese nici una. Dar rămase credincioasă plimbărilor ei. Nu știa că Niels Fürst revenise în oraș, lăsând un camarad să-l înlocuiască, și că învăța liniștit limbi străine, fără să spună nimic nimănui, pregătindu-se pentru o nouă carieră și mai strălucită, și că, de fapt, locuia la el acasă. Și mai puțin bănuia că din prima zi după ce revenise în oraș, o văzuse în oglinda dintre geamuri cum trecea și se uita cu frică spre casa lui; și că își continuase observațiile în zilele următoare. El știa că acesta nu era drumul cel mai scurt spre pădure și tot atât de puțin spre „dumbrăvi“. De două ori ieșise după ea. Astăzi, în cea de-a treia zi, era pregătit să iasă, de data asta ca să o urmărească până la capăt.

Acum credea că o înțelege. Cunoștea fetele astea care vor și totuși nu vor; tocmai așa era și ea.

Într-adevăr, apăru și astăzi, se uită peste drum cu teamă și trecu mai departe, cu mapa sub braț. Cineva o opri și atunci, întâmplător, se uită înapoi și îl descoperi! El se apropie în grabă; vânătoria începuse, îi dăduse de urmă. Ea își luă rămas-bun de îndată ce putu s-o facă fără să bată la ochi și se grăbi, renunțând la drumul obișnuit. Îi era frică, o frică de neînțeles. Poate că ar fi fost mai bine să se întoarcă, dar astăzi nu-i putea suporta privirea și nu era nimeni pe aproape. Merse mai repede, tot mai repede, dar bănuia că o urmărește, aproape că îl simțea.

Nu îndrăznea să fugă pe drum deschis. Dar se bizuia pe faptul că în „dumbrăvi“ se va descurca mai bine și îi va scăpa mai ușor. Părăsi strada și apucă pe o cărare care ducea în pădure. Spre spaima ei, văzu că și el făcea la fel. Atunci începu să alerge; dar tocmai în direcția din care venea el; apoi se ascunse după o stâncă mare. Ideea se dovedi bună, căci în momentul următor îl văzu trecând în goană, foarte aproape de locul unde era ascunsă. Inima îi bătea gata să-i sară din piept. Aici unde nu-l vedea nimeni, el sărea, alerga, țopăia; nu cunoștea obstacole, doar înainte.

Așteptă până ce nu-l mai văzu și apoi alergă prin pădure în direcție opusă. Nu se opri până ce nu ajunse mult mai sus de moșie, pe o stâncă, sub un pin izolat, înconjurat de copaci de foioase și când se uită, cu sufletul la gură și ochii arzători, îi apăru în memorie așa cum trecuse în goană pe lângă stânca din pădure. Cât era de respingător! Un om în stare de orice! Și nu putea scăpa de imaginea lui. Tot timpul și pretutindeni îl vedea în fața ei, parcă n-ar mai fi existat altceva pe lume. Chiar mult mai mult; fugea de el tot timpul, dar peste tot îi ieșea în cale.

Surorile i-au spus că a trecut vâslind prin fața casei, s-a uitat înăuntru, sau că a intrat în vorbă cu ele pe stradă și i-a transmis salutări. Erau încântate; vorba despre cea mai „drăguță ștrengăriță“ le ajunsese și lor la ureche. Dar cu cât o urmărea mai insistent, cu atât îi era mai frică de el. Încotro s-o apuce? La familia Rendalen nu era nimeni acasă. Putea să se ducă acolo după vacanță, dar până atunci mai erau aproape trei săptămâni. Altor oameni nu se putea destăinui; îi era rușine. O clipă se gândi la doamna

Hansen; ea era de fel foarte severă, n-ar fi înțeles-o. La propria-i mamă nici măcar nu se gândea.

I se părea că totul se petrece numai în capul ei; dacă nu voia, nu trebuia să se supună nimănui. Dar dacă nu-l putea izgoni din gândurile ei?...

Sâmbătă seara se culcă atât de obosită, de parcă ar fi muncit din greu. Prin fereastră vedea vergile unei corăbii în trecere; urmări vela cum se umfla în vânt. I se păru atât de aproape încât ar fi putut s-o atingă cu mâna. Marea era agitată. Navele se întorceau în port. Și ei îi era dor să se ducă în port.

A doua zi trebuia să meargă la biserică. Gândindu-se la asta, în fața ochilor îi răsări zâmbitor chipul blând și demn al lui Karl Vangen și astfel se mai liniști înainte de a adormi. Dacă el ar fi fost fată, s-ar fi dus imediat și i-ar fi mărturisit totul... Chiar lui!

În dimineața următoare, la biserică, se așeză în ultima bancă. Îl întâlnise pe Karl Vangen, el o salutase și îi spusese că ar fi bine să vină cât mai curând ca să-i ajute doamnei Rendalen. Aceste cuvinte o făcuseră să se așeze în ultima bancă; nu era sigură că se va putea abține din plâns. Dar nu reușise. Totul era atât de rece: biserica și oamenii, de parcă afară nici n-ar fi fost o zi de vară. Și pe lângă asta, când Karl Vangen urcă în amvon și spuse rugăciunea, recunoscă că era aproape cuvânt cu cuvânt cea din prima ei zi de școală și asta o făcu să se simtă și mai stingherită. Chiar și rugăciunea lui Karl Vangen era doar ceva învățat pe dinafară! La fel și predica. Asta o preocupă atât de mult încât nu mai era deloc atentă. Auzea că în predică este vorba despre convertire; după cum îi era obiceiul, Karl își întărea spusele cu pilde din viață. Dar ea cunoștea toate aceste exemple de la școală.

Pe neașteptate îi atrase atenția numele John Wesley. Convertirile săvârșite de acesta erau cele mai temeinice, fiind cele mai complete pe care le cunoștea. El le descrie și apoi dădu câteva exemple. Firi diferite – trecuturi diferite – cunoștințe diferite – temeri diferite.

Dar tocmai despre aceste convertiri bruște ar fi dorit să vorbească astăzi. A cunoscut o tânără fată care avea dorința fierbinte de a dobândi iertarea păcatelor, dar n-o putea găsi nicăieri, până ce într-o zi văzu tabloul

lui Rubens *Răstignirea*, în care Maria Magdalena stă la piciorul crucii, cu părul lung, despletit. Voia să fie Maria Magdalena! Și reușind să-și închipuie cu atâta ardoare că este Maria Magdalena la piciorul crucii – ea însăși și nimeni alta –, în același moment deveni conștientă că Iisus a fost răstignit pentru ea – deci păcatele ei erau iertate. Și o cuprinsese o imensă bucurie. Predicatorul mai ținu să dea și alte exemple asemănătoare, mai ales dintre femei. Se legaseră cu atâta ardoare de o anumită împrejurare din viața lui Iisus, de o anumită vorbă a lui sau de un amănunt din misterul mântuirii, și își ațintiseră privirea asupra lui până ce simțiseră o minunată iluminare, o revelație sufletească. Și din acel moment totul devenise limpede, păcatul nu le mai apăsa, voința lor era plină de curaj și de bucurie. Tora nu auzi mai mult. Unde mai pui că aceste exemple contraziceau tocmai ceea ce voia să spună Vangen. Trebuia să facă o încercare pe loc! Glasul bine cunoscut continua să se depene monoton; totul dispăru din fața ei, chiar și biserica... Îl văzu pe Iisus răstignit, într-un peisaj străin, întunecat de nori în goană; dealurile, văile și munții erau cerniți, îi vedea ochii clipind, pieptul ridicându-se. Se făcu noapte. Simți cum mica ei durere se pierde în cea mare, înfricoșătoare.

Cât timp a rămas în starea asta, nu-și dădea seama. Predica nu se terminase încă și nu putea pleca; dar nici nu mai voia s-o asculte.

În sfârșit, când ieși din biserică, dorința ei era să invoce din nou visul acela, cât mai curând. Zilele acestea nu ieșise deloc pe afară. Dar în acea după-amiază dorea să facă o plimbare în natură. De frica lui Fürst, se transbordă mai întâi la „munte“ și de acolo trecu spre pădure, pe lângă cimitir, până ce ajunse din nou la pinul cel mare. Se așeză pe piatra plată de sub el.

Era foarte serios preocupată de ceea ce avea de gând să facă. Nu căuta visare și plăcere, ci începutul unei vieți noi. Greutatea ultimelor zile o lămurise. Acum știa că este o părticică dintr-un tot, că își dorea câte ceva din toate, chiar și din păcat. De aceea putea deveni cu ușurință victima unui ticălos. Nu se apăraseră din primul moment. O prinsese cu totul nepregătită; pericolul avusese chiar ceva ispititor!...

Trebuia să depășească asta; să-și găsească o activitate, indiferent care, numai să fie complet absorbită de ea. Nu mai era ambițioasă; îi era doar frică...

Căzu în genunchi și înălță o rugă fierbinte către Dumnezeu. Era cea mai umilă și mai neliniștită rugă ce se înălțase vreodată dintr-o inimă înfricoșată. Era în impas.

Voință – voință împotriva celui ce-i submina voința! Nu se îndoia nici o clipă că salvarea ei va veni în chip de revelație. Se simțea plină de curaj, pregătită de luptă. Trebuia să îndeplinească o misiune – indiferent care – pentru că asta o susținea! Chiar dacă ar fi trebuit să muncească toată viața, nu-i păsa, așa își dorea. Dimpotrivă, în clipa asta nu-și putea închipui altă fericire, altă onoare, altă bogăție mai mare decât să aibă o misiune grea. Așa era firea ei, tindea mereu spre extreme. Și se cufundă în meditație... Dar nu! Se opri. Deodată, tulburată, se gândi la prietenele ei. Cea mai mare grijă a Millei, din ultima scrisoare, era că în zilele următoare vremea urmă să fie probabil mai puțin frumoasă. Nora se temea că s-ar putea să nu i se trimită ultimele apariții muzicale. De ce tocmai ea, care se ascundea în singurătate, o ducea atât de rău? Izolarea ei trebuia să-i facă pe oameni mai compătitori; dar tocmai asta îi întărâta. Ședea rezemată de pinul cel mare, cu spatele spre peisaj. În față era un crâng de arini tineri, dar deși, și o mulțime de ferigi. Doamne, cât de meschine și lipsite de importanță erau toate câte le pălăvrăgiseră la „asociație“ sau chiar în afară, când mergeau braț la braț. Abia trecuseră câteva săptămâni și acum trebuia să se ascundă aici! Dacă s-ar fi aflat... Cine știe dacă nu și-ar fi putut pierde și poziția modestă pe care o câștigase! La familia Engel n-ar mai fi ajuns; n-ar mai fi fost demnă să-i fie prietenă Millei! Poate că nici doamna Rendalen n-ar mai fi primit-o! Ochii i se umplură de lacrimi. Dar voia să se concentreze. În față îi apărură din nou chipul acela scaldat în sudoare, înfierbântat, din pădure! Se înfioră... Își dădu seama că panica ei era mai periculoasă decât următorul însuși.

Poate că era mai bine să se întoarcă acasă. Dar era rușinos să nu se poată împotrivi ispitei nici măcar o dată. Și atunci rămase.

Dar tocmai în momentul în care Tora urca pe munte, Niels Fürst umbla de colo-colo pe puntea unei nave al cărei căpitan îi era prieten. Și când ea ajunsese la lespedea de sub pin, el încercă noua lunetă maritimă. O instalează și o îndreaptă spre înălțimea din fața lui, urmărind potecile ce urcau în pădure. Tora abia se așezase pe piatră că luneta o găsi, iar el o recunoscuse...

Fürst apucă drumul cel mai drept, prin piață și pe lângă grădinile moșiei. Din ziua aceea nu se gândise la altceva. Nu-l mai interesa nimic. Dormea prost. Nu mai vânase niciodată o frumusețe atât de mândră. Dacă trecea zi de zi pe lângă casa lui și totuși se ascundea de îndată ce încerca să se apropie de ea, asta însemna inocență. Era vorba, deci, s-o surprindă numai în ascunzătoarea ei. Nu-i putea face o plăcere mai mare. Cu cât se ascundea mai mult, cu atât îi era mai fierbinte dorința să fie găsită! Acum el înțelegea de ce Tora plecase de la doamna Gröndal; înțelegea de ce plânsese pe vapor – ah, fetițele astea!

Dar, dacă se prelungea prea mult, vânătoarea devenea obositoare. Și „onoarea“ lui ar fi avut de suferit. Nu trebuia să-i intre în cap că-l poate duce de nas. Dacă s-ar fi putut apropia ca s-o fixeze cu privirea, atunci... După reușită, renumele lui ar fi fost asigurat; atunci ea ar fi tăcut! Numai să nu-l descopere prea devreme.

Cu toate că era agitat și înfierbântat, nu mergea pe cărări umblate, ci se strecura abil, pieptiș, prin pădure. Dacă nu putea trece, se cățara, dacă nu se putea cățara, se târa. Ea se mai afla încă acolo și bâjbâia căutând un gând ferm de care să se poată lega definitiv. Dar nu reușea; mereu intervenea câte ceva s-o tulbure... O creangă trosni în spatele ei. Tot timpul se simțise ispitită să se întoarcă. Ce putea să fie?... Se uită în jos... În primul moment nu observă nimic. Totuși... crengile se mișcau și frunzișul foșnea. Poate un cal sau o vacă de la moșie; la vremea aceea, animalele erau afară, la păscut... I se făcuse foarte cald. Voia să se ridice și să plece. Dar ochii rămaseră pironiți la crengile din față, de jos... Sub ele se mișca ceva negru... Se ivi un cap – un bărbat – el!... Cum Dumnezeu...?! Știa că ea...? Cum ajunsese acolo?

Voința i se împotmoli în întrebări înfricoșate și fără rost. Acum el se uită în sus. Tora își adună toate puterile ca să se ridice, deși parcă simțea că

o apasă sute de kilograme... Dar nu-și putea lua ochii de la el și nu se clinti din loc... Era lipsită de voință... Acum doar piatra îi mai despărțea... O trecu un fior rece... Întoarse capul, se împletici vreo câțiva pași... și ajunse drept în fața lui. Se întoarse brusc într-o parte. El îi atinse mâna, își strecură brațul pe sub al ei... Simți cum în jurul mijlocului i se strânge o centură de foc... și, pe neașteptate, căzu atât de inertă încât și el era cât pe ce să se prăbușească odată cu ea...

VI

CE ÎNSEAMNĂ FIDELITATEA

1 Fericire

Dragă Nora!

Știu dinainte că asta nu va fi o scrisoare așa cum se cuvine, pentru că n-am timp pentru așa ceva. Aș dori chiar să n-o arăți celorlalte; nu mi-ar înțelege sentimentele. Există totuși ceva ce ne desparte de celelalte; așa simt eu. Dacă m-aș putea dumiri măcar în parte, aș mai scri-o încă o dată. Să știi că astăzi am trăit cea mai mare și cea mai frumoasă zi din toată viața mea!

Ei, acum ești curioasă, nu-i așa? Păi nu-ți voi pune răbdarea la încercare, însă deocamdată trebuie să-ți povestesc totul de la bun început.

Cine crezi că ne-a luat de la gară când am ajuns la Copenhaga? Niels Fürst! Cu siguranță că se înțelesese cu papa, dar el știe întotdeauna să tacă dumnezeiește. Și știi de unde venea locotenentul? De la Sofiero! Ei acum înțelegi totul, nu-i așa? Ți-am mai povestit că de câțva timp lui papa i se făcuse onoarea de a fi invitat de către Maiestatea Sa să facă o vizită la Sofiero, când călătorește prin străinătate. Puțini sunt norvegienii cărora li s-a făcut această onoare; este, deci, extraordinar de măgulitor pentru papa.

Dar mie nu-mi spusese nimic despre asta. Nu voia să fiu „nervoasă” dinainte, după cum zice el. Fürst venea direct de la Sofiero. Închipuie-ți! Probabil că va fi aghiotantul prințului, adică a Alteței Sale Regale Prințul Oskar, care este navigator. Fürst ne-a spus la ce ore pleacă trenurile a doua zi. Dumnezeule mare! Chiar a doua zi! Deci eram așteptați!

Era imposibil să-ți poți face o toaletă. Trebuia să apar, ca și tata, în costum de călătorie. Răutăciosul locotenent Fürst – știi că ne este rudă și

îmi spune verișoară, dar nici măcar nu-i sunt –, Fürst, deci, spunea că și așa sunt destul de nostimă. Tu îl cunoști?

Acum, mai presus de toate, trebuia să dormim. Pentru că nedormit arăți oribil. Dar niciodată nu mi-a fost mai greu să adorm; știi, eram grozav de agitată. Mă gândeam întruna la ceva extrem de plictisitor. Îți amintești de nasul vameșului-șef Jacobsen? Am stat pe întuneric și mi-am imaginat nasul lui până când într-adevăr am adormit. Dar și așa eram atât de obosită încât am dormit buștean. Când m-am trezit, eram foarte binedispusă, slavă Domnului! Dar după aceea a fost groaznic – exasperant! Tu n-ai fost pusă niciodată într-o astfel de situație și o să ți se pară foarte caraghios că pe măsură ce mă gândeam la clipa cea mare, miera tot mai frică – o femeie n-aveam cum să întreb, iar bărbații nu se pricep la astfel de lucruri, știu doar să râdă de tine. Pe lângă asta, dimineața era cam rece și toate la un loc, adică frigul și frica – Fürst îi spunea „febra soldatului“ –, au avut urmări. Era foarte penibil, pentru că nu se puteau ascunde prea mult timp... Așadar, mă înțelegi... Dar trebuie să mă consolez că nu sunt prima fată căreia i s-a întâmplat asta când a fost prezentată la curte. În cele din urmă, m-am îmbolnăvit de-a binelea, așa că despre călătorie, și tot ce s-a vorbit în timpul ei, nu rețin mai nimic. Doar că m-am certat cu Fürst care spunea că în toate țările monarhia caută să acumuleze bogății pe seama claselor de jos. Asta însă mi se pare exagerat. Este monarhia pusă ca să se apere numai pe ea însăși? Eu cred că ea este pusă ca să apere clasele de jos și i-am spus. Atunci papa a început să mă tachineze cu „asociația“ și școala și orele de istorie ale Karenei Lote; poți să-ți închipui, nu-i așa? Fürst a întrebat atunci cine e pus să apere bogăția. Eu am ripostat că ea se apără singură. În orice caz ar fi urât din partea ei să trădeze clasele de jos. Nu-i așa?

Doamne, cât de încântător este golful Ore! L-am și traversat (am uitat să-ți povestesc că am mers cu trenul până la Helsingor), poți să-ți dai seama în ce stare sunt astăzi!... Nu, trebuie să renunț la asta. Altfel nu mai termin niciodată și papa m-a rugat să ies împreună cu el astăzi, înainte de prânz – vei afla îndată de ce.

Încep cu palatul, care se vede din golf. Are o poziție minunată. Dar nu este atât de mare cum îmi închipuiam. Apoi am ajuns la Helsingborg. Acolo – închipuie-ți! – acolo, ne aștepta un echipaj regal. Papa și Fürst se prefăceau că n-ar fi fost nimic deosebit. Dar eu sunt ferm convinsă că erau cel puțin la fel de surprinși ca și mine. De altfel, era o trăsură ca oricare alta; numai livrelele, despre ele este vorba! În orice caz eram peste măsură de speriată. Cum va fi? Între timp vremea se făcuse foarte frumoasă. Înainte de a ne urca în trăsură a trebuit totuși să mă duc „undeva“. Că asta mi-a stricat tot cheful, poți să-ți dai seama dacă îți spun că transpirația mi-a trecut prin mânuși. Dar, firește, mai aveam la mine încă o pereche. Papa m-a adus la disperare cu observația lui: „Ce palidă ești, fata mea!“ Cred că mi-au dat lacrimile fiindcă Fürst, care ședea în fața mea, a început să mă tachineze. Dar aproape că nu auzeam ce spune. Cu toate acestea, am observat că solul era din gresie și pâraiele aveau un conținut mare de fier și atunci m-am gândit la planșele și la colecțiile lui Rendalen. Nu poți să-ți faci nici cea mai vagă idee câte mi-au trecut prin cap de frică. Dacă cineva mi-ar fi cerut să renunț la toate lucrurile mele frumoase ca să mă ducă acasă, zău că aș fi făcut-o...

Am trecut printr-o pădurice și apoi am ajuns într-o piață mare – la palat!

Când am văzut piața palatului și peluzele de iarbă, mi-am adus aminte că ni se spusese odată la școală că pe englezește o astfel de piață se numește bowlinggreen și că tocmai atunci a intrat în clasă doamna Rendalen și m-a întrebat de ce se numește așa și Tora mi-a suflat – cât de bine se pricepea s-o facă! Nu mai știu unde a oprit trăsura. Îmi amintesc numai că ne-a întâmpinat un domn foarte distins care mi-a oferit brațul. Ni s-a pus la dispoziție o cameră de toaletă; o doamnă m-a însoțit. Slavă Domnului! Până în momentul acela nu fusesem om. Mi-am revenit după ce am putut merge „undeva“ și aici – mă înțelegi. Dacă nu ți-aș fi povestit asta, deși este penibil, ziua și-ar fi pierdut culoarea ei adevărată. A fost pur și simplu revoltător. Cât de inseparabile sunt cele înalte de cele ridicole! M-am uitat în oglindă. Doamne, cum arătam! Am putut observa asta clar și din expresia lui papa când ne-am întâlnit din nou într-o altă cameră.

Închipuie-ți, nu puteam să fiu atentă în ce direcție mergem și unde se afla camera! Și știi unde ne-am dus? În grădină, la lunch, împreună cu Maiestățile Lor. Nu-i așa că nu poate exista o bunăvoință regală mai mare față de niște simpli cetățeni ai unui orașel norvegian? Îți mai amintești cum îmbrăcam păpușile pentru balul curții?

Același domn distins – Fürst nu-și mai amintea numele lui, cred că era un intendent – m-a condus și aici, mi-a spus ceva în suedeză, dar n-am înțeles ce; eram complet uluită. Nu cred că a mai trecut cineva printr-o astfel de frică... Când am văzut grădina... și am intrat în ea... toate se învârteau cu mine: pomii, oamenii, mesele, scaunele, servitorii... eram gata să leșin de frică. A trebuit să-mi adun toate puterile – te rog să mă crezi!... Domnul care mă conducea cred că a simțit cum îmi tremura brațul sau mi-a citit totul pe față, căci m-a sfătuit să nu-mi fie teamă; Maiestățile Lor sunt atât de amabile... Cel puțin atâta am înțeles.

Dumnezeule din cer! Cât de blânzi erau! Mai ales regele! Ce zâmbet, ce strângere de mână, ce ochi! Un ocean de bunătate. Ce spun: bunătate? Are ceva, mai ales în privire, de-a dreptul fermecător sau „fascinant“, cum spune Tora de obicei. Pentru această privire aș folosi mai curând comparația cu cerul decât cu oceanul. Numai meridionalii au astfel de ochi. Cât de reci și de egoiști părem când privim astfel de ochi. Cel puțin asta este impresia mea.

Ei, și acum vei afla minunea, pentru că într-adevăr a fost o minune. Din momentul, ba pot spune chiar din secunda, în care ochii Maiestății Sale s-au oprit asupra mea, m-am făcut bine. Ce zic: m-am făcut bine? Am simțit cum privirea lui îmi străbate trupul încălzindu-mă. Nu este ciudat? Dar zău că este adevărat. O simțeam în genunchi. Dintre toate cuvintele limbii noastre, unul singur poate denumi starea mea. Și acum sunt aproape în aceeași stare. Numai ție pot să-ți spun. Ceilalți nu m-ar înțelege. Sunt fericită! Poate că este vulgar sau chiar un păcat să folosesc cuvântul în acest context. Dar este adevărat.

Și știi ce a spus regele? „Bun venit în casa mea, domnișoară!“ Și asta în cea mai frumoasă și mai sonoră norvegiană pe care am auzit-o vreodată!

Regina zâmbea. M-a întrebat din ce oraș sunt. Regele a răspuns pentru mine. „Cum se numește parohul orașului?” a întrebat regina. „Karl Vangen”, am răspuns eu. Dar era anapoda; ar fi trebuit să spun numele protopopului sau ale celorlalți preoți mai în vârstă. În același moment, regele îl salută pe tata, care se apropiase împreună cu Fürst, și spuse: „Găsesc că domnul locotenent are foarte mult gust”. Acestea au fost vorbele lui, întocmai. Mai târziu m-am gândit adesea la ele; deoarece aceste cuvinte arată că Niels Fürst a vorbit de mai multe ori despre mine în acest preaînalt loc. Nu mă gândisem că aici se pot ocupa cu ceva atât de neînsemnat.

Apoi ne-am așezat la masă. M-a condus același domn elegant. „Așadar?” spuse el în suedeză și eu m-am grăbit să-i declar că sunt total entuziasmată. „Toată lumea este”, mă asigură el. Nu ședeam, ci mergeam sau stăteam după bunul plac, închipuie-ți. Și acum au venit unul după altul și mi s-au prezentat. Toți ceilalți! Unul era conte, altul baron; una contesă, alta baroană; unul dintre ei era intendentul general al grajdurilor regale și mai ales acesta a vorbit tot timpul cu mine. Nu în ceea ce spuneau, ci în toată înfățișarea și comportarea lor era ceva deosebit de spiritual și de cuceritor. Dar asta venea desigur în parte de la ambianță și loc, pentru că nu mă simțeam ca pe pământ.

Chiar și servitorii, știi, mă făceau să mă simt nesigură și mică, atât de corecți, atât de atenți, atât de superiori mi se păreau. Cu câtă precizie știau cum trebuie să fie totul. Bineînțeles că nu m-am comportat tot timpul cum se cuvine; noi, norvegienele, nu știm mai nimic.

Totul emana nespusă noblețe, frumusețe și prestanță. Dar dintre prinți nu era nici unul de față.

Ce am mâncat? Nu m-am atins aproape de nimic, dar numele felurilor le știu totuși pe dinafară. Mi-am propus să le însemn în jurnalul meu și să le transcriu pentru Tora, și cum era mobilat palatul și o mie de alte lucruri care ție îți sunt indiferente – pentru că tu nu știi nici măcar ce este o mâncare bună. Dar fac în așa fel încât să-ți transmit cele spirituale – dar să nu arăți scrisoarea nimănui, înțelegi? Dumnezeuule, dacă totuși ai face-o! Nora, nu știu de ce, dar trebuie să am pe cineva căruia să-i pot spune!

Altfel fericirea devine o povară pentru mine. Și atât de fericită, ca ieri și azi, n-am mai fost niciodată. Parcă sunt topită.

Torei am să-i descriu toaleta mea; firește, am una nouă, cu care intenționez să vă fac o surpriză tuturor, deși din materialul negru nu se poate face mare lucru. Dar cred că îmi stă bine. Nu mai arătam nici bolnavă; m-am putut vedea aruncându-mi ochii de mai multe ori în nenumăratele oglinzi din palat. Trebuie să știi că am fost conduși peste tot. Mai întâi în partea pe unde intrasem; de acolo, la stânga, în sala cea mare, unde au loc cu mult fast banchetele regale. Ah, cine poate participa la ele!

Sala este albă, cu un arabesc pe fond albastru și picturi uriașe. Unul dintre tablouri, de Markus Larsson, un studiu de lumină, era foarte ciudat; nu știu ce reprezenta. Apoi un divan și scaune îmbrăcate în mătase albastră, un candelabru imens din sticlă colorată – splendid! Lângă perete, două negrese, foarte aurite, ținând sfeșnice – adevărate capodopere! Un cămin uriaș de marmură cu ceasuri aurite și vase de porțelan. O masă pentru flori din porțelan japonez, cât se poate de interesantă. Un deliciu! De asemenea, și o măsuță de scris chinezească sau japoneză, din lemn negru, cu incrustații de aur; dar asta era în cabinet. Și acum am ajuns la mijlocul descrierii! N-am avut această intenție; las cabinetul la o parte. Toate amănuntele astea le poți citi în scrisoarea Torei. Un singur lucru să-ți mai spun – o privești cum este cea de pe balconul mare, spre golf și spre toate vasele cu pânze și cu aburi și spre Helsingborg și Kronborg, nu există în toată Norvegia. Și dacă vrei să mă crezi, am fost chiar și în dormitoare! Nu știu dacă a fost corect, dar am intrat și acolo. Cu greu mă abțin să nu-ți descriu și apartamentele Maiestăților Lor. Doamne, trebuia să fi văzut numai cuverturile de mătase albă cu borduri roșii și plafonul din camera reginei! Și biroul! Și camera regelui, atât de simplă, dar distinsă. În dormitorul Maiestății Sale am observat pe pernă două fire de păr – știi ce ochi buni am. Rămânând puțin în urmă, le-am șterpelit fără să observe cineva și le-am ascuns repede în ceas. Îmi vor aminti de marea mea aventură. Când am coborât în grădină, asupra porții cădea o lumină neobișnuit de puternică. Atunci am observat că pe un stâlp era o inscripție. M-am dus acolo. Era în franțuzește și cu siguranță că o scrisese o femeie...

Da, vezi, am tăiat și asta. Pentru că dacă mi-am jurat mie însămi să nu spun niciodată ce scria acolo, atunci nu trebuie s-o fac. Era dezgustător. Am șters-o cu unghia; dar a trebuit să mă grăbesc și atunci mi-am rupt mănua și m-am rănit la deget într-o așchie și a început să sângereze tare, așa că am șters cele scrise cu sângele meu.

Până acum n-am spus nimănui nici măcar un singur cuvânt despre asta și nici tu să nu spui. Pe papa l-am lăsat să creadă că m-am înțepat când am cules un trandafir.

Te miri că nu m-a observat nimeni? Ceilalți erau puțin mai departe și admirau câte ceva prin grădină. Și nu este ciudat că nimeni înaintea mea nu mai văzuse ce era scris acolo?

Perechea regală și suita ei nu mai erau în grădină, însă domnul care ne primise a venit iar. Pentru că nu părea dispus să ne conducă la restul societății, papa l-a rugat să le transmită Maiestăților Lor prea umilele noastre salutări și apoi am ieșit din grădină. Trăsura a sosit din nou și un cavaler elegant mi-a înmănat un frumos buchet „din grădina regală”... Ce mai ai de zis? Acum îl am în fața mea în timp ce scriu. Are culorile suedeze și norvegiene. Deși Fürst susține că sunt cele mai obișnuite flori, eu însă cred că buchetul are un sens mai profund. Cele mai fermecătoare sunt un crin și un trandafir. Îți pun aici, în scrisoare, câteva nu-mă-uita.

Dragă Nora, trebuie să știi că deocamdată încă nu mă întorc acasă. Sper că această surpriză te va uimi ca și pe mine când mi-a spus-o papa, astăzi de dimineață: merg la Paris, ca să învăț la perfecțiune franțuzește!

Desigur că te întrebi de ce nu mi-o fi spus mai înainte? Poate că s-a hotărât abia acum. Gândește-te, plecăm chiar mâine. Ce ai de zis? Papa trebuie să se întoarcă acasă, deci trebuie să ne grăbim. „Dar de ce nu v-ați dus direct la Paris?” mă vei întreba tu, nu-i așa? Și eu mi-am pus această întrebare, cu toate că, zău, n-aș fi vrut cu nici un preț să-mi lipsească din viață ziua de ieri.

Papa spune că a luat hotărârea ieri. Locotenentul Fürst i-a atras atenția că toate femeile suedeze bine educate vorbesc curent în aceeași măsură și franceza, și suedeza; la fel ca și femeile din Germania și din

Rusia – că, de fapt, orice femeie cu educație trebuie să vorbească franceza la fel de bine ca și limba maternă.

De altfel nu-mi displace deloc că merg la Paris. Acolo trebuie să rămân cel puțin un an, deci trebuie să mă despart de voi. Dar cu atât mai multe vom avea să ne povestim când ne vom revedea.

Mai vreau să te întreb ceva. Locotenentul Fürst spune...

Până aici am ajuns când a intrat papa azi de dimineață și a trebuit să ascund scrisoarea. El m-a invitat să ieșim împreună și ne-am întors abia la nouă seara... Și știi pentru ce? Ca să împachetăm și să plecăm! Imediat!... O nouă hotărâre. Locotenentul Fürst îi face lui papa plăcerea să călătorească împreună cu noi. Trebuie, deci, să pun scrisoarea, așa cum este, în cutia din gară. Nu știu ce mă face să cred că dacă aș reciti-o, n-ai mai primi-o.

A ta, Milla.

Nora primi scrisoarea la Kristiania, unde îi fusese trimisă de la țară, deoarece sosise după plecarea ei. Când ajunse acasă, găsi o telegramă expediată din Hamburg. Suna astfel:

Nu citi scrisoarea care este pe drum. Trimite-mi-o la Paris, Hotel Continental.

Dar scrisoarea fusese citită.

2

O nefericită

Curând după începutul anului școlar, miss Hall deschise un ciclu de prelegeri pentru femeile din oraș. Devenise o modă să afle și ele câte ceva din necuviințele pe care fiicele și surorile lor mai mari le auziseră în anul precedent.

Prelegerile aveau loc de două ori pe săptămână, în laboratorul cel mare, și de regulă sala era plină până la refuz. Luau parte la prelegeri și cele mai multe dintre fetele care urmaseră clasa superioară în anul trecut și părăsiseră școala.

Spre sfârșitul lui octombrie apăru în sală și Tora, împreună cu prietenele ei. Uimire generală și sărutări. Unde fusese? De ce era atât de palidă? Doamne, cât slăbise! Deci a fost într-adevăr bolnavă? A fost plecată pe coasta de apus? Când s-a întors? Locuiește din nou la școală?

Convorbirea fusese întreruptă de apariția doamnei Rendalen, însoțită de miss Hall. Cele care încă nu se așezaseră se grăbiră să-și găsească loc. Dar nu mai găsiră toate; niciodată nu fusese o aglomerație atât de mare. Miss Hall vorbea despre anumite fenomene nervoase care mai înainte fuseseră trecute cu vederea sau chiar negate; și aceste prelegeri deveneau tot mai interesante de la o dată la alta.

Ca să se facă mai mult loc, astăzi se deschisese ușa dublă dinspre gangul exterior, care, totodată, fusese închis. Un număr de scaune fuseseră așezate în gang; câteva rânduri și în față, de o parte și de alta a mesei de laborator. Aici își găsiră locuri Tora și prietenele ei.

Miss Hall continuă de unde se oprise data trecută: „Sănătatea și morala omenirii impun întărirea nervilor femeii. Pentru asta nu este suficientă bunăstarea materială; și voința ei trebuie să se întărească prin știință. Femeia trebuie să aibă un scop în viață, ca să nu ajungă cu atâta ușurință jucăria altuia“.

După obiceiul profesorilor, făcu un scurt rezumat al ultimelor ei prelegeri, pentru cele care nu fuseseră prezente data trecută.

„Firile cu nervi slabi și mai ales cele isterice pot fi transpuse, prin anumite acțiuni mecanice, în stări hipnotico-magnetico-somnambulice. Acestea sunt un fel de leșin conștient; în timpul acestui leșin facem tot ceea ce dorește cel ce ne-a transpus în starea respectivă. Suntem cu totul la îndemâna lui. Și nu numai în timpul somnului, ci chiar mai târziu, în stare de veghe, ascultăm necondiționat de ordinele pe care le-am primit cât timp am fost în acea stare.“ Și miss Hall aminti câteva exemple pe care le prezentase recent.

„În această stare, anumiți oameni au capacitatea de a se transpune în alt mediu sau chiar în gândurile altor oameni, uneori aflați la foarte mare distanță. Unii posedă chiar darul prezicerii.

Astăzi, aceste fapte nu se mai pot nega, însă nici nu se pot explica. Înainte s-a considerat că această capacitate avea un fond mistic. Acum se știe că nu are nimic în comun cu chestiunile religioase. Unii oameni sunt capabili să se transpună în această stare anormală, chiar ei înșiși – uneori cu mare efort, alteori doar prin simpla voință. Asta se întâmplă dacă fixează neîncetat cu privirea un obiect oarecare, în imaginație sau în realitate.

Mulți dintre noi sunt mai mult sau mai puțin familiarizați cu efectul unor astfel de experiențe sau cu anumite predispoziții fizice ale unor persoane cu nervii slabi care ajung în astfel de stări de surescitare și de exaltare. Așa se petrec multe convertiri, mai ales printre femei...

Acum ajungem la ceea ce este cel mai periculos pentru femei. Anumiți bărbați au capacitatea de a transpune alte persoane, mai ales femeile, în această stare fără acțiunea mecanică obișnuită, fără să se apropie prea mult de ele și fără să le atingă, numai privindu-le. Ei pot sili femeia să-i privească și, în timp ce o fixează cu privirea, o supun voinței lor.“

Miss Hall povesti ce auzise de la una dintre cele mai mari cântărețe din lume. „Într-o zi când aceasta se afla în compartimentul unui tren care tocmai oprise într-o gară și privea afară pe fereastră, simți deodată că îi vine rău. Simțind nevoia să se întoarcă, observă doi ochi sfredelitori care o fixau. Fugi imediat afară și ceru să i se dea alt compartiment. Bărbatul veni după ea; probabil că își cunoștea forța și voia să facă uz de ea. Găsindu-l pe impresarul ei, îl rugă s-o scape de ochii aceia răi. Căci cu siguranță altfel ar fi fost pierdută.

Întâmplător, cântăreața era conștientă de slăbiciunea ei. Dar câte sunt așa? Mai ales dacă intervine și atingerea fizică, își pierde imediat voința. Bărbatul care nu știe ce înseamnă asta o ia drept avans și procedează în consecință.

Dar această intenție, acest consimțământ nu sunt neapărat necesare. Vă pot asigura că femeia poate cădea în cursă chiar dacă este nevinovată ca un nou-născut. Și de aceea...”

Se auzi zgomotul unui scaun răsturnat... apoi ceva greu și moale căzând pe dușumea... În clipa următoare, scârțâit de scaune, din același loc... Rumoare și țipetele celor ce se ridicau... Acum toate săriră în

picioare. Cele din ultimele rânduri se urcară pe bănci. „Faceți loc, faceți loc!“ Era vocea doamnei Rendalen. Cele urcate pe bănci nu vedeau nimic și le întrebau în șoaptă pe celelalte. Numai cele din imediata apropiere vedeau despre ce este vorba, dar nu răspundeau. Nici nu se urniră din loc până când doamna Rendalen împreună cu alte câteva fete nu ridicară un trup inert plecând cu el pe brațe.

Era Tora. „Faceți loc!“ se auzi din nou. Miss Hall alergă după ele imediat, apoi Nora, Tinka, Anna Rogne și alte prietene.

Miss Hall deschise ușa sufrageriei doamnei Rendalen, intră în grabă și așează o pernă pe sofa. În timp ce doamna Rendalen, ajutată de Nora, așează povara acolo, miss Hall le rugă pe cele din jur să plece. De îndată ce doamna Rendalen se putu îndrepta, repetă rugămintea pe un ton sever. Toate ieșiră. Afară, în gang, se loviră de mulțimea care ieșea din laborator. Lumea era curioasă. Veniră și elevele din clase. Numai Nora, care era albă ca varul, se hotărî să rămână. Dar când sărmana ei prietenă începu să dea din nou semne de viață, o cuprinse o bănuială îngrozitoare. Făcu un salt până la ușă și o încuie. Imediat după asta, o auzi pe Tora strigând:

– Da, da, așa mi s-a întâmplat!

Și apoi un hohot disperat.

Din gang se auzi un fel de ecou.

O auzise cineva de afară? Nora alergă în gang unde întâlni toată mulțimea. Nu știa ce să facă numai ca să o împiedice să se apropie de ușă. Nici ea nu-și dădea bine seama de ce își croia drum prin mulțimea de femei mai tinere sau mai bătrâne și unde găsisese curajul și glasul să le strige să revină în sală. Urcă la catedră, luă o riglă și bătu din toate puterile. Femeile reveniră în sală. Bătu încă o dată și se făcu liniște. Atunci spuse:

– Tora Holm a avut un șoc. Aerul din sală era atât de înăbușitor și cele prezentate au speriat-o. Și apoi... Apoi... Miss Hall va reveni îndată.

Spuse ultimele cuvinte pentru că nu mai știa ce să spună și fugi afară ca să n-o vadă lumea plângând. Dar miss Hall nu putea veni și în cele din urmă trebui să apară doamna Rendalen însăși. Ea urcă la catedră și spuse:

– Vă cerem scuze. Domnișoara Hall trebuie să rămână lângă pacientă. Iau asupra mea o parte din vină pentru cele întâmplate. Domnișoara Holm

era foarte bolnavă și nu trebuia să stea în aglomerația asta. N-am fost destul de atentă. Subiectul mă captivase total. Este timpul ca noi, toate cele căroră ne revine misiunea de a educa tineretul, să ne ocupăm de asta. Vocea îi tremura, era palidă ca boneta; și fără să dea atenție celor ce voiau să-i vorbească, ieși din nou.

În dormitorul doamnei Rendalen, Nora se lipea tremurând de Tinka și plângea. Tinka era și ea foarte tulburată. Cineva băgă capul pe ușă și, văzând că nimeni n-o oprește, intră încet. Le privea pe toate cu ochi mari, curioși. Era Anna Rogne.

– Ce este? șopti ea.

Nora își ridică privirea spre ea. Anna ținea minte unele afirmații ale Torei, de astă-vară. La ele se gândea când șopti:

– Am niște bănuieli foarte rele.

Își împreună mâinile și lacrimile îi șiroiră pe obraz. Nora își rezemă din nou capul pe umărul Tinkăi și plânse cu hohote.

În același moment auziră din sufragerie vocea Torei. Nu puteau înțelege ce spune; vorbea fără noimă; cuvinte pline de disperare. Apoi se făcu liniște deplină.

Tăcerea asta era și mai chinuitoare. Acum era liniște și în dormitor, unde se aflau cele trei fete. Ce însemna asta? Își aruncau priviri speriate și tocmai voiau să intre în sufragerie când auziră pași grei, grăbiți. Ușa se deschise cu violență și doamna Rendalen trecu pe lângă ele, frângându-și mâinile. Ce mai era și asta? Dumnezeu! atotputernic, ce mai era și asta? Intrară... Tora zăcea acum pe dușumea... Miss Hall era aplecată deasupra ei. Pe masă era un vas cu apă.

Miss Hall ridică privirea și spuse agitată:

– Ajutați-mă! Trebuie s-o ridicăm!

O ascultară. Tora nu era leșinată, dar nu se putea controla. Când o culcară din nou pe sofa, vântată, slăbită, epuizată, miss Hall le aruncă o privire ciudată. Ele îi răspunseră cu priviri speriate. Miss Hall înclină capul de două ori afirmativ, cu toată seriozitatea...

Fetele se dădură câțiva pași înapoi. După un timp, una dintre ele se furișă la doamna Rendalen, apoi a doua și în sfârșit a treia.

Doamna Rendalen ședea nemișcată în fotoliul cel mare. Nora se duse și își culcă fruntea în poala ei.

Nu scoaseră nici un cuvânt.

Apoi auziră din nou vocea Torei, de dincolo. Povestea, plângea, jelea. Apoi veni la ele și miss Hall.

– Ce mai este? întrebă doamna Rendalen obosită, aproape revoltată.

– Știți, spuse miss Hall, a mai urmărit-o încă o dată.

Toate trei o priviră fix pe profesoară.

– Se refugiase pe o insulă, la familia unui pilot. El o descoperise și o pândea și acolo. Ticălosul! Apoi ea a fugit pe coasta de apus și acolo s-a îmbolnăvit.

– Bietul copil! strigă doamna Rendalen. Compătimirea i se trezise din nou; se ridică și se întoarse la Tora; n-ar fi trebuit s-o părăsească. Dragul meu copil drag! spuse ea.

Cum o observă, Tora întinse brațele apărându-se și strigă:

– Nu, nu, nu! Nu vă apropiați! Nu, nu, nu! Nu spuneți nimic!... N-a fost vina mea, n-a fost vina mea!... O, Doamne, ba da, a fost și vina mea... Și izbucni din nou în hohote amarnice.

Doamna Rendalen însă se apropie și spuse:

– N-o pune chiar așa la inimă, copila mea! N-o să te alungăm pentru asta. Tora păru că se liniștește. Dar când doamna Rendalen spuse că trebuie să se facă neîntârziat ceva, că vrea să vorbească cu fiul ei, Tora o luă de la capăt cu plânsul.

– Nu, nu! O, Doamne, nu, nu!

Își ieșise cu totul din fire.

– Dar, copilă dragă, știi doar cum stau lucrurile. Trebuie s-o facem. Pentru că mâine se vor năpusti asupra noastră...

– Știu, știu! Dar numai *lui* să nu-i spuneți nimic! Încă nu! Vă rog! Nu! Întâi să plec... Ah, lui să nu-i spuneți nimic! Nu trebuie!

Parcă înnebunise și glasul îi era atât de sfâșietor că toate celelalte intrară alergând. Încercară s-o liniștească ținând-o de mâini și de cap; dar ea parcă nu vedea pe nimeni. Se tot smulgea din strânsoare, se zbătea și își

frângea mâinile și plângea și le implora să tacă, să tacă, să tacă! În acel moment, în cameră intră Rendalen însuși.

Deschisese ușa camerei de baie din întâmplare și auzise plânsul și văicărelile. Crezuse că veneau din dormitor, intrase și acum era aici, în ușă.

Tora scoase un țipăt și se aruncă pe dușumea, lovindu-se cu palmele peste față.

Doamna Rendalen se apropie de Tomas, îl luă de mână și îl trase în camera ei.

Tora se sculă și vru să iasă... Nu mai putea, nu mai voia să trăiască – pentru nimic în lume! Se lupta cu celelalte. Dacă n-ar fi fost Tinka, le-ar fi scăpat. Parcă își pierduse mințile de tot. Mușca și zgâria unde nimerea. Tinka o ținu cât putu și apoi ceru ajutor. Anna o chemă pe doamna Rendalen și, văzând-o, Tora se dădu bătută. Se lăsă condusă la sofa și apoi, când se mai liniști, merse în dormitor și se culcă într-un pat care fusese așternut lângă al doamnei Rendalen...

Și doamna Rendalen trebui să șadă lângă ea și s-o țină de mână. Chiar și în somn suspina și gemea ca un copil.

3

Răfuieli interne, tratative de pace externe

Când doamna Rendalen îl luă pe Tomas deoparte ca să discute chestiunea cu el, inima nu-i era deloc ușoară. Relațiile dintre mamă și fiu își pierduseră de mult caracterul de intimitate; în ultimul timp nu fuseseră nici măcar bune, iar de ceva vreme, erau de-a dreptul proaste. Arăta ca o ruptură din partea lui. Nimeni nu putea interveni aici, nici măcar Karl Vangen. Tomas evita să vorbească despre asta; de câte ori Karl aducea vorba, îl dureau.

În aparență, această ultimă întorsătură apăruse întâmplător. Se stabilise ca Tora Holm s-o ajute pe doamna Rendalen; dar când se îmbolnăvisе, Nora își oferise serviciile în locul ei. Talentele Norei erau diferite de ale Torei; de aceea și ajutorul era de altă natură. Astfel, printre altele, fusese inițiată în ținerea registrelor de socoteli.

Într-o zi, pe când Nora răsfoia registrele neavând ce face și Tomas trecu prin cameră, elegant și pregătit de plecare, ea îl întrebă:

– Cine este Tomasine asta, care a avut atâta nevoie de bani? Nu este doamna Rendalen. Fiindcă pentru cheltuielile dumneaei face întotdeauna mențiunea: „Pentru uzul propriu“.

– Tomasine?... N-am auzit niciodată de vreo Tomasine. Se apropie, își puse pălăria pe masă și, cum era miop, se aplecă mult peste registru. Sprâncenele blonde se încruntară și ochii pătrunzători priviră cu atenție.

Nora răsfoi și îi arătă sumele înscrise lună de lună, un întreg șir de ani; ultima înregistrare era veche de mai mulți ani. Pentru ea, chestiunea nu prezenta vreun interes deosebit, lui însă i se părea de cea mai mare importanță. Ea îl observa în timp ce parcurgea registrele și simțea efectul pe care apropierea lui fizică îl avea asupra ei. Era o senzație plăcută. Se uită la pistruii de pe fața lui rasă; în poziția asta, linia fermă a gurii părea și mai hotărâtă, ochii neobosiți și fruntea inteligentă ieșeau și mai mult în evidență; maxilarele puternice și părul roșu, rebel o amuzau. Urmări cum întoarce foile, cu degetele lui scurte, nervoase. O mână puternică, pistruiată și acoperită de perișori blonzi, deși, o încheietură lată, brațul parcă se simțea; involuntar se uită în sus, spre umăr; trebuia să fie foarte puternic! Când respira adânc, se auzea foșnetul cămășii și al cravatei. Nora simțea parfumul ușor care, acum, când capul îi era atât de aproape de ea, se amesteca cu aroma pielii. O cuprinse un fel de teamă sau de amețeală și avea senzația că e mai inteligentă. Gândea mai ușor și mai repede, se simțea atât de receptivă. Își dorea să fie mereu așa.

– Unde e mama?

– Nu știu.

– Într-adevăr, e cât se poate de ciudat.

Își luă pălăria și plecă.

Nu trecură nici cinci minute că mama și fiul năvăliră în casă.

– Tomas, nu fi atât de repezit!

– Repezit?

Atunci doamna Rendalen observă că Nora este în cameră. Se întoarse spre el și-i făcu semn să tacă. El o urmă. Nora îl auzi vorbind pe un ton

ridicat. Auzea și vocea doamnei Rendalen; se apăra, se justifica, până la urmă începu să plângă. În sfârșit, Tomas plecă. Mai târziu, doamna Rendalen intră în cameră obosită și foarte mâhnită.

– Sigur că am făcut o prostie! spuse Nora încurcată.

Doamna Rendalen nu răspunse. Mergea întruna de colo-colo. Dar ceea ce o apăsa îi depășea puterile, și compătimirea vădită a Norei o făcu să vorbească.

– Dumnezeu știe, am crezut că asta a fost una din faptele mele cele mai bune și când colo aud că a fost cea mai rea! Lacrimile îi umezeau ochelarii și, ca de obicei în timp ce se așeza, se apucă să-i șteargă.

Nora se ridică și se apropie de ea plină de compătimire.

– Dar, scumpă doamnă Rendalen, zise și îngenunche lângă ea.

Bătrâna doamnă simțea nevoia unui suflet căruia să i se poată spovedi și astfel Nora află că „Tomasine“ fusese sora fiului ei. La început, fata se purtase bine, dar după ce plecase în America o apucase pe căi greșite și mai târziu fusese trimisă înapoi în țară, bolnavă de nervi. Doamna Rendalen plătitise toate cheltuielile până la moartea ei. Fiul ei nu știuse nimic. Îi ascunsese toate acestea. De ce ar fi trebuit să știe? Dar acum el îi aducea cele mai grave acuzații. Răposata avusese aceleași drepturi la averea tatălui ei ca și el; legile erau pur și simplu mizerabile; nici un om cinstit nu le putea lua în seamă. O acuzase pe doamna Rendalen, cu cele mai aspre cuvinte, că este răspunzătoare de nenorocirea surorii lui!

Nora era foarte indignată. Auzise ea destule de când era în școală, dar așa ceva!...

Purtarea lui Tomas din zilele ce urmară o sperie și mai tare, dacă mai era posibil. Suferea tot atât de mult ca și doamna Rendalen. El se purta cu mamă-sa parcă ar fi fost o străină, când erau împreună o trata de-a dreptul cu asprime, dar de cele mai multe ori o evita.

Încă din copilărie, Tomas avusese sentimentul că mamă-sa este grosolană și greoaie, de parcă nici n-ar fi fost înrudit cu ea. Recunoștința de copil, înțelegerea lor în ceea ce privește concepțiile și planurile de viață înăbușiseră mereu acest sentiment și oricum, întotdeauna, nutrise o

admirație adevărată pentru energia, talentul pedagogic și priceperea ei în treburile administrative.

Indispozițiile lui apăreau întotdeauna brusc, dar apoi îi treceau tot atât de repede. Dimpotrivă, în ultimul timp...

Mamă-sa nu înțelegea; Karl, tot atât de puțin. Dar simțeau că este nefericit. Părea că se torturează singur. Și în această privință nu se înșelau.

Acum descoperea, cu subtilitatea unui Kierkegaard, că dacă el n-ar fi existat, sora lui ar fi dus o viață fericită. Ar fi avut mijloace și ar fi primit o educație corespunzătoare. Și atunci înclinația ereditară spre nebunie n-ar fi găsit hrană suficientă.

Sau și-o închipuia pe sora lui, crescând aici, în grădină, împreună cu el, cu Augusta și cu toate celelalte fete. Doamne, Dumnezeu! Toți acești copii străini avuseseră drepturi, numai ea, sora lui, fiica tatălui său, nu. Mamă-sa înțelesese să plătească această datorie ineluctabilă cu câțiva pârlți de taleri pe lună! Niciodată nu se simțise obligată să facă mai mult! Ce crimă se comisese față de acea nenorocită! Și nici măcar nu înțelegea asta!

Și acum, peste toate cele, și povestea cu Tora!

Mamă-sa voia neapărat să-i vorbească. Prima oară, după cum știm, fusese întreruptă. Dar după ce Tora adormise, se duse la el și îi spuse totul.

El își dădu seama imediat ce amploare avea chestiunea, pentru școală, pentru prietenele Torei și pentru el însuși și îl cuprinse o astfel de mânie împotriva lui Niels Fürst, pe care nu-l putuse suferi niciodată, încât strigă: „Dacă ar fi aici, l-aș zdrobi în pumni!“ Deși Tomas nu avea nici o asemănare exterioară cu tatăl lui, putea totuși să-i semene atât de mult încât o făcu pe doamna Rendalen să se înfioare. Dar tocmai frica asta îi dădu curaj. Văzuse timp de un an cum se accentuau intoleranța și irascibilitatea lui. De câte ori îi dădea ea însăși ocazia să izbucnească, nu-i mai rămânea decât să se apere sau să se ferească din calea lui. Devenise un tiran.

Acum însă era vorba de altcineva; disperarea Torei îi dădea imbold, cu atât mai mult cu cât semăna înfricoșător cu ceea ce vedea acum în fața ochilor.

Când, după o nouă izbucnire teribilă, Tomas vru să plece, ea îi tăie calea:

– Tomas, mă bagi în mormânt cu violența asta a ta! Îi dai tot mai mult frâu liber și ți se urcă la cap, fiul meu!

El tresări și se făcu alb ca varul.

– Da, excesul este și rămâne exces, fie că-i îndreptățit sau nu. Sunt de părere că trebuie să te stăpânești mai mult.

Vocea îi tremura, ochii li se întâlneau. Ai lui erau plini de amărăciune și nefericire. Asta o mârșă.

– Dar, Tomas, nici măcar nu mi-e îngăduit să te avertizez, mie, mama ta?... Nu, nu te mai uita așa la mine, nu sunt vinovată! Am procedat așa cum am crezut de cuviință; da, încă dinainte de nașterea ta, Tomas! Și așa am de gând să procedez și pe viitor. De vreun an nu mai lupti împotriva ta. Și mai ales, mă faci răspunzătoare pe mine.

El stătea la fereastră și se uita afară. Se întoarse; privirea îi era plină de durere.

– Ce e, Tomas, pentru Dumnezeu, spune-mi ce este? Dar el se întoarse și își rezemă capul de braț. Nu te înțeleg, Tomas! Ești mult mai inteligent decât mine. Ai spus odată că sunt mioapă. Recunosc. Da, mă umilești adesea! Nu numai față de mine, asta încă mai merge, dar și în fața celorlalți, ceea ce nu este necesar. Dar ar trebui să suporti și tu când îți atrag atenția asupra greșelilor tale.

Ultimele cuvinte le spuse pe un ton aproape umil și ele avură un efect profund. Tomas nu răspunse, dar se întoarse și începu să umble de colo-colo, agitat.

– Dacă aș putea să aflu ce ai împotriva mea! Că mă dojenești nu e totul... Da, Tomas, nu-ți convine că folosesc cuvântul ăsta. Dar eu, eu trebuie să suport mai mult decât atât. În spatele lui se mai ascunde ceva. De fapt, ce te doare? De ce nu-ți mai deschizi inima nici față de mine, nici față de Karl? Tu însuși ești nefericit. Crezi că noi nu observăm? Doresc atât de mult să însemn ceva pentru tine. Chiar dacă îmi ești superior...

– Să n-aud cuvântul ăsta! strigă el.

– Ba da, ba da, nici măcar nu binevoiești să stai de vorbă cu mine. Și atunci eu trebuie să mă gândesc că... dar mai bine să nu-ți spun! Oricum te vezi tu însuși cum ești... Văd că suferi. Gândește-te că și eu sufăr!

Dumnezeule, și asta durează de aproape un an!... Și nu știu cu ce ți-am greșit. Nu știu, Tomas, nu știu nimic... În afară de faptul că am niște defecte. Dacă pot să mai îndrept ceva, ah, Tomas, spune-mi! Spune-mi, ori ce-ar fi! N-ai nici un pic de încredere în mine?

– Dar tu? Nici tu nu ai încredere! strigă el acoperindu-și fața cu mâinile și se trânti pe sofa.

Apoi, rând pe rând, ieșiră toate la iveală. El se consumă lăuntric fiindcă era o fire arzătoare, pasională. Avea nevoie de încredere... Încredere și dragoste, ca să nu piară; viața lipsită de relații din timpul studiilor intense și a călătoriilor numeroase, în condițiile concrete de aici, îi impunea renunțări, tocmai aici unde aceeași intimitate, aceeași dăruire, aceeași abnegație a tuturor se răsfrângea asupra tuturor. Numai el era mereu exclus... un izolat! Jinduia din toată ființa după cele ce vedea în jurul lui. Și nu „mărăcinișul” ăsta, cum se exprima el... Ci relațiile întemeiate pe încredere și iar încredere. Trebuia să fie îngăduitori cu el, să-l ia așa cum este tocmai pentru că aveau încredere în el. Altfel nu putea trăi... Și, în sfârșit, doamna Rendalen îl avu cu capul în poală... Și ascultă și își scoase ochelarii, pentru că nu mai aveau nici un rost și simți cum îi crește inima. „Are dreptate, Doamne, câtă dreptate are!” gândi ea. În fața ochilor îi apărură o imagine după alta. În primul rând, povestea cu profesoarele. Pe ele le crezuse imediat. Și ca să le facă pe plac, îi luase școala, ba, de la un timp, chiar îl supraveghease. Până în momentul acesta trăise cu iluzia fericită că lui îi este indiferent, ah, cât se simțea de ușurată!

Apoi își dădu seama că și ea greșea, nu ținea seama de firea lui susceptibilă. Ea era vinovată că forțele înăbușite ajungeau din nou să-l domine.

– Te gândești la incidentul cu profesoarele, Tomas? întrebă ea pe un ton de autoacuzare.

El îi luă mâinile, i le strânse și începu să enumere. Era un șir foarte lung de întâmplări mari și mărunte, unele atât de mici, că ea nici nu le bănuise existența. Răspunsuri, sfaturi întâmplătoare, cuvinte adresate altora, ba chiar reproșuri mute, la ceea ce spusese... Speriată, cinstita doamnă Rendalen îl rugă cu toată ființa s-o ierte și îi jură că dacă în viitor va spune

vreodată că vrea să se ducă pe lună, ea îl va crede. Dar abia se hazardase la această mare exagerare, care îl făcu pe Tomas să zâmbească, că memoria i se și trezi. Își aminti foarte limpede cum ajunsese la neîncredere pentru prima oară. Asta se întâmplase atunci, după conferință. El o atrăsese pe un teren alunecos, mult mai departe decât ar fi vrut să-l urmeze și încă ceva, pentru care nu găsea cuvântul, le răpea celorlalți libertatea de acțiune. Fără îndoială că și profesoarele o simțiseră. Dar, din păcate, așa suntem noi, oamenii. De îndată ce descoperim că ne-am lăsat atrași mai departe decât ne convine, nu numai că ne împotrivim, asta este normal, nu, din acel moment privim cu neîncredere tot ce ne spune celălalt! Doamna Rendalen era conștientă că adeseori procedase și ea astfel, încercând să-l combată; dar nu bănuise că a făcut-o atât de des. Simțise într-adevăr că își făcea rău ei înseși; acum își dădu seama că îi făcea și lui rău. Întotdeauna Tomas fusese atât de serios și de dezinteresat.

În acest punct au fost întrerupți. Dar în zilele următoare răfuiala continuă. Totodată luară și o hotărâre cu privire la viitorul apropiat al sărmanei Tora. Era numai o mică compensație față de ceea ce avea să urmeze. Încrederea reapăruse cel puțin din partea lui, într-o revărsare copleșitoare. Toate renunțările și lipsurile dintr-un an se împliniră în două zile. Era atât de atent, de grijuliu, până în lucrurile cele mai mărunte, încât ea nu numai că îl admira, ci se îndrăgostise de el de-a binelea. Când era dusă pe gânduri și Tomas intra pe neașteptate, roșea. Așa se întâmpla chiar și când îi auzea numai pașii. Ghicea tot ce dorește și tot ce dorea el era excelent. Dacă îl vedea binedispus, începea să cânte. Și asta era cel mai grav lucru pe care îl putea comite, deoarece nimeni nu știe nici până în ziua de azi ce cânta sau își închipuia că ar cânta.

Nora s-ar fi simțit nefericită dacă n-ar fi putut lua parte la această serbare a împăcării ce dura de seara până dimineața și de dimineața până seara.

În timpul acestei renașteri, se stabili și situația Torei. Tomas hotărî curând ce este de făcut. După cum anunțau gazetele, Fürst fusese detașat la Stockholm și Tomas se oferă să meargă imediat acolo împreună cu Tora. Fürst trebuia silit să se căsătorească cu ea, firește nu ca să conviețuiască cu

un astfel de ticălos, ci ca să-i dea copilului numele lui și ea însăși să aibă cu ce se întreține și să-și poată crește copilul. Chiar dacă va trebui să ajungă la superiorii lui Fürst, fie și până la rege, Tomas va avea grijă ca mizerabilul să se achite de obligații. Nici unul dintre cei inițiați, și cu atât mai puțin mamă-sa, nu se îndoia că va avea succes. Toți erau cât se poate de optimiști.

Sărmanei Tora, propunerea lui Rendalen îi apăruse de la bun început mai mult decât respingătoare, dar se hotărâse să o accepte, din grijă față de școală și de prietenele ei, ca să aibă pe cât posibil mai puțin de suferit. Toți erau destul de cruțători, nici nu pomeneau de cele întâmplare, dar situația era evidentă.

Planul lui Rendalen suferi o singură schimbare. Doamna Rendalen, și nu el, trebuia să o însoțească pe Tora deoarece ar fi putut apărea urmări neplăcute, care era mai bine să fie evitate.

Plecară peste două zile. În ajunul plecării, doamna Rendalen se indispuse brusc. Era cunoscut că avusese dificultăți bănești, dar asta se întâmpla des la ei în casă și acum lucrurile se lămuriseră. Totuși, ceața nu se ridica. Tomas se duse la ea și o întreabă care este motivul. Ea încercă să se eschiveze de mai multe ori sub diferite pretexte, dar pentru că el nu renunța, în cele din urmă îi declară că este secretul altcuiva – nu al Torei, se grăbi să adauge.

– Deschide bine ochii și atunci nu mai trebuie să mă ispitești!

Tomas deschise bine ochii, se uită în stânga și în dreapta, dar i-a fost cu totul și cu totul imposibil să înțeleagă de unde venea indispoziția mamei lui. Doamna Rendalen luă secretul cu ea la drum. Apoi Tomas îi întreabă și pe cei din jur; dar toți erau la fel de neștiutori.

Plecarea doamnei Rendalen, într-o perioadă de intensă activitate școlară, stârni senzație în oraș. De asemenea, și faptul că o luase ca însoțitoare tocmai pe Tora Holm, care nu era deloc sănătoasă. Mama Torei povestea cu mândrie că s-ar putea ca fiica ei să nu se mai întoarcă, dacă Stockholmul se va dovedi un loc potrivit pentru ea și își va „continua studiile acolo”... Toată lumea auzise că Tora era extraordinar de talentată, astfel că plecarea nu dădu nimic de bănuț.

Doamna Rendalen fusese la prefectul Tue și vorbise despre Nora cu el și cu soția lui. După părerea ei, Nora avea aptitudini deosebite pentru învățământ și pentru conducerea unei mari întreprinderi. Întrebuse dacă Nora n-ar putea locui câțva timp în școală și, în lipsa ei, să preia supravegherea gospodăriei, pensiunii și registrele de socoteli. Mai târziu va putea să-i fie ajutoare și să se formeze pentru cariera didactică.

Părinții își dăduseră consimțământul imediat și necondiționat. Erau de aceeași părere cu doamna Rendalen. Tatăl adăugă zâmbind că i se pare cu totul improbabil ca ea să se îndrăgostească de vreun bărbat.

Nu, observă mamă-sa, nu avea nici o chemare către căsnicie.

Firește că la moșie păru ciudat când cea mai tânără învățătoare, care până anul trecut era încă elevă, fusese numită peste toate celelalte; dar, într-adevăr, Nora își demonstrase din plin calitățile. Era întotdeauna senină, hotărâtă și în același timp nespus de cordială.

Cu Tomas se împăca bine. Lui îi făcea plăcere să stea de vorbă cu ea. Adică „să stea de vorbă“ nu este expresia cea mai potrivită. El vorbea și ea asculta. Dar așa era întotdeauna; când voiau să vorbească celelalte, pleca. Cu toate că nu împlinise treizeci de ani, căpătase tot mai multe obiceiuri ciudate. Dar fiecare dintre ele marca o fază a dezvoltării lui. Cine știe dacă și obiceiul de a evita pur și simplu orice dialog nu avea o cauză inițială în vreo experiență dureroasă. Acum își combătea aversiunea pe care i-o produceau anumite lucruri sau nume. Urmarea era că de fiecare dată când se surprindea în această stare, se oprea și își dregea glasul, ca și cum s-ar fi înecat. Dacă îl supăra din cale afară, scuipa invizibil, de două-trei ori.

Tinka era inegalabilă în a-l imita. În situații mai mărunte, făcea o mutră ca și cum ar fi înghițit prea mult muștar, în cele mai mari, ca și cum ar fi mâncat săpun de rufe – întorcea capul și își dregea glasul pe uscat, așa cum scuipă pisicile. Când îl imita cum scuipă, o făcea cu nemăsurată distincție. Curând, toate fetele învățară. Nimic nu le reușea mai bine.

La școală, Tomas se comporta acum ca în prima perioadă după reîntoarcere. Era plin de viață, incredibil de inventiv când era vorba să lămurească ceva, adesea de-a dreptul captivant. Firește, cu profesoarele era tot cicălitor, dar nu-l mai înțelegeau greșit când intervenea în cursul lecției.

Dacă aveau ceva de lămurit, i se adresau fără ezitare și atunci el era nespus de amabil. Totuși situația nu se schimbaseră. Continua să se comporte inconsecvent, după dispoziție. Dar când era convins că n-are dreptate, își cerea scuze și multe se îndreptau. Miss Hall recunoștea că îl judecase prea aspru pentru această slăbiciune iremediabilă. Chiar și adoratoarele cele mai înfocate trebuiau să accepte că nu era perfect. Astfel, de pildă, în timpul orei de fizică îi veni ideea să scrijelească un chip în tăblia mesei... și imediat după aceea se înfurie peste măsură pentru că o fetiță zgâriase o inițială minusculă pe pupitrul ei. „Băncile școlii sunt făcute ca să fie tăiate? Asta învățăm la școală, ai?”

De la Stockholm, doamna Rendalen anunță că, din păcate, Fürst lipsește, dar se va întoarce peste câteva zile; trebuiau, deci, să aștepte. Între timp va căuta s-o găzduiască pe Tora la o familie respectabilă și să se intereseze de condițiile de întreținere.

Cu tot sezonul nepotrivit, călătoria decursese în liniște, iar șederea la Stockholm le pria. Scrisoarea era optimistă. Tora își revenea de la o zi la alta.

Tomas era încântat; cine nu-l cunoștea putea crede că socotește nenorocirea Torei drept cel mai mare noroc. „Acum să vezi!” striga el plin de bucurie, de câte ori îl întâlnea pe vreunul dintre cei inițiați. Ce voia să spună prin asta nu se știa prea bine. Dar ca și ceilalți prieteni, speranța lui în izbândă a primit o puternică lovitură când în oraș s-a răspândit zvonul că Niels Fürst se logodise! Și cu cine credeți? Cu „prea devotata și veșnic recunoscătoarea ta prietenă”... Milla Engel!

Zvonul pornise de la Anton Döse, cel mai bun prieten al lui Fürst. El o prezentă ca pe o presupunere, dar părea destul de sigur. Ambele familii se comportau diplomatic: „Nu știau nimic”.

Să le fi văzut pe membrele „asociației” când se întâlneau! Mai ales pe Tinka Hansen, când deschidea solemn procesul-verbal și le arăta numele Millei. Putea să jure că toate, fără excepție, îl consideraseră pe Niels Fürst „absolut imoral”. Și pe atunci Milla fusese dintre cele mai severe. Era de înțeles, ținând seama de testamentul mamei sale. Nu, o astfel de logodnă era

pur și simplu imposibilă! Nu-și puteau închipui ceva atât de rău despre Milla. Ar fi fost o infidelitate atât față de cea răposată, cât și față de cei vii. S-au recitit mai multe scrisori adresate Norei, de la Paris. Locuia împreună cu o americană la o familie franceză greu lovită de soartă, dar cu rude și prieteni distinși. Se mișca într-o ambianță „legitimistă“, dar nu foarte strictă; avea ocazia să admire tot ce era „mai fin“, independent de religie și de politică; făcea cunoștință cu tot ce era la modă în Paris sau se remarcă prin frumusețe și talent. Știa să profite de ocazie. „Îmi cunoști doar temperamentul entuziast“, scria Milla.

Ca membră fidelă a „asociației“ și elevă a școlii lui Rendalen, începuse prin a ironiza spiritul francez. Dar schimbarea fusese aproape instantanee. Tablourile, romanele și reprezentațiile teatrale o încântau. Viața exterioară, chiar și de la o anumită distanță, exercita asupra ei un farmec picant. Acest mod nou de a vedea nu-i aparținea întotdeauna; deși era scrisul Millei, parcă se auzea americanca. Și tocmai de aceea nu dăduseră atenție cuvenită relatărilor ei.

Milla scria: tot ce proiectaseră împreună la școală n-avea nici o valoare pentru viață; tatăl ei avusese perfectă dreptate. În fiecare scrisoare povestea câte ceva ca să dovedească această afirmație, dar în nici un caz pe un ton echivoc, dimpotrivă, cu o finețe care nu era lipsită de artă. „În primul rând nu trebuie să-ți faci iluzii“, scria ea, „atunci nici nu vei putea fi nefericită.“

Nora îi răspunsese cum gândea ea. Acum toate aceste observații ale Millei căpătară o nouă semnificație. Concepțiile ei actuale erau oare mai mult decât o umbră trecătoare a tumultului vieții? Sau o introducere bine ticluită pentru logodna ei cu Niels Fürst? Imposibil! Nora era mai presus de astfel de gânduri față de prietena ei.

Îi promisese solemn Torei că nu-i va spune nimic Millei. Acum se socoti dezlegată de cuvântul dat și îi scrisese tot ce-i stătea pe inimă. Și Tinka îi scrisese indignată despre marea ticăloșie care se comisese față de Tora și despre zvonul că cea mai bună prietenă a Torei s-a logodit cu un astfel de om, Milla, al cărei nume era înscris în procesul-verbal!

Trecură încă cinci zile până sosi o altă scrisoare de la doamna Rendalen. Era scurtă și seacă. Fürst tot nu se întorsese. Curând după aceea

sosi o scrisoare lungă și mișcătoare din partea Torei. Apoi trecură mai multe zile fără alte vești. Timp de zece zile, Tinka și Nora nu primiră răspuns la scrisorile lor. Ar fi fost obligația ei să răspundă la o astfel de acuzație.

Toate erau extrem de neliniștite, mai ales după ce una dintre prietene, care nu făcea parte din „asociație“, afirmase: „Când am auzit că Milla și Fürst călătoresc împreună, m-am gândit imediat că este o partidă potrivită“.

Firește, cea care făcuse această remarcă era Anna Rogne. De ce nu le spusese nimic mai înainte? Nu avusese încredere în ele? „Pentru că ar fi fost nepotrivit.“ În sfârșit, într-o dimineață, după ce ieși de la ora de muzică, Nora găsi pe masă un plic sigilat. „A sosit!“ Era scris pe el cu caligrafia întortocheată a lui Rendalen. Era bănuitoare, pentru că Tomas Rendalen nu îi adusese plicul imediat. Le promisese celorlalte că nu va citi scrisoarea până ce nu vor fi toate laolaltă, dar o astfel de promisiune era imposibil de ținut.

Doamna Rendalen avusese, deci, o lungă discuție cu Niels Fürst. El o ascultase cu calm și politețe, pregătit parcă pentru orice. Și când, în sfârșit, îi veni rândul să vorbească, spusese că este greu de răspuns, părerile despre persoana în cauză fiind foarte împărțite. El vedea în Tora Holm o fată cu înclinații senzuale neobișnuite, care nu știa să se stăpânească în prezența unui bărbat. La întrebarea dacă își cunoaște forța de care dispune în astfel de lucruri, răspunsese afirmativ. Însă puterea lui se exercita numai asupra unui anumit gen de femei și Tora făcea parte dintre acestea.

În nici un caz nu se simțea mai obligat să se căsătorească cu ea decât cu toate celelalte cu care avusese legături. De copil se va îngriji și chiar de ea însăși – un anumit număr de ani.

Doamna Rendalen îl amenințase că va prezenta chestiunea superiorilor lui, chiar și regelui, dacă va fi nevoie.

„Dar, vă rog, poftiți, stimată doamnă! De altfel cred că influența mea ajunge cel puțin la fel de departe ca și a dumneavoastră!“

Ea îi spusese că va lupta cu îndârjire. El răspunsese că nu dă înapoi. Nu se va lăsa abătut de la cariera lui de o bandă de intriganți. Femeia despre care se discuta era născută să fie o *femme entretenue* a înaltei societăți și era de-a dreptul revoltător că încercau să-l silească să o ia de soție.

Dar el înțelegea foarte bine ce i se cerea: să se sacrifice pentru școală. Numai că n-avea chef deloc să-i facă plăcerea asta. Știa ce fel de prelegeri se țin acolo, în „asociație“ și în afara ei, ce fel de lecturi și discuții se poartă acolo; era cât se poate de firesc ca persoanele senzuale să fie ațâțate. De aceea școala n-avea decât să suporte consecințele; oricum, toate acestea vor ieși la iveală curând.

Doamna Rendalen și-a dat seama că s-a întâmplat ceva care l-a îndârjit și i-a pus la îndemână răspunsurile.

Discuția a afectat-o atât de mult încât s-a îmbolnăvit. Acesta era motivul pentru care nu scrisese până atunci. A preferat să nu spună nimic înainte de a anunța că a doua zi pornește spre casă. Nu avea curaj să meargă mai departe în acel loc străin, nici nu socotea că este oportun. Dacă îl înțelesese bine pe Fürst, acesta chiar dorea o luptă deschisă. Este un om îngrozitor, de care trebuie să te ferești.

Nu făcea un secret din faptul că această situație ar fi putut pune școala în pericol și i-ar fi putut face mult rău Torei și prietenelor ei nevinovate. Tora era disperată. Amândouă se temeau de despărțirea apropiată.

Scrisoarea se încheia cu lamentația că lupta aceea, care nu avea nimic de-a face cu activitatea școlară, nu se mai termina. „Dușmanii dispun iar de trupe auxiliare primejdioase; curând se va vedea dacă avem și noi așa ceva!“

În aceeași seară, târziu, când miss Hall, Tinka și Anna se aflau în camera Norei și tocmai citiseră scrisoarea, sosi o telegramă. Crezură că este de la doamna Rendalen și Nora se ridică imediat ca să i-o trimită, când Tinka strigă:

– Nu-i pentru Rendalen! E pentru tine!

– Pentru mine? întrebă Nora și se întoarse din drum. Într-adevăr, ei îi era adresată de Milla. Iată conținutul:

„Oribil – zvon mincinos!“

Trecuseră paisprezece zile de când Nora și Tinka îi scriseseră. Milla primise, deci, scrisorile lor de zece zile și apoi expediase... o telegramă! Ce voia să însemne asta?

În timp ce toate celelalte uitară curând depeșa, revenind la veștile doamnei Rendalen, în comparație cu care cea a Millei era indiferentă, Anna Rogne căzuse pe gânduri, cu telegrama în mână.

Celelalte se întrebau dacă vor fi atrase și ele în scandalul cu Tora. Cine știe, poate că „războiul“ era deja declarat, cine știe, poate că Niels Fürst scrisese cuiva din oraș și îi expusese părerea lui asupra chestiunii. Ce se va întâmpla acum? Cine știe, poate că nu era departe timpul când nici una nu se va mai putea arăta pe stradă!

Anna Rogne își întrerupse meditațiile. „Nu cumva trebuia să-i arate depeșa lui Tomas Rendalen?“

– Da, firește – și o făcu imediat.

Toate crezură că Tomas va veni la ele imediat. Zadarnic. După un timp îl auziră cântând la pian.

– Ei bine, dacă nici domnul Rendalen nu dă importanță depeșei, atunci să vă zic eu cum stau lucrurile, spuse Anna Rogne cam înțepată.

După părerea ei, situația ar fi fost următoarea: Milla și Fürst fuseseră într-adevăr logodiți. Dar după scrisoarea Norei, Milla a rupt logodna, făcând aluzii din care el putea deduce motivul. De aceea era pregătit când se întâlnise cu doamna Rendalen; de aceea dorea publicitate și război pe față; altfel nu-și putea susține cauza. Și nu se dădea bătut; căsătoria cu cea mai bogată moștenitoare de pe toată coasta era o condiție prealabilă pentru cariera lui. Milla n-a putut să le scrie, tocmai pentru că fusese logodită cu el. Chibzuise atât de mult, poate că făcuse mai multe încercări, până ce găsisese soluția să le telegrafieze. Anna Rogne încheie cu următoarele cuvinte: „Cred că locotenentul Fürst se află acum la Paris“.

Trebuie să spunem îndată că atitudinea Annei i-a fost fatală Millei. Această atitudine le-a influențat în primul rând pe cele cu care se întâlnea zi de zi, iar apoi și pe doamna Rendalen. Niels Fürst se afla realmente în drum spre Paris. Dar dacă prietenele Millei i-ar fi trimis imediat scrisoarea doamnei Rendalen, ea nu l-ar mai fi primit pe Fürst. Și dacă ar fi rugat-o pe Tora să-i scrie Millei, cu siguranță că nici el personal, nici scrisorile lui n-ar fi putut ajunge la ea. Chiar și în situația actuală, Milla nu îl primea. Fürst

avea nevoie de sprijin susținut de acasă. Dar se îngrijise și de asta. Nu-și pierduse timpul degeaba.

4

Război

Cu o zi înainte de a sosi scrisoarea doamnei Rendalen și telegrama Millei, Anton Döse primise o scrisoare de la Niels Fürst. Ea fusese astfel ticluită încât să fie citită cu glas tare și să facă ocolul întregului oraș.

În prezentarea situației, el accentua în mod cu totul deosebit întâlnirea de la vila doamnei Gröndal. Mai înainte de asta n-o văzuse pe Tora decât o dată, fugitiv, și nu bănuise că o va întâlni la țară. Până la sosirea lui fusese comunicativă și amabilă; așa îi spusese doamna Gröndal. După apariția lui devenise brusc nenaturală. Nu putea suporta că el stătea de vorbă cu doamna Gröndal. Se ascunsese, fusese nevoit s-o caute în pădure și apoi, pur și simplu, fugise. Firește că o urmărise, ca să vadă ce fel de om este. Cum se apropiase de ea pe vapor, începuse să plângă! La debarcare refuzase orice ajutor; dar până atunci trecuse pe lângă locuința lui zi de zi și se uitase pe furiș dacă este acasă! Apoi pleca mai departe, de una singură, prin pădure, sau „în dumbrăvi“.

Asta îi amintise de anumite prelegeri și discuții de la școală. După părerea lui, o fată tânără care trăise într-o atmosferă atât de ațâțătoare pentru simțuri nici nu se putea comporta altfel. După părerea lui, aceste „influențe magnetice“ erau suficiente. De altele nu mai era nevoie.

Nu invoca drept scuză faptul că până la urmă se lăsase ispitit să o urmărească în pădure, unde ea se amuzase jucându-se cu el de-a v-ați ascunselea – așa începeau doar toate fetițele. Dar el se întreba dacă un bărbat care se respectă cât de cât pe sine însuși se poate căsători cu o fată care trece zilnic pe sub fereastra lui ca să-l atragă în pădure.

Doamna Rendalen era de altă părere. Dumneaei venise la Stockholm ca să încheie o căsătorie după modelul celei pe care o avusese ea însăși!

În ceea ce îl privește, avea o părere aparte despre căsătorie ca s-o profaneze în felul acesta.

El se oferise să aibă grijă de ea – în orice caz atâta timp cât copilul va avea nevoie de mamă; mai arătase și că l-ar recunoaște pe acesta ca fiind al lui. Până aici îl obligau să meargă cinstea și onoarea. Dar mai departe? Nu! Asta ar fi însemnat să încerce îndreptarea unei prostii făcând alta și mai mare.

Și toți cei cărora Döse le citi scrisoarea îi dădură dreptate. Și el o citi pretutindeni: în prăvălie, pe stradă, la club. Unii i-o cerură chiar s-o ia acasă și cu toate că hârtia fusese aleasă cu grijă, ea colindă atât de mult prin oraș, din mână în mână, până ce ajunse un petic de hârtie indescifrabil. După această scrisoare s-au făcut două copii: una pentru Tomas Rendalen (la cererea lui) și alta pentru – Döse ezită un moment să mărturisească, dar după rugăminți repetate nu o mai putu trece sub tăcere – mama Torei Holm.

Această copie îl amuzase în mod deosebit. Mama Torei era o femeie impulsivă, acrită de lupta cu viața. Privea relațiile dintre oameni cu o neîncredere batjocoritoare. Când se înfuria, nu mai ținea seama de nimic. Într-o dimineață, în timpul orelor, apăru într-un palton gros, jerpelit, de diftină, cu o pălărie cu pene bătaioase, cu mâinile goale într-un manșon vechi pe care îl flutura de jur împrejur, plângând și țipând de răsunau culoarele școlii. În cel mai lăbărțat dialect din Bergen, își cerea fiica înapoi! Îi făcuseră „fermece“ și i-o furaseră. Venise la școală fată cuminte, dar în casa asta blestemată a Kurților se stricase și acum se umpluse de rușine și intrase în gura lumii – Dumnezeu s-o ierte! Și pe ea, mama ei, o duseseră cu zăhărelul. Dar aveau să i-o plătească! La tribunal cu el! Le trimite poliția pe cap!

Mânia ei era nemărginită, dar durerea, autentică. Toți i se fereau din cale. Dar ea năvăli într-o clasă, care se împrăștie, pentru că profesoara fugise. În felul acesta reuși să disperseze trei clase. Provocase o zăpăceală nemaipomenită. Elevele se speriaseră atât de tare încât se ascunseseră în pod și, tremurând de frig, trăgeau cu urechea dacă se putea încumeta să coboare.

Câteva eleve mai mari care-și aminteau de la istorie că în anumite împrejurări trebuie să dovedești curaj, îi aținură calea și încercară s-o potolească, vorbindu-i cu blândețe. Dar abia atunci își ieși cu totul din fire.

Era evident că își închipuia că în școala asta fetele erau împinse către necuviință. O revolta că „fetele oamenilor onorabili” încercau să apere așa ceva și elevele o luară la fugă, ținându-și mâinile la urechi.

Dar cele mici se distrau de minune. O înconjuraseră și se țineau după ea chiuind. În cele din urmă, toată ceata năvăli în bucătărie și ea prezentă și acolo aceeași comedie. Lumea o compătimea, dar nimeni nu scotea o vorbă. Apoi ieșiră din nou afară pe culoar, în fața ușii lui Rendalen, dar aceasta era încuiată. Apoi la ușa lui Karl Vangen, care era de asemenea încuiată. Din nou înapoi la ușa doamnei Rendalen. Era deschisă. Intrară acolo. Femeia voia să vadă dacă nu-l putea găsi pe Rendalen.

Tomas era în oraș și trebuia să sosească peste o oră.

Dar iată că apărură Vangen. Impuse liniște, cu toată seriozitatea, îndepărtă copiii și o invită pe biata mamă în camera lui. Acolo ea își descărcă inima timp de o oră. În disperarea ei vorbea alandala, ba se văită de Tora, ba de bărbatul bețiv, ba de viața ei amărâtă... Se întoarse acasă plângând în tăcere, cu o sută de coroane în buzunar.

Școala arăta ca o curte de orătanii în care a pătruns jderul. Cine n-a văzut așa ceva! La început păsările zburătăcesc cârâind îngrozitor, care spre ferestre, care spre pereți și în sus pe scări, până ce obosesc, ameteșc și nu mai pot zbura. Apoi aleargă cotcodăcind care încotro, izbindu-se între ele, de căldări și putini. Chiar și după ce primejdia a trecut, frica le rămâne încă multă vreme în oase; cotcodăcesc și cârâie neîncetat toate deodată și nu mai isprăvesc; dacă una se oprește, începe alta și se pornesc din nou și tot cârdul face larmă și mai înciudat.

În sfârșit își curăță penele, bat din aripi și în cele din urmă revin pe vechiul făgaș...

Dar școala nu reuși să reintre în ziua aceea pe vechiul făgaș. Zguduirea fusese prea violentă; amenința chiar să devină primejdioasă.

Și ce bucurie răutăcioasă domnea în oraș! Ce răcnet de victorie! În birouri, pe străzi, la debarcadere. Nici că se mai vorbea despre altceva.

Câteva zile mai târziu, când se întoarse doamna Rendalen, pontonul era ticsit de lume, în majoritate tineret masculin – ca să o întâmpine. Sâmbătă seara se aflase că se întoarce cu vaporul de duminică după-amiază. Nici nu

se putea folosi mai bine timpul liber, decât pentru a vedea cum se întoarce un mare comandant de oști, după o bătălie pierdută. Scandalul pe care încercase să-l acopere prin călătoria ei (acum nu era cunoscut numai în oraș, ci chiar în toată țara) era cel puțin la fel de mare ca și călătoria însăși.

Când Tomas ajunse cu trăsura în port, nu putu pătrunde prin mulțime. Trebui să roage pe cineva să țină hățurile în timp ce el încercă să înainteze. Nora, Tinka, Anna și alte câteva prietene care se înțeleseseră să rămână pe loc ca s-o primească pe doamna Rendalen, văzând mulțimea, făcură cale întoarsă, după pilda Sfântului Petru, firește, cu micile abateri pe care le îngăduie epoca noastră modernă. Numai miss Hall înfruntă amenințătoarele pregătiri de război. Își croi drum până ajunse cu bine alături de nervosul Tomas, tocmai în momentul în care acesta voia să urce la bord.

Doamna Rendalen părea bolnavă. Din privirile pe care le schimbă cu fiul ei și cu miss Hall reieșea limpede că înțelegea foarte bine de ce se îmbulzea aici mulțimea și că era neliniștită. Îl strânse cu putere de braț pe Tomas.

Dar respectul, poate și compătimirea pe care o simțeau față de ea, acum când se aflau aproape, îi făcu să se poarte cuviincios. Îi făcură loc. Desigur, fețele și privirile arătau că nu veniseră aici ca să-i fie gardă de onoare. Erau prezente și câteva cunoștințe mai vechi. Printre alții, și primarul cu soția. Nu o salutară. De la înălțimea unui punct de vedere riguros moral, priveau cum trec păcătoșii.

Cei din apropierea debarcaderului căutau acum să se apropie de trăsură. Îi urmară și cei pe lângă care trecuseră. Când doamna Rendalen se urcă în trăsură, aceasta era înconjurată din toate părțile. Trecură prin mulțime foarte încet, pas cu pas. Dar cum ieșiră din gloată, Tomas biciui aprig caii – era furios.

În același moment, din capătul străzii îl văzu pe Anton Döse alergând înspre trăsură, împreună cu o ceată de prieteni. Erau aprinși la față; se vedea că veneau de la un chef. Toți salutară cu mult respect. Că salutul lui Döse fusese necuviincios sau că lui Tomas i se păruse doar așa în enervarea lui, într-o clipă opri caii, îi aruncă hățurile lui miss Hall, sări jos, se opri în fața lui Döse și îi cârpi o palmă, de-l făcu să se clatine. Apoi, ca fulgerul, se urcă

din nou în trăsură și până să-și vină careva în fire, trăsura hurui mai departe pe pavaj.

Sus la moșie, pe coridor, cele trei fugare, Tinka, Anna și Nora, așteptau rușinate. Miss Hall urcă prima scara, cu chipul strălucitor, și povesti ce se întâmplase, dar doamna Rendalen nu era deloc încântată. Tomas dispăru și el de îndată ce își conduse mama în camera ei. Dură mult până apăru iar și atunci era indispus.

Conversația se învârtea exclusiv în jurul punctului obscur din povestirea Torei, căreia nici ea însăși nu-i dăduse importanță, ba nici nu-l pomenise: întâlnirea cu Fürst la vila doamnei Gröndal. Acest fapt făcuse inutile toate încercările de a da vina pe Niels Fürst. Doamna Gröndal confirmase spusele lui Fürst în cele mai mici amănunte. Tora Holm era îndrăgostită la nebunie; se întorsese în oraș numai ca să-l atragă după ea pe Fürst.

Doamna Rendalen dădea asigurări că singurul lucru care o „înnebunise“ pe Tora era intimitatea dintre doamna Gröndal și Fürst. Poate că, la început, fără să-și dea seama, Tora începuse să se intereseze de el. Poate că asta contribuisese într-un fel la cele ce au urmat. Dar mai târziu se lămurise.

Hotărârea s-o roage pe Tora să spună ea însăși cum s-a întâmplat. Tinka îi scrisese chiar în aceeași seară.

Între timp veni și Rendalen, și mamă-sa îi povesti călătoria și felul de a se comporta al Torei. Tocmai când voia să-și spună părerea privind caracterul Torei, așa cum îl cunoscuse, și toți ascultau cu încordare, intra Karl Vangen. Venea de la biserică. Revederea cu mama lui adoptivă a fost neobișnuit de afectuoasă. Ea îl însoți în camera lui. Și nu se mai întoarse. Karl Vangen fusese cel mai profund afectat de nenorocirea Torei. Dar despre asta nu știa nimeni, în afară de doamna Rendalen.

Fusese omul cel mai fericit de pe acest pământ al lui Dumnezeu și trăise așa, numai pentru el, în tăcere. Și ea era vădit bucuroasă când îl întâlnea. El însă nu îndrăznea să-și închipuie că l-ar fi iubit – Doamne ferește! Dar o iubea și credea că dacă doamna Rendalen l-ar fi ajutat un pic atunci, poate că mlădioasa Tora ar fi căpătat simpatie pentru preocupările

lui. Și apoi poate că ar fi aruncat o privire și spre marea lui dragoste pentru ea. Și atunci, poate, ar fi simțit că el ar fi în stare să o facă și pe ea fericită.

Doamna Rendalen îl auzise vorbind cu Tora, el îi vorbise adesea despre ea, dar nu bănuise nimic până ce nu-i povestise cele întâmplate. Atunci l-a văzut amuțind și pălind. Nici asta nu o făcuse să înțeleagă. Pe atunci era prea preocupată de noua ei relație cu Tomas. Dar apoi, când nu puteau face rost imediat de banii pentru călătorie și Karl o chemase în camera lui și îi oferise toate economiile și pe lângă ele o mică moștenire – citi în ochii lui că știe totul.

Și el nu se mai putu abține, deschise brațele și spuse:

– Da, mamă, o iubesc.

Dragă Nora,

Nu știu ce-ți închipui despre mine că nu ți-am scris de atâta timp.

Dar cele ce mi-ai scris despre scumpa noastră Tora m-au adus într-o asemenea stare de agitație încât într-adevăr nici n-am știut ce să-ți scriu. Cât de jenate și de neajutorate și – trebuie să adaug imediat – cât de intimidat suntem în fața unor astfel de lucruri, dragă Nora! Când mă gândesc că asta s-a putut întâmpla unei fete cu care am avut relații!

N-am să uit niciodată spusele tatei în ziua în care a văzut-o la mine pentru prima oară. Atunci am fost foarte indignată; aveam o părere atât de bună despre ea!

Ești chiar atât de sigură, draga mea Nora, că s-a întâmplat întocmai cum a povestit Tora? Știi doar că nu prea era riguroasă față de adevăr. Și mai ales, într-o situație ca a ei, îmi închipui că există tentația să vezi lucrurile într-o altă lumină. Nu crezi și tu așa?

Nici nu vreau să pomenesc despre cele auzite. Și acestea s-ar putea să fie neadevărate. Dar știi și tu, dragă Nora, că n-a fost niciodată prudentă. Îți mai amintești cum trebuia s-o întrerupi adesea când povestea ceva? Păi, ea fusese în Franța – știa mai multe decât noi celelalte. Dacă mă gândesc la cele ce mi-a povestit, îmi dau seama că unele întâmplări erau foarte ciudate!... Nu cumva îi intrase în sânge?

Se înțelege că acesta nu este un reproș. Ar fi ultimul lucru la care să mă gândesc, tocmai acum când este atât de nefericită. Dar poate că explică unele lucruri.

Îmi pare grozav de rău pentru ea și mi-ai face un mare hatâr spunându-mi cum aș putea s-o ajut, fără s-o jignesc sau s-o pun în încurcătură.

Astăzi nu voi reuși încă să-i răspund și bunei noastre prietene Tinka. Transmite-i cele mai afectuoase salutări din partea mea și spune-i că expresia „cea mai bună prietenă a Torei“, pe care a folosit-o în ultima ei scrisoare, nu este în nici un caz cea mai potrivită pentru mine.

Poate că altădată părea să fie așa; nu tăgăduiesc. Dar vina era numai și numai a Torei. Ea nu mi s-a vârât în suflet – n-aș vrea să spun asta –, dar cine avea de-a face cu ea nu putea evita să ajungă cam departe. A trebuit să accept relații mai strânse decât mi-ar fi plăcut; și asta până în ultimul ceas al ultimei zile. Să știi că nu trecuseră nici măcar trei zile de la despărțire și mă simțeam de-a dreptul dezgustată. Poate că era urât din partea mea.

De altfel, influența ei am resimțit-o și după despărțire. Nu mi-am dat seama imediat. Dar am în fața mea o mărturie: scrisoarea pe care ai fost atât de bună și mi-ai restituit-o, în care mângălisem în cea mai mare grabă unele impresii de la Sofiero. O voi păstra; asta să-mi fie pedeapsa. Am recitit-o de curând. Pentru că, din păcate, ai citit-o și tu (ceea ce n-am să-mi iert niciodată), și știi să apreciezi dacă se poate ca o scrisoare să-mi semene mai puțin. Nu pot să-mi explic de ce, dar tot timpul în scrisoarea asta o văd pe Tora. De aceea nu i-am mai putut scrie.

Aici, unde totul se prezintă altfel și nu rămâne loc pentru intimități sentimentale, este cât se poate de jignitor chiar și să-ți amintești de asta. Este ca și cum ai încerca să ieși pe stradă necoaflată și numai în desuuri.

Dar poate că o judec prea aspru. Dar asta în bună parte din pricina tonului pe care îl dă societatea de la noi. De asta mi-am amintit de curând, când am cunoscut câțiva nemți; ei sunt întocmai așa. Numai că Tora a fost tot ce am întâlnit mai rău.

Și totuși, cât era de talentată! Nu pot îmbrăca o rochie nouă, fără să-mi amintesc de ea. N-ar putea să se facă modistă? Dacă aș putea să o ajut cu ceva pentru asta, aș fi gata s-o fac, cu cea mai mare plăcere. De fapt, ce are de gând? Îmi pare foarte rău de ea!

Aș mai avea multe de povestit, dragă Nora; zilnic apare câte ceva nou. Dar soarta Torei m-a întristat; mi-a pierit tot cheful să-ți mai scriu despre alte lucruri mai vesele.

Biata Tora! Te rog insistent să-i transmiți salutări din partea mea; nu-i împărtăși însă nimic din cele ce ți-am scris aici cu toată sinceritatea. S-ar simți jignită și nu i-ar fi de nici un folos. Acum destinul a ridicat un zid între noi.

Salutări Tinkăi, doamnei Rendalen și tuturor celor ce se interesează de a ta prietenă, de altfel foarte fericită,

Milla Engel

VII

LUPTĂ TU ÎNSUȚI!

1 În ambele tabere

După ce Nora citi scrisoarea Millei, se tulbură atât de mult încât vreo câteva zile nu-și putu relua ocupațiile; parcă era paralizată.

Mai întâi Tora, în felul ei, acum și Milla... Era prea mult pentru ea care, în timpul prieteniei lor, jucase rol de sfătuitoare. Multe trebuise să îndure de la un timp, și nu în ultimul rând din partea tatălui ei, mai ales când reieși că președinția „asociației“ o umpluse de ridicol. Încercase să se apere. Dar după scrisoarea Millei simți că viața ei era prea superficială. Se gândea mereu la toate întâmplările prin care trecuseră prietenele ei de când veniseră aici. La toate găsea aceleași aspirații înalte și aceeași jalnică lașitate când situația era serioasă – și nu cel mai puțin la ea însăși. Ușor de entuziasmat și nespus de capricioase, cu capetele pline de fraze, vanitate și gelozie... La cele mai multe, o frivolitate dezgustătoare, care își bătea joc de ele deghizată sub nenumărate înfățișări. Erau atinse de multimilenara boală ereditară: dorința de a plăcea celui mai puternic.

Nu, nu mai voia să prezideze „asociația“, nici să mai fie membră, dacă se putea. Nu ducea la nimic bun! Își apărea ei înseși ca o îngrămădeală de talente fără legătură între ele: „spirit – dar rătăcit“, cum îi spunea tatăl ei mamei. Și tocmai în acel moment, relațiile dintre părinți nu erau dintre cele mai bune. Nora își pusese toată nădejdea în școală. Pur și simplu acolo se ascundea.

Veni Crăciunul. Era liberă și ar fi trebuit să plece acasă, dar ceru permisiunea să rămână. Stătea mai mult singură. Tinka era tot timpul ocupată cu logodnicul ei, care venise acasă de sărbători. Logodna era acum

ca și oficială. Anna Rogne studia filozofia cu Rendalen și se credea atât de savantă încât nu se mai putea discuta cu ea.

Dacă cineva intra la Nora, o găsea adesea plângând. Atunci avea un gest anume pentru a-și șterge lacrimile: își trecea repede mâna peste ochi, de parcă ar fi gonit o muscă. Și apoi zâmbea cu sinceritate oricui ar fi intrat. Cauza indispoziției nu putea fi, deci, căutată acolo, în casă.

Nora, supărată?... Toți știau că se mai întâmpla, dar de data asta dura prea mult. Firește că era asaltată cu întrebări, dar atunci Nora devenea atât de impenetrabilă încât nimeni nu mai îndrăznește să întrebe a doua oară.

În sfârșit, îndată după sărbători, sosi și scrisoarea mult așteptată de la Tora. Chiar în introducere explica ceea ce doreau să știe. Ea reamintea întâmplarea, de care toate își amintiră îndată, adică ce pățise Tora prima oară când îl văzuse pe Fürst în sala de gimnastică și el se apropiase pironind-o cu privirea. Expunerea dezordonată era întreruptă mereu de digresiuni, asigurări, perifraze. Rendalen le invitase la el pe colegele Torei, iar Anna Rogne le citea scrisoarea cu glas tare. De fapt, o știa pe dinafară și o recita cam tăgănat și monoton. De aceea, toate intercalările căpătau o notă extraordinar de hazlie. Au râs, au plâns și s-au emoționat.

În tot timpul lecturii, ochii lui Rendalen erau îndreptați spre Nora. Auzise cu puțin înainte că ea nu mai vrea să prezideze „asociația“ și de aceea trebuia să renunțe la reținerea pe care și-o impusese. Pe când celelalte erau cu totul preocupate de scrisoare, Rendalen se așeză lângă Nora și îi vorbi mult, cu multă insistență, până când unele dintre cele prezente observară că ea își trecea foarte des mâna peste ochii mari. Atunci pălăvrăgeala conținu. Începură să-i observe.

Doamna Rendalen propuse să se pună puțină muzică și se întoarse spre fiul ei. „Cu plăcere“, răspunse el, dar rămase pe loc, dus pe gânduri.

– Dar ce părere ai avea dacă mai înainte aș încerca să combat lipsa de curaj care pune atât de ușor stăpânire pe femeie când își dă seama de slăbiciunea ei ereditară?

Mai era vorbă! Și Rendalen vorbi. Seara asta îi amintea cum, cu un an în urmă, într-o ședință a „asociației“ vorbise despre ereditate cu pesimism. Fusese de fapt pur și simplu expresia unei dispoziții nefericite. Părerea lui

despre ereditate era tocmai cea opusă: „Ereditatea luptă împotriva ei înseși. În nici un caz nu trebuie să dezarmăm. Neamurile s-au amestecat în decursul timpului în așa măsură încât pe lângă linia negativă care ar trebui stârpită, evoluează aproape întotdeauna o alta bună, care se poate întări prin solicitare. Este vorba însă ca asta să nu se facă la voia întâmplării, ci atât educația, cât și autoeducația să țină seama de ele, la timpul potrivit“.

Subiectul îi era atât de familiar încât reuși să dea pe loc un șir de exemple din istorie. Adăugă și altele, din propria-i experiență sau din a altora. Problema îl preocupase încă din adolescență. În familia lui exista germenul bolii psihice. Fiecare exemplu pe care îl putea aduce arăta limpede că boala se declara numai acolo unde slăbiciunea care ducea la demență avea ocazia să se dezvolte. Dacă acestei slăbiciuni i se opunea cu energie amestecul sângelui, educația și autodisciplina, individul era salvat și își putea îndeplini rolul în viață. Ereditatea nu era determinantă, ci condiționată.

Până de curând se afirma că știința și influența personală nu ajutau la nimic. Dar ce arăta scrisoarea care tocmai le fusese citită? În primul rând reieșeau limpede slăbiciunile moștenite ale Torei; apoi că – dacă miss Hall și-ar fi ținut prelegerea cu patru luni mai devreme – atunci, în ciuda acestor slăbiciuni, Tora ar fi fost salvată.

– Deci, putem spune fără ezitare: ajutați-vă reciproc cu sfaturi curajoase și cunoștințe! Femeia a fost condamnată la izolare. Bărbatul, dimpotrivă, a aspirat către colectivitate și cunoaștere. Abia în colectivitate femeile învață să lupte pentru cauza lor. Dezvoltarea lăuntrică trece adeseori prin crize care îngreunează relațiile reciproce. Fiecare trebuie să se descurce după puterile lui, dar nimeni să nu se îndoiască vreodată că dezvoltarea noastră va fi stimulată dacă ne îndeplinim menirea.

Asta a fost tot. Dar din seara aceea, de la discuțiile care au urmat, datează solidaritatea tuturor femeilor care susțineau cauza școlii în oraș. Din aceeași seară datează și puternica influență a „asociației“ asupra școlii. Orice discordie era potolită înainte de a ajunge la profesori. Încă de mai înainte, membrele „asociației“ se împărțiseră pe clase, ca să poată ajuta la nevoie elevele mai slabe. În felul acesta câștigaseră o mare influență, de

care profitau acum. Din acea seară datează – și iată lucrul cel mai bun dintre toate – prelegerile lui Rendalen din sala capelei de pe munte. În fiecare sâmbătă, el explica acolo, folosindu-se de planșe și de experimente, legi ale naturii și în fiecare duminică seara prezenta imagini din istoria culturii, însoțite de asemenea de ilustrații. Mijloacele pentru acest scop le pusese la dispoziție Nils Hansen care n-a lipsit niciodată dintre ascultători... Rendalen începuse aceste prelegeri ca să câștige partizani și în aceste straturi sociale; nu voia să „plutească în aer“. Dar odată începute, ele îl antrenară tot mai mult și atunci o convinse și pe miss Hall să țină prelegeri în fiecare duminică, de la trei la cinci, pentru femeile de acolo. Miss Hall vorbea alternativ despre bolile de copii și cele de femei. Afluența era extraordinară și asta nu în ultimul rând pentru că bătaioasa educatoare explicase de la bun început că ambele feluri de boli au în bună parte una și aceeași cauză: imoralitatea bărbaților.

Dar să ne întoarcem la seara aceea. Sunt momente când voințele și ceea ce ele au acumulat se întâlnesc, ca și cum niciodată nu s-ar fi îndoit, nu ar fi fost sfâșiate – sunt mari momente ale recoltei, ale unei noi însămânțări. Un astfel de moment trăia școala în seara aceea de 29 decembrie. Era o dată care a fost subliniată cu roșu în calendar și pomenită adesea mai târziu.

S-au despărțit după miezul nopții; fetele au coborât aleea cântând.

Doamna Rendalen tocmai începuse să se dezbrace când, spre uimirea ei, auzi că Tomas ieșea. Deschise ușa pe jumătate și întrebă:

– Încotro, pentru Dumnezeu, încotro?

– Ah, este o noapte atât de frumoasă, înstelată...

Doamna Rendalen nu poseda ceea ce se numește simț poetic. Se duse la fereastră și se uită prin perdea. Da, era o noapte înstelată. Și cu asta, basta. Mama unei școli are la ce se gândi; pentru stele nu-i mai rămâne timp... Dar tonul pe care vorbise?... E drept că Tomas nu fusese niciodată atât de binedispus ca în seara aceea. Era prima oară când avusese răbdare să stea cu ele până după miezul nopții. Cu siguranță că începea să prindă rădăcini. Sau era în primul rând setea de luptă? Avea înfiorător de mult spirit „kurtian“.

– Doamnă Rendalen!

– Doamne, cine este?
– Eu sunt!
– Dar, dragă Nora, încă nu te-ai culcat?... Așteaptă, deschid imediat...
Ce văd, ești încă îmbrăcată?
– Da, este o noapte atât de frumoasă, înstelată...
– Tomas este încă pe afară.
– Am auzit... Of, zău, doamnă Rendalen!
– Ce-i cu tine, copila mea?... Scuză-mă, dar eu mă urc în pat... Ei?...
– Sunt atât de fericită!
– Adevărat?... Mă bucur. Ai fost destul nefericită.
– Tot ce a spus domnul Rendalen...
– Da, astă-seară a vorbit bine.
– Doamnă Rendalen, se cuvine să-i mulțumesc fiului dumneavoastră pentru lecția de astăzi? Ce credeți?
– Dacă se cuvine?... Ce vrei să spui cu asta, fată dragă?
– N-am avut liniște până nu i-am scris.
– I-ai scris? Când locuiți în aceeași casă?
– Voiam să i-o trimit chiar astă-seară.
– Astă-noapte, vrei să zici. Mai bine așteaptă până mâine, Nora... și atunci poți să i-o spui. Știi că Tomas este uneori cam ciudat.
– Dar nu-i așa că astă-seară este bine dispus?
– Vasăzică vrei neapărat să-i pui scrisoarea în cameră?
– O, Doamne, nu, nu eu! Închipești-vă dacă ar intra pastorul Vangen sau domnul Rendalen însuși...
– Ai dori, deci, ca eu...?
– Scumpă doamnă Rendalen!
– Dă-mi ochelarii... ia să vedem!
– Poftiți!
Și doamna Rendalen citi:

Domnule Rendalen,

Nu pot adormi înainte de a vă mulțumi pentru seara asta. N-aș vrea să rămâneți cu impresia că nu mă simt îndemnată s-o fac. Dar n-am găsit

prilejul. Vă mulțumesc.

*Cu stimă,
Nora Tue*

Patul trosni. Doamna Rendalen se ridică în capul oaselor.

– I-o voi pune pe masă, lângă lampă... Ai un plic?... Bine... Și încă cu adresa gata scrisă!?

– Da.

– Așa, acum dă-mi papucii!... Frumos din partea ta, Nora... Da, astăzi a fost în toane bune...

Și doamna Rendalen ieși din cameră. Când se urcă din nou în pat, întrebă:

– Nora, acum spune-mi sincer, de ce nu i-ai mulțumit pe loc?

În loc de răspuns, Nora își lipi căpșorul de capul venerabil al doamnei Rendalen, o sărută și se îndepărtă în grabă. În ușă se întoarse și întrebă:

– Să sting lumina?

– Nu. Noapte bună, copila mea.

Iarna se apropia de sfârșit, trezind speranța că războiul se va termina și el.

Dar când spiritele sunt agitate nu este chiar atât de simplu. Tocmai acum, lupta politică era cât se poate de crâncenă. Așa-numitul „partid popular“ își fondase o gazetă proprie. Se ajunsese la opinia că *Observatorul* întrecuse orice măsură. Între această gazetă și cea nouă, *Temerarul*, se dezlănțui curând o luptă aprigă, care zdruncină nervii tuturor.

La începutul primăverii, de ziua lui Rendalen, „asociația“ avu ideea nefericită să arboreze în vârful turnului un uriaș drapel norvegian, care flutura în văzduh fără semnul care simbolizează unirea Suediei cu Norvegia.

Fetele nu se gândiseră la vechea dispută a drapelelor. Rendalen însă arătase întregii școli desene ale drapelelor tuturor statelor de pe glob și explicase că semnul uniunii apărea numai la statele care au fuzionat, cum ar fi: Scoția, Irlanda, Anglia sau Statele Unite ale Americii. Aceasta era semnificația semnelui uniunii, în ciuda culorilor diferite ale drapelelor. Un

semn al uniunii pe drapelul lor ar fi dat impresia că un stat mai mic, cum este Norvegia, ar fi fuzionat cu Suedia. Oricum, drapelul era luat drept o „demonstrație“. Asta însemna că în școală se făcea politică. De aceea, Rendalen nu îngădui să se mai arboreze drapelul. Căuta să evite o altă ceartă.

Dar asta nu-i era de nici un folos; spiritele rele se treziseră și toate vechile acuzații apărură din nou în coloanele *Observatorului*. Primarul apărură pe neașteptate la club și depuse o donație de cinci mii de coroane pentru „o școală nouă, fără politică, fără program tendențios și fără o metodă care atentează la bunele moravuri“. Donatorul dorea să rămână anonim. Astfel se făcu pasul hotărâtor.

Primarul și soția adăugară fiecare câte o mie de coroane. El fusese cel care propusese înființarea unei școli noi și data trecută. Acum o declara oficial. Donația anonimă era la fel de mare ca și moștenirea lăsată de doamna Engel... Nu cumva donatorul era chiar consulul Engel?... Se adăugară pe loc alte câteva contribuții, dar numai sume mici.

Tomas ceru imediat să devină membru al clubului și, odată cu el, mai mulți dintre prietenii lui, în primul rând Karl Vangen și Nils Hansen. Amândoi au fost primiți în cadrul unei adunări cu prezență numeroasă, Nils Hansen totuși numai cu o mică majoritate. Primirea se datora faptului că locul de întrunire se afla pe terenul lui. Dimpotrivă, primirea lui Rendalen fusese amânată. Ce-i drept, statutele prevedeau că orice solicitare trebuia rezolvată în „prima ședință“. Din fericire, printre cei prezenți se aflau mai mulți juriști care interpretară această prevedere, și atunci reieși că „prima ședință“ însemna de fapt „ședința următoare“.

Și această ședință fusese deosebit de frecventată. Primarul o deschisese cu declarația surprinzătoare că „în interesul păcii“ domnul Rendalen trebuia respins.

O parte dintre membri fuseseră însă trimiși de nevestele lor anume ca să voteze pentru Rendalen și unul dintre acești viteji bărbați puși sub papuc făcu observația timidă că tocmai prin propunerea primarului „pacea“ era tulburată. Primarul se indignă atât de tare încât mult timp nici nu vorbi, astfel că avocatul consulului Engel, primul orator al orașului, găsi cu cale

să-i sară în ajutor. Se numea Bugge și era de o elocvență onctuoasă. Acestuia i se alăturară și alți avocați și toți vorbiră, mai mult sau mai puțin, despre pace, morală și creștinism – lucruri pe care le cunoșteau cel puțin din auzite.

Karl Vangen întrebă ce Dumnezeu aveau de-a face aceste mari probleme cu faptul că Rendalen voia să devină membru al clubului. Dar abia se ridicase că primarul scoase o foaie lungă din buzunar și întrebă dacă-i poate pune domnului pastor Vangen câteva întrebări.

– Firește!

– Prima întrebare: este adevărat că domnul Rendalen a afirmat că istoria nu poate fi predată cum se cuvine unor oameni care cred că, la început, pământul a fost un rai, iar primii locuitori, niște oameni perfecți?

Tăcere încordată. Apoi, cam șovăielnic, veni răspunsul lui Vangen:

– Da, este adevărat, dar...

– Scuzați, eu am cuvântul, îl întrerupse primarul.

– Nu, spuse unul dintre vașnicii bărbați puși sub papuc, pastorul Vangen are cuvântul, pentru că a fost întrebat!

Puternică animație. Din fericire, majoritatea erau bărbați adevărați.

– A doua întrebare: este adevărat că domnul Rendalen a spus...?

– Dar, stimabile, strigă Nils Hansen, domnul Rendalen cere să fie primit în club, nu să fie confirmat de biserică!

Răspunsul fu un hohot răsunător de râs. Toată adunarea, fără deosebire de partid, se amuza enorm. Primarul așteptă până se restabili liniștea și reluă:

– A doua întrebare: este adevărat...?

Din nou râsete, mai nestăpânite ca înainte. Atunci primarul își strânse lucrurile și se retrase.

Karl Vangen luă cuvântul. Prietenul lui, Rendalen, era de părere că istoria trebuia să țină seama conștiincios de toate curente, așa cum se prezentau ele, inclusiv de evoluția creștinismului. Dar prezentarea existenței omului ca o creație divină revenea indiscutabil istoriei religiei.

– Nu este creștin? întrebă avocatul Bugge.

– Întrebarea nu-și are locul aici, strigă Nils Hansen.

– Nu este creștin? repetă Bugge.

– Nu, nu este creștin, răspunse Karl Vangen, roșind ca un copil de școală.

– Neghiobul! spuse cu jumătate de gură Nils Hansen și se retrase.

– Atunci ne-a înșelat! strigă Bugge.

– Trebuia s-o spună de la început, își dădu cu părerea un altul.

Apoi începură să vocifereze toți alandala și se stârni o mare agitație. Vajnicii bărbați puși sub papuc își ținură gura speriați.

Dar iată că un cetățean respectabil se înscrise la cuvânt.

– Da, începu el, de fapt, îmi pare de la sine înțeles că Rendalen nu este creștin. A considera femeia egală cu bărbatul este împotriva creștinismului.

Atunci pastorul Vangen se întoarse la tribună și de data asta vorbi cu mai multă căldură. Prietenul lui, Rendalen, procedase cât se poate de cinstit. Atâta timp cât creștinismul susținea conștiința morală a omului, orice director de școală trebuia să se ocupe ca elevii lui să fie pătrunși de spiritul creștin. Rendalen acționase potrivit acestui principiu. De regretat era numai faptul că unealta fusese atât de bicisnică, căci aceasta era chiar el însuși, Karl Vangen. Dar putea asigura adunarea că s-a oferit posibilitatea să facă tot ce putuse.

Aceste cuvinte făcură o impresie bună, iar pentru moment se părea că problema s-a rezolvat. Însă cetățeanul respectabil luă din nou cuvântul. Era evident că trata lucrurile cu seriozitate. „Spusese Rendalen asta acum doi ani, când ținuse celebra lui conferință din sala de gimnastică? Dacă ar fi spus atunci că nu e creștin, n-ar mai fi rămas nimic din școală.“

La asta, Karl Vangen nu avu ce să răspundă. Observația i se părea chiar și lui destul de plauzibilă. Imediat după aceea avu loc scrutinul și Rendalen a fost respins cu o majoritate copleșitoare.

– Nu pentru că Rendalen nu este creștin, observa avocatul Bugge, doar suntem oameni toleranți, ci pentru că nu a fost cinstit.

De îndată ce avu posibilitatea, Rendalen își adună prietenii și pe toți cei interesați în sala de gimnastică. Era arhiplină. Disputa îi interesa pe toți. Și în problema femeii, lumea era mai lămurită decât acum doi ani. Tomas putea să vorbească deschis. El începu cu afirmația că, în cazul de față,

religia era folosită ca o ultimă chichiță avocățească. Se aștepta de mult la asta. El prezentă adunării un tablou amuzant al conștiinței moral-creștine a clubului, învăluită în norii fumului de tutun și cu mesele de joc pline de pahare cu puncte și despre virtutea masculină foarte exigentă față de femeie. Ea era un fel de delicată pentru bărbat.

Din partea nimănui nu-și dorea mai mult sprijinul decât din a celor cu adevărat credincioși. Socotea că orice creștin credincios, care nu urmărește scopuri reacționare, trebuie să se situeze în această privință pe poziția marelui prelat francez Pressensé. El însuși, ca profesor de istorie, insistase permanent și conștiincios asupra importanței creștinismului. Dimpotrivă, când predă științele naturii, nu putea evita să sublinieze că unele cuceriri recente ale științei se opuneau tradițiilor biblice. Chiar și într-o școală creștină, profesorul de științele naturii era pus în această situație. Dar dogmele fundamentale, credința în Dumnezeu, în mântuirea prin Hristos, rămăneau intacte.

În școala lui, inițierea în învățăturile creștine nu fusese câtuși de puțin îngrădită. Ea se afla în mâinile unui preot care se bucura de mult respect din partea tuturor. El însă putea cere, pe bună dreptate, să nu se pună în discuție propria-i credință. Considera chiar că este obligația lui să ceară asta, acolo unde era cazul, pentru a se ajunge la o concluzie clară.

De data asta, curentul ostil școlii se lovi de un contracurent foarte puternic. Un semn foarte bun era că prelegerile publice ținute la școală de miss Hall se bucurau în continuare de o mare afinență.

Însă ce ar fi avut de zis Tomas și susținătorii lui plini de zel dacă ar fi știut că toată agitația legată de povestea cu arborarea drapelului fusese înscenată din afară? Că articolele cele mai bune ale *Observatorului* nici măcar nu erau scrise în oraș? Că primarul nu era decât o piesă de șah într-o mână dibace și puternică? Că acele cinci mii de coroane care îi entuziasmaseră atât de tare, pe el și pe soția lui, nu proveneau nicidecum de la consulul Engel? Ce ar fi avut de zis primarul, avocatul Bugge și colegii lui, dacă ar fi știut că marele anonim care le stimulase elocvența era un mișel care calculase cu precizie că oamenii aceștia se vor comporta întocmai în acest fel, crezând că donatorul este consulul Engel? Ce ar fi

avut de zis toți acești bărbați și toate aceste femei demne de considerație, angajate în lupta pentru morală și creștinism, dacă ar fi știut că la Stockholm exista un om care făcea calcule pe seama sânguinței și a „lipsei lor de prejudecăți“, precum și a slugărniceii și ipocriziei celorlalți, cu aceeași superioritate ca și atunci când profităm de forțele oarbe ale naturii pentru scopurile noastre?

Totuși, cineva care nu este de față nu poate evalua prea exact forța opoziției. Metoda de calcul nu este chiar atât de simplă când intră în joc femeile. În ciuda tuturor eforturilor, dispunea de puțini – prea puțini bani. Urmarea fusese că trebui să pună o mină pentru a arunca în aer această opoziție, măcar în parte. Așa și făcu. Zvonul despre logodna locotenentului Fürst cu Milla Engel se stinsese. Acum însă reînvie brusc și, odată cu el, toată indignarea taberei feminine. Din cercul lui Rendalen au fost azvârlite ironii mușcătoare, care jigneau familiile Fürst și Engel în modul cel mai dureros. Mai ales consulul Engel se simțise jignit de afirmația pusă pe seama lui Tomas, care ar fi spus: „Cortegiul nupțial al fiicei sale ar trebui deschis de toate amantele lui, ca domnișoare de onoare“.

Consulul Engel îi comunică lui Rendalen că până atunci se ținuse la distanță de dispută. Dar dacă nunta va avea loc, el va pune la dispoziția noii școli un sediu și o donație în bani.

Transmițătorul acestui mesaj primi pe loc de la Tomas răspunsul următor: „Este foarte prudent din partea domnului consul că a adăugat un dacă, deoarece Milla Engel nu va îndrăzni să se cunune cu Niels Fürst în nici una dintre bisericile acestui oraș“.

Asta însă întrecea orice măsură; așa socoteau chiar și alții, în afară de consulul Engel. Acum el se simți constrâns să negocieze.

De fapt, Milla nu era logodită cu Niels Fürst; zvonul era mincinos, fusese doar un șiretlic. Până acum, consulul evitase disputa. În astfel de situații trebuia să procedezi cu prudență. Se amuzase, expediindu-i Millei tăieturi din *Observatorul*, istorioare, anecdote etc. Îi mai îndemnase și pe alții să scrie. Ea nu mai corespundea cu nimeni de la moșie. Dar acum consulul îi scrisese direct. Din fericire, putea să-i trimită un articol dintr-un săptămânal luteran, în care un foarte reputat cleric analiza afirmația

conform căreia femeia avea același drept de a cere bărbatului o viață castă, ca și bărbatul femeii. Examinarea riguros logică ducea la rezultatul că această afirmație era anticreștină.

„Vezi deci“, îi scria tatăl „că nu-ți mai stă nimic în cale. Doar îl iubești pe Niels Fürst, nu-i așa? Dacă mai ai de pus vreo condiție, spune-mi-o fără teamă, copila mea! Prestigiul tău și al meu cer să fii cununată potrivit poziției noastre, în orașul tău natal“. Și Milla puse condiția. Dacă duhovnicul iubitei ei mame, bătrânul protopop Green, cel care înmânase școlii testamentul mamei sale, accepta s-o cunune el personal, atunci papa putea stabili neîntârziat ziua nunții.

Deci bătrânul Green, cel mai respectat om din oraș, trebuia oarecum să se dea de partea lor. Asta i se păru consulului aproape irealizabil! Îi scrisese lui Niels Fürst că deocamdată avea prea puține speranțe.

Dar Fürst era de altă părere. Toți bătrânii înclinau spre compromisuri. Își instrui cumnatul și după ce acesta vorbi cu protopopul, locotenentul îi scrisese consulului că perspectivele sunt mai favorabile decât își închipuie. Consulul bătu fierul cât era cald. Poate că a fost puțin cam mirat când bătrânul i-a declarat categoric că odată cu asta trebuia să ia sfârșit și atacurile la adresa școlii. Pe fața consulului trecu un zâmbet ciudat când observă cu regret că influența lui nu era chiar atât de mare. Bătrânul preot îi răspunse cu alt zâmbet că de influență nu ducea lipsă. Și rămase așa...

Într-o vineri de dimineață, prietenilor din oraș și din vecinătăți le-au fost expediate invitații tipărite prin care consulul Engel avea onoarea de a-i invita la cununia fiicei sale, Milla, cu locotenentul de marină Niels Fürst. Cununia urma să aibă loc peste opt zile, în luna următoare, după-amiază, la ora patru, în Biserica Sfintei Cruci. Trebuia să se grăbească. Pe invitațiile adresate prietenilor mai în vârstă, consulul adăugase cu mâna lui că vechiul duhovnic al familiei, protopopul Green, va face tinerei perechi onoarea de a o cununa.

În aceeași zi, pe la ora prânzului, consulul trecu pe lângă debarcader, tocmai când comercianții se duceau sau se întorceau de acolo. Primi saluturi din partea tuturor, chipuri radioase, pălării ridicate, iar cei care își puteau permite îi strânseseră fericitului consul mâna, zâmbind.

Lumea era indignată că Tomas Rendalen încercase să le impună cine poate să se căsătorească și cine nu – precum, odinioară, Max Kurt. Un pârlit plin de datorii, cu o școală care oricând i se putea prăbuși în cap!

Vestea cununiei, și că ea va fi oficiată de protopopul Green, navigă în aceeași zi cu vaporul de-a lungul coastei, spre miazăzi și miazănoapte, debarcă pe insule și se cățăără pe munte, prin păduri, până la vilegiaturiști. Pretutindeni aduse o mare animație. Una dintre tabere jubila, cealaltă era extrem de indignată.

Dar pe orice poziție s-ar fi situat, toți declarară că în acea zi vor fi în oraș, ca să vadă și ei asta. Copiii cerșeau să fie luați, în „dumbrăvi“ și în pădure se jucau de-a nunta, unde „bătrânul pastor Green“ dădea cu voce pițigăiată binecuvântarea perechii nupțiale.

Curând după aceea veni târâș-grăpiș și zvonul că necunoscutul care donase cele cinci mii de coroane pentru școala cea nouă își retrăsese donația! Consulul Engel criticase aspru „scandalul“ cu școala! Dacă lucrurile vor continua astfel, se va simți obligat să întărească testamentul răposatei sale soții; așa îi cerea memoria ei.

Se încheiase un compromis? Milla urma să se întoarcă în chip de înger al păcii? Dar cu creștinismul și morala cum rămânea?

Râsete pe de o parte, indignare pe de alta. Câțiva, printre care și primarul, nu voiau să se conformeze. Dar cum mai putea fi vorba de școala cea nouă fără consulul Engel? Și pe lângă asta: cine nu era pentru pace?... Fiica legatarii, căsătorită cu Niels Fürst... Era o victorie zdrobitoare, încă vreo câteva căsătorii asemănătoare – pe cât posibil cu cele mai bune eleve ale școlii – și vechea, buna tradiție de împărțire a puterii și virtuții între sexe ar fi fost restabilită.

Rendalen, „asociația“ și miss Hall puteau să spună ce vor... De Tora nici nu se mai pomenea.

Milla urma să se cunune luni și să plece chiar în aceeași seară. Trebuia să sosească vineri seara. Deci, nici măcar trei zile în oraș... Asta nu era o dovadă de curaj, spuneau fostele ei prietene.

Nici una nu se duse s-o întâmpine la debarcader. Dar nici nu era nevoie. Cu toată ploaia torențială, era o mare îmbulzeală. Nunta, pentru care

se întorcea, era prin ea însăși cel mai extraordinar eveniment. Datorită averii imense a socrului său, de care putea dispune, mirele putea să-și înceapă cariera la curte și putea ajunge cu siguranță până la cele mai înalte poziții din țară. Toți cei care îl cunoșteau spuneau că este un „politician înăscut“, ceea ce pentru starea lui nu era tocmai măgulitor.

Mireasa era o frumusețe care avea toate premisele să devină o doamnă de societate desăvârșită și rămânea atât de puțin în țară încât trebuia să profiți de ocazie ca s-o vezi, măcar un moment.

Pretutindenii erau arborate drapele, dar atârnavă rușinate, ca niște pete murdare de vopsea. Splendidele dealuri împădurite din jurul orașului erau aproape cu totul învăluite în ceață. Casele, grădinile, portul – toate erau ca o cutie acoperită cu un capac cenușiu. Acoperișurile nu erau cărămizii, ci negre; casele nu erau albe, ci de un gri murdar, nu galbene, ci fumurii. Toate culorile erau oarecum mai șterse, iar casele păreau că se înghesuie unele în altele și arătau atât de ciudat povârnite și mici în ochii tinerei fete care venea de la Paris și stătea în ploaie pe puntea superioară a vaporului în timp ce acesta se strecura printre insule. Numai clădirea principală a moșiei și zidurile aleilor apăreau relativ masive din cununa lor de pomi și verdeață. Cărămiziul era amenințător, ferestrele, negre ca păcura. Turnul bont, neisprăvit, parcă stătea la pândă.

Când se apropiară, Milla văzu deasupra lui un uriaș catarg alb pentru drapel, dar fără drapel. Moșia stătea închisă în sine, mare și amenințătoare. Își întoarse privirile în altă direcție, spre Biserica Sfintei Cruci, cu turnul ei zvelt, sub care se înălțase la ceruri sufletul fericit al lui Max Kurt. Milla nu se gândea deloc la asta, totuși sub acest turn ea urma... Dumnezeu, ce era asta? Masa vie, neagră, mișcătoare, uriașă, sus la debarcader?... Până lângă case? Numai umbrele... Umbrele? Ce voia să însemne asta? Din toate informațiile pe care le primise și mai mult încă din cele pe care nu le primise, își făcuse impresia că, deși nu totul era așa cum și-ar fi dorit, totuși aici domnea pacea și n-avea să se teamă de nici un pericol. O proteja autoritatea pastorului Green și ea bineînțeles că nu avea de gând să se apropie prea mult de nimeni. Dar la vederea acestei mulțimi, își reaminti cum fusese primită biata doamnă Rendalen când se întorsese din călătoria

cu Tora. Milla se făcu albă ca varul și o cuprinse o spaimă fără nume. Cu toate că încerca să se stăpânească, începu să tremure toată; trebui să se țină ca să nu cadă. În răstimpul a numai patru minute suferi... mai mult, ah, cu mult mai mult decât atunci când murise mama ei. Pentru că atunci o consolase speranța luminoasă a revederii, a unei transfigurări, în ciuda beznei. Dar acum se vedea brusc, izolată, aruncată într-un abis. În jurul ei răsună un hohot de râs necruțător care îi paraliza mâinile. Unde să se ascundă?

Tatăl ei era și el pe vapor, dar în acel moment se ocupa de bagaje. Auzi cum vaporul se întoarce în fața pontonului, apoi urale tunătoare, ca din sute de voci. Alergă sus, unde fiica lui se repezi și se lipi strâns de el, tremurând toată. Ea, care de obicei era atât de reținută, părea în acest moment zdrobită.

– Dar, Milla, ei salută mireasa!

– Ține-mă, șopti ea, să-mi revin, n-am știut... am crezut... Și începu să plângă cu disperare.

Din fericire, ceva nu era în ordine la ponton; dură mai mult timp până ce vaporul acostă cum se cuvine. Căpitanul înjura și agitația Millei se potoli auzindu-l, astfel că în momentul când coborî pe uscat, la brațul tatălui ei, deși palidă și tremurând, putu totuși să zâmbescă. Avea un costum de călătorie încântător și o pălărie cochetă. Plânsul de mai devreme o prindea atât de bine! Încă o dată, urale tunătoare pentru mireasă și consulul Engel! Erau aproape numai bărbați – nimeni pe care să-l cunoască îndeaproape... ba, totuși, sora lui Fürst și doamna Gröndal. Apoi veni și Wingaard și alții. Numai flori și salutări și îmbulzeală. Și tot timpul urale. Numai urări și strigăte vesele de bun venit. Și tot mai multe flori! Trăsura se umpluse... Acum paisprezece luni plecase împreună cu Tora în aceeași trăsură... Acum nu mai avea timp să-și amintească de asta... Dar ce primire... Era grandios... Pur și simplu ideal!

În aceeași noapte, puțin după ora două, un docar urca aleea școlii. În el se afla o doamnă ascunsă sub un voal des, cu un copil în brațe. Era așteptată. Rendalen coborî imediat în întâmpinarea ei și o conduse sus. Pe scară se afla doamna Rendalen... Revederea a fost zguduitoare...

Drapelele fluturau în oraș și în port

Între orele trei și patru, doi amărâți de ucenici tipografi alergau de colo-colo prin oraș, împărțind *Observatorul*, îl aruncau în gangurile caselor, îl băgau pe sub uși, îl zvârleau pe scări și pe ferestre. Înainte, tot înainte!...

Biserica era de mult înțesată de oameni. Acum chiar și piața era plină ochi.

Când vrednicii cetățeni se întoarseră acasă și deschiseră *Observatorul*, citiră următoarele:

„În clipa când acest număr intră sub teasc, orașul nostru oferă o priveliște festivă. Domnul locotenent de marină Niels Fürst și domnișoara Emilia Engel, ambii aparținând celor mai vechi și mai de vază familii din oraș, vor fi cununați astăzi la ora patru, în Biserica Sfântei Cruci de către mult veneratul protopop al nostru. De la țară, unde își petrec lunile de vară familiile cărora le permit mijloacele, toată lumea s-a întors pentru această sărbătoare. Străzile noastre sunt pline și de o mulțime de străini. Se afirmă că domnul consul Engel a primit, prin intendentul general al palatului, felicitările Maiestății Sale. Cu ocazia acestui fericit eveniment de familie, domnul consul Engel a donat Asociației pentru Ajutorarea Lăuzelor Sărace suma de zece mii de coroane. Toți săracii din oraș vor fi ospătați astăzi pe cheltuiala dumnealui.

Aflăm de asemenea că a pus la dispoziție 2 000 coroane în scopul reparării excepționalei orgi din biserica noastră purtând hramul Sfintei Cruci.

Drapelele flutură în oraș și în port.“

Pe la vremea prânzului, o briză proaspătă răcorea puțin străzile încinse, o adiere sprintară mișca din când în când drapelele și de fiecare dată când ele se înălțau, peste întregul oraș și peste port plutea un vâl multicolor.

Câteva nave erau pavoazate cu stegulețe din vârful catargelor și până la punte. O barcă – cea mai bogat împodobită – a ieșit puțin mai departe în larg și din momentul când tânăra pereche va fi cununată, până când carul

nupțial va opri în fața casei consulului, de pe ea se vor trage salve de salut. Se vor trage salve și în timpul banchetului de nuntă.

Deasupra mării și a orașului se înălța cerul cel mai strălucitor. Și cât de prietenos apărea orașul în lumina soarelui. Cvartalerile de case apăreau atât de elegant împărțite și cu atâta farmec provincial – între străzile pavate cu bolovani rotunzi care sclipeau – atât de calde și de mulțumite, după curățenia festivă. Umbrele erau neobișnuit de puternice; dacă trecătorul pașnic ieșea în lumina alburie a străzii, se simțea ca odinioară lumânarea de seu scăpată din mucarniță. Pisicile strănutau la soare. Astăzi se puteau încumeta să iasă, câinii erau leneși. Rigolele – altfel bucuria și pieirea micilor încălțări – căscău disperate. Vânzătorii de ziare săreau peste ele în cruciș și în curmeziș, de la o casă goală la alta. Pretutindeni, curățenie și liniște. Numai pe străzile de la chei, un miros de lemn putred, heringi sărați, untură de pește și „altele“. Acolo se și lucra; în vârful catargului și jos pe punte – stropi de sudoare. Altfel, de la ora trei, lucrul încetase aproape peste tot în oraș. De pe „munte“ se vedeau coborând în grupuri băieți și fete. Ceva mai târziu le urmau femeile, bătrâne și tinere; cei de pe munte cunoșteau un pic cele două familii care se uneau astăzi.

Pe drumul cimitirului venea un șir lung de pelerini. Erau locuitori din împrejurimile orașului care voiau să vadă măcar un pic din toată splendoarea asta; bărbatul înaintea și femeia în urma lui. Un vaporăș se apropia spre port pufăind și plescăind printre insule; era în întârziere. Aducea pasageri din orașul vecin și avea la bord un cvartet de corniști.

Pentru cel ce se apropia de oraș de pe mare. „muntele“ apărea în lumina soarelui ca un mușuroi de furnici ieșind din apă. Dar când te apropiai, tabloul era altul. Atunci căsuțele de pe „munte“ semănau cu niște ciorapi și rufe întinse la uscat. Iar de foarte aproape devenea un mal plin de cuiburi pentru oameni, asemănătoare celor ale păsărilor de mare. Casele mici de jos, din oraș, se holbau la ele grozav de invidioase – mai ales într-o zi ca asta. Pentru că drapelele stimulează fantezia.

Uneori, oamenii întorceau capetele spre moșie. Clădirea impozantă, de cărămidă roșie, strălucea în lumina soarelui. Dar pe turnul ei nu flutura nici un drapel.

La trei și jumătate, consulul Engel urcă în pod cu trabucul în gură ca să vadă dacă n-a apărut încă drapelul. Milla tocmai cobora scara. Era gata, numai gluga nu și-o scosese încă. Când îl văzu pe tatăl ei, roși.

– Ce faci aici, fata mea?

– Caut... Și se strecură mai departe fără să spună ce caută.

Încă nici un drapel pe turn!...

Consulul gândi: „Să fi fost măcar un drapel fără semnul uniunii astăzi, tot ar fi arătat foarte bine.“

De când se răspândise zvonul că Tora Holm cu copilul se află la moșie – și asta se aflase de sâmbătă dimineața – i se părea că acolo sus, pe deal, atârna o avalanșă, gata să se prăbușească și să-l zdrobească... Asta îi storsese toate donațiile. Ar fi dat bucuros și mai mult, dacă i-ar fi cerut cineva. De două nopți nu dormise. Era oare adevărat că Tomas Rendalen îi scrisese protopopului declarându-i cu tot respectul, dar cât se poate de categoric, că dacă asta se numește „pace“, se mai adevărește încă o dată că pacea este a Diavolului, iar lupta, a lui Dumnezeu?

Ce aveau de gând? Să stârnească un scandal?... Tot orașul se întreba.

Apariția Torei cu copilul trebuia să aibă un scop anume. Deci, avea conștiința împăcată. În fața acestui fapt n-aveai cum să te aperi: Tora Holm avusese curajul să vină. Tomas Rendalen și doamna Rendalen erau de partea ei; toate prietenele erau de partea ei. Și deodată toate aventurile de burlac ale lui Niels Fürst prinseră din nou viață, adică cele întâmplare în partea asta a țării. Ele nu dovedeau decât răutatea lui Fürst și se pierduseră însoțite de râsete galante. Acum râsul pierise. Prezența Torei nu suporta aceste istorioare. Ele apăreau brusc într-o altă lumină; unele de-a dreptul „necurate“.

Dar ale socrului! Și acestea ieșiră la iveală. Niciodată vreo seducere mai îndrăzneță, vreo cucerire mai rapidă, care să stârnească senzație. Niciodată scandal – ferească Dumnezeu! Dar se cunoșteau anumite relații discrete, adeseori mai multe în același timp. Se mai șoptea despre cadouri scumpe și rente viagere. Se știau copii care treceau drept ai lui; unii îi semănau cu nerușinare. Și acum reapăreau chiar și „imprudențele“ mai

vechi de douăzeci de ani. Un astfel de oraș de provincie avea o memorie nemiloasă.

Un lucru era sigur: Tora va cuteza să se arate, iar Tomas Rendalen, mamă-sa și toți prietenii și prietenele erau de partea ei.

Până de curând, lumea se bucurase că testamentul doamnei Engel atrăsese o contradonație care trebuia să pună capăt „imoralității“, de sus, de la școală. În zilele acelea, când toate femeile se întorseseră în oraș și cele tinere urcau în grabă la moșie, sau se adunau în grupuri pe stradă, se redeșteptă amintirea înmormântării doamnei Engel. Ceea ce făcea acum fiica ei era o impietate față de memoria mamei sale.

Milla era singura care nu știa de prezența Torei în oraș. Fürst sosise sâmbătă înainte de prânz și află imediat. Era de aceeași părere cu consulul că Tora venise s-o constrângă pe Milla. Trebuia să se evite cu orice preț ca Tora însăși sau vreo mesageră sau vreo scrisoare sau vreun alt semn de la ea să ajungă la Milla. Toți cei din jurul ei erau precis instruiți. Pe lângă asta, erau numai membri ai celor două familii. Domnișoarele de onoare sosiră duminică; și ele erau rude, cu o singură excepție, și toate din afara orașului. Milla nu știa decât că tabăra dușmană fusese învinsă, capitulase și nu dorea decât pacea. Tatăl ei avea toată bunăvoința să sprijine școala. Ea putea realiza încă multe lucruri bune, dacă renunța la unele himere. Milla era foarte recunoscătoare tatălui ei pentru această promisiune. Doamne, de ce n-ar fi în relații bune? „Asta și dorim“, o asigurase Fürst. „Rendalen a căzut la pace. Bătrânul protopop Green este dovada vie.“ Într-adevăr, bătrânul protopop era dovada vie, își repeta Milla când o apucau îndoielile.

Duminică fusese la biserică și îl ascultase predicând. Asta îi făcuse bine. Iar după-amiază îl vizitase împreună cu tatăl ei. Cât de amabil se arătase. I-a îndemnat să aibă răbdare. „Noi, oamenii, nu putem schimba lumea, dar putem da un exemplu bun.“ Așa făcuse mama ei... Milla se simți cuprinsă de o emoție puternică: „Ah, dacă toți oamenii ar fi buni!“

Niciodată tatăl ei nu fusese mai tandru și mai atent cu ea. Nemărginita lui bunătate amintea de timpul când răposata era bolnavă. Și apoi marea lui generozitate... Nu se putea să-i cinstească memoria mai frumos.

Fürst era tot timpul vesel, dar într-un fel superior și distins! Povestea despre curtea regală, de altfel foarte răutăcios. Cât de agreabile și de spirituale erau manierele mirelui ei! Milla se simțea cu adevărat fericită – adică cu o ușoară nuanță de nostalgie și un oarecare sentiment de neliniște. Totuși, neliniștea era destul de puternică și o făcuse să se urce în pod în ultimul moment, ca să vadă dacă flutură drapelul pe turn. Nu era nici unul?... Poate că nu era nimeni acasă? Asta ar fi fost cel mai bine, pentru ambele părți. S-ar fi putut revedea altă dată...

Dar acum, în rochia de mireasă!

Dacă ar fi putut s-o vadă Tora!... Biata Tora!... Da, da, așa se întâmplă dacă nu ești destul de prudentă. Milla o rugă pe cameristă să aibă grijă ca faldurile să aibă un aspect armonios.

În clipa aceasta, doamna Wingard aduse coronița...

Cei ce veneau spre piață de pe străzile lăturalnice observară ceva roșu în ușa de stejar larg deschisă a bisericii. Era cămașa unui marinar înalt. Paracliserul încercase să-l dea afară. Imposibil. În jurul lui erau doamne care i-ar fi luat cu plăcere locul atât de bun. Dar el le răspunsese că are dreptul să stea acolo ca oricare altul. Și asta era incontestabil. Nu era din oraș, nimeni nu-l cunoștea. După un anumit tatuaj de pe braț, se vedea că servise pe un vas de război. Așa spunea și el. Dar acum era pe un vapor care transporta lemne. Era un vlăjgan uriaș.

Pe scară, lângă el, erau numai doamne: bătrâne, între două vârste și tinere. Nici una nu putuse găsi loc în biserică. De câte ori se deschidea ușa, până sus la strane, se vedeau numai pălării cu flori, cu pene și cu voaluri. Un singur cap pleșuv de bărbat semăna cu o agrișă trecută, dintr-o toamnă târzie. Dacă răposatul domn Max s-ar fi putut scula de sub lespedea lui de mormânt, ar fi avut o „priveștiște“ plăcută pentru ochii lui amatori de femei, mai ales că fetele tinere ocupau cele dintâi rânduri. Ele se grăbiseră să-și asigure primele locuri.

În piață, în jurul bisericii și pe scară, era o boltă mișcătoare de umbrele de soare sub care se povesteau la nesfârșit anecdote și se făcea haz. Donația pentru „ajutorarea lăuzelor sărace“ era o găselniță fericită. Că tocmai Engel,

care avea atât de mult tact, putea să... Păi, firește, asta venea de la faptul că președinta „asociației“ era doamna Wingaard; ea îl îndemnase s-o facă, șmechera! Pe scară se aflau și cele două surori răutăcioase care avuseseră clubul și hotelul, dar trebuiseră să le cedeze... menajerei lui Engel.

N-aveau nici un motiv să-l cruțe pe Engel sau pe oaspeții lui, matadorii coastei. Lângă ele se afla un alt grup, care nu avusesse când să-și cucerească un loc mai bun. Aici erau mai puține umbrele de soare, dar cu atât mai multe pălării obișnuite, basmale și fete cu capetele descoperite. Pretutindeni chicoteli, șoapte și mormăieli. Nici un pic de reculegere sau solemnitate – nicidecum ca într-un oraș de provincie –, nici măcar acolo unde mulțimea oamenilor de rând forfotea, nu domnea seriozitate, nici „bună-cuviință“, cum spuse primarul, la patru fără un sfert, când trecu prin portal, cu soția de braț. Râsete și glume, ocheade și rezultatul final: nu impuneau nimănui! Erau priviți cu ochi batjocoritori. Niște oarecare! Orașul era de nerecunoscut. Când doi ștregari se cățără pe hornul unei case de peste drum de biserică, fură salutați cu strigăte și aplauze. Printre nuntași, îndată după primar, se împleticea organistul, beat mort. Era un tânăr înalt, cu părul lung, blond. Un muzician din Suabia care venise în oraș acum patru ani într-un turneu de concerte și rămăsese aici. Vechiul organist tocmai murise. Orga era excelentă și, pe lângă asta, orașul avea băi foarte căutate. Un băiat dulce, plin de talent și de fantezie, care în cursul săptămânii era ținta tuturor glumelor și avea mai multe de făcut decât putea, dar care în ocazii festive deosebite, adică atunci când „se cucerea Constantinopolul“, își potolea setea bând numeroase pahare în plus. Asta se întâmpla rar, dar atunci își dădea în petic. Culmea a atins-o într-o zi când un misionar vorbise în biserică despre păcatele omenirii, iar șvabul, văzând că toată lumea cască, începu să cânte la orgă de parcă ar fi tunat. Mai târziu, lucrurile au fost prezentate ca și cum misionarul ar fi făcut pauze cam lungi și organistul ar fi înțeles greșit că a terminat.

Astăzi avusesse inspirația fericită să se ducă plin de voie bună la consulul Engel și să-l roage să-i dea banii pentru reparația orgii. Îi primi îndată sub forma unui ordin de plată! Deci, Constantinopolul fusese cucerit încă o dată și dopurile sticlelor de șampanie pocniră. Oricine dorea putea să

bea împreună cu el. Acum venea pe drum, fericit, gesticulând de mama focului. Toți râdeau și el însuși se strâmba de râs. Chiar în spatele primarului și al soției sale! Amândoi erau atât de țepeni și mergeau grăbiți, de parcă îi mâna organistul să intre în biserică.

Mare agitație: o trăsură încerca să-și croiască drum. Până acum, toți veniseră pe jos. Nu era loc pentru trăsură, i se spuse, închizându-i-se calea. Trebui să intervină poliția.

În trăsură se afla o doamnă picantă, de vârstă nehotărâtă, alături de un domn cam rotofei, cu trăsături fine și cu o ținută foarte distinsă. În fața doamnei ședea un domn mai în vârstă, roșu la față, cu o mustață enormă și cu o mulțime de decorații. Vorbea întruna și se comporta ca și cum cei trei s-ar fi aflat într-o cameră închisă, unde nu puteau fi văzuți. Nu erau din oraș. Nimeni nu-i recunoscuse până ce nu coborâră, și domnul cu decorații îi oferă brațul doamnei. Atunci fostele proprietărese ale hotelului spuseră că este consulul general din Kristiania; doamna nu era soția lui, ci a domnului care mergea alături. Acesta era consulul Garman de la firma Garman & Worse. În urma lor veneau alți doi străini, consuli Bernick și Riis⁴. Primul mergea ca la înmormântare, cu bastonul în mână, celălalt ca la bal, cu ordinul Olaf pe piept. Urmau diverși granguri – cu sau fără neveste –, magnați ai lemnului, fierului și heringilor.

Monotonia neagră a fost întreruptă de apariția prefectului, în mare ținută, fără soție, împreună cu un general bolnav de gută, o rudă a familiei Fürst. Apoi slujbași amestecați cu negustori, cei mai mulți împreună cu soțiile lor. Femeile atârnavă de brațul bărbaților ca niște coșuri pline, foarte scumpe, fără de care desigur că soțul nu s-ar fi putut arăta aici. La capătul cel mai îndepărtat al pieței se lăsă o tăcere adâncă, întinzându-se încet în sus, ca un val de ulei. Mirele se îndreptă într-acolo, însoțit de cumnatul lui, consulul Wingard. Din a doua trăsură coborâră doi ofițeri de marină și doi civili. Unul era Anton Döse Franțuzitul. Și aceștia patru se alăturară mirelui și cumnatului său.

Manevrele strălucite prin care locotenentul de marină Niels Fürst reușise să pășească astăzi prin mijlocul acestei mulțimi, spre Biserica Sfintei Cruci, admirat sau invidiat, simpatizat sau disprețuit, le realizase el

însuși. De aceea i se cuvenea intrarea glorioasă a învingătorului. El însă nu pășea prin mulțime ca un învingător; asta o putea observa de la prima vedere și-un copil. Căci era mort de frică. Tora nu apăruse, nu dăduse nici un semn, nu trimisese nici o scrisoare. Nici ea, nici vreuna dintre prietenele ei nu se apropiase de casa consulului Engel. Vasăzică, nu venise ca s-o influențeze sau s-o sperie pe Milla. Atunci de ce venise? Ce însemna amenințarea lui Tomas Rendalen?

Se simțea în pericol până ajungea la biserică. Odată intrat acolo, era apărat de sfințenia locului și de venerabilul preot. Dar aici...! Ochii săi cătară în sus spre moșie... De fapt, doar din greșală. Pentru că acolo Tora nu-i putea face scene. Nici ceilalți! Căci nu era singură! Dar aici? Pândeau cu ochii pe jumătate închiși, fața lui arsă de soare încremenise. Nici urmă de zâmbet. Favoriții îi atârnavă, trăgându-i obrazii în jos. Mersul bărbatului elegant era ciudat de temător... Orice pas putea aduce nenorocirea. Dacă nu îl lovea pe el, atunci o aștepta pe cea care venea în urma lui. Pretutindeni, ochi arzători, adesea dușmănoși. Dar nu dintre cei de care să se teamă. Era mai înalt decât femeile. Putea să vadă pe deasupra lor, până departe. Se uită în stânga și în dreapta. Nimic.

Tocmai pusese piciorul pe prima treaptă când marinarul cel înalt făcu un pas înainte:

– Salutări de la Anna-Maria!

Cei din apropiere auziră, ceilalți văzură numai mișcarea.

– A zis ceva? Ce-a zis?

Și șoaptele continuară. Cei ce stăteau în spate auzeau doar „hâsssss” în jurul bisericii.

Fürst se opri. Ochii i se închiseră, parcă i-ar fi suflat praf în față. Mâna înmănușată căută batista. Se răspândi un parfum fin. Își suflă nasul și trecu mai departe. Însoțitorii se țineau aproape.

Ce întuneric părea în biserică dacă veneai de la soarele orbitor. Dar pretutindeni nu erau decât ochi. Ochi de femei! Ochi! Iată-le pe prietenele Torei! Le recunosc pe toate. Ședeau în rândul întâi, încordate, neliniștite, amenințătoare. Atmosfera era încărcată! În acel moment, clopotele cele

mari începură să bată. Deci, trăsura miresei apăruse în capătul pieței. Ce va urma?

Nora, Tinka și Anna Rogne erau chiar în stânga lui. Fürst privi în partea opusă. Acolo, prima bancă era goală. La apariția mirelui, cei din strane se ridicară. Afară se stârni agitație. Nu se apropia numai trăsura miresei, urmată de trăsura domnișoarelor de onoare și a doamnei Wingaard, ci birjarul în livrea cenușie voia să înainteze și el spre biserică și asta nu se cădea. Cei din apropiere se retrăgeau ca să facă loc, dar cei din spate se opuneau împingându-i în ferestrele trăsurii. Țipete, vociferări furioase, ordine și, înăuntrul trăsurii, frică. Consulul Engel scoase capul afară. Dar nu se auzi ce spune. Atunci coborî. Poliția interveni imediat croind drum prințului banilor, în timp ce mireasa coborî din trăsura ei, iar după ea se înșiruiră domnișoarele de onoare. Toată lumea se dădu la o parte.

Cu coronița de mirt peste părul roșu-auriu, mireasa arăta ca o pictură impecabilă a unui academist englez. Trăsăturile regulate și autentic englezești ale feței; tenul delicat și foarte alb; linia umerilor ușor coborâtoare; brațul neobișnuit de frumos; portretul unei tinere fecioare nobile și caste.

Mergea cu capul plecat, fără să privească în jur. Mâna i se rezema ușor pe brațul tatălui ei; ceva mai jos de ordinul Olaf de pe pieptul lui se vedea scânteind broșa ei cu diamante, adică o vedeau numai cei care erau în apropiere. O bijuterie scumpă, cunoscută încă de la mama ei, care o purta cu plăcere, fixa buchetelul de pe piept. Când urcă scara, o pală de vânt îi ridică voalul, iar acesta flutură spre fața marinarului, dar nu-l atinse. Peste mulțime trecu un val de parfum.

Cât de ușurat se simți consulul Engel când ajunse la ușă! Fusesse cea mai grea bucată de drum din viața lui. Și totuși nu lăsase să se vadă. Pășise calm, măsurat, blând și recules, cu ochii îndreptați tot timpul într-un punct fix – era oare urechea acului prin care trebuia să treacă? Fața lui cu trăsături armonioase arăta ca și cum n-ar fi fost niciodată atinsă de vreun gând potrivnic obiceiurilor cinstite ale părinților și superiorilor. Dar nici viața nu-l făcuse să cunoască ceva de felul ăsta. Casa lui fusesse întotdeauna o casă cu frica lui Dumnezeu. Timp de trei generații făcuseră fundații filantropice.

Și aroma pe care o simțea era cel mai pur parfum de Palestina! „Doamne sfinte, pericolul este înlăturat?... Doar suntem în biserică!...” Orga intră cu toată forța șvabului beat. Acordurile ei puternice parcă îi pătrunseră în suflet lui Engel, umplându-l din nou cu încredere în sine. Nu exista o fericire mai mare decât cea a unei firi de duzină care s-a crezut în pericol și apoi a descoperit deodată că nu era nici unul. Sentimentul nu era exuberant. Bucuria se răspândea pe tăcute, în toate organele, ca o plăcere intimă, deplină și nobilă. Egala plăcerea unei bune digestii, a unei contemplații zâmbitoare, a unei respirații plăcute. Consulul Engel luă o mină amabilă privind în sus spre amvon, simțindu-se oarecum purtat într-acolo de miile de ochi din jur. Le simțea invidia și asta îl gâdila cât se poate de plăcut. Dar ce viitor ducea la brațul lui!

Deodată mâna miresei începu să tremure. Engel își întoarse repede privirile de la amvon. Milla era albă ca varul; privea ținută în fața ei și abia mai înainta – sau nu voia? Ce era asta? Nora, Tinka, Anna Rogne și altele sedeau în fața ei, tocmai aici, pe unde trebuia să treacă... Ei bine, era chiar atât de periculos?

Pe toate chipurile se citea un amestec de bucurie răutăcioasă și de teamă... Și se molipsi el însuși. Ce însemna asta? Involuntar, se uită spre strane. Numai să ajungă până acolo. Asta însemna pace! Dar toți cei din strane se ridicară. Priveau speriați în jos, în partea opusă. Milla scoase un țipăt și se retrase un pas, trăgându-l după ea.

Acolo, în prima strană, în dreapta lor, apăruse chiar atunci, vasăzică din sacristie, pastorul Vangen; în urma lui, Tora Holm, ținând ceva pe braț... Apoi miss Hall și Tomas Rendalen. Se așezau în ordinea asta tocmai când intrau mirii.

Tora purta un voal negru, dublu, tras peste față și peste ceea ce ținea pe braț. Voalul se agățase cumva, iar miss Hall trebui să-i vină în ajutor. Acum se întoarse cu fața descoperită și cu copilul în brațe către cea care intra. Atmosfera era încărcată de mânie, dezaprobare și amenințare. Sunetele orgii se înălțau până sub bolta bisericii.

Milla se târî mai departe. Albă ca varul, ajunsese până la strane, o rochie albă, printre multe altele. Se auziră șușoteli și un talmeș-balmeș de mâini,

capete și buchete de flori, așa încât Milla nu mai știa cum să se descurce nici cu strana, nici cu buchetul, nici cu batista. În sfârșit îi veniră în ajutor, cu apă de colonie, o mulțime de mâini, dar nu vedea nici un chip. În urmă venea matahala roșie, cu mustățile mari și mulțimea de decorații. Voia să o silească să țină buchetul, dar ea nu suporta mirosul. Când, în sfârșit, își mai reveni și își recăpătă răsuflarea, o dată – de două ori – o, Doamne! – încă o dată! – începu să plângă. Își coborî voalul. O cuprinse o nespūsă autocompătimire. Era revoltător ce i se pregătise! Și apoi o cuprinse o mânia turbată.

Consulul Engel a fost primul care i-a întâlnit privirea. Și după toate câte trebuise să înghită, privirea ei avu efectul paharului care te face să-ți pierzi mințile. Simți cum se face mic, așa cum ți se întâmplă uneori în vis. Totuși, ce putea să mai urmeze?...

Elegantul locotenent de marină ședea lângă el. Își trecea pălăria dintr-o mână în alta, își încrucișa picioarele, ba stângul peste dreptul, ba dreptul peste stângul. Da, toate acestea lui i se adresau. Și viitorul om de stat nu ajunsese atât de departe încât să poată sta liniștit când era jupuit și tocat și aruncat în cazanul de cârnați. Döse Franțuzitul, care se afla lângă el, își netezea vârfurile mustăților blonde, cu mânușile albe, ba stânga, ba dreapta, apoi iar, dreapta și stânga, repede, mai repede, tot mai repede. Era nespūs de sârguincios. Lumea din biserică vedea mănuașă aceea albă mișcându-se neîncetat de la stânga la dreapta și credeau că se fandosește sau face semne cuiva; dar nu se știa cui. În această situație penibilă, grangurii se simțeau cât se poate de prost. Totuși, mai aruncau din când în când câte o privire înapoi, către cea cu copilul. Fir-ar să fie – drăguță mai era! Atât de exotică! Și-și lungeau și-și suceau gâturile. Chiar și consulul Bernick își întinsese gâtul, ca un cocoșel care voia să cânte cucurigu, dar nu putea.

La toată nenorocirea asta se mai adăuga și faptul că protopopul încă nu venise; paracliserul intra și ieșea întruna, cu chipul solemn al unui nebun incurabil. Organistul cânta în continuare. I se părea că protopopul întârzie cam mult. Cântă un psalm. Pe cele pompoase le epuizase de mult; acum trecuse în extrema opusă, la cele pastorale. Numai fluierașe ciobănești și cele mai incredibile piuituri. Fantezia îi era stimulată fără îndoială de

progenitura care va rezulta din acea căsătorie; și parcă bâjbâia, ca să zic așa, după copilași și îi ademenea la cvintă, „ti-ti-ti“.

În sfârșit, consulul Engel își reveni în așa măsură încât regăsi deosebirea dintre fin și grosolan, bine educat și needucat. Pentru oamenii din ultima categorie nu exista plăcere mai mare decât scandalul. Dar scandalul de aici era ceva cu totul nou, nemaipomenit. Ceva atât de nebunesc nu putea scorni și înscena decât un Kurt! Batista îi era deja udă, mânușile, cenușii. Și în timp ce se tot ștergea și își făcea vânt, se uita pe furiș și cu frică la fiica lui. Îl ura! Se rugă lui Dumnezeu – da, consulul Engel se ruga lui Dumnezeu! –, îl imploră pe Dumnezeu din adâncul sufletului să nu treacă păcatele lui și ale părinților lui asupra acestui biet copil nevinovat! El o vânduse pe Milla, dar, bineînțeles, cu cele mai bune intenții din lume. Dumnezeu o știa cel mai bine! Dar cine s-ar fi gândit că un om poate întreprinde această blasfemie! Consulul Engel înjura rar, era un om prea fin pentru asta. Dar îndată după convorbirea cu Dumnezeu, exclamă totuși din străfundul inimii: „Ah, lua-i-ar dracu pe toți grămadă!“

Batista umedă trebui să apară din nou. În timpul acesta, lângă el, Milla se gândea: „Dacă mă ridic și plec?“

Consulul Engel citi asta în ochii ei, o înțelese din mișcările ei neliniștite. Fürst observase și el. Amândoi parcă primeau mii de șocuri electrice, dar nu puteau renunța la ultima speranță că Milla era prea bine educată ca să facă scandalul și mai mare. Primul simțea că și dacă ea rămâne, de azi înainte el va fi un om zdrobit, dezonorat... Celălalt simțea că dacă ajunge cu ea la altar, atunci... atunci va face carieră!

Dar pastorul Green tot nu venea! Acum toate gândurile se concentrău în acest punct. Era îngrozitor de penibil! Toți ochii țintuiau ușa sacristiei. Poate că se îmbolnăvise? Sau se prefăcea bolnav, ca să evite cununia! Unde era predicatorul? Să fie adus! De ce nu se ridică odată Karl Vangen? Doamnelor din strane – care încă nu-și reveniseră după prima sperietură, multe se țineau strâns cu mâna de scaun ca să-și poată opri tremuratul – le veni rău de la această nouă încordare. Câteva începură să plângă. „Da“, gândea Milla, „sunt demnă de compătimire! O, Doamne, dacă ar mai trăi mama!“ Și începu să plângă. Toți se uniseră împotriva ei, și doar nu făcuse

nimic. Și acum nemilosul bătrân o părăsise pe scaunul infamiei, în fața oamenilor îngrozitori. Dar dacă ea nu era în stare să uite o clipă de propriul eu și să se gândească de ce se întâmplă toate acestea... Cu atât mai bine o știau cei de față. Nu numai persoanele inițiate... Acestea erau puține... Nu numai cele din tabăra adversă... și acestea erau multe. Nu, tot ce se numea femeie găsea revoltător că Milla încă putea să meargă mai departe, voia să meargă mai departe! Și dacă fusese adusă cu forța, de ce nu se ridică? De ce nu se întorcea? De ce nu se împotrivea? Așteptau s-o facă de la o secundă la alta. Dar Milla rămase pe locul ei! Era oare posibil – după apelul ce i se adresase?

Orice femeie adevărată, care gândește liber, este involuntar de partea celor mai slabi, de partea celor nedreptățiți. Cugetele se învolburau ca marea. Indignarea creștea tot mai mult. De neînchipuit! Se va duce la altar – cu acest ticălos? Rușine și ocară asupra martorilor care erau gata să-și dea chezașia!

Toți se uitau spre altar. Bătrânul pastor nu mai venea odată? Ezita în ultimul moment să-i dea binecuvântarea bisericii? Karl Vangen n-ar fi făcut-o niciodată! Ședea lângă cea sedusă și înșelată. Inima lui simplă credea că aici îi este locul. Câte priviri recunoscătoare se îndreptară în aceste câteva minute spre fața lui blândă, prelungă – cu ele s-ar fi putut polei multe bolți de biserică și Biblii și cărți de rugăciuni!

Cei din strană observară că, în sfârșit, apărură bătrânul pastor Green! Totuși, vasăzică! Cu adevărat!... Venea încet, suferind. Da... bolnav. Arăta chiar ca un compromis religios, șopti cineva.

De cum ajunse în fața altarului, se intonă coralul. Toată lumea din strană cânta. Cu toată râvna și sentimentul de ușurare și recunoștință față de providență. Cântau toți; mirele, Engel, generalul și consulul Bernick, Döse, Riis, grangurii, prefectul – cântau despre prima mireasă pe care Dumnezeu o însoțise până la primul mire. Nici unul nu credea în asta. Dar cântau din toate puterile. Păcat că orga îi acoperea. Pentru că un astfel de coral trebuia să se audă. Cântau și soțiile. Erau atât de speriate că nici nu mai găseau cântecul în carte, dar îl știau aproape pe de rost. Cea care prețuia din toată inima fericirea căsătoriei era doamna Garman. Dar în afara lor și a

paracliserului, în toată biserica nu mai cânta nimeni. Indignarea era atât de mare, atât de generală, încât unii se ridicară. Cei din spate, vrând să vadă și ei, se ridicară de asemenea. Dar înaintea tuturor se ridicase Tora. Tot ceea ce simțiseră și simțeau cei din jur nu însemna nimic pe lângă ce simțea ea. Aidoma mamei ei, era răscolită până în străfunduri și pe lângă asta călătoria și întâmplările din ultimele zile o aduseseră la o încordare pe care numai o fire ca a ei o putea suporta. Și dacă nu din alte motive, atunci măcar pentru Milla, căsătoria cu acest ticălos trebuia împiedicată. De aceea apăruse cu copilul! Toate celelalte puteau eșua. Dar asta trebuia s-o silească pe Milla să se retragă. O cunoștea. Știa cum este. Era vorba numai dacă Tora avea voința și curajul necesare. Da, îl avea! Pentru că și prietenii ei aveau voința și curajul să îi fie alături. Nu era vorba numai de ea, era vorba de școală, de Milla, de mii și mii de oameni. Nimeni nu se îndoiește, cu atât mai puțin ea însăși, că trebuia să apară în fața miresei cu copilul în brațe. Asta era de ajuns. Din momentul în care Milla începuse să plângă în strană, dar rămăsese totuși pe loc și până în momentul în care apărură pastorul, indignarea și agitația Torei crescuseră în așa măsură încât însoțitorii ei începură să se teamă. Se observă și din banca de pe partea opusă. Toți simțeau că acum trebuie să se întâmple ceva, ceva ce nici Tora însăși nu știa, până ce nu se întâmpla. Tora era Tora. Și într-adevăr... Fürst, însoțit de consulul Wingard, se afla deja în fața altarului. Engel păși cu grijă pe covor, conducându-și fiica. Milla se ridicase și domnișoarele de onoare îi aranjau trena și voalul când Tora ieși din bancă și se repezi spre ea.

Toți se uitau la mireasă, care îi întinsese mâna tatălui ei și se îndrepta cu el spre altar. Cei de jos o văzură pe Tora, auziră în spatele lor ceva ca un val care se sparge și în același moment pe lângă ei trecu ceva negru. Femeile țipară, bărbații încremeniră. Cei de lângă altar se întoarseră. Consulul Engel se retrase clătinându-se. Tora se afla între el și fiica lui!

– Să-ți pun copilul la picioare, Milla, ca să îngenunchezi pe el?

– Nu, nu! strigă Milla îngrozită.

Se retrase și fugi înapoi în strană, cu mâinile întinse. Voalul flutura în urma ei.

Toți săriră în picioare. Tora se năpusti spre sacristie. Era la capătul puterilor. Miss Hall o urmă.

Milla nu știa încotro s-o apuce. Totuși trebuia să vină cineva. Așa îi spunea instinctul ei feminin. Se întoarse și se uită disperată în jur. Deodată, ușa sacristiei se deschise și se auzi un plâns sfâșietor, cu suspine. Numai atât cât a fost nevoie ca să se deschidă și să se închidă o ușă. Dar a fost deja ajuns. Milla izbucni și ea în plâns. Atunci cineva o luă de mijloc și o conduse afară. Era Nora.

Și din momentul în care Milla se împacă cu soarta, totul se sfârși. Toată mânia îi pieri ca prin farmec, Rendalen apărură alături de ea și merse înainte, croindu-i drum.

Organistul, care nu văzuse începutul, dar după prima strofă a coralului aștepta predica, se ridică auzind că agitația de jos era atât de mare. Ce se întâmpla? Vedeă mireasa jos, în mijlocul bisericii, pe ceilalți în strană, toată adunarea ridicată în picioare...

– Foarte curios! Nu iese nimic din asta? Ha, ha! Dar cele două mii sunt la mine în buzunar! Și începu să cânte din nou. Încercară să-l oprească, dar el întrebă: „Ce-a pățit mireasa? Muzica o să-i facă bine“.

Auzind orga, clopotarul își spuse: „Ei, acum sunt cununați; pot să-i dau drumul!“... și începu să tragă din toate puterile. Auzind clopotele, cei de pe vasul de salut începură să tragă. Ordinul era să se tragă până când mireasa ajungea în fața casei. Și pentru că asta nu se putea vedea de pe vas, ci trebuia să li se anunțe printr-un semnal, iar în zăpăceală se uitase de semnalizare, traseră mereu, bum-bum... În sfârșit, își dădură seama singuri că au tras destul, dar asta nu era treaba lor. Și atunci au tras până li s-a terminat pulberea. Căci și cei de aici, de pe vapor, băuseră zdravăn. Și toate acestea au stârnit o mare veselie. Din serioasă, situația deveni ridicolă – mai ales pentru mulțimea care ieșea din biserică în sunete de orgă, zvon de clopote și bubuit de tunuri. Apoi râsetele se întinseră, deveniră tot mai puternice în piață și din piață se răspândiră în tot orașul. Nu s-a râs atât de când e lumea și cei de la țară se întoarseră acasă râzând în hohote. Și oriunde ajungeau, era veselie. Drapelele fluturau în oraș și în port! Bubuit și fluturat, fluturat și bubuit – și râs necurmat!

Nuntașii se priviră îngroziți. Împrăștiați și dezorientați, se îmbulziră la ieșirea din biserică. Dar râsul de afară era molipsitor. Când ajunseră acasă și citiră *Observatorul*, râseră și ei. Râdea chiar și primarul!...

Nora și Rendalen urcau pe alee. Tunurile bubuiau și ei se uitau înapoi la drapelele din oraș și din port – și râdeau. Karl Vangen trecu grăbit pe lângă ei întinzându-și picioarele lungi. Tora se afla la Nils Hansen. Era grozav de obosită, dar mulțumită. Vangen urcase să ia o trăsură și plecă imediat.

Acum, cel puțin cincisprezece fete trecură în goană pe lângă ei, spre doamna Rendalen. Le urma un al doilea grup. Nu alergau, goneau de-a binelea. Curând, doamna Rendalen ieși pe scară așteptându-i pe Tomas și pe Nora; dar ei nu păreau să se grăbească; se opreau mereu... Și tocmai acum când doamnei Rendalen îi era atât de dor de ei! Cum putuseră pur și simplu s-o uite! Își scoase ochelarii și începu să-i șteargă... Apoi și-i puse încet la loc...

Rendalen mergea pe alee și spunea că în prima lui conferință fuseseră încă multe lucruri unilaterale și neclare, influențate de o idee fixă. La fel ca și dezvoltarea lui, care nici pe departe nu se încheiase... Dar școala însemna viața lui, ceea ce conta mai presus de orice pentru un dascăl. Adică, despre toate astea nu mai spuse nici un cuvânt. Ceva atât de țeapăn și de rece nu-și avea locul. La drept vorbind, în timp ce aici în oraș și în port drapelele fluturau fără voie în onoarea scopului vieții lui, el mergea pe alee și o cerea în căsătorie pe cea cu părul ca focul. Ea spunea că nu este demnă de el și își alunga într-una muștele de la ochi. Dar bineînțeles că era de neconceput să nu vrea, totuși...

Și apoi se înțeleseră asupra multor, multor lucruri. În primul rând, dacă perseverezi, dezvoltarea dorită nu va întârzia să se împlinească. În al doilea, dacă se unesc doi, este de două ori mai bine. Sau poate ultima era cea dintâi și prima cea din urmă; nu erau foarte siguri în privința ordinii.

Dar cincisprezece fete urcaseră sus, pe turn. Simțeau îndemnul să înalțe astăzi un drapel cu semnificație adevărată. Și pentru o cauză cu semnificație adevărată. Strigară de sus, cerând aprobarea lui Rendalen. Și de jos, de pe

scară, Tomas le zâmbi. Nora urcase scara în fugă și se lipise tare, foarte tare de mamă-sa; probabil, ca să-i îndrepte ochelarii.

– Încă nu! le strigă Tomas fetelor din turn. Astăzi, mai bine nu... din cauza Millei! Dar vom avea prilejul curând.

⁴ Personaje bine cunoscute din literatura norvegiană modernă. Vezi romanul lui Kielland *Garmand și Worse*, piesa lui Ibsen *Stâlpii societății* și piesa lui Bjørnson *Noul sistem*. (n.red.)